

Szabó László Gy.

MTA doktora, egyetemi tanár

Pécsi Tudományegyetem TTK Növényélettani Tanszék

és ÁOK Farmakognóziái Tanszék

e-mail: szabol@gamma.ttk.pte.hu

GYÓGYNÖVÉNYEK ÉS ÉLELMISZERNÖVÉNYEK A-tól Z-ig

MELIUS ALAPÍTVÁNY

Megjegyzés: tudományos nevek sorszámozva, magyar nevek mutatója erre utal – az adatbázis akár egyénileg is bővíthető, bővítendő! Az adatkeresés más lehetőségéről a Melius Alapítvány honlapja ad felvilágosítást.

javaslat: ajánlatos a részletesebb tájékozódás a megadott szakirodalmak, szakfolyóiratok, továbbá e-források és hivatalos tájékoztatást nyújtó honlapok (pl. OGYI, OÉTI) folyamatos tanulmányozásával!

Tartalom

Magyar nevek abc-ben

Tudományos nevek és alapinformációk abc-ben

Addendum (fontosabb állati eredetű drogok)

Függelék – Ph. Hg. VIII.-ban hivatalos drogok és készítményeik listája

Szakirodalom (felhasznált és ajánlott forrásmunkák)

Toldalék – negatív lista (OÉTI 2009)

Megjegyzés: a hatóanyagok listája nem teljes, az olvasó kiegészítheti, a kutatóban kételkedést vagy újabb kíváncsiságot indíthat a jobb megismerésre, akár a kutatásra. A cél az alapvető tájékoztatás. A legfontosabb érvényes gyógyszerkönyvekre utalunk. A Magyarországon leggyakrabban gyűjtött és termesztett gyógynövényekről több speciális, gyakorlati tudnivalót is megemlítünk. A vegyületek megnevezése nem egységes. Ahol gyakori a névhasználat, ott fonetikus, ahol speciális, ott a külföldi szakirodalomban írt módot követjük. Utóbbinak előnye, hogy az internetes keresésben is általában az angolos (latinos) helyesírás az általános. A betegségre vagy kórra vonatkozó szakkifejezések indokolt esetben az orvosi helyesírást követik, de ez alól is van kivétel, főleg a népi orvoslásban használt növények esetében.

Magyar nevek abc-ben (a számjegy a tudományos nevek sorszámával azonos)

A

acsalapu 735
afrikai szilva 826
agar 458
agávé, amerikai 35
aggófű 706, 945-949
ajzólán, brazil 723
akantusz, hosszúlevelű 10
akác, fehér 883
akácia 6-8
alakor 1056
alásfa, hármalevelű 839
alma 618
- balzsam- 651
- gyömbér- 93
- maláj- 441
- savanyú- 92
- szodomai- 181
aloé, barbadosi 56
- fás 54
- kap- 55
- orvosi 56
- tövises 55
alkörmös 754
amaránt, piros 64
ambretta 1
ammi 67
ammóniaknövény 367
angosztura 449
anguraté 645
angyalgyökér, erdei 88
- kínai 89
- orvosi 85
- szőrös 87
annatto 159
annónia, tüskés 92
arália, fürtös 104
ananász 78
anyarozs 264
arabmézga 8
aranka, kis 325
aranyeső 555
aranyfa 436
aranyfonál, alaszakai 298
- kínai 297
aranygyökér, kanadai 518
aranyvessző 975-977
aranyvirág, őszi 239
arékapálma 108

articsóka 334
aszat 248, 249
atracél, orvosi 79
avokadó 734

Á

ábelfű, illatos 1
ádáz 26
áfonya 1075-1077
ámbrafa, keleti 588
álombogyó 1104
ánizs 763
árpa 511, 512
árnika, hegyi 115
árvacsalán, fehér 559
árvácska 1097, 1098

B

bab 744
- bársony 660
- csomós- 327
- fojtó- 845
- kalabár- 753
- kard- 189
- ló- 1092
- molukka- 175
- tonka- 365
- tűz- 745
babér 567
- földi- 386
- kaliforniai- 1067
bagolyborsó 240
baizhu 137
bajra 732
bakfű 154
bakszakáll 1049
ballagófű, homoki 907
balzsamalma 651
balzsamfa, szomáliai 287
balzsamuborka 652
bambusz, fekete 751
- japán 145
bangita 1090, 1091
barátságserje 1101
barkóca 983
bazsalikom, kerti 682
bábakalács, szártalan 201
bálványfa 40
bársonybab, bengáli 660
bársonyvirág 1018
beléndek 520, 521
benedekfű 267

benge, varjútövis 868
benzoárgyökér 369
benzoéfa, sziámi 1008
bergamott 255
berkenye 981, 982
bertram, római 74
beteldió 108
betyárkóró 395
békabogyó, fekete 19
békalencse 572
békaorsó 963-965
békaszittyó 545
bétel bors 770
birs, bengáli- 23
birsalma 329
bodza 913-915
boglárka 860-862
- saláta- 429
bojtocska, kifestő 37
bojtorján 106
- apró- 38
bokorhere 579
boldó 741
bokrétafa 25
boldogasszony tenyere 236
bolhafű 846, 847
bolhamag 779
borágó 160
borbálafű 147
borgyökér 683
borjúpázsit, szagos 96
borostyán 489
boróka 546-549
bors, bétel 770
- cayenne 196
- fekete- 774
- hosszú 772
- jamaikai 761
- japán- 1112
- kubéba 771
- malagéta- 27
- perui 929
- szegfű-, fürtös 762
bors(fa), tasmániai 1023
borsmustár 400
borsó 778
- tehén- 1093
borsófürt 146
borzaskata 577
bőrlevél 150
bőrolajfa 515
Brunfels-cserje 167
budavirág, piros 986
bulgur 1056
burgonya 974
buvákfű, kínai 172
- sarlós 171
buzér, festő- 890

- indiai 889
- búza 1056
- búzavirág, kék 215
- büdösgyantagyökér 425
- büdöskontyvirág 1012
- bükk 423
- bükkfatapló 434
- bürök, foltos 288
- bűzfa 76

C

- cédrus, himalájai 212
 - libanoni 210
- cédrusfa, Atlasz- 211
- cékla 153
- cickafark, illatos 15
 - kenyérbél- 16
 - közönséges 14
 - mezei 13
- ciklámen 328
- ciprus, Atlasz- 1027
 - örökzöld 321
- cipruska 921
- cirok 984
 - fűszer- citromos 330
 - - , indiai 331
- citrom 258
 - savanyú 252
 - tövises 814
 - vad- 257
- citromfű 330
 - orvosi 635
- citronella 332
 - jávai 333
- cítvor 324
- cukorrépa 152

CS

- csabaírefű 917
- csalán 1072, 1073
 - fekete- 733
- csarab 180
- csatavirág 796, 797
- cseken-cseresznyemirtusz 410
- cseresznye 828
- cserszömörce 304
- csicsriborsó 240
- csicsóka 492
- csikorka 480
- csikófark 384, 385
- csillagánizs 528, 529
- csillagfürt, sárga 601

csillagpázsit 335
csipkerózsa 884
csodabogyó, szúrós 897
csodamogyoró, nagylevelű 486
csombord 927
csomorika 242
csorbóka, szelíd 978
csucsor, ebszóló 971
- fekete 973
- madár- 970
- orvosi 972
csufa 338
csukóka 936-938
csüdfű, mézgás 136
csülleng, festő 539

D

damiána 1060
daravirág, tavaszi 399
datolyapálma 747
datolyaszilva, ázsiai 363
deodár cédrus 212
deréce, erdei 224
dinnye, görög- 251
- sárga- 316
dinyyefa 200
dió 543,544
- brazil- 151
- makadám- 612-614
- szerecsen- 664
díszcsorba, fűzéres 582
dohány 676
dokudámi 513
dudafürt, pukkanó 284
durumbúza 1056
dzsambu(fa) 1015

E

ebnyelvűfű 336
ebvézsmag 1003
egres, kínai- 20
eper, tőzeg- 285
eperfa 658, 659
erika, keresztés 393
estike, hölgy- 505
eukaliptusz 408
ezerjófű, csinos 218
- keskenylevelű 217
- kis 216
- nagy 357
ezüstfa 381
ezüstvirág 719

É

édesfű 998
édeskömény 433
édesgyökér, igazi 474
édesgyökerű páfrány 812
éger, enyves 53
éjkirálynőkaktusz 942
élesztőgomba 899

F

fajójtó, kúszó 214
fagyöngy, fehér 1100
fahéjcserje, chilei 372
fahéjfa, ceyloni 247
- fehér- 190
- kínai 245
fajdbogyó, kúszó 457
falgyom 716
fanyarka, égerlevelű 66
farkasalma 110
farkasbogyó, krajnai 933
farkasboroszlán 342
farkasfog 158
farkasszőlő 717
fátyolvirág 483
fecskéfű, vérehulló 227
fehérmájvirág 718
feketecsalán 733
feketegyökér 934
fenyő, balzsam- 3
- dammara- 30
- erdei- 768, 769
- jegenye- 2
- - , szibériai 4
- luc- 755
- törpe- 767
- vörös- 562
festőzsoltina 953
fodorka 134, 135
fogasír, bókoló 349
foggyökér, német 73
fogpiszkálófű 68
fojtóbab 845
fo-ti 810
földibabér, amerikai 386
földitömjén 764, 765
fukusz 442
füge 430
füstike 443
füzény, réti 611
füzike 387-390

fűrészpálma 952
fűz 901-906

G

galagonya 307-309
galaj, közönséges 451
- ragadós 450
- tejoltó 453
galangál 58, 59
galóca, légyölő 63
gamandor 1030-1035
gambir 1068
gázló, ázsiai 219
- vízi 519
gerlefej, kopasz 228
gesztenye, szelíd- 205
- vad- 25
gémorr, bürök 398
ginszeng 709-711
gímpáfrány 750
goa 80
golgotavirág 721
gombornyó 919
gomborka 184
gotu cola 219
gólyahír, mocsári 182
gólyaorr, kandilla 462
- nehézszagú 463
- piros 464
gönye 168, 169
görögdinnye 251
görögszéna 1054
görvélyfű, göcsös 935
gránátalma 851
grépfrut 261
guajakfa 482
guaraná 723
guárbab 327
guáva 836
gumiszil 409
gummi-gutta 455
gutta, gummi- 455
guttapercsa 708

GY

gyantásgyom 481
gyapot 476-479
gyásztárnics, indiai 1010
gyertyabokor 950
gyékény 1062

gyíkfű 824, 825
gyopár, iszap- 475
- szalma-, homoki 493
gyömbér 1114
- ál-, bengáli 70
- ál-, keserű 69
- kínai 59
- sziámi 58
gyömbérgyökér 465, 466
gyöngyajak 575, 576
gyöngyköles 591, 592
gyöngyvirág, májusi 291
gyujtoványfű 585
gyűszűvirág 358-360

H

habszegfű 955
hagyma, fok- 49
- medve- 52
- metélő 50
- metélő-, kínai 51
- vörös- 48
hajdina 421
halméregcserje 77
halméregfa 775
hanga, hegyi- 552
hangamirtusz, ezüstös 632
harangfolyondár 271
harangjázmin, örökzöld 459
harangláb 102
harmatfű 373
hasadtlemezűgomba 932
havasszépe, erdélyi 876
hánytatógyökér 838
hárfacserje, fűszeres 790
- indiai 281, 791
hárs 1043-1047
hegyi balzsam 397
hemlokfenyő 1059
henna 570
here, bokor- 579
- fehér 1053
- tarló- 1051
- vörös 1052
Herkules-fa 1111
hérics, tavaszi 22
hibiszkusz, szobai 507
hibiszkuszvirág 506
hídőr, vízi 45
hírharang 789
holdviola, kerti 600
homoktövis 510
hortenzia 516, 517
hópehelyfa, amerikai 233
hóvirág 444

hőlgymál, ezüstös 509
hunyor 496-500
huo xiang 29
husáng, gyantás 426

I

ibolya, illatos 1096
ideggyökér 362
iglice, tövises 688
ignác bab 1002
ilang-ilang 187
imádságbokor 5
indián(asszony)-gyökér 208
indián-fehérrépa 109
indiánrózsa, hármalevelű 468
infű, indás 42
- kalinca- 41
indigó 531
indusdió 943
inkatea 1016, 1017
ipekakuána 838
- amerikai- 467
ír moha 235
iringó 401, 402
istenfa 116
iszalag 265, 266
iszapgyopár 475
izlandi zuzmó 222
izsóp 524
- ánizs- 28

J

jaborándi 757-760
jalapa 535
- indiai 691
jamszgyökér 361
japánakác 979, 980
japánbors 1112
japánkontyvirág 766
jákafa 123
jávai tea 703
jázmin 540
jenezster 985
jezsámen, pompás 746
johimbe 724
jojoba 960
Jób könnye 275
juhar 11, 12
jujuba 1116
jukka 1108, 1109

K

kajeputfu 632
kajszi 827
kakasmandikó, alacsony 405
kakaó(fa) 1036
kakascímer, csörgő 874
kakastaréj 725, 726
kakukkfű 1040, 1041
kakukkmák 407
kalabárbab 753
kaliforniaibabér 1067
kamala 617
kamilla 629
- római- 223
kamut 1056
kananga 187
kanárifa 188
kanárifű 743
kandilla 677, 678
kanella 190
kankalin 821-823
kapok(fa) 213
kapor 83
- indiai 84
- medve- 650
kapotnyak 126
- kanadai 125
kardamom 382
karmazsinbogyó 754
kasvirág 377-379
kaszkaru 869
kaszkarilla 312
kasszia, csó- 204
- manna- 204
kat 206
katángkóró 241
katechu 6
kálmos 18
kámforfa 246
kányazsombor 47
káposzta, fejes 166
- -repce 163
káva 773
kávés 272-274
kebracsófa, fehér 133
kecskerágó 412, 413
kecskeruta 445
keltike, odvas 302
kender 191
- indiai 192
- indián- 101
- vad- 65
kenderkefű 446-448
kendermeténg 101

kenyérfa 123
keserűfa 959
- jamaikai 756
keserűfű, baracklevelű 811
- borsos 809
- japán 424
- kígyógyökerű 808
- madár 807
- sokvirágú 810
- vidra- 806
keserűkéreg 60
kesu 72
- keleti 943
kékfa, festő 484
kikerics, őszi 280
kinofa, kelet-indiai 841
királydinnye 1050
kivi 20
kígyógyökér, virginiai 112
kígyónyelv, egylevelű 692
kígyószisz, terjőke 380
kínafa, vörös 244
kínafa, vörös 244
kínagyökér 969
kocsord 738, 739
koka 406
koldustetű, bojtorjános 561
kolombógyökér 541
kombé 1001
komló 514
kompasznövény 956
kondurángó 628
kontyvirág 124
- büdös- 1012
- japán- 766
kopálfa 295
korallmag 5
koriander 299
korongtányér, lázűző 369
korpafű, kapsos 607
kosbor 693-696
- papucs- 339
koszófa 485
koto 90
kóla 276-279
kókusz 270
kökény 835
kökörcesin 849, 850
köles 713
- indiai 732
- kanári- 743
kömény, fekete 678
- konyha- 203
- római- 320
- tengeri- 310
körömvirág 178
körte 854
körtike, ernyős- 232

- gyöngyvirág- 702
- kereklevelű 853
- zöldvirágú 852

kövirózsa, házi 944
kőris 440, 441
kreozot 563, 564
kroton 313
kubébabors 771
kukorica 1113
kunkor, európai 495
kuráre, kalabas- 1004
kurkuma 322

- jávai 323

kuszagyűszű, enyves 866
kuskusz 1056

- -fű 1089

kutyabenge 489
kutyatej, farkas 416

- marokkói 417
- törpe-, szőrös 225

kúszómagnólia, kínai 930
küllőrojt, bőbitás 394
kürtvirág, bíbor 924
kvasszia 855

L

laboda 138, 139
lapacsofa 1016, 1017
lázfa, amerikai 925
lázfű 356
leánder 675
lednek, szeges 566
legyezőfű 431, 432
len, béka 586

- házi 587

lencse 573
lestyán 581
levendula 568, 569
léggömbvirág 789
libatop, évelő 231

- fehér 229

licsi 590
ligetszépe 685, 686
liliom, fehér 584
lizinka 609, 610
lobélia 595
lonc, jerikói 597
lóbab 1092
lóretekfa 657
lórom 895, 896
lótorma, japán 1103
lótusz, indiai 673
lucerna 630

M

macskagyökér 1078
macskakarom 1069
macskamenta 674
macskatalp, parlagi 94
madárcsucsor 970
madársóska 705
magnólia 615
magrugó, uborkás 376
magyal 526
mahónia 616
majoránna 698
makadámdió 612-614
malabár-dió 550
malájalma 411
malájtea 837
mandarin 256
- édes 260
- -narancs 262
- törpe- 437
mandragora 622
mandula 71
- földi 338
mango 623
mangosztán 456
manióka 624
mannaköris 441
maranta 625
margitvirág, réti 238
martilapu 1061
maszlag, csattanó 345
- indián 343
- métel- 344
masztix 776
maté 527
mazsolafa 66
mácsonya, erdei 364
májmoza, csillagos 626
májvirág 501
- fehér- 718
mák 715
- kaliforniai- 407
málna 893
mályva 619-621
- fehér- 61
mályvarózsa, fekete 62
máriatövis 958
medvegyökér, szecsuáni 583
medvekapor 650
medveköröm, nyugati 10
medveszőlő 107
medvetalp 502
meggy 829
- babér- 831
menta 638-644
- koreai- 29

- macska- 674
- mestergyökér 740
- meszkalinkaktusz 598
- meténg, rózsza- 207
- méhbalzsam 653, 654
- méhfű 635
 - déli 636
 - nagyvirágú 637
- méreggyilok 1095
- mételykóró 683, 684
- mézesfa, rutatermésű 1028
- mézontófű 742
- mirhafű 230
 - illatos 667
- mirobalánfa 1026
- mirtusz 668
 - citromillatú 143
 - cseresznye- 410
- mogyoró 303
 - amerikai- 103
 - földi- 103
- molyűző, mocsári 571
- monsztéra 655
- mórmályva 621
- muira-puama 844
- murok 346
- muskátdió 664
- muskátli 727-731
- mustár, bors- 400
 - fehér 961
 - fekete 165
- müge, szagos 452

N

- nadálytő, fekete 1011
- nadragulya 140
- napraforgó 491
- napszem 494
- napvirág, kanadai 490
- nara 9
- narancs, bergamott- 255
 - édes 254
 - keserű 253
 - óriás 259
- naspolya, japán- 396
- nád 748
- nárcisz 669,670
- nárdusz 671
- nefelejcs, parlagi 661
- nyúljhózzám 530
- niauli 633
- noni 656
- nőszírom 536-538

NY

nyálkafa, kisvirágú 286
nyárfa 815, 816
nyílfű 900
nyír, bibircses 156
- cukor- 155
- szőrös 157
nyúlzapuka 98

O

olajfa 687
olajzön 202
olibanum 161
olvasólián 5
orbáncfű 522
orgona 1013
- indiai- 142
orleánfa 159
ormányliliom 523
ólomvirág, európai 792

Ö

ökörfarkkóró 1082-1084
ördögcérna 602, 603
ördögcsáklya 487
ördögharaptafú 1009
ördögkarom 487
- madagaszkári 488
ördög szem, galamb 928
örvénygyökér 534
őszibarack 833

P

pacsirtafű 799, 800, 802
pacsuli 795
pajzsika, erdei 374
palástfű, réti 43
- ugar-, nagy 99
palka, ízelt 337
panamakéreg 859
pandanusz 712
papaja 200
papau 130
paprika 195
- csili- 196
paradicsom 606
paradicsommag 27

paradió 151
pareira 234
parlagfű 65
pasztinák 722
páfrányfenyő 469
pálma, karnauba- 296
párlófű 38
pásztortáska 194
pecsétviaszgomba 454
pejotl 598
pemetefű, orvosi 627
peremizs 532, 533
pereszlény, borsfű 926
- erdei 177
perubalzsam 666
peszterce, fekete 144
- vízi 608
petrezselyem 736, 737
- japán 31
pillangófa, tövises 176
pimpó, indás 820
- liba- 818
pipacs 714
pipitér, festő 95
pipitér, nemes 223
piretrum 74
pirítógyökér 1020
pirosító, homoki 46
pisztácia 776, 777
pitypang, pongyola 1022
platán 786-788
podagrafű 24
pohánka 421
poloskavész, rövidágú 243
porcika 503, 504
porcsin, kövér 817
pöfeteg 604, 605
puródió 542
puszpáng 174
pünkösdi rózsa 707

R

ratanhia 554
rebarbara 870-873
rekettye, festő 460
- fokföldi-, vörös 131
repce, olaj- 163
- répa- 164
repcsény 403, 404
repkény, kerek- 472
retek 864
- repcsény 863
rezeda, festő 867
réparepce 164
ribiszke, fekete 880

- piros 881
- ricinus 882
- rizs 704
 - vad- 1115
- rododendron, sárga 877
- rooibos 131
- rovarporvirág 237
- rozmaring 888
- rozs 939
- rózsa, damaszkuszi 887
 - gyepű 884
 - parlagi 886
 - százlevelű 885
 - tuba- 798
- rózsafa 91
- rózsaillatúfa 91
- ruta, illatos- 33
 - kertí 898

S

- salamonpecsét 803-805
- saláta, fejes 556
 - mérges 557
- salátaboglárka 429
- sarkantyúka 1058
- sarkantyúvirág, piros 220
- sasharasz 840
- sáfrány, jóféle 311
 - pór- 202
- sárgabarack 827
- sárgaleander, perui 1037
- sárgarépa 346
- sárkányfőfű, moldvai 371
- sárkánygyökér 179
- sárkányvérfa 370
- sárkányvérpálma 341
- sártök 250
- sás, homoki 199
- selyemkóró 18
 - gumós 129
 - hússzínű 127
- seprence 395
- seprőzanót 340
- sédkender 414
 - átnőttlevelű 415
- shii-take 574
- sisakvirág, katika- 17
 - kék 17
- som, húsos 301
 - virágos 300
- somkóró, orvosi 634
- sóska 894
 - ló- 895
- sóskaborbolya 149

spárga 132
spenót 989
stefániagyökér 994-996

SZ

szamárbogánecs 689
szamóca 438
szamócafa, nyugati 105
szantálfa 920
- vörös- 842
szappanfű, orvosi 922
szappangyökér, magyar 483
szarkaláb, keleti 290
- magas 348
- mezei 289
szarumák 470, 471
szágópálma 649
szárcsalián 967, 968
százszorszép 148
szegfű, kerti 354
- kő- 353
szegfűbogyó 315
szegfűborsfa 761, 762
szegfűgyökér 987, 988
szegfűszeg 1014
szenna 951
szentjánoskenyérfa 221
szeder 891, 892
szeklice, sáfrányos 202
szekliceimola 580
szellőrózsa, berki 82
szemvidítő 418, 419
szenegafű 801
szerbtövis 1105, 1106
szerecsendió 664
szezám 954
székfű, orvosi- 629
szélfű 647, 648
sziklafűz, enyves 366
sziklagyökér 282
szil 1063-1066
- gumi- 409
szilfium 957
szilva, afrikai 826
- besztercei 830
szizál 36
szívvirág, csuklyás 355
szója 473
szömörce, kanadai 879
- mérges 1048
szőlő 1102
szőrmoha, óriás 813
sztóraxfa, benzoé- 1007
sztrichnifia 1003

sztrofantusz 1000
szulák, apró 292
- kis-ázsiai 293
- sövény- 183
szurokfű 699-701
- krétai 697

T

tajgagyökér 383
tamarindusz 1019
tang 442
tapló, orvosi 435
tarackbúza 39
tarak 176
tarsóka 1038
tatárka 422
tatárvirág 525
tavirózsa 679
tárkony 120
tárnics, sárga 461
táró 283
táskavirág, fehér 209
tátorján 305
tea 185
teafa, ausztrál 631
- széleslevelű 633
tef(f) 392
tehenborsó 1093
tengerihagyma 1070
tetűfű 348
télizöldmeténg, kis 1094
tikszem 75
tiszafa 1024, 1025
tisztosfű 990-992
- orvosi 154
tojásbogyó 793, 794
tolubalzsam 665
tonkabab 365
torma 113
- kakukk-, keserű 197
- kanál-, orvosi 269
- réti 198
- vízi- 672
tök 318
- luffa- 599
- sár- 250
- stájer 319
- szivacs- 599
tölgy 856-858
tölgyfazuzmó 420
tömjénfa 161, 162
tönköly 1056
tövísesvérű 923
tövistök, sivatagi 9

tőtíppan, abesszin 392
tőzegeper 285
tragakanta, indiai 997
tragantgumi csüdfű 136
trillium 1055
tubagyökér 350-352
tubarózsa 798
tubokuráre 234
tuja, nyugati 1039
turbántok, szívlevelű 1042
turbolya, zamatos 97
tüdőfű 848
tüdőzuzmó 594
tündérrózsa 680, 681
tüskéssárgafa 1110
tűztorzsa 109
tyúkhúr 993

U

uborka 317
- balzsam- 652
újjélandi-paraj 1029
útifű 779-785

Ü

üröm, cina- 119
- egynyári 118
- fehér 117
- fekete 122
- sziki 121

V

vadköles, barna 1071
vadóc, szédítő 596
vadrizs 1115
vadszőlő 720
vanília 1079
varádics, gilisztaűző 1021
varfű 553
varjúháj, bablevelű 941
- borsos 940
- rózsás-, illatos 875
varjúmák 508
vasfű 1085
verbéna, citrom- 57
- tarka- 560

veronika 1086-1088
vénuzfodorka 21
Vénusz sarucska 339
vérfű, őszi 918
- tövises- 923
vérnymáscserje, indiai 865
vérontófű 819
vértő, homoki 690
vérzömák 916
viaszbogyó 662, 663
vicsorgó 565
vidrafű 646
viola, sárga- 226
viráglevél, orvosi 749
vízitorma 672
vörösmoszat 235, 878

Y

yacon 966
yakée 1099

Z

zab 141
zanót, seprő- 340
zászpa, észak-amerikai 1081
- fehér 1080
zeller 100
zelnice(meggy) 832, 834
zergeboglár 1057
ziliz, orvosi 61

ZS

zsálya 908-912
zsázsa 577, 578
zsidócserezsnye 752
zsombor, szapora 962
zsurló, mezei 391

Tudományos nevek és információk abc-ben

A

1. **Abelmoschus moschatus Medic.** – MALVACEAE

[syn.: *Hibiscus abelmoschus* L.]

illatos ábelfű, ambretta

Abelmoschi seminis aetheroleum

Hibisci abelmoschi semen

Honos Indiai-szubkontinensen, Jáván, Egyiptomban, Angolában és D-Amerikában. Trópusokon termesztik. Kb. 1 m magasra megnövő cserje.

Hatóanyag: magban 0,2-0,6% illóolaj, melynek fő alkotója farnezol, 7-15% zsíros olaj, kb. 35% gumianyag

Alkalmazás: spasmolyticum, stomachicum, carminativum, tonicum. Illóolaja illatszer- és likőripari alapanyag.

2. **Abies alba Mill.** – PINACEAE

közönséges jegegyefenyő

Abietis piceae aetheroleum

Templini aetheroleum

Honos közép- és dél-európai hegyekben és Észak-Amerikában. 50-70 m magas fa.

Hatóanyag: a belőle (főként a fiatal hajtásvégekből) kinyert terpentin 8-10% amorf abietinsavat, ezen belül kb. 50% abietinolsavakat tartalmaz. Fontosabb illóolaj összetevők: pinen, caren, limonen

Alkalmazás: fürdőterápia (tabletta, fürdősó), fertőtlenítő szappanfélék és illatszerek gyártása.

3. **Abies balsamea (L.) Mill.** – PINACEAE

balzsamfenyő

Abietis balsameae aetheroleum

Abietis balsameae resina

Honos Kanada és USA keleti államaiban.

Hatóanyag: illóolaj, gyanta. Illóolajban juvabion és dehidrojuvabion szeszkviterpének is vannak.

Alkalmazás: illóolajat és gyantát állítanak elő.

4. **Abies sibirica Ledeb.** – PINACEAE

szibériai jegegyefenyő

Abietis sibiricum aetheroleum

Honos Észak-Oroszországban, Szibériában.

Hatóanyag: illóolaj, gyanta. Gyantában abienol biciklusos diterpénalkohol is található.

Alkalmazás: illóolaját hasznosítják.

5. **Abrus precatorius L.** – FABACEAE

olvasólián, korallmag, imádságbokor

Abri precatorii semen

Honos Karib-tengeri szigeteken, Floridában és Brazíliában. A díszes, korallpiros alapszínű mag erősen mérgező.

Hatóanyag: erősen mérgező alkaloid abrin, toxikus fehérje abrunin, lektinek, pektin.

Alkalmazás: az abrin dosis letalis értéke 0,01 mg/kg testtömeg. Afrikában anthelminticum, Indiában aphrodisiacum, Kínában antipyreticum. Embergógyászatban egyes szembetegségekből (pl. trachoma) ritkán használják, inkább az előbbi országokban, szigorúan ellenőrzött adagban, orvosi felügyelettel.

6. Acacia catechu (L. f.) Willd. – MIMOSACEAE

katechu akácia

Catechu

Honos Kelet-Afrikában.

Hatóanyag: 2-12% catechin-cserzőanyag

Alkalmazás: adstringens.

7. Acacia nilotica (L.) Willd. – MIMOSACEAE

[syn.: *Acacia arabica* (Lam.) Willd.]

egyiptomi akácia

Acaciae arabicae cortex

Honos Egyiptomban, Szenegálban, Kelet-Indiában és Ausztráliában, termesztik is.

Hatóanyag: 17-20% cserzőanyag és galluszsav

Alkalmazás: főként technikai cserzőanyagként.

8. Acacia senegal (L.) Willd. – MIMOSACEAE

arabmézga, akáciamézga

Gummi arabicum = *Acaciae gummi*

Acaciae gummi dispersione desiccatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Acaciae gummi (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Ugandában, Kenyában, Tanganyikában és Szudánban (verek a neve, Szudánban hashab), 4-6 m magas fa. A drog borsó-dió formájú, repedt felületű, üvegszerű, fehéres-sárgás.

Hatóanyag: arabin hemicellulóz (arabinsav Ca-, Mg-, K-sói). A benne található oxidázokat, peroxidázokat alkoholos melegítéssel inaktiválják, így nyerik a "desensimata" gyógyszerészeti terméket

Alkalmazás: gyógyszertechnológiában emulgeáló, stabilizáló.

9. Acanthosicyos horridus Welw. – CUCURBITACEAE

sivatagi tövistök, nara

Honos DNy-Afrika homokdűnés partvidékein. 1-1,5 m magas, tövises bokor.

Hatóanyag: terméshéjban cucurbitacin B és C, magban közel 50% zsíros olaj

Alkalmazás: terméshúsa ehető, olaja hasonló a mandulaolajhoz.

10. Acanthus mollis L. – ACANTHACEAE

nyugati medveköröm, hosszúlevelű akantusz

Acanthi radix, herba

Honos D-Európában, nálunk dísznövényként ismert. Dús levélrózsából fejlődő szára kb. 1 m magas.

Hatóanyag: magolajban lignánok, drogokban hidroxámsav-glikozidok találhatóak. Nyálkapoliszaharidokban is gazdagok.

Alkalmazás: hidroxámsav-származékai fungisztatikusak, inszekticidek, nyálkatartalmú drogjait korábban használták.

11. Acer platanoides L. – ACERACEAE

korai juhar

Aceris platanoides cortex

Honos Kaukázusban, Közép- és Nyugat-Ázsiában, Európában. Nálunk parkokban és sorfának is ültetik.

Hatóanyag: kéreg különösen gazdag ureidekben (kb. 10%), ennek zöme allantoin, kb. 40%-a allantoin. Szaponintartalma és kondenzált cserzőanyag-, gallitannin- ("acertannin"), ellagitannin- és gallotannin-tartalma jelentős

Alkalmazás: adstringens.

12. Acer rubrum L. – ACERACEAE

vöröslevelű juhar

Aceris rubri cortex

Honos Észak-Amerikában, sokféle díszfának ültetik.

Hatóanyag és alkalmazás: mint előbb!

13. Achillea collina Becker – ASTERACEAE

mezei cickafark

14. Achillea millefolium L. s. l.

(közönséges) cickafark

Millefolii herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Achilleae herba* (Ph. Hg. VII.)

Millefolii flos (= *Achilleae anthodium*)

Millefolii folium

Achilleae aetheroleum

Honosak főleg a mérsékelt égövi országokban, ahol gyakoriak, de Magyarországon inkább a mezei cickafarkot találjuk. Ez a faj száraz sztyeppréteken, legelőkön gyakori, sótűrő növény. A közönséges cickafark legelőkön kívül kaszálóréteken, láp- és mocsárréteken, árokszéleken gyakori. Teljes virágzárkor (július-augusztus) 1-5 cm-es kocsánnyal, a virágzó hajtást 30-40 cm-es szárral gyűjtik (beszáradás 6:1 flos, 4:1 herba). A közönséges cickafark termesztendő.

Hatóanyag: 0,1-0,4% (ritkán akár 1%) illóolaj, mely tartalmazhat 30-60% azulent, emiatt akár 25% kamazulent is, de lehet azulenmentes. Az illóolaj egyéb összetevői az azulenmentes típusban főleg camfer, sabinen, 1,8-cineol, α -pinen, az azulentartalmúban pedig főleg kamazulen, β -pinen, caryophyllen. Szeszkviterpén-laktonok: achillin, achillicin, matricin (proazulenek), millefolin, achimillinsav-A, -B és -C. Poliinek: matriciasav-észterek. Flavonoidok: apigenin-, luteolin-, kvercetinglikozidok. Triterpének, kumarin és 3-4% tannin fordulnak még elő a drogokban

Alkalmazás: az orvosi székfű mellett a legkeresettebb teadrog hazánkban. Antiphlogisticum, antibakteriális, spasmolyticum, amarum, vagyis belsőleg használható gyulladáscsökkentőként, görcsoldóként (colitis, enteritis, ulcus ventriculi, ulcus duodeni esetén). Külsőleg fertőtlenítő, gyulladásgátló (fürdők, öblögetők, aranyér elleni készítmények), de hámosító is. Égési sebekre, visszeres bántalom, ulcus cruris és ekcéma esetén hasznos, de alkalmas csecsemők fürösztésére, hüvely- és végbélöblítésre vagy fogágygyulladás (paradontosis) kezelésére. Illóolaját gyulladásgátló kenőcsök készítéséhez is használják. Kísérleti adat, hogy az achimillinsavakat egér-leukémia sejt vonalakra citosztatikusként találták.

15. Achillea moschata Jacq. – ASTERACEAE

[syn.: *A. erba-rotta* All. subsp. *moschata* (Wulf.) Rich.]

illatos cickafark

Ivae moschatae herba

Honos Közép-, DK- és DNy-Európában, pl. az Alpokban.

Hatóanyag: 0,3-0,6% illóolaj, melyre jellemző a cineol és valeraldehid. Az ivain, achillein és moschetin hozzájárul keserű ízéhez

Alkalmazás: aromaticum, amarum (az "Ivabitter", Iva-likőr előállítására használják).

16. Achillea ptarmica L. – ASTERACEAE

kenyérbél cickafark

Ptarmicae flos

Ptarmicae herba

Ptarmicae radix = Achilleae ptarmicae radix

Honos Európában, Szibériában és É-Amerikában, közel 1 m magasra megnő.

Hatóanyag: különösen a virágok illóolajára jellemző egy dehidromatricaria-észter származék, továbbá pontica-epoxid, transz-dehidromatriciasav-izobutilamid

Alkalmazás: a virág- és herbadrog tonicum, adstringens, a gyökér tüsszentést vált ki.

17. Aconitum napellus L. és más Aconitum fajok – RANUNCULACEAE

kék (havasi) sisakvirág, katika-sisakvirág (első faj nevei)

Aconiti tuber (= radix)

Aconiti folium

Aconiti herba

A fő faj honos Közép- és É-Európában (hegyvidékeken, az Alpokban, Kárpátokban, Norvégiában, Svédországban), továbbá Szibériában, a Himaláján és É-Amerikában. Termesztése – ökológiai igényeit figyelembe véve – megoldható.

Hatóanyag: 0,3-1,5% sisakvirág-alkaloidok (a gumókban 0,5%-ot is elérhet), fő alkaloid az aconitin, mellette diésterjei, aconinok fordulnak elő. Igen erősen mérgezőek. Phyllocladen diterpén is jellemző

Alkalmazás: aconitin néhány mg-ban is halált okoz, a bőrre vagy a nyálkahártyára kerülve is felszívódik. A Tinctura Aconiti orvosi ellenőrzéssel használható trigeminus neuralgia esetében. A többi sisakvirág fajjal együtt homeopáthiában.

18. Acorus calamus L. – ARACEAE

[syn.: *Acorus vulgaris* Simk.]

var. *calamus* typ. (triploid)

var. *americanus* Wulff (diploid)

var. *angustata* Engler (tetraploid)

(orvosi) kálmos

Calami rhizoma (Ph. Hg. VII., ÖAB, Ph. Helv.) = *Acori rhizoma* = *Ari rhizoma*

Calami aetheroleum

Honos mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, É-Amerikában (Kanada, USA), világszerte termesztik. Magyarországon adventív, természetes állományai mégis védettek, mert értékes élőhelyeken (mocsári, vízparti vegetációkban) található. Pl. a Drávasíkon kizárólag a természetvédelmi hatóság engedélyével, szakszerűen gyűjthető. Gyökértörzse miatt könnyen felújul. Lemosva és tisztítva szárítják (beszáradás 3,5:1 hámozatlanul, 4,5:1 hámozottan).

Hatóanyag: az európai var. *calamus* 2-6% illóolajának β -asaron tartalma 3-13%, az amerikai var. *americanus* 2-6% illóolajának csak 0-0,5%, a kelet-ázsiai var. *angustata* közel 7% illóolajának pedig akár 80%-át is elérheti. A fenil-propán származék cisz-izoasaron (= β -asaron) potenciális cancerogén. Értékes hatóanyagai az illatos cisz-izoeugenol-metiléter, keserű ízét pedig a diketo-spiran mono- és szeszkviterpének (acoron és acorenon) adják.

Alkalmazás: stomachicum, carminativum, azaz étvágygerjesztő, emésztést elősegítő, szélhajtó. Esetleges cisz-asaron tartalma miatt nagy mennyiségben gyógyteákban nem alkalmazható. Főként keresett likőripari alapanyag.

19. *Actaea spicata* L. – RANUNCULACEAE

fekete békabogyó

Actaeae spicatae radix

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Európában. Évelő, Magyarországon bükk- és gyertyánelegyeselekben, mézskerülő és ligeterdőkben fordul elő.

Hatóanyag: kékesfekete bogyójában és magjában protoanemoninszerű t-aconitsav található (erősen mérgező!). A gyökérdrog anemoninszerű anemolt tartalmaz.

Alkalmazás: erős hánytató és hashajtó, túladagolás veszélye miatt óvatosságot, orvosi felügyeletet igényel.

20. *Actinidia chinensis* Planch. var. *deliciosa* A. Chev. – ACTINIDIACEAE

kivi, kínaiegres

Honos Kínában, nálunk is termesztik nemesített és forgalmazott fajtáit. Telepítéskor 1 porzós egyedre 5 termős példány jusson. C-vitaminban különösen gazdag gyümölcse kedvelt.

21. *Adiantum capillus-veneris* L. – ADIANTACEAE

[syn.: *Adiantum cuneatum* Langsdorf et Fisch.]

vénuszfodorka

Capilli veneris herba = *Adianti herba*

Capilli veneris folium = *Adianti folium*

Honos Dél-Európában, megtalálható még Angliában, Afrikában, Dél-Ázsiában és Amerikában. Melegkedvelő, nálunk üvegházakban termesztető.

Hatóanyag: adiantoxid (triterpén-epoxid), hidroxí-adianton, tannin, nyálka-poliszaharid, illóolaj

Alkalmazás: bronchitisban köptető, emmenagog, adstringens (inkább régebben használták).

22. *Adonis vernalis* L. – RANUNCULACEAE

tavaszi hérics

Adonidis (vernalis) herba

Adonidis rhizoma et radix

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. Természetes állományokban Magyarországon védett, élő növény, erősen ritkul. A Bakonyban néhol még gyakori. Sztyeppelejtőkön, lösz- és homokpusztagyepekben található. Termeszthető, ha van rá gyógyszeripari igény.

Hatóanyag: 0,25-0,50%-ban szteroid kardenolid glikozidok. Aglikon: adonitoxigenin, acetiladenotoxigenin, strofantidin. Glikozidok: adonitoxin, acetiladonitoxin, cimarin. Flavonoid C-glikozid: vitexin

Alkalmazás: erős hatású, a kivont hatóanyag rosszul szívódik fel, de gyorsabban bomlik le, nem kumulálódik. A belőle készült gyógyszer orvosi felügyelettel használható coronaria-tágító hatása miatt, főként angina pectorisban. Hyperthyreosis kezelésére vagy diureticumként is.

23. *Aegle marmelos* (L.) Corr. – RUTACEAE

bengálbirs

Aegle marmelos (= *Belae indicae*) *fructus*

Honos Nyugat-Himalájában. Indiai-szubkontinensen és ettől keletre több országban termesztik. Kisebb vagy közepes nagyságú, lombos fa.

Hatóanyag: 0,03-0,4% furokumarin imperatorin (= marmelosin), a friss gyümölcsben cukrok, kb. 20% tannin

Alkalmazás: különösen friss állapotban hatásos adstringens diarrhoea és dysentheria esetén.

24. Aegopodium podagraria L. – APIACEAE

podagrafű

Aegopodii podagrariae herba = Podagrariae herba = Gerhardi herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, de sokfelé elterjedt még. Magyarországon a Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, 0,6-1 m-re megnövő, évelő növény. Főleg üde és völgyalji gyertyán- és büккеgyes erdőkben található.

Hatóanyag: illóolaj

Alkalmazás: köszvény és reuma esetén, a népgyógyászatban aranyeres bántalmakra is. Fialat levele, hajtása kevés vízben párolva, vajban pirítva vagy salátának, főzeléknek elkészítve fogyasztható.

25. Aesculus hippocastanum L. – HIPPOCASTANACEAE

bokrétafa, vadgesztenye

Hippocastani albi flos

Hippocastani rubri flos

Hippocastani folium

Hippocastani cortex

Hippocastani semen (DAB) = Castaneae equinae semen

Honos DK-Európában, kelet-mediterrán, szubmediterrán, montán faj. Park- és sorfának ültetik. Aknázómoly levélkártevője ellen rendszeresen kell védekezni, hazai állományai emiatt veszélyben vannak. Áprilisban, májusban virágzik. A kérget tavasszal gyűjtik, aprítják (beszáradás 3:1), a leveleket virágzás végén és fénytől védve szárítják (beszáradás 6:1), a magvakat a termés felnyílásakor (beszáradás 2:1).

Hatóanyag: kb. 50% keményítőt tartalmazó magban 3-10% szaponin-glikozid (főleg escin-glikozidok, kb. 30-féle), flavonoidok, tannin, esculin és fraxin kumarinok, triterpének, szterolok. Kéregben főleg kumarin-glikozidok (esculin 0,7-7%, fraxin 1-2,6%), szaponin, catechin-tannin. Levélben és virágban flavonoidok, szterolok, tannin, kumarinok (esculin, scopolin, fraxin)

Alkalmazás: fényvédő esculint főleg a kéregből, a magból és a levélből vonják ki. Kenőcsök, napolajok alkotórésze, kapillárisok falát erősíti. A kéreg gyulladásos, aranyeres bántalmak enyhítésére szolgál. Escintartalma miatt javítja a perifériás vérkeringést. Külsőleg főleg kenőcsök formájában alkalmas visszergyulladás, aranyeres bántalmak és visszeres ulcus cruris kezelésére.

26. Aethusa cynapium L. – APIACEAE

ádáz

Cynapii herba = Aethusae herba

Cynapii radix

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. 1-2 éves, Magyarországon három alfaját lehet megkülönböztetni. A magasabb subsp. cynapioides ligeterdőkben, az 1 m-nél alacsonyabb subsp. cynapium és subsp. agrestis inkább útszéli gyomtársulásokban, ill. vetésekben él.

Hatóanyag: coniinszerű alkaloid (korábban "cynapin"), illóolaj, poliinek

Alkalmazás: görcsoldó ideges gyomorbad, kólíka és hasmenés esetén homeopathiás gyógyszerként.

27. Aframomum melegueta K. Schum. – ZINGIBERACEAE

paradicsommag, malagétabors

Paradisi semen = Aframomi meleguetae semen

Honos trópusi Afrika nyugati és középső részein és Sri Lankán, ugyanitt termesztik is.

Hatóanyag: 0,3-0,75% illóolaj, paradol (csípős ízt adja), gyanta, cserzőanyag, keményítő, kevés zsíros olaj.

Alkalmazás: stimuláns, fűszer, csípős likőr készül belőle, illatszeripari felhasználása is van.

28. Agastache foeniculum (Pursh) Kuntze – LAMIACEAE

ánizsízszóp

Honos É-Amerikában, Európában a méhészek honosították meg. Maggal vagy tőosztással szaporítható.

Illatos, teája köhögéscsillapító, nyersen ételízesítő.

29. Agastache rugosa (Fisch. et C. A. Mey.) Kuntze – LAMIACEAE

huo xiang, koreaimenta

Honos Kínában, Kelet-Ázsiában, Indokínában, Távol-Keleten.

Szárított vagy friss leveléből készült tea vagy ital megszünteti az émelygést. Menta illatú. Antibakteriális, antivirális, antimikotikus balzsam formájában külsőleg. Salátaízesítő.

30. Agathis dammara (Lamb.) Rich., más Agathis fajok – ARAUCARIACEAE
dammarafenyő

31. Shorea robusta Gärtn., más Shorea fajok – DIPTEROCARPACEAE

32. Hopea beccariana Burck, Hopea ferrea Laness. - DIPTEROCARPACEAE

Dammar resina

Az Agathis dammara Malajziában honos. Az Agathis australis, a kaurifenyő Új-Zélandban az “erdők királya”, a maori istenek fája. 1000 éves példányainak magassága kb. 60 m, átmérőjük 4-5 m. Évente kb. 50 kg gyantatömeget adnak (“copal” gyanta).

A Shorea és Hopea fajok trópusi Ázsiában, Malajziában és trópusi Afrikában honosak.

Hatóanyag: gyantasavak, illóolaj

Alkalmazás: ritkán emplastrum készítésére használják, lakk-, illetve festékipari felhasználása jelentős.

33. Agathosma betulina (Bergius) Pillans – RUTACEAE

[syn.: Barosma betulina (Bergius) Bartl. et Wendl]

illatosruta

Barosmae folium = Bucco folium

Bucco aetheroleum

Honos a Fokföldön, D-Afrikából importálják. Kis bokros növény, levele a nyírfáéra hasonlít.

Hatóanyag: kb. 2% illóolaj, melyben diosfenolok találhatók, emellett még monoterpén-ketonok (izomenton, menton, pulegon), terpinen-4-ol, limonen, mircen, α -pinen, 8-mercapto-p-mentan-3-on, nyálka- és gyantaanyagok, flavonoidok (diosmin, diosmetin-7-O-rutinozid, rutin)

Alkalmazás: húgyúti fertőtlenítő, antibakteriális, diureticum, prostata hypertrophia esetén készítmény formájában. Illóolajat is szolgáltató.

34. Agathosma crenulata (L.) Pillans - RUTACEAE

[syn.: Barosma crenulata (L.) Hook.]

Bucco aetheroleum

Honos a Fokföldön, D-Afrikából importálják. Kis bokros termetű, levele ovális.

Hatóanyag: illóolajában nem találtak diosfenolt, flavonoid-összetétele is eltér az előbbi fajétól

Alkalmazás: illóolajat szolgáltató.

35. Agave americana L. – AGAVACEAE

amerikai agavé

Honos Mexikóban és az USA déli és középső részein, dísnövényként is termesztik.

Hatóanyag: szaponin, 0,4-3% hecogenin szterol, csípős illóolaj, gumianyag

Alkalmazás: laxativum, diureticum, emmenagogum, természetek ellen is használják.

36. Agave sisalana Perr. – AGAVACEAE

szizál

Honos Mexikóban, nagyobb mennyiségben termesztik, pl. K-Afrikában (Tanzánia, Kenya) is.

Hatóanyag: diosgeninhez hasonló szerkezetű hecogenin iparilag hasznosítható szteroid, egyéb szterolok a tigenin és a gitogenin.

Alkalmazás: lehetséges gyógyszeripari nyersanyag (szteroid-félszintézis), főleg a szizálrost miatt termesztik.

37. Ageratum conyzoides L. – ASTERACEAE

kisfészű bojtocska, agerátum

Elterjedt trópusokon és szubtrópusokon. Rokona, a közép-amerikai eredetű *A. houstonianum*, kedvelt parkdíszítő növényünk.

Hatóanyag: 0,15% illóolaj, jellegzetes alkotója az ageratocromen, továbbá etil-eugenol és az ebből oxidációval képződő etil-vanillin, még kumarin és alkaloid

Alkalmazás: a gyökérből vagy az egész növényből készült főzet emésztési zavarok, láz és reuma esetén hatékony, tonicum.

38. Agrimonia eupatoria L. – ROSACEAE

[syn.: Agrimonia eupatoria L. subsp. officinalis (Lam.) Gams]

közönséges párlófű, apróbojtorján

Agrimoniae herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt éghajlatú részein, É-Afrikában. Száraz és félszáraz gyepekben, árokszéleken, réteken az egész országban gyakori. Júniustól augusztusig virágzik. A 30-40 cm-es virágos hajtásokat árnyékban szárítjuk (beszáradás 4:1). Gyűjthető az *A. procera* Wallr. is.

Hatóanyag: 4-10% catechin-tannin, 5-6% ellagi- és gallotannin, triterpének (főleg ursolsav), flavonoidok

Alkalmazás: enyhe adstringens és antibakteriális, emiatt belsőleg gyomor- és bélhurut, epehólyag és epeútak gyulladása esetén. Toroköblögetésre is használható. Teája különösen nyári hasmenések, vékony- és vastagbélgyulladás kezelésére előnyös.

39. Agropyron repens (L.) P. Beauv. – POACEAE

[syn.: *Elymus repens* (L.) Gould., *Triticum repens* L., *Elytrigia repens* (L.) Nevski]
tarackbúza, tarackfű

Graminis rhizoma (*Ph. Eur. 4.*, *Ph. Hg. VIII.*)(= *radix*)

= *Agropyri repentis rhizoma*

Graminis flos (= réti szénaalkotó Poaceae fajok virágzatainak, virágainak közös neve!)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt éghajlatú részein, É-Afrikában, Indiai-szubkontinensen. Mérsékelt égövi területeken gyakori. Magyarországon felhagyott kultúrák, erdőterületek és szántók gyomtársulásainak tömegesen előforduló, társulás alkotó növénye. Több méter hosszú és elágazó tarackjait inkább virágzás idején (június-augusztus) gyűjtik, rendszerint gyomos területekről szántás után boronával. E tarackos gyökértörzs a levélmaradványoktól és gyökerektől megtisztítva napon is szárítható (beszáradás 2,5:1).

Hatóanyag: 3-8% polifruktán (inulinszerű triticin), 10% nyálka-poliszaharid, szaponin, 2-3% cukoralkohol (mannitol, inozitol), 0,01-0,05% illóolaj, agropyren poliin, vanillosid, fenilkarbonsavak, kovasav, szilikátok

Alkalmazás: diureticum hólyaghurut, hólyag- és vesekő megbetegedések esetén. Népgyógyászatban köhögés, légsőhurut ellen is. Külsőleg hámosító, főleg pattanásos bőr kezelésére.

40. Ailanthus altissima (Mill.) Sw. – SIMAROUBACEAE

[syn.: *Ailanthus glandulosa* Desf.]

bálványfa, (ecetfa)

Ailanthi altissimae cortex

Honos Kínában, Ausztráliában. Jó mézélő díszfa, sorfának is ültetik. Könnyen elvadul, agresszív.

Hatóanyag: ailanthin (quassiin), szaponin, tannin, quassin, neoquassin, amarolid, ailanthon

Alkalmazás: amarum, vermifugum, anti diarrhoeicum, anthelminticum.

41. Ajuga chamaepitys (L.) Schreb. – LAMIACEAE

kalincaínfű

Ajugae chamaepiti folium

42. Ajuga reptans L. – LAMIACEAE

indás ínfű

Ajugae reptantis herba

Kozmopolita, főleg eurázsiai egyéves fajok. A kalincaínfű vetési gyom, az indás ínfű üde lombdőkben elég gyakori.

Hatóanyag: 12-15% cserzőanyag, cyanidin- és delphinidin-glikozidok, iridoid aucubin, asperulin, ekdiszteroidok

Alkalmazás: szteroid-alapanyag, stimulans és diureticum. Ingerlő köhögést csillapítja teája.

43. Alchemilla xanthochlora Rothm. – ROSACEAE

[syn.: *Alchemilla vulgaris* L.]

régi palástfű

Alchemillae herba (*Ph. Eur. 4.*, *Ph. Hg. VIII.*) = *Alchemillae vulgaris herba*

Honos Európában, É-Amerikában, Ázsiában. A Ny-Dunántúlon lápréten és magaskörös társulásban ritka. Védett, a drogot importáljuk.

Hatóanyag: 6-8% cserzőanyag, dimer ellagitannin agrimoniin és laevigatin, pedunculagin, kb. 2% flavonoid

Alkalmazás: antioxidáns, antimutagén, adstringens, diarrhoea esetén, (menorrhoea kezelésére főleg népgyógyászati tapasztalatok szerint).

44. Aletris farinosa L. – MELANTHIACEAE

Aletritis (Aletris) farinosae rhizoma

Honos É-Amerikában, közel 1 m magas.

Hatóanyag: diosgenin-szaponin, illóolaj, gyanta

Alkalmazás: ösztrogén; keserű tonicum uterus-idegrendszeri panaszok kezelésére.

45. Alisma plantago-aquatica L. – ALISMATACEAE

vízi hídőr

Alismatis rhizoma

Honos Európában, Ázsiában és É-Amerikában. Mocsarak, sekélyvízi hinárnövényzet évelő faja, eléggé elterjedt.

Hatóanyag: illékony, olajszerű anyag nyomokban, kolin, lecitin

Alkalmazás: cukorbeteg és vesebetegségek esetén, veszettség ellen (hatásai kellőképpen nincsenek igazolva).

46. Alkana tinctoria (L.) Tausch – BORAGINACEAE

homoki pirosító

Alkanne tinctoriae (rubrae = spuriae) radix = Anchusae rubrae radix

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában. Magyarországon kiritkult, meszes talajú homokpuszta gyepek védett növénye, nem szabad gyűjteni.

Hatóanyag: 5-6% pirosan festő alkannin, anchusav és alkannasav (többnyire észterek formájában)

Alkalmazás: adstringens (belsőleg nem használható), kozmetikai festéket szolgáltat (régén bárányokat jelöltek meg gyökerével, a piros szín jól feltűnt).

47. Alliaria petiolata (M. B.) Cavara et Grande – BRASSICACEAE

[syn.: *Alliaria officinalis* Andr.]

kányazsombor

Alliariae (officinalis) herba

Honos Közép- és Dél-Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt éghajlatú részein, Indiai-szubkontinensen. Nálunk gyakori, tölgyesek, árnyas, üde gyomtársulások növénye.

Hatóanyag: mustárolaj-glikozid sinigrin, magot hozó herbájában 0,5% körüli illóolaj (allil-mustárolaj és diallil-diszulfid), szaponarin, vitexinszerű glükoflavon alliarosid

Alkalmazás: külsőleg sebekre, belsőleg a népgyógyászatban megfázás esetén. Salátaízítőként fogyasztható.

48. Allium cepa L. – ALLIACEAE

vöröshagyma

Allii cepae bulbus = Cepaeae bulbus

Honos Iránban, továbbá Egyiptomban, Európában és Mexikóban, világszerte termesztik.

Hatóanyag: 0,01% körüli illóolaj, prekursorok alliin-származékok (propilalliin, metilalliin, cikloalliin), cepaenek, kb. 4% kvercetin (különösen a hagyma buroklevelében), 1% spiraeosid, egyéb flavonoid (pl. kempferol-glikozid), floroglucin, protocatechusav-metilészter, cukrok, mannan, oligoszaharidok, oleanolsav-glikozid, vitaminok, szelén

Alkalmazás: kedvező étrendi hatása közismert, étvágyhozó, antibakteriális, különösen grippe, meghűlés, légcsőhurut esetén hatásos.

49. Allium sativum L. – ALLIACEAE

fokhagyma

Allii sativi bulbus (= radix)

Allii sativi bulbi pulvis (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Allium sativum ad praeparationes homoeopathicas (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Allii sativi aetheroleum

Valószínű, hogy közép-ázsiai eredetű, ma csak termesztésben van, világszerte gyakori.

Hatóanyag: 0,1-0,4% illóolaj, a hatóanyagok alliinból keletkeznek enzim (alliin-liáz) hatására. A keletkező allicin a fő hatóanyag, ebből sokféle, egyéb hatóanyag jön létre (pl. ajoén, triszulfidok, tetraszulfidok)

Alkalmazás: kedvező étrendi szerepe közismert. Gátolja a trombocita-aggregációt, fokozza a fibrinolízist, csökkenti a vérszérum koleszterinszintjét, ezáltal kúraszerű alkalmazása hátráltatja az arteriosclerosist és jótékony hatású a magas vérnyomásos betegek állapotára is. Baktériumok szaporodását gátolja, emiatt bél-, szájüreg- és garatfertőzések leküzdésére is használható. Cérnagilisztia ellen, oxyuriasis esetén hatékony. Számos gyógyszerészeti termék készül belőle. Homeopathia.

50. Allium schoenoprasum L. – ALLIACEAE

[syn.: *Allium sibiricum* L.]

metélő hagyma

Allii schoenoprasii herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában (főként Szibériában), Indiai-szubkontinensen és É-Amerikában. Termesztett fűszer-, zöldségnövény.

Hatóanyag: népszerű ízesítő és vitaminpótló, kéntartalmú illó vegyületekben is gazdag

Alkalmazás: antibakteriális, anthelminticum.

51. Allium tuberosum Rottler ex Speng. – ALLIACEAE

kínai metélőhagyma

Honos Kínában, Japánban, É-Indiában, termesztik. Főleg a kínai konyhában kedvelt. Antiszeptikus, magja roboráns.

52. Allium ursinum L. – ALLIACEAE

medvehagyma

Allii ursini herba

Allii ursini bulbosus

Honos Európában és É-Ázsiában. Főleg a Dunántúl egyes részein tömegesen fordul elő, a termőhely védelme miatt mégis csak hatósági engedéllyel gyűjthető a levél (a hagyma nem). Üde gyertyán- és büккеgyes erdők növénye.

Hatóanyag: alliinből keletkező allicin (0,07% szárazanyagra vonatkoztatva) és további kéntartalmú származékok teszik ki az illóolajat (kb. 0,007%), aszkorbinsav, γ -glutamil-peptid, flavonoidok, nyomokban prosztoglandinok, lektinek

Alkalmazás: antibakteriális különösen gyomor- és bélfertőzések esetén, emésztési zavarokra, carminativum, antihypertonicum, antiarterioscleroticum, cardioprotectivum.

53. Alnus glutinosa (L.) Gärtner. – BETULACEAE

enyves éger

Alni glutinosae cortex

Honos Európában, Ázsiában és É-Amerikában. 20-30 m-re megnövő fa, folyók árterén, patakok mentén, lápokon gyakori, helyenként állományalkotó, "égerliget".

Hatóanyag: kb. 20% cserzőanyag, hiperoxid-típusú flavonglikozid, alnulin, protalnulin, phlobaphen, gyantasav, taraxerol, taraxeron, lupeol, glutinon, citrullin

Alkalmazás: főzete öblögetőszer pharyngitis esetén, gyomorvérzés esetén beöntésre használták régebben.

54. Aloë arborescens Mill. és más Aloë fajok – ALOËACEAE

fás aloé

Aloë

Honos D-Afrikában, de mindenhol termesztendő cserepes vagy üvegházi növényként.

Hatóanyag: antrakionok, aloinok, aloinosidok, gyantászerű fenolszármazékok, szerves savak

Alkalmazás: étvágyjavító, enyhe, nagyobb adagban erősebb laxativum, de jótékony colitis, ulcus ventriculi és duodeni kezelésére is. Külsőleg hámosító, gyulladáscsökkentő, enyhe antibakteriális, szemészetben is használható.

55. Aloë ferox Mill. – ALOËACEAE

tövise aloé, kap-aloé

Aloë (Ph. Hg. VII.)

Aloe capensis (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Aloes extractum siccum normatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Afrikában, főleg D- és K-Afrikában.

Hatóanyag: 13-27% aloin A és B, 5-hidroxi-aloin, aloinosidok, aloesin (aloeresin B), aloeresin A-p-kumársav-észter, keserű glikozid az aloenin A és B (6-fenil-2-piron-származékok)

Alkalmazás: mint a következő.

56. Aloë vera (L.) Burm. f. – ALOËACEAE

[syn.: Aloë barbadensis Mill.]

orvosi aloé, barbadosi aloé

Aloë barbadensis (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Makarónéziában, széleskörűen elterjedt, termesztik.

Hatóanyag: 25-40% aloin (aloin A és B), 3-4% 7-hidroxi-aloin A és B, aloe-emodin, chrysofanol és glikozidjai, aloesin (aloeresin A, B és F)

Alkalmazás: laxans hatása a bélműködésre különösen előnyös, aloesin-tartalma miatt gyulladásgátló enteritis kezelésében. Főleg gél formájában külsőleg is hatékony bőrápoló. Sokféle készítményt forgalmaznak.

57. Aloysia citriodora Palau – VERBENACEAE

[syn.: *Aloysia triphylla* (L' Hér.) Britt., *Lippia triphylla* (L' Hér.) Kuntze]

citromverbéna

Verbenae aetheroleum

Verbenae citriodoratae folium (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) = *Aloysiae (triphyllae) folium*

Honos Chilében, Peruban és Argentínában. Spanyolországban és D-Franciaországban termesztik. Kellemes illatú cserje.

Hatóanyag: 0,1-0,2% illóolaj, benne citral, limonen, dipenten, cineol, myrcen, geraniol, nerol, nerolidol, terpineol, metilheptenon, verbenon, cedrol, caryophyllen, pirrol, izovaleriansav

Alkalmazás: stomachicum, digestivum, illatszeripari nyersanyag.

58. Alpinia galanga Willd. – ZINGIBERACEAE

sziámi gyömbér, galangál

Honos Kínában, K-Ázsiában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen, Malajziában, trópuson termesztik.

59. Alpinia officinarum Hance

kínai gyömbér, galangál

Honos D-Kínában, főleg Thaiföldön és Indiai-szubkontinensen termesztik.

Galangae rhizoma (Ph. Helv., DAC)

Galangae aetheroleum

Hatóanyag: 0,5-1% illóolaj, melynek csípős szagát diarilheptanoid és fenilalkanon (8-gingerol) okozza. Mono- és szeszkviterpének, továbbá diterpén, flavonoid (pl. galangin), szterol, acetoxi-chavicol-acetát (utóbbi kísérleti szinten tumorgátló)

Alkalmazás: stomachicum, tonicum, fűszer, likőripari alapanyag.

60. Alstonia constricta F. Muell. – APOCYNACEAE

keserűkéreg

Alstoniae constrictae radix

Honos Ausztráliában, trópusi Afrikában, Közép-Amerikában, kis termetű fa vagy cserje.

Hatóanyag: 2-2,5% alstonin (chlorogenin) alkaloid, tetrahidroalstonin, alstonidin, alstonilin, yohimbin, reserpin

Alkalmazás: lázcsillapító, stimulans, malária- és diarrhoea ellenes.

61. Althaea officinalis L. – MALVACEAE

orvosi ziliz, fehérmályva

Althaeae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Althaeae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Althaeae flos

Althaeae herba

Honos Euráziában, és Mediterráneumban. Főleg ártéri mocsarakban, folyóvizek mentén, szikeseken, gyomtársulásokban elterjedt évelő növény. A subsp. *pseudarmeniaca* (ártéri ziliz) a Duna-völgy ligeterdőiben honos. A júniustól szeptemberig virágzó növény gyökereit októbertől áprilisig gyűjtik, letisztítás után hámozzák és 5 mm él hosszúságú kockákra vágják. Műszárítóban szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: 12-20% nyálka-poliszaharid a gyökérben, kb. 6% a levélben. Főleg arabinogalaktanok és galakturonorhamnanok.

Alkalmazás: légúti, szájjüregi vagy gyomor-, bélhurut esetén nyálkahártya-gyulladás kezelésére bevonó, öblögetőszer (nem köptető).

62. Althaea (Alcea) rosea (L.) Cav. var. atropurpurea seu var. **nigra hort.** – MALVACEAE

(fekete) mályvarózsa

Malvae arboreae flos (cum calycibus seu sine calycibus)

Keleti eredetű, évelő kerti dísnövény, melegkedvelő. Újabbán egyéves fajtáit is termesztik. Magvai már a gyűjtés évében jól csíráznak. Vetése 70-80 cm sortávolságra, 1,5-3 cm mélyre történik. A virágokat elnyílásuk idején, összecsukódáskor szedik le csészelevelek nélkül. Azonnal szellős helyen vagy 40-50 °C-on, műszárítón szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: poliszaharidok, mannanok, galaktanok, tannin, anthocyaninok (főleg myrtillin)

Alkalmazás: ártalmatlan festékanyaga miatt élelmiszerek festésére engedélyezett. Felső légúti hurutos megbetegedésekben enyhíti a köhögést.

63. Amanita muscaria (L: Fr.) Hooker – AMANITACEAE

légyölő galóca

Aga

Lombos és tülevelű erdőkben, főleg savanyú homoktalajon előforduló gyakori kalapos gomba.

Hatóanyag: muszkarin, ibotensav, muszkazon, muszkaridin

Alkalmazás: homeopathia.

64. Amaranthus hypochondriacus L. – AMARANTHACEAE

[syn.: Amaranthus hybridus L. var. erythrostachys Moq.]

piros amaránt

Amaranthi hypochondriaci herba

Honos É-Amerikában, kertekben ültetik, 1 m-nél magasabb, erőteljes egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: betain, aszkorbinsav, amaranthin, kvercetin-glikozidok

Alkalmazás: adstringens, diureticum, roborans. Magjából lizinben gazdag liszt készíthető, pattogatott formában, különböző arányban más lisztekkel keverve tészták és pékáruk készítéséhez. (Hasonló célra még: A. cruentus, A. caudatus). Honosított és magyar nemesítésű fajtái természetűek. Indiai főzeléknövény pl. A. giganteus, A. tricolor.

65. Ambrosia artemisiifolia L. – ASTERACEAE

parlagfű, vadkender

Ambrosiae artemisiifoliae herba

Honos Kanadában, USA-ban, Európában is elterjedt, nehezen kiirtható gyomnövény, mely hosszan tartó és ismételt virágzása miatt pollenallergiát okoz.

Hatóanyag: szeszkviterpén-laktonok, 0,16% coronopilin, 1,2-dihidroparthenin, a pollenben kvercetin-3-glükózid, izorhamnetin-gükózid, fehérjék

Alkalmazás: homeopathia.

66. Amelanchier alnifolia Nutt. - ROSACEAE

égerlevelű fanyarka, mazsolafa

Honos É-Amerikában. Kékesfekete bogyói fürtökben helyezkednek el. Egyes fajtáit telepítik Európában is. Mézédessé termései mellett a zöld részek vérnyomáscsökkentő hatását is tapasztalták.

67. Ammi majus L. – APIACEAE

ammi

Ammi majoris fructus (= semen)

Honos Makarónéziában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Európa mediterrán vidékein. Meghonosodása Magyarországon lehetséges, néhol sárgarépa kísérő gyomnövénye.

Hatóanyag: xanthotoxin és más furokumarin (imperatorin, izoimperatorin, bergapten, izopimpinellin)

Alkalmazás: spasmolyticum, fotodinámiás vitiligo (leucoderma) esetén belsőleg és külsőleg. Napozószerekben is alkotórész, de érzékenység esetén bőrgyulladást okozhat.

68. Ammi visnaga (L.) Lam. – APIACEAE

fogpiszkálófű

Ammeos (= Ammi) visnagae fructus (DAB 1996)

Honos Mediterráneumban és Ny-Ázsiában, de megtalálható Argentínában, Chilében és Mexikóban is. 1 m magas, egy- vagy kétéves növény.

Hatóanyag: 2-4% furanokromon (khellin, visnagin, norvisnagin, khellol, khellenin, khellinol, ammiol), 0,2-0,5% piranokumarin (visnadin, samidin, dihidrosamidin), furokumarin (xanthotoxin), flavonoidok (kempferol, kvercetin, izorhamnetin), 0,02-0,03% illóolaj (kámfor, karvon, linalool, terpinen-4-ol, α -terpineol. Termésben 12-18% zsíros olaj és 12-14% fehérje is

Alkalmazás: spasmolyticum: bronchus, gastroenterális, epe-, urogenitális szervek, koronáriák görcse ellen, diureticum. A visnadint kivonva koronária tágító, szívkoszorúér-keringést fokozó (gyógyszerként), ugyancsak ilyen módon a khellin bronchitis, vese-, epe-, bélkólika esetén spasmolytikus.

69. Amomum amarum Lour. – ZINGIBERACEAE

keserű álgyömbér

Amomi amari fructus

Honos Japánban.

70. Amomum aromaticum Roxb. – ZINGIBERACEAE

bengáli álgyömbér

Amomum

Honos Nepálban, Bengáliában.

Hatóanyag: kb. 1% illóolaj (alkotói: cineol, pinen, sabinen, myrcen, terpinen, limonen, 1,8-cineol, p-cymen, terpineol, nerolidol)

Alkalmazás: eupepticum.

71. *Amygdalus communis* L. – ROSACEAE

[syn.: *Prunus amygdalus* Batsch, *Prunus dulcis* (Mill.) D. A. Webb var. *amara* (DC.) Buchheim]

(édes vagy keserű) mandula

Amygdalae amarae semen = *Amygdalae semen amarum*

Amygdalae semen dulce

Amygdalae amarum aetheroleum

Amygdalae oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Amygdalae oleum virginale (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Amygdalae farina = *Amygdalae placentae farina*

Amygdalarum cortex

Honos szubtrópusi Kínában és Elő-Ázsiában, innen tovább terjedt a Mediterráneumba, egész Európába, majd egészen Kaliforniáig.

Hatóanyag: a keserű mandulában 1-8% amygdalin és kevés prunasin (cianogén glikozidok), 0,5-0,8% illóolaj (benne kb. 5% HCN), a magban kb. 30% fehérje, 35-60% zsíros olaj (zsírsavai: palmitin-, palmitol-, sztearin-, olaj- és linolsav)

Alkalmazás: olajgyártás, keserű mandula aromagyártás alapanyaga, édes mandula inkább édesiparban használatos, az olaj speciális, külsőleg testápoló szerekben.

72. *Anacardium occidentale* L. – ANACARDIACEAE

kesu(fa), akazsu

Anacardiae occidentalis fructus (= *Anacardiae fructus*)

Honos Brazíliában. Trópusi vidékeken termesztik.

Hatóanyag: anacardsav (O-karboxi-fenol-származék) és dekarboxilált származékai (anacardol, cardenol), cserzőanyagok, squalen, ginkgol, cardol, zsíros olaj (olajsavban igen gazdag), anacardein globulin, maghéjban catechin, epicatechin, szitoszterin, polimer proanthocyanidin, leucocyanidin, leucopelargonidin, sok aneurin

Alkalmazás: olajtartalma miatt olajnövény, pirítva csemege, maghéja főregűző.

73. *Anacyclus officinarum* Hayne – ASTERACEAE

német foggyökér

Pyrethri germanici radix

Honos a Mediterráneumban, egyéves, kb. 30 cm magas.

Hatóanyag: gyanta, kb. 0,5% pyretrin, nyomokban illóolaj, kb. 50% inulin

Alkalmazás: antipyreticum, átmeneti nyelvbenulás, neuralgiás és reumás és egyéb fájdalmak esetén, apoplexia, lumbago és ischias kezelésére. Homeopathiában is reuma és neuralgia ellen.

74. *Anacyclus pyrethrum* (L.) Link – ASTERACEAE

[syn.: *Anthemis pyrethrum* L.]

piretrum, római bertram

Pyrethri (romani) radix = *Anacycli pyrethri radix*

Honos Algériában, Marokkóban, Arábiában, Szíriában, sokfelé termesztik.

Hatóanyag: csípős gyantájában anacyclin, dehidroanacyclin (diin-dienek) és dekadien-2,4-sav-izobutilamid, sesamin, nyomokban illóolaj, 30-55% inulin, cserzőanyag

Alkalmazás: nyárelválasztást fokoz, fájdalomnyhító, tonicum, antiparasiticum, inszekticid.

75. *Anagallis arvensis* L. – PRIMULACEAE

tikszem

Anagallidis herba

Anagallidis semen

Anagallidis radix

Honos Eurázsiaiban, egyéves lágyszárú, kertekben, szőlőkben, szántókon gyakori.

Hatóanyag: quillaja- és polygalasav-glikozidok, quillajasapotoxin, cserzőanyag

Alkalmazás: diureticum, továbbá aranyeres, reumás panaszokban. Inszekticid, szaponinja antivirális.

76. *Anagyris foetida* L. – FABACEAE

bűzfa

Anagyris herba

Anagyris foetidae semen

Honos Mediterráneumban, Kis-Ázsiában, 1-1,5 m magas bokros cserje vagy fácska.

Hatóanyag: alkaloidok (cytisin, metilcytisin, anagyirin, retamin, spartein = pachycarpin)

Alkalmazás: emeticum, purgans.

77. Anamirta cocculus (L.) Wight et Arn. – MENISPERMACEAE

halméregcserje

Cocculi fructus (= semen, grana, nux)

Honos Indiában, Indokínában, Malajziában.

Hatóanyag: szeszkviterpenoid picrotoxin (cocculin), 11-18% zsíros olaj, gyanta, gumianyag, terméshéjban menispermin és paramenispermin alkaloid

Alkalmazás: picrotoxin erősen mérgező, analepticum, vagyis izgatja a légző- és vasomotor központot, bódító mérgek ellenszere. Halmaszlagként használták a termést.

78. Ananas comosus (L.) Merr. – BROMELIACEAE

ananász

Honos Brazíliában, trópusokon termesztik.

Hatóanyag: termése vitaminokban, szerves savakban és cukrokban gazdag, fehérjebontó bromelain enzimet tartalmaz. Vanillin, metil-n-propil-ke-ton, n-valeriansav, izokaprónsav, akrilsav, kinasav-dikumarát, sokféle szerves sav metilészterei

Alkalmazás: friss gyümölcslé erősen fehérjeoldó, bőrpasztákat pusztít, anthelminticum.

79. Anchusa officinalis L. – BORAGINACEAE

orvosi atracél

Anchusae (= Buglossi = Lingulae bovis) herba

Anchusae (= Buglossi = Lingulae bovis) flos

Anchusae (= Buglossi) semen

Anchusae (= Buglossi) radix

Honos Európában, Mediterráneumban, Elő-Ázsiában. Kétéves vagy évelő, magassága 0,3 m-től 1 m-ig terjed, löszsztyeppéken, legelőkön és gyomtársulásokban gyakori az egész országban.

Hatóanyag: cynoglossin alkaloid, consolidin glükóalkaloid (alkaloidkomponense conslicin), allantoin (cordianin), kolin, cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, 3-4% oldható kóvasav. Virágban petunidin diglikozid

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, antidiarrhoeicum, külsőleg lágyító, hűsítő borogatásként.

80. Andira araroba Aguiar – FABACEAE

goa por

Chrysarobinum

Honos Brazília esőerdőiben, kb. 20 m magasra is megnövő fa.

Hatóanyag: chrysophanolantron, emodinantron-monometiléter, ararobinol, chrysophanol, emodin-monometiléter

Alkalmazás: bőrt és nyálkahártyát erősen izgatja, gyulladást okoz. Külsőleg gombás megbetegedésekben, trychophytiasis, pityriasis, sykosis, lichen ruber, erythrasma, psoriasis, ekcéma és herpes bizonyos stádiumaiban. Állatgyógyászatban is.

81. Andrographis paniculata Nees – ACANTHACEAE

[syn.: *Justicia paniculata* Burm.]

Andrographis herba

Honos Karib-tengeri szigetektől Jáváig, Sri Lankáig. Egyéves, kb. 1 m magas.

Hatóanyag: diterpén-lakton andrographolid (kb. 2% a levélben), paniculid A és B

Alkalmazás: antibiotikus, antipyreticum.

82. Anemone nemorosa L. – RANUNCULACEAE

berki szellőrózsa

Anemones nemorosae herba

Honos D- és Közép-Európában, Ázsiában, É-Amerikában. Bükk- és gyertyánelegyes erdőkben, égerligetekben szórványosan fordul elő.

Hatóanyag: toxikus butenolid protoanemonin, anemonin

Alkalmazás: bőrizgató, hyperaemiát, hólyagosodást okoz. Arthritis, pleuritis (kis adagban, ellenőrizve).

83. *Anethum graveolens* L. – APIACEAE

kapor

Anethi fructus

Anethi herba

Anethi aetheroleum e seminis

Honos Mediterráneumban, Kaukázusban, DK-Ázsiában. Sokfelé termesztik. Nálunk júniustól októberig virágzik. A tőleveles, virágzó hajtást általában 40-50°C-os műszárítóba helyezik, a szárított herbából morzsolt drogot állítanak elő. A herbából vagy termésből a betakarítást követően illóolajat nyernek. Az érett terméseket műszárítón szárítják.

Hatóanyag: herbában kb. 0,3%, termésben 4-5% illóolaj (főleg carvon, továbbá α -phellandren, carveol, carvacrol), termésben még kumarinok (bergapten, umbelliprenin, scopoletin, esculin)

Alkalmazás: fűszer, konzervipar, a termésből nyert illóolaj antiszeptikus, kis adagban izgató, nagy adagban nyugtató. A termés carminativum, a herba vizes kivonata egyeseknél enyhe nyugtató.

84. *Anethum sowa* DC. – APIACEAE

indiai kapor

Anethi aetheroleum e seminis

Honos Bengáliában.

Hatóanyag: 2-3,5% illóolaj, benne az európai kapor hatóanyagain kívül sajátos dillapiol, anethen, limonen, dihidrocarvon, α -pinen

Alkalmazás: mint előbb.

85. *Angelica archangelica* L. – APIACEAE

[syn.: *Archangelica officinalis* Hoffm.]

orvosi angyalgyökér

Angelicae radix (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) =

Angelicae sativae (= *majoris*) *radix* = *Syriaca radix*

Angelicae fructus

Angelicae herba

Angelicae aetheroleum e radice

Angelicae aetheroleum e seminis

Honos É-Európától Szibériáig. Kétéves vagy évelő, Európában és a Kárpátokban, több helyen vadon él. Termeszthető Közép-Európában, így Magyarországon is. A korábbi palántanevelés helyett jelenleg a szabadföldi, fagy alá vetést vagy előzetesen fagyasztott vetőmaggal kora tavaszi helybevetést alkalmaznak. Az első év őszen vagy a következő kora tavaszon szedett gyökeret, gyökértörzset mosás után, rendszerint kettéhasítva, jól szellőző helyen szárítják (beszáradás 4:1). A kifejlett leveleket is 30-35°C-on szárítják (beszáradás 6:1). Július végétől gyűjtik a terméseket.

Hatóanyag: 0,35-1,3% illóolaj, ennek 80-90%-a monoterpén (főleg phellandren, továbbá pinen, sabinen, caren, myrcen, limonen), szeszkviterpén (bisabolen, bisabolol, caryophyllen), makrociklusos laktonok, furokumarin (bergapten, izoimperatorin, angelicin, xanthotoxin, archangelicin = kwannin), prenil-kumarin (osthenol, osthol), kumarin umbelliferon, flavanon archangelenon

Alkalmazás: serkenti a gyomorsav- és hasnyálmirigy-kiválasztást, étvágyerjesztő, enyhe görcsoldó, carminativum, diureticum. Likőralapanyag.

86. *Angelica dahurica* (Fisch.) Bent. et Hook. f. – APIACEAE

Angelicae dahuricae radix

Honos mérsékelt égövi Ázsiában.

Hatóanyag: kumarin, furokumarin (imperatorin, phellopterin, byakangelicin), illóolaj

Alkalmazás: antipyreticum, analgeticum, a byakangelicin fokozza a koronariacirkulációt.

87. *Angelica pubescens* Maxim. – APIACEAE

szőrös angélika

Angelicae pubescentis radix

Honos K-Ázsiában.

Hatóanyag: furokumarin imperatorin, columbianetin, prenil-kumarin (osthol, angelol A-L), poliin falcarindiol

Alkalmazás: rheumatoid arthritis, térd-, gerinc- és fejfájás esetén. Prenil-oxi-kumarinjai gátolják a hepatitis-B vírust, főleg hepatoprotektívek.

88. *Angelica sylvestris* L. – APIACEAE

[syn.: *Angelica officinalis* Kit.]

erdei angyalgyökér

Angelicae silvestris (= *minoris*) *radix*

Angelicae silvestris fructus

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Szibériában. Egy-két éves, erőteljes növény, magaskórós társulásokban hazánkban elég gyakori.

Hatóanyag: gyökérben 0,6% illóolaj (főleg limonen és pinenek), nyomokban furfurol, bergaptol-származékok, kumarin és furokumarin (oxipeucedanin, izoimperatorin, umbelliferon), fenolkarbonsav-származékok, természetben zsíros olajok, angesin, kumarinok, furokumarinok, bisabolangelon, phellopterin, izobyakangelicolsav

Alkalmazás: spasmolyticum húgyúti görcsökben, carminativum, expectorans főleg a népgyógyászatban, a porított termés inszekticid.

89. *Angelica sinensis* (Oliv.) Diels – APIACEAE

[syn. *Angelica polymorpha* Maxim. var. *sinensis* Oliv.]

kínai angyalgyökér

Angelicae sinensis radix

Honos Kínában.

Hatóanyag: monomer és dimer ftalidok (ligustilid, levistolid A), ferulasav-származék coniferil-ferulát, poliin falcarindiol

Alkalmazás: analgeticum menstruációs panaszok (menorrhagia, amenorrhoea) és reumás betegségek esetén, a ligustilid spasmolyticus.

90. *Aniba coto* (Rusby) Kosterm. – LAURACEAE

[syn.: *Nectandra coto* Rusby]

koto

Coto cortex

Honos Brazíliában, Bolíviában, 15-20 m magas fa.

Hatóanyag: bifenil-keeton típusú vegyületek, kb. 1,5% cotoin, hydrocotoin, protocotoin, paracotoin, metil-hydrocotoin, metilprotocotoin, továbbá alkaloid (anibin, parostemin, parosteminin)

Alkalmazás: diarrhoea esetén, antineuralgicum.

91. *Aniba rosaeodora* Ducke – LAURACEAE

[syn.: *A. duckei* Kosterm.]

rózsailatúfa, rózsafa

Anibae rosaeodora aetheroleum

Honos Brazíliában, főként Amazonas mentén.

Hatóanyag: illóolaj, különösen gazdag linaloolban, továbbá cineol, metil-acetofenon, terpineol, szeszkviterpének

Alkalmazás: illatszeripar, fűdőillatosító.

92. *Annona muricata* L. – ANNONACEAE

tüskés annóna, savanyúalma

Honos trópusi Amerikában, meghonosodott a trópusi Ny-Afrikában.

Hatóanyag: aporfin alkaloidok (muricin, muricinin), cserzőanyag

Alkalmazás: levél, gyökér, mag inszekticid, fégégző, levél analgeticum, spasmolyticum.

93. *Annona squamosa* L. – ANNONACEAE

gyömbéralma

Honos Indiában, D-Afrikában.

Hatóanyag: cianogén glikozidok magban és éretlen gyümölcsben

Alkalmazás: inszekticid, anthelminticum, az érett gyümölcs ízese, ehető. Rokona, a csirimójó (*A. cherimola* Mill.) az Andok tájáról származik, trópusi hegyvidékeken sokfelé termesztik. Igen ízletes gyümölcse lédús, édes, fehér húsú. Több más *Annona* faj is ehető gyümölcsöt szolgáltat.

94. *Antennaria dioica* (L.) Gärtner. – ASTERACEAE

[syn.: *Gnaphalium dioicum* L.]

parlagi macskatalp

Antennariae dioicae (= *Gnaphalii* = *Pediscati*) *flos* = *Pilosellae albae flos*

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, és szubarktikus Amerikában. Nálunk ritka, mérsékelt hegyi réteken, szőrfügyepekben, nyíres fenyérekben. Már védelemre szorul.

Hatóanyag: oxiantrakinon-származék, flavonoidok (luteolin-származékok), ursolsav, cserzőanyag, nyomokban illóolaj, nyálka-poliszaharid, gyanta, fitoszterolok

Alkalmazás: krónikus epeúti panaszok esetén (főzetét), népgyógyászatban légúti megbetegedésekben, antidiarrhoeicum is.

95. Anthemis tinctoria L. – ASTERACEAE

festő pipitér

Anthemidis tinctoriae flos = Bupthalmi vulgaris flos

Honos Közép- és Dél-Európában. Erőteljes évelő növény, a Középhegységben és a Dunántúlon jobban megtalálható, erdőssztyepppek nyíltabb részén él.

Hatóanyag: xanthofill, tionenek

Alkalmazás: anthelminticum, növényi festékanyag.

96. Anthoxanthum odoratum L. – POACEAE

szagos borjúpázsit

Anthoxanthi odorati herba

Anthoxanthi odorati flos

Honos Euráziában. 10-30 cm magas, erős illatú fű. A Középhegységben és a Dunántúlon gyakoribb. Üde rétek társulás alkotó növénye.

Hatóanyag: kumarin-glikozid, 30-40% kovasav

Alkalmazás: értékes gyepnövény, szénafüldök fontos alkotórésze.

97. Anthriscus cerefolium (L.) Hoffm. – APIACEAE

zamatos turbolya [kerti: subsp. *cerefolium* (L.) Hoffm., útszéli: subsp. *trichosperma* (Schult.) Arc.]

Cerefolii (germanici) herba

Cerefolii fructus (semen)

Honos D-Európában. A termesztett alfaj elvadulhat. A másik gyakori degradált erdőkben, üde akácokban és gyomtársulásokban.

Hatóanyag: 0,03% illóolaj herbában, 0,9% termésben, benne főleg metil-chavicol, anetol, továbbá apiin

Alkalmazás: fűszer, diureticum, népgyógyászatban vértisztító.

98. Anthyllis vulneraria L. – FABACEAE

[syn.: *Anthyllis communis* Rouy]

nyúlszapuka

Anthyllidis vulnerariae flos

Honos É-Afrikában, Elő-Ázsiában, Európában. Takarmánynövényként termesztik, kaszálókon, hegyi réteken szórványos.

Hatóanyag: szaponin, cserzőanyag, xanthofill, vörös anthocyanin

Alkalmazás: népgyógyászatban vértisztító, továbbá antiemetikum.

99. Aphanes arvensis L. – ROSACEAE

[syn.: *Alchemilla arvensis* (L.) Scop.]

nagy ugarpalástfű

Aphanes arvensis herba (= Alchemillae arvensis herba)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Magyarországon kis termetű, egyéves növény, mézkerülő szántók ritkább gyomfaja.

Hatóanyag: cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban adstringens, diureticum húgyúti megbetegedésekben.

100. Apium graveolens L. – APIACEAE

zeller

Apii (graveolentis) herba

Apii (graveolentis) radix

Apii (graveolentis) fructus (= semen)

Apii aetheroleum e fructi

Honos Európában, Ny-Ázsiától Indiai-szubkontinensig, É- és D-Afrikában. Termesztik, nálunk is fontos zöldségnövény, különösen édes változata (var. *dulce*). A var. *rapaceum* fokhagyma ízű.

Hatóanyag: 2-3% illóolaj, főként limonénből (60%) és selinenből (10%) áll. Továbbá butil-ftalidok (sedanolid, sedanenolid, n-butil-ftalid), C-prenil-kumarin (osthenol, apigravin, celerin), furokumarin (apiumetin, apiumosid), flavonoid

Alkalmazás: diureticum főleg népgyógyászatban, köszvényes és reumás betegségekben nyugtató, fájdalomcsillapító. Illóolajat a termésből állítanak elő.

101. Apocynum cannabinum L. – APOCYNACEAE

kendermeténg, indiánkender

Apocyni cannabini radix

Honos É-Amerikában.

Hatóanyag: cymarín (strophantidin-D-cymarosid), apocannosid, cynocannosid, továbbá szaponinok

Alkalmazás: szteroid-glikozidjai a szív működésére hatnak (cardialis insufficiencia, időskori szívgyengeség), diureticum. Erős hatású.

102. Aquilegia vulgaris L. – RANUNCULACEAE

harangláb

Aquilegiae semen

Aquilegiae herba

Honos Közép- és Dél-Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein. Élő, ritkán fordul elő inkább az ország ÉK-i részein nyirkos, sziklás bükk- és gyertyánelegyes erdőkben. Védett.

Hatóanyag: delfinidin-diglikozid, cianogén glikozid

Alkalmazás: népgyógyászatban krónikus bőrbetegségekben, máj- és epebajok esetén. Homeopathia.

103. Arachis hypogaea L. – FABACEAE

amerikaimogyoró, földimogyoró

Arachidis semen

Arachidis oleum hydrogenatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Arachidis oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Amerikában, őse nem ismert. Indiában, Kínában, Afrikában, Amerikában és D-Európában sokféle termesztik.

Hatóanyag: zsíros olajat szolgáltat a mag (40-50%)

Alkalmazás: magból étkezési csemegéket készítenek. Olajkinyerés után visszamaradt fehérje értékes takarmány. Zsíros olajat az élelmiszeripar mellett a gyógyszerészetben is használják.

104. Aralia racemosa L. – ARALIACEAE

fürtös arália

Araliae racemosae rhizoma et radix

Honos É-Amerikában.

Hatóanyag: illóolaj, gyanta, keményítő, pektin, triterpén-szaponin, diterpének

Alkalmazás: expectorans, carminativum, diureticum, köszvény- és reumás panaszok esetén. Homeopathia.

105. Arbutus unedo L. – ERICACEAE

nyugati szamócafa

Arbuti (unedinis) folium

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában. Kb. 10 m magas fa.

Hatóanyag: kb. 2,7% arbutin, metil-arbutin, hidrokinnon, 0,2% unedosid, arbutoflavonol B, kb. 16% cserzőanyag, nonacosanol, triacontanol, dotriacontanol, karotinoidok

Alkalmazás: húgyúttakat fertőtleníti, pyelitis, cystitis esetén.

106. Arctium lappa L., A. tomentosum Mill., A. minus (Hill) Bernh., A. nemorosum Lej et C. - ASTERACEAE

bojtorján

Bardanae radix (DAC)

Bardanae folium

Bardanae herba

Bardanae fructus

Honos Mediterráneumban, Európa más területein és Ázsiában. A kétéves, erőteljes növény Magyarországon gyom- és ártéri társulásokban különösen gyakori. Gyűjthető még a parlagokon, ártereken és üde gyomtársulásokban élő kis bojtorján (*A. minus* (Hill.) Bernh.) is. Júliustól őszig virágoznak. A húsos gyökereket az első év végén vagy a következő év tavaszán gyűjtik. Megmosás után feldarabolják és 50°C-nál alacsonyabb hőmérsékleten szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: gyökérben 30-40% inulin, nyálka-poliszaharid, 0,06-0,18% illóolaj, poliinek (köztük kéntartalmúak, pl. arctinon, arctinal, arctinol, aretsav), 2-3,5% cserzőanyag, szeszkviterpenoid costus-

sav, guajanolid-típusú szeszkviterpén-lakton costuslakton és dehidrocostuslakton, butyrolaktonlignan arctigenin glikozidok, összefoglaló néven arctiin. Utóbbi keserű vegyületcsoport a termésen kívül – kisebb mennyiségben – a levélre és a herbára is jellemző.

Alkalmazás: diureticum, cholericum, diaphoreticum, tisztító (méregtelenítő), húgykőhajtó, reumaellenes, enyhén antibiotikus. Külsőleg egyes ekcémákra, zsíros fejbőr kezelésére (hajszesz, hajsampon stb.). Az egyéves növény nyár végén gyűjtött gyökere megfőzve ehető, a zsenge tölevelek alkalmasak saláta készítésére, a levélnyel és virágzati tengely nyersen vagy főzve szintén fogyasztható, íze a zellerre emlékeztet.

107. Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng. – ERICACEAE

medveszőlő

Uvae ursi folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos az északi földtekén, Európában főleg Olaszország és Spanyolország hegyvidékein. Földre terülő, örökzöld cserje.

Hatóanyag: fenolheterosidok, a fő komponens hidrokinnon-monoglükozid, az arbutin (eléri a 7%-ot), továbbá metilarbutin, piceosid, fenolkarbonsavak, 15-20% cserzőanyag (gallotannin és catechincsersav), 1-2% flavonoid (hiperoxid, más kvercetin- és miricetin-glikozidok), triterpén (ursolsav, uvaol), gyanta

Alkalmazás: húgyúti fertőtlenítő, használata korlátozott ideig történhet magas tannintartalma miatt.

108. Areca catechu L. – ARACEAE

beteldió, arékapálma

Arecae semen (= nux)

Honos Indiai szubkontinensen, Indokínában, Malajziában, ugyanezek a területeken termesztik is.

Hatóanyag: 0,3-0,6% alkaloid, fő alkotója arecolin, mellékalkaloidok guvacin, izoguvacin, guvacolin, arecolidin, arecaidin, 14-18% zsíros olaj, 15-25% cserzőanyag, hemicellulózok, cukrok, gyanta, catechin, leucocyanidin, leucopelargonidin

Alkalmazás: az arecolin parasympathicomimeticum, enyhe mioticum (pilocarpinszerű), féreghajtó az állatgyógyászatban. Emberre toxikus. A beteldiót a malájok rágsálják, mint élvezeti szert, erős nyálfolyást és enyhe eufóriát okoz.

109. Arisaema triphyllum (L.) Schott - ARACEAE

tűztorzsa, indián-fehérrépa

Honos É-Amerika keleti részén. Köhögés esetén szárított gyökértörzséből készült teája régen váladékoldó volt, nyersen használva mérgező oxálsav képződik belőle és súlyos felmaródást okoz. A hagyományos kínai orvoslásban az *A. consanguinium* használatos köptető hatása miatt.

110. Aristolochia clematitis L. – ARISTOLOCHACEAE

farkasalma

Aristolochiae herba seu folium = Clematitis herba seu folium

Aristolochiae vulgaris (= tenuis, clematitis) rhizoma (= radix)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Magyarországon közel 1 m-re növekvő élő növény, ártereken, szegélynövényzetben, kultúrákban, szőlőkben elég gyakori mindenhol. (Rokona az *A. durior* = *A. macrophylla* Lam., a pipavirág, magasra kúszó díszcserje).

Hatóanyag: nitrofenantren aristolochiasav, illóolaj, flavonoidok

Alkalmazás: emberre és gazdasági állatokra nephrotoxikus, állatkísérletek szerint karcinogén, ezért belsőleg nem szabad használni, bár a phagocytosist fokozza. Állatgyógyászatban külső sebek fertőzését és fekélyesedését gátolja, sebgyógyulást és hámképződést elősegíti. Különösen lovak külső lemosására használták.

111. Aristolochia fangchi Y. C. Wu – ARISTOLOCHACEAE

Honos Kínában.

Hatóanyag: gyökér 0,02% aristolochiasavat tartalmaz, valamint magnoflorint

112. Aristolochia serpentaria L. – ARISTOLOCHACEAE

virgíniai kígyógyökér

Serpentariae radix = Viperinae virginianae radix

Honos USA-ban, élő növény.

Hatóanyag: aristolochiasav, borneol, serpentarin

Alkalmazás: indiánok használták tonicumként, keserű stimulánsként, gyomorfájás esetén is. Kígyómarás gyógyítására is kipróbálták.

113. Armoracia lappathifolia Usteri – BRASSICACEAE

[syn.: *A. rusticana* G. M. Sch.]

torma

Armoraciae rusticae (recens) radix = Cochleariae radix

Honos K-Európában (talán őshazája Ukrajna), mindenfelé termesztik, gyakran elvadul.

Hatóanyag: glikozinolátok, melyekből feniletil- és allil-mustárolaj képződik.

Alkalmazás: emésztést elősegíti, gyomorsav szekréciót növeli, fontos fűszernövény. Külsőleg reszelve reumás testrészekre téve csökkenti a fájdalmat, neuralgia esetén is jótékony lehet.

114. Arnica chamissonis Less. subsp. foliosa (Nutt.) Maguire - ASTERACEAE

Honos É-Amerikában. Termeszthető Magyarországon is (egyenértékű a hegyi árnikával). Közepesen savanyú, hegyvidéki talajokon magvetéssel vagy palántázással szaporítható, száraz időben igényli az öntözést.

115. Arnica montana L.

hegyi árnika

Arnicae flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Arnicae (montanae) flos sine seu cum receptaculis = Alismae flos = Calendulae alpinae flos

Arnicae folium

Arnicae rhizoma (= radix)

Arnicae aetheroleum

Honos Európában, nálunk hegyi rétek mészkerülő, alhavasi évelő növénye, védett. Gyűjteni tilos. Termesztésével kísérletek folynak.

Hatóanyag: flavonoidok, polifenolok, karotinoidok, triterpenoid alkoholok, szeszkviterpén-laktonok, illóolaj (nyomokban timol, ennél több timol-származék)

Alkalmazás: száj- és toroköblögetésre, főleg külsőleg, serkenti a hámképződést. Kenőcsök készülnek belőle.

116. Artemisia abrotanum L. – ASTERACEAE

[syn.: *Artemisia elatior* Klokov, *A. herbacea* Ehrh., *A. paniculata* Lam.]

istenfa

Abrotani herba (= summitas)

Honos Ny-Ázsiában, sokféle termesztik.

Hatóanyag: illóolaj (eucalyptolban gazdag)

Alkalmazás: illatszeripar, gyógyszergyártás (aromaterápia).

117. Artemisia absinthium L. – ASTERACEAE

fehér üröm

Absinthii herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Absinthii folium

Absinthii aetheroleum

Honos Európában, Ny- és Közép-Ázsiában, Szibériában, É-Afrikában, Indiában, sokféle meghonosodott. Magyarországon útszéli, szántóföldi gyomtársulásokban, parlagokon gyakori, fásodó szárú évelő növény. Termeszthető. Augusztustól októberig virágzik, virágpóra allergiát okozhat. Virágzó hajtást a második évtől fejleszt. Legfeljebb 50 cm-es szárral szedik, majd szellős, árnyékos helyen vagy műszárítón, legfeljebb 40°C-on szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: 0,5-1,5% illóolaj (α - és β -tujon, tujol, sabinil-acetát, chrysanthenil-acetát, linalool, cineol), szeszkviterpén (spatulenol, α -bisabolol), szeszkviterpén-lakton: dimer, guajanolid-típusú absinthin, artabsin, proazulen matricin, flavonoid artemitin, fahéjsav-származékok, poliin

Alkalmazás: amarum (dyspepsia, anorexia, gastritis), cholericum (szeszkes kivonatban kioldódó tujon fejfájást, átmeneti tudatzavart, érzékcslódást okozhat!).

118. Artemisia annua L. – ASTERACEAE

egynyári üröm

Honos Európában, Közép- és Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Kínában termesztik. Egyéves, terjed útszélek, szegélyek mentén, gyomtársulásokban, de nem túl gyakori. Termeszthető, kivadul.

Hatóanyag: illóolaj (kínai kemotípusban 4% körül, ennek kb. 64%-a monoterpén artemisiaketon, a vietnami kemotípusban 1,4%, ebben kámfor és germacren D a jellemző komponensek), artemisinin (szeszkviterpén-lakton) és előanyagai (arteannuinsav, arteannuin B, artemisiten), továbbá flavonoidok, poliinek, kumarinok. Az aktív artemisinin mennyisége 0,01-1%.

Alkalmazás: artemisinin tartalma miatt maláriaellenes (elpusztítja a kórokozót vagy gátolja a Plasmodium fajok szaporodását), gyógyszeripari növény is.

119. Artemisia cina C. C. Berg et C. F. Schmidt – ASTERACEAE

cinaüröm

Cinae flos (Cinae semen)

Honos Kínában, Közép-Ázsiában.

Hatóanyag: santonin

Alkalmazás: féregűző.

120. Artemisia dracunculus L. – ASTERACEAE

tárkony

Dracunculi folium = Artemisiae dracunculi folium

Dracunculi herba = Artemisiae dracunculi herba

Dracunculi aetheroleum

Honos K-Európában, mérsékelt égövi Ázsiában (valószínűleg Szibéria az őshazája), Indiai-szubkontinensen, É-Amerikában, sokfelé termesztik. Könnyen kivadul. Mint fűszernövénynek két fajtaköre ismert: francia vagy német és az orosz. Előbbi a kedvelt, inkább termesztett. Tősarjakkal, tőosztással szaporítják. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: 0,5-2,0% illóolaj (fő alkotója estragol), szeszkviterpén-laktonok, flavonoidok

Alkalmazás: étvágyjavító, népgyógyászatban magas vérnyomás és hurutok kezelésére. Kedvelt fűszer, illóolaja illatszeripari alapanyag.

121. Artemisia maritima (= santonicum) L. – ASTERACEAE

sziki üröm

Artemisiae maritimae herba

Artemisiae maritimae flos

Honos Európában, hazánkban az ürmös szikespuszták jellemzője a subsp. santonicum (= subsp. monogyna) és a majdnem kopasz, kisebb subsp. patens.

Hatóanyag: illóolaj, santonin

Alkalmazás: anthelminticum.

122. Artemisia vulgaris L. – ASTERACEAE

fekete üröm

Artemisiae (vulgaris) herba (= summitas)

Artemisiae radix

Elterjedt az egész Földön, de különösen gyakori a Mediterráneumban. Nálunk félszáraz és üde gyomtársulásokban közönséges. Júliustól októberig virágozik, dús pollenhozama miatt gyakori allergén. Virágos, felső 40 cm-es hajtásrészeit gyűjtik. Árnyékos helyen kell szárítani (beszáradás 4:1). Gyökerét a vegetációs idő végén gyűjtik (beszáradás: 3:1).

Hatóanyag: 0,03-0,3% illóolaj, ebben főleg cineol, kámfor, borneol, tujon, linalool. Szeszkviterpén-lakton (vulgarin, psilostachin, spatulenol), flavonoid, kumarin, poliin

Alkalmazás: amarum, cholagogum, anthelminticum, antibakteriális, antimikotikus.

123. Artocarpus heterophyllus Lam. – MORACEAE

kenyérfa, jákafa

Honos Indiában, Burmában, Sri Lankán, Indokínában, Malajziában, elterjedt Guayanában, Braziliában. Trópusokon termesztik.

Hatóanyag: kéregben, levélben flavon morin, artocarpetin, flavan artocarpanon, prenilflavon-származék cikloartocarpin, artocarpin, cyanomaclurin

Alkalmazás: gyümölcsét fogyasztják, fáját feldolgozzák, kérge és levele diarrhoea, fégfertőzés esetén.

124. Arum maculatum L. – ARACEAE

kontyvirág

Ari maculati rhizoma (= radix)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, évelő növény, főleg a Dunántúl üde gyertyán- és büккеgyes erdőiben fordul elő.

Hatóanyag: cianogén glikozid, aroin, aronin, aroidin, szaponin arin

Alkalmazás: mérgező, helyi izgató, korábban gyomorporokba keverték. Homeopathia.

125. Asarum canadense L. – ARISTOLOCHIACEAE

kanadai kapotnyak

Asari canadensis aetheroleum

Honos É-Amerika atlantikus részén.

Hatóanyag: friss gyökértörzsben kb. 4% asaronmentes illóolaj, még metileugenol, linalilacetát, geraniol, linalool, limonen, terpineol, bornilacetát, aristolon, elemicin

Alkalmazás: nincs hánytató hatása, aromaticum. Illóolajat állítanak elő belőle.

126. Asarum europaeum L. – ARISTOLOCHACEAE

kapotnyak

Asari rhizoma cum herba

Asari herba

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. Évelő, főleg a Dunántúl nyirkos, üde erdőiben nem ritka. Kanadában és az USA északi részén az *A. canadense* L. ismert.

Hatóanyag: 0,8-1% illóolaj, melynek 90%-a t-izoasaron, t-izo Eugenol vagy t-izo elemicin, a rhizómában több illóolaj (0,7-4%) lehet, egyéb komponensek: diasaron, asarilaldehid, metileugenol, bornilacetát, szeszkviterpén-alkohol

Alkalmazás: asaron-tartalma miatt már nem használják köhögéscsillapító gyógyszerek készítéséhez. Hánytató, tüsszentőpornak való. Homeopathia.

127. Asclepias incarnata L. – ASCLEPIADACEAE

hússzínű selyemkóró

Asclepiadis incarnati rhizoma et radix

Honos É-Amerikában.

Hatóanyag: kb. 3% asclepiadin, egyéb szteroid szívglikozidok

Alkalmazás: friss gyökérből homeopathiás gyógyszereket készítenek.

128. Asclepias syriaca L. – ASCLEPIADACEAE

selyemkóró

Asclepiadis cornuti rhizoma

Honos Kanadától É-Carolináig, Kansasig, Európában meghonosodott, hazánkban is erősen invazív, áttelelő gyomnövény, különösen a homokos talajokon képez állományokat. Mézelő és dísnövény.

Hatóanyag: szárban 1% körüli kaucuk, asclepiadin (asclerpin) vincetoxinszerű mérgező, digitalisszerű szívglikozid, szaponin-glikozidok, egyéb kardenolidok (pl. uzarigenin-glikozidok)

Alkalmazás: toxikussága miatt más, kevésbé mérgező gyógynövényeket használnak szívgyógyszerek készítésére. Homeopathia.

129. Asclepias tuberosa L. – ASCLEPIADACEAE

gumós selyemkóró

Asclepiadis tuberosae radix

Honos Ontariótól Minnesotáig.

Hatóanyag: előbbiekkal szemben nem tartalmaz kaucukszerű tejnedvet. Kardenolid glikozidok, pl. jellegzetesek a coroglaucigenin aglikon és ennek glikozidjai

Alkalmazás: emeticum, catharticum, diaphoreticum. Homeopathia.

130. Asimina triloba (L.) Dun. – ANNONACEAE

papau

Asiminae trilobae semen

Honos É-Amerikában (Ohio), kis fácska.

Hatóanyag: 35% zsíros olaj, lipidszerű acetogének (tetrahydrofuran- és lakton-gyűrűkkel), pl. antitumor hatású és inszekticid asimicin

Alkalmazás: emeticum, homeopathia.

131. Aspalathus linearis (Burm.) R. Dahlgren – FABACEAE

[syn.: Borbonia pinifolia Marloth]

vörös fokföldireketye, rooibos

Aspalathi folium

Honos Dél-Afrikában, kb. 2 m-es bokros növény.

Hatóanyag: flavonoid, így C-glikozil-flavon (orientin, izoorientin), flavonol-glikozid (izokvercitrin, kvercitrin, eriodiktiol-származék), dihidrochalkon (aspalathin, nothofagin), illóolaj (guajakol, damascenon, geranylacetát, feniletanol), 4-5% hidrolizálható tannin

Alkalmazás: gyomor- és bélpanaszok számára előnyös, keresett élvezeti tea.

132. Asparagus officinalis L. – ASPARAGACEAE

spárga

Asparagi rhizoma (cum radicibus)

Asparagi herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Afrikában. Nemesített változatait világszerte termesztik, Magyarországon is. Vadon száraz gyepekben, bokorerdőkben fordul elő. (Szobai és üvegházi dísznövény az *A. sprengeri* Regel, az aszparagusz, ami nem használható másra.)

Hatóanyag: aszparagin, egyéb aminosavak és aminok, cukrok és mannan, szteroid szaponin-glikozidok, flavonoidok (pl. rutin)

Alkalmazás: diureticum különösen arthritis, cystitis, húgy- és veseköves panaszosok számára, ma már ritkán. Homeopathia. A spárgahajtás csemegezőldség.

133. Aspidosperma quebracho-blanco Schlech. – APOCYNACEAE

fehér kebracsófa

Quebracho cortex (DAC)

Honos D-Amerika déli és nyugati részén, 5-20 m magas fa.

Hatóanyag: 1-2,5% indol-alkaloid, főleg yohimbin, továbbá aspidospermin, quebrachamin, akuammidin, tannin

Alkalmazás: légúti analepticum asthma, bronchitis vagy légzőszervi bántalmak esetén. Frissítő hatású élvezeti teaként is használják.

134. Asplenium ruta-muraria L. – ASPLENIACEAE

kövi fodorka

Rutae murariae herba = Adianti albi herba = Paronychia herba

Cirkumpoláris, nálunk hegyvidéken, mészköszikla-gyepekben, hasadékokban gyakori, apró növény.

135. Asplenium trichomanes L. – ASPLENIACEAE

aranyos fodorka

Adianti rubri herba

Kozmopolita. Hazánkban főleg a Dunántúlon sziklagyepekben és erdőkben, mészhabarcsos falakon gyakori.

Hatóanyag: kempferitrin, kempferol-diglikozid egyéb flavonoid

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans.

136. Astragalus gummifer Labill. és más Astragalus fajok – FABACEAE

mézgás csüdfű, tragantgumi csüdfű

Tragacantha (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Ny-Ázsiában, különösen Törökországban, Irakban és Iránban.

Hatóanyag: mézga tragacanthin (főként polimer galakturonsav)

Alkalmazás: gyógyszerészetben emulgeáló, stabilizátor.

137. Atractylodes macrocephala Koidz. – ASTERACEAE

baizhu

Atractylodei macrocephalae rhizoma

Honos Kínában.

Hatóanyag: 0,35-1,35% illóolaj, szeszkviterpén és -laktin (attractylon, atractylenolid II és III)

Alkalmazás: digestivum, diureticum, az attractylon hepatoprotectiv.

138. Atriplex hortensis L. – CHENOPODIACEAE

kerti laboda

Atriplicis sativae herba

Atriplicis sativae semen

Honos Közép-Ázsiában, sokféle termesztik.

Hatóanyag: szaponin

Alkalmazás: légzőszervi és emésztési megbetegedések esetén. Levele főzelékként fogyasztható.

139. Atriplex patula L. – CHENOPODIACEAE

terebélyes laboda

Megművelt területek és árterek gyomtársulásaiban gyakori. Zsenge állapotban főzeléknek alkalmas.

140. Atropa belladonna (bella-donna) L. – SOLANACEAE

nadragulya

Belladonnae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Belladonnae pulvis normatus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Belladonnae folii extractum siccum normatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Belladonnae folii tinctura normata (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Belladonnae herba

Belladonnae radix (Ph. Hg. VII.)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. A cserje termetű évelő, lágyszárú növény Magyarországon főleg a Középhegységben gyakori, inkább bükkös vágásterületeken szaporodik el. Gyűjthető.

Hatóanyag: gyökérben 0,3-0,9%, levélben 0,3-0,6% tropán-alkaloid (L-hioszciamin, atropin, apoatropin, belladonnin, szkopolamin, kuszkhigrin)

Alkalmazás: atropin antikolinerg, neurotrop spasmolyticum, gyógyszerek hatóanyaga. Ulcus ventriculi, hyperaciditas, asthma bronchiale, vese- és epekőkólika, görcsös menstruáció esetén fájdalomcsillapító. Központi idegrendszerre hat: sedativum neurovegetativ dystoniában, neurastheniában, de túladagolása pszichomotoros nyugtalanságot, izgatottságot, hallucinációs élményeket okoz. Mellékhatása: szájszárazság, rekedtség, látási zavarok. A szemészetben szemcseppek formájában pupillatágító, lehetővé teszi a szem eredményesebb vizsgálatát. Zöldhályog esetén vagy erre hajlamos idősebb betegeknél használata tilos.

141. Avena sativa L. – POACEAE

zab

Avenae (excorticatus) fructus

Avenae herba (recens)

Avenae stramentum

Honos Európában, Mediterráneumban, Közel-Keleten és Kínában. Máshol is termesztett, egyéves növény. Tavasszal vetik és virágzás végén, a hajtásrendszer leveles, bugás részét takarítják be drognak. A szalmát és szemtermést érett zab szolgáltatja.

Hatóanyag: 0,1-0,2% (levélben 0,3-1,3%) szaponin (avenacosid A és B szteroid szaponinok), flavonoid (pl. apigenin típusú vitexin, izovitexin, luteolin-típusú izoorientin, orientin, izoskoparin és tricینگlikozidok), fenil-etil-amin hordenin, betain, trigonellin, glukán, pentosan, kesztoz, neokesztoz. A szemben zsíros olaj, fehérje, kisebb mennyiségben szaponinok, flavonoidok, aminok

Alkalmazás: élelmiszer- és takarmánynövény, népgyógyászatban vizelethajtó, vese- és hólyagtisztító reuma és köszvény esetén, enyhe nyugtató. A szemekből és szalmából készült tea köhögéscsillapító. Diétás célt is szolgáló malomipari termék pl. a zabpehely, zabszemda, zabliszt, zabból készült tápszer.

142. Azadirachta indica A. Juss. – MELIACEAE

indiaiorgona

Azadirachtae indicae cortex

Azadirachtae indicae folium

Azadirachtae indicae semen

Honos Indiai-szubkontinensen, Indokínában, termesztik trópusi Afrikában is. Fás növény.

Hatóanyag: diterpén abietan-származékok, triterpenoidok (azadiractin, nimbold, nimbidinsav, azadiron, nimbin)

Alkalmazás: anthelminticum, antisepticum, antiparasiticum, főként malária ellenes, lázcsillapító, főként inszekticid.

B

143. Backhousia citriodora F. v. Muell. – MYRTACEAE

citromillatú mirtusz

Honos Ausztráliában, Queenslandben. A trópusi fa levelei teának, fűszernek alkalmasak.

144. Ballota nigra L. – LAMIACEAE

fekete peszterce

Ballotae nigrae herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Áttelelő lágyszárú, útszéli gyomtársulásokban mindenütt gyakori.

Hatóanyag: illóolaj, nyomokban keserű szeszkviterpén-lakton marrubiin, cserzőanyag, kávésav

Alkalmazás: sedativum hisztéria, hypochondria esetén, spasmolyticum, cholericum, külsőleg köszvény ellen.

145. Bambusa bambos (L.) Voss – POACEAE

[syn.: Bambusa arundinacea (Retz.) Willd., Arundinaria japonica L.]

japán bambusz

Arundinariae japonicae surculus

Honos Kínában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen. Trópusi Ázsiában sokféle termesztik. Magas, fásodó.

Hatóanyag: cianogén glikozid taxifillin, benzooesav

Alkalmazás: fiatal hajtásrügye táplálék lehet, szabályozza a gyomornedv termelődést.

146. Baptisia tinctoria (L.) Vent. – FABACEAE

borsófűrt

Baptisiae radix (= rhizoma)

Honos É-Amerikában, az USA keleti és Kanada északi részén, 1 méteres bokor, virágai sárgák. Ibolyakék virágú a *B. australis* (L.) R. Br. (déli borsófűrt vagy hamis indigó), É-Amerika keleti részén honos.

Hatóanyag: alkaloid cytisin, baptisin, pseudobaptisin, baptin

Alkalmazás: laxativum, nagyobb adagban antidiarrhoeicum. Immunstimuláns. Felső légúti gyulladások ellenszere, szájölögetésre is használják. Homeopathia. Fiatal hajtása spárgaszerű, fogyasztható.

147. Barbarea vulgaris R. Br. – BRASSICACEAE

borbálafű

Barbareae herba

Honos mérsékelt égövi Ázsiában, Európában, Indiai-szubkontinensen, É-Afrikában, két- vagy többéves, ártéri szegélytársulásokban, erdőszéleken elég gyakori.

Hatóanyag: glikozinolát, flavonoid

Alkalmazás: sebgyógyító balzsamokban. Előfőzést követően nem keserű, salátának, főzeléknek készíthető.

148. Bellis perennis L. – ASTERACEAE

százszorszép

Bellidis flos = Bellidis perennis (minoris) herba (= flos)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Áttelelő, lágyszárú, főleg a Dunántúlon üde réteken, legelőkön.

Hatóanyag: flavon cosmosiin (apigenin-7-glükózid), szaponin, szerves savak, szeszkviterpén, inulin

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans. Homeopathia.

149. Berberis vulgaris L. – BERBERIDACEAE

sóskaborbolya

Berberidis radice cortex

Berberidis fructus

Berberidis folium

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Cserje, erdők, utak mentén inkább a Dunántúlon.

Hatóanyag: alkaloid, levélben, termésben főleg berberin, gyökérkéregben 1-3% berberin, továbbá magnoflorin, berberrubin, jatrorrhizin, palmatin, columbamin, izotetrandin, izomer apomorfín alkaloid bervulcin, vulracin. Tannin, gyanta, viasz, gumianyag, chelidonsav

Alkalmazás: cholelithiasis, cholecystitis, kólikás nephrolithiasis, nephritis, köszvény, reuma, lumbago, arthritis esetén fájdalomcsillapító és spasmolytikus (parenterálisan, orvosi előírásra, erős hatású).

150. Bergenia crassifolia (L.) Fritsch – SAXIFRAGACEAE

bőrlevél

Bergeniae radix

Bergeniae folium

Honos Közép-Ázsiában, Szibériában, Mongóliában. Élvelő széles, nagy, bőrnemű és talajra terülő levelekkel. Mint dísznövény kertekben gyakori, jól áttelel.

Hatóanyag: 18-25% cserzőanyag (levélben kb. 22%), szeszkviterpenoid laktón bergenin, sárga vagy barna pigment, levélben összesen 12% arbutin, továbbá 0,04% rhododendrin (betulosid), catechin-gallát, polimer proanthocyanidin

Alkalmazás: adstringens, hasmenésre vagy teapótlóként.

151. Bertholletia excelsa Bonpl. – LECYTHIDACEAE

brazíldió, paradió

Honos D-Amerika trópusi őserdeiben, főleg nagy állományai vannak Brazíliában, az Amazonas torkolatvidékén. Barna toktermésében képződő kemény magjaiban olajban gazdag, mandulaízű embriók szolgáltatják értékes olaját.

152. Beta vulgaris L. subsp. vulgaris – CHENOPODIACEAE

cukorrépa

Betae succus

A kultúralak több fajból keletkezett Elő-Ázsiában. Európában előbb zöldségnövény, a 18. sz. közepétől cukortermő kapásnövény. Mindenhol, főként a kontinentális területeken fontos termesztett kultúrnövény.

Hatóanyag: répatestben sokféle vegyület található, jellegzetes a “cukorrépa-szaponin” (oleanolsav-glükozid és -glukuronid), a melaszra inkább fenolkarbonsavak jellemzők.

Alkalmazás: ipari úton szaharózt nyernek ki a répából, a szaharóz gyógyszerészeti vivő-, ill. segédanyag. A fiatal levél (ha nincs permetezve és tiszta helyről való) nyersen salátának, de főzelékként is alkalmas.

153. Beta vulgaris L. subsp. vulgaris Msf. convar. crassa Alef. var. conditiva Alef. – CHENOPODIACEAE

cékla

Kultúralakja kb. a 16. században a Földközi-tenger partvidékén jöhetett létre, majd Németországban honosodott meg. Főleg konyhakerti növényként termesztik.

Hatóanyag: lila betacianin (betain), metilezett lizin- és arginin-származékok

Alkalmazás: nyersen reszelt, pépes formában, préselve vagy ennek liofilizált pora rákos betegeknek postoperatív stádiumban erősítő huzamosan fogyasztva, antioxidáns, szabadgyökfogó, fokozza az ellenállóképeséget, légúti betegségekben is használható kiegészítőként.

154. Betonica officinalis L. – LAMIACEAE

[syn.: *Stachys officinalis* (L.) Trev.]

bakfű, orvosi tisztesfű

Betonicae officinalis herba

Honos Mediterráneumban, Euráziában. Áttelelő lágyszárú, a Dunántúlon gyakoribb, erdős helyeken.

Hatóanyag: kb. 0,5% betain, betonicin, stachydrin, turicin, 0,5% kávéssav és származékai, klorogénsav, rozmarinsav, flavonoidok, kb. 15% cserzőanyag, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: adstringens, népgyógyászatban antidiarrhoeicum, carminativum, sedativum, felső légúti panaszok, köszvény esetén, hólyag- és vesekőhajtóként is.

155. Betula lenta L. – BETULACEAE

cukornyír

Betulae lentae cortex

Betulae lentae aetheroleum

Honos Kanada és USA keleti részén.

Hatóanyag: kéregben 3% monotropitosid (szalicilsav-primverosid), 0,2-0,6% illóolaj (közel teljes mértékben metilszalicilát)

Alkalmazás: aromaticum, antirheumaticum, diureticum, az illóolajat kozmetikában (pl. hajvizek).

156. Betula pendula Roth – BETULACEAE

[syn.: *Betula alba* L., *B. verrucosa* Ehrh.]

(közönséges) nyír, bibircses nyír(fa)

157. Betula pubescens Ehrh.

szőrös nyír(fa)

Betulae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Betulae cortex

Betulae gemma

Betulae aetheroleum empyreumaticum (= *rusci*)

Betulae pix

Betulae gemmae aetheroleum

Honos Európában, a közönséges nyír a mérsékelt égövi Ázsiában és É-Afrikában, a szőrös nyír inkább Európán kívül a Kaukázusban és Szibériában. Sokfelé elterjedt mindkettő. Magyarországon a közönséges nyír savanyú talajú lomberdőkben gyakran társulás alkotó, termesztik is. A szőrös nyír tűzegmohás, lápos termőhelyeken fordul elő, de védett. Más országban erről is gyűjtenek levelet. Májusban, júniusban szedik az üde zöld leveleket, árnyékban, szellős helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 1,5-3% flavonoid (hiperozid, kvercitrin, miricetin-galaktozid), rügyben még lipidoldékony flavonoid-metiléterek. 0,1% körül illóolaj (főként szeszkviterpén-oxid) mellett a levélben még leucoanthocyanidinek, fenolsavak (klorogénsav), gyanta. A levél, kéreg és rügy alkalmas illóolaj-előállításra, a fából kátrányt állítanak elő.

Alkalmazás: diureticum, vese- és húgyúti fertőzésekben kiegészítő drog, köszvény- és reumaellenes, tavaszi méregtelenítő kúrára és vesekőhajtóként is használják népgyógyászati tapasztalatok szerint. Külsőleg készítményei hajhullás gátlók. Nyírfakátrányt a bőrgyógyászatban használják (antiparasitikus, keratolitikus, viszketést csillapító rühesség, pruritus, psoriasis vagy krónikus ekcéma esetén).

158. Bidens tripartita L. – ASTERACEAE

farkasfog

Bidentis tripartitae herba = Verbesinae herba = Cannabis aquaticae herba

Honos Európában, Szibériában, Indiai-szubkontinensen, É-Afrikában. Ártéri és mocsári társulásokban, gyomos helyeken gyakori egyéves faj.

Hatóanyag: poliin, savas tetraacetilen, nyálka-poliszaharid, nyomokban illóolaj, 6-7% cserzőanyag

Alkalmazás: főzete vagy forrázata belsőleg aranyeres bántalmakra, diureticum, diaphoreticum, vese- és epekő ellen, külsőleg sebkezelésre.

159. Bixa orellana L. – BIXACEAE

orleánfa, annatto

Honos Amerika trópusi erdőiben és az Antillákon. Trópusonokon termesztik. A bokor magjaiban vörös pigment (orlean) van, ételfestésre és ajakrúzsok is használják. Antiszeptikus, levelének teája torok- és szájjüreg-fertőtlenítő.

160. Borago officinalis L. – BORAGINACEAE

(kerti) borágó

Boraginis herba

Boraginis flos

Boraginis semen

Boraginis oleum

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában. Nálunk meleg, napfényes területeken termesztendő egyéves növény. Vetésideje április eleje, júniusban, júliusban virágzik. A leveles hajtásokat virágzások gyűjtik és árnyékban szárítják (beszáradás 5:1). A termést (magot) viaszéréskor gyűjtik.

Hatóanyag: a herbában nyálka-poligalakturonan, szaponin, kb. 3% cserzőanyag, nyomokban illóolaj, a termésben linolensavban gazdag zsíros olaj

Alkalmazás: népgyógyászati tapasztalatok szerint enyhe nyugtató, lehangoltságot oldó, a makkocskából nyert olaj érelmeszesedés megelőzésére használható, gyógyszerkészítmény formájában adagolva. A herba uborkakonzerváló.

161. Boswellia sacra Flueck. – BURSERACEAE

[syn.: *Boswellia carteri* Birdw.]

valódi (szomáliai) tömjénfa, olibanum(fa)

Honos Szomáliában, Egyiptomban, Dél-Arábiában.

162. Boswellia serrata Roxb.

[syn.: *Boswellia glabra* Roxb.]

indiai tömjénfa

Honos Indiában.

Olibanum indicum (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Olibani aetheroleum

Hatóanyag: illatos gumigyanta kb. 12% illóolajjal (thujen, limonen, terpinol, pinen, dipenten, phellandren, terpénalkohol), triterpén boswelliasav-származékok, nyálka-poliszaharid, gyanta, gyantasavak, gumianyag, catechin-cserzőanyag

Alkalmazás: hazájában népi gyógyászatban diureticum, reumás és idegfájdalmak csillapítására, füstölőként fertőtlenítő, illatszeriparban.

163. Brassica napus L. subsp. napus – BRASSICACEAE

[syn.: *Brassica oleifera* Moench, *B. napus* L. var. *oleifera* (Moench) Delile]

olajrepcse, káposztarepce

Vad repcefajok (*B. campestris*, *B. oleracea*) keresztezéséből jött létre, a kialakult kultúrnövénynek különösen a Föld északi országaiban termesztik.

164. Brassica rapa L. subsp. oleifera (DC.) Metzg.

réparepce

Vadon termő ősi típusából alakult ki. Szintén a kontinentális éghajlatú országokban termesztik.

Rapae semen

Rapae oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Hatóanyag: magban mustárolaj-származékok (glikozinolátok), 40-45% zsíros olaj

Alkalmazás: tisztított, erukasavban szegény vagy mentes fajtáinak olaja élelmiszer, gyógyszerészeti célra is használatos. A vadon termő és kivadult alakok (vegyszermentes helyről szedve) levele zsenge állapotban főzelék készítésére alkalmas.

165. Brassica nigra (L.) Koch – BRASSICACEAE

fekete mustár

Sinapis nigrae semen (ÖAB, Ph. Helv., DAC)

Sinapis nigrae aetheroleum

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Indiai-szubkontinensen, Ny-Ázsiában. Világszerte, így nálunk is termesztik.

Hatóanyag: mustárolaj-glikozidok (glikozinolátok), főként allil-izotiocianát glikozidja (sinigrin), pszeudoalkaloid sinapin (cholinból és szinapinsavból képződik), zsíros olaj (30% körül)

Alkalmazás: lisztjét külsőleg borogatásként reumás vagy légcsőhuruttal járó fájdalmak enyhítésére. Állatorvoslásban stomachicum, diureticum. Illóolaja hasonló célra.

166. Brassica oleracea L. var. capitata L. f. alba – BRASSICACEAE

fejes káposzta

Brassicae oleraceae succus

Európai vad fajokból keletkezett, ma mindenhol termesztik. Fontos zöldségnövény.

Hatóanyag: gazdag aszkorbinsavban, B-vitaminokban, A-vitaminban, ubikinonban, továbbá hosszú szénláncú aldehidek (n-triacontanal, n-octacosanal), cyanidin-glikozidok. Vörös káposztában poliszulfid trithion és egyéb kénvegyület, valamint kb. 4% szinapinsav, protocatechusav és anthocyanok (pl. rubrobrassin-klorid = cyanidin-5-glükozid-3-sophorosid)

Alkalmazás: préslevét gyomorfekély, latens hepatopathia és krónikus pancreas kiválasztási zavar esetén használják. Fontos vitaminforrás nyersen és savanyítva is. A vadon termő és kivadult alakok (vegyszermentes helyről szedve) levele zsenge állapotban főzelék készítésére alkalmas.

167. Brunfelsia uniflora (Pohl) D. Don – SOLANACEAE

[syn.: Brunfelsia hopeana (Hook.) Benth., Franciscea uniflora Pohl]

Brunfels-cserje

Brunfelsiae (hopeanae) radix

Honos D-Amerikában, főleg Brazíliában. 1,2 m-re növe cserje.

Hatóanyag: alkaloid manacin, manacein, továbbá esculetin, keményítő

Alkalmazás: antisiphiliticum, diureticum, purgans, arthritis kezelésére.

168. Bryonia alba L. – CUCURBITACEAE

fekete gönye

169. Bryonia dioica Jacq.

piros gönye

Bryoniae rhizoma et radix

Előbbi eurázsiai, utóbbi eurázsiai-mediterrán. Élő lágyszárúak, a ritkább piros gönye csak ártéri szegélytársulásokban, a fekete gönye ezen kívül sövényekben, kerítéseken is előfordul, gyakoribb.

Hatóanyag: triterpén bryogenin-glikozidok (bryonidin, bryonin) a feketében, bryonol a pirosban, tetraciklusos triterpének (bryodulcosid triglikozid, cucurbitacinok), gyanta

Alkalmazás: diureticum, drasztikus hashajtó főleg az állatgyógyászatban. Homeopathia.

170. Bulnesia sarmienti Lorentz. – ZYGOPHYLLACEAE

Bulnesiae aetheroleum

Honos Dél-Amerika nyugati és déli részén, 40-60 m magas fa.

Hatóanyag: a farszoban 5-6 % illóolaj (40-70%-a guajol, kevesebb bulnesol)

Alkalmazás: balzsam, illóolaj (illatszer, szappan).

171. Bupleurum falcatum L. - APIACEAE

sarlós buvákfű

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Élő, száraz gyepekben az egész országban néhol gyakori.

172. Bupleurum chinense DC.

kínai buvákfű

Honos Kínában.

173. Bupleurum scorzonerifolium Willd.

Honos Kelet-Ázsiában.

Bupleuri radix

Hatóanyag: pentaciklikus triterpén-alkoholok (saikogenin A, B, C, D, E, F, G) glikozidjai, zsírsavak, poliinek

Alkalmazás: lázcsillapító, antiphlogisticum, adaptogén, vagyis stressztűrést fokozó.

174. Buxus sempervirens L. – BUXACEAE

puszpáng

Buxi sempervirentis folium

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Nálunk is gyakori sövénynek való, bokros dísznövény, különösen temetőekben fordul elő.

Hatóanyag: alkaloid buxin, parabuxin, buxinidin, buxinamin (ma ezeket a szteroid alkaloidokat nagy betűjelekkel különböztetik meg (pl. A-tól N-ig) így pl.: alkaloid A (= cyclobuxin D))

Alkalmazás: az alkaloidok közül számos szívre ható, de citotoxikusak. Köszvény, reuma vagy maláriás betegségek esetén óvatosan adagolandók készítményei. Laxativumként sem biztonságos. Homeopathia.

C

175. Caesalpinia bonducella Flem. – CAESALPINIACEAE

molukkabab

Caesalpiniae bonducellae semen

Honos trópusi Indiában.

Hatóanyag: szalicilsav-származékok

Alkalmazás: lázcsillapító, tonicum.

176. Caesalpinia spinosa (Mol.) O. Kuntze – CAESALPINIACEAE

tövises pillangófa, tarak

Caesalpiniae farina

Honos D-Amerika északi részén (Peru), Afrikában is termesztik.

Hatóanyag: gumyszerű galaktomannan, tannin

Alkalmazás: főleg mint neutrális nyálkaanyag technológiai célra, a hüvely pora cserző hatású.

177. Calamintha sylvatica Bromf. subsp. sylvatica typ. – LAMIACEAE

[syn.: *Calamintha officinalis* Moench subsp. *ascendens* Jord.,

C. menthaefolia Host subsp. *sylvatica* typ.]

erdei pereszlény

Calaminthae (montanae seu ascendentis) herba

Honos Közép- és D-Európában, áttelelő lágyszárú, nálunk nem gyakori, száraz és félszáraz erdőkben.

Hatóanyag: kb. 0,35% illóolaj (főleg pulegon, továbbá más terpenketonok)

Alkalmazás: stomachicum, diureticum.

178. Calendula officinalis L. – ASTERACEAE

kerti körömvirág

Calendulae flos (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) = *anthodium sine seu cum calycibus*

Calendulae herba

Calendulae folium

Honos Európában, Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, termesztik. Egyéves kerti dísznövény, ökológiai tűrőképessége jó. Áprilistól novemberig virágzik, néha áttelel. Kora tavasszal 50-60 cm sortávolságra, 2-3 cm mélyre vetik. Virágzata a halvány sárgától a sötét narancssárgáig változó, telt virágú fajtái is vannak. 2-3 naponként a teljes virágzatot (kb. 1 cm-es kocsánnyal) vagy a kicsípelt virágokat szedik. Gyorsan kell szárítani árnyékban vagy 35-40°C-on, műszáritóban (beszáradás 8:1).

Hatóanyag: nyeltes virágban 0,12%-ot, a fészkepikkelyekben 0,4%-ot érhet el az illóolaj (főleg menton, terpinen, cadinen, caryophyllen, karvon), továbbá 0,3-0,8% flavonoid (izorhamnetin- és kvercetin-glikozidok), 2-10% triterpénszaponin oleanolsav-glikozidok (saponozid A-F), triterpénalkoholok (mono-, di- és triolok, pl. kb. 0,8% monool amyryn, lupeol, taraxaszterol, kb. 4% diol faradilol-, arnidiolészter, triol heliantriol A, B, C, szterol, 0,02-4,7% karotinoid (főleg lutein, zeaxanthin), kumarin

(scopoletin, umbelliferon, esculetin), kb. 15% vízben oldódó rhamnourabinogalaktan és arabinogalaktan, poliinek, szeszkviterpén loliolid

Alkalmazás: antibakteriális, antivirális, antimutagén, antiphlogisticum, spasmolyticum, cholericum. Pharyngitis, dermatitis, ulcus cruris, ulcus duodeni, gastritis esetén, aspecifikus immunstimulans, a népgyógyászatban még diaphoreticum, diureticum, anthelminticum, emmenagogum. Számos gyógyszer komponense.

179. Calla palustris L. – ARACEAE

sárkánygyökér

Callae palustris radix = Dracunculi palustris radix

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Amerikában, vizes élőhelyeken. Áttelelő lágyszárú, nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: Arumhoz hasonlóan csípős anyag, továbbá leucoanthocyanidin

Alkalmazás: népgyógyászatban belsőleg kígyómarás ellen (nem veszélytelen, mérgező!).

180. Calluna vulgaris (L.) Hull – ERICACEAE

[syn.: *Ericodes vulgaris* (L.) Merino]

csarab

Callunae (vulgaris) herba (cum floribus) = Ericae herba (cum floribus)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Szibériában, Ny-Afrikában. Kis termetű, bokros évelő növény, a Dunántúl és a Középhegység egyes részein szőrűgyepekben, főként mészkerülő nyíres-fenyérekben helyenként gyakori.

Hatóanyag: 0,6-0,8% arbutin, flavonoidok (kvercetin, miricetin), leucodelfinidin, proanthocyanidinek, 3-7% catechin-tannin, 2,5% ursolsav, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: sedativum álmatlanság esetén, adstringens, diureticum. Homeopathia.

181. Calotropis procera (Ait) Dryand. – ASCLEPIADACEAE

szodomaialma

Calotropidis procerae cortex

Honos Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában. Kb. 2 m magas cserje.

Hatóanyag: tejnedvben kardenolid szteroidok (calotoxin, calotropin, calactin, uscharidin, uscharin, voruscharin), egyéb szteroid-glikozidok. A kéregben madaralban, madarfluavil, gyanta, kaucsuk, asclepiin, triterpén amyriinok, taraxacaszterolok és észterek

Alkalmazás: kéregdrog emeticum, purgans, diureticum, diaphoreticum. Tejnedve szolgáltatja a madargumit.

182. Caltha palustris L. – RANUNCULACEAE

mocsári gólyahír

Calthae palustridis herba (et flos)

Honos Európában, Ázsiában, É-Amerikában. Áttelelő lágyszárú, nálunk ritkul, mocsár- és láprétek, fűz- és égerligetek növénye.

Hatóanyag: protoanemonin (lakton) és polimer származékai (pl. dimer anemonin), kvercetin-glikozidok, szaponin

Alkalmazás: homeopathia.

183. Calystegia sepium (L.) R. Br. – CONVULVULACEAE

[syn.: *Convolvulus sepium* L.]

sövényiszulák

Calystegiae sepii herba

Calystegiae sepii radix

Honos Európán kívül az egész Földön, kozmopolita. Évelő lágyszárú, 1-3 m hosszan felkapaszkodó. Mocsarakban, nádasokban mindenütt gyakori országunkban.

Hatóanyag: jalapinhoz hasonló szívglikozidok, gyanta (gyökérben 6-7%, herbában 3 % körül), cserzőanyag elérheti a 10%-ot, fenolkarbonsavak, kvercetin- és kempferol-glikozidok

Alkalmazás: kisebb adagban laxativum, cholagogum.

184. Camelina sativa (L.) Cr. – BRASSICACEAE

gomborka, sárgarepce

Camelinae herba = Sesami vulgaris herba

Camelinae semen = Myagri semen = Sesami vulgaris semen

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Egyéves, természetett növény, elvadul, gyomtársulásokban szórványos.

Hatóanyag: 30-35% száradó olaj, glikozinolát glükoamelinin

Alkalmazás: lisztjét borogatásra.

185. Camellia sinensis (L.) O. Kuntze – THEACEAE

[syn.: *Thea sinensis* L.]

tea

Theae (nigrae) folium

Theae viridis folium

Honos Kínában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, ökológiai igényének megfelelő helyeken sokféle termesztik.

Hatóanyag: 2,5-4,5% koffein, 0,02-0,04% teofillin, 0,05% körül teobromin, polifenolok (catechin-, epicatechin-tanninok, a zöld tealevélben különösen jelentős epicatechin-gallát, epigallocatechin-gallát), flavonoid, fenolkarbonsavak (pl. kávésav és származékai), szaponin, 0,5-1% illóolaj (monoterpén-alkoholok és -aldehidek, pl. linalool, geraniol, a zöld levélben több komponenssel)

Alkalmazás: stimuláns, antidiarrhoeicum, a zöld levél különösen antioxidáns, detoxikáló kúrára alkalmas. Sokféle izesített teát is forgalmaznak.

186. Camptotheca acuminata Decne. – NYSSACEAE

Honos Ny-Kínában, Tibetben, fá.

Hatóanyag: farészében, kérgében, termésében alkaloid camptothecin, hidroxí-camptothecin, metoxi-camptothecin

Alkalmazás: izolált hatóanyag és félszintetikus származékai citosztatikus gyógyszerek hatóanyagai.

187. Cananga odorata (Lam.) Hook. f. et Thoms. – ANNONACEAE

kananga, ylang-ylang, ilang-ilang

Canangae aetheroleum

Annonae aetheroleum (= Ylang-Ylang)

Honos Indokínában, Malajziában, Ausztráliában. Trópusokon termesztik a kb. 20 m-re megnövő fát.

Hatóanyag: az egész növényből vonják ki a *Canangae aetheroleumot*, a virágból az *Annonae aetheroleumot*. Az illóolaj fő komponensei: benzilbenzoát, benzilacetát, linalool, geraniol, krezol-metilészter, cadinenek, pinen, eugenol, izoeugenol, farnesol, geranilacetát, caryophyllen

Alkalmazás: illatszeripar.

188. Canarium luzonicum (Blume) Gray és más Canarium fajok – BURSERACEAE

kanárifa

Elemi resina

Honos Malajziában, a többi is távol-keleti trópusi faj (Kína, Indokína stb.).

Hatóanyag: gyanta (oleoresina), gumianyag, illóolaj (45-70% limonen, 10-20% phellandren, sabinen, elemicin, elemol, terpineol)

Alkalmazás: illatszeripar, kozmetika (szappangyártás).

189. Canavalia ensiformis (L.) DC. – FABACEAE

kardbab

Honos Dél-Ázsiában, D-Amerikában, trópusokon sokféle termesztik.

Hatóanyag: speciális aminosav canavanin, aminok (betanicin, trigonellin), lektinek (canavalin, concanavalin)

Alkalmazás: lektinek biokémiai kutatásban, iparban használják, a mag élelmiszer, a hüvely takarmány.

190. Canella winteriana (L.) Gärtner. – CANELLACEAE

[syn.: *Canella alba* Murr.]

kanella(fa), fehérfahéjfa

Canellae albae cortex

Honos DK-USA-ban, Karib-szigeteken, Venezuelában, Ecuadorban.

Hatóanyag: kb. 1% illóolaj (pinen, eugenol, cineol, caryophyllen), kb. 8% gyanta (canellin)

Alkalmazás: tonicum, aromaticum, likörgyártás, dohánygyártás.

191. Cannabis sativa L. – CANNABACEAE

(vetési) kender

Cannabis fructus (= semen)

Cannabis (sativae) herba

Honos dél-közép-ázsiai területeken, innen mindenhová elterjedt, termesztik. Egy- vagy kétéves 0,5-1,5 m magas, lágyszárú. Magyarországon főleg textilnövénynek termesztik, gyakran elvadul. Ez a vadkender szántók, parlagok gyomtársulásaiban fordul elő.

Hatóanyag: természetben 20-35% zsíros olaj (száradó), fehérje, 0,3% gyanta, levelében (herbában) kevés gyanta, flavonoidok, fenolkarbonsavak

Alkalmazás: szárából rost, terméséből olaj készül, fehérjetartalmú maradéka miatt takarmány. Az olajból készült emulzió használatos köszvény és reuma, valamint gyomor- és bélpanaszok esetén, a herba vagy levél élvezeti teaként fogyasztható (nem mutatható ki belőle kábító hatású terpenofenol).

192. Cannabis sativa L. subsp. indica (Lam.) Small et Cronquist – CANNABACEAE

indiai kender

Cannabis indicae herba

Cannabis indicae folium

Cannabis indicae flos

Honos Indiai-szubkontinensen, távol-keleti országokban, de az egész Földön elterjedt, termesztik, bár hivatalos engedély nélkül tilos. Tömörebb habitusú, sötétzöld, bokros, egy- vagy kétéves. A természetes egyedek ágvégeit vagy gyantáját gyűjtik.

Hatóanyag: terpenofenol (THC = tetrahidrokannabinol, kannabinol, kannabidiol, kannabinolsav, tetrahidrokannabinolsav), kb. 0,1% illóolaj (p-cimol, humulen, kannabol)

Alkalmazás: sedativum, antineuralgicum, spasmolyticum (csak ideggyógyászatban orvosi ellenőrzéssel), kábítószer: kannabiszfű, marihuana (THC 0,5-2%), hasis gyanta (THC 2-8%).

193. Capparis spinosa L. – CAPPARACEAE

kapri(cserje)

Honos Eurázsia mediterrán és szubtrópusi területein, ahol, továbbá Kaliforniában termesztik. Abogyó fűszer, de diureticum, tonicum, aromaticum és adsztringens is.

194. Capsella bursa-pastoris (L.) Medic. – BRASSICACEAE

pásztortáska

Bursae pastoris herba (DAC)

Kozmopolita, Magyarországon mindenhol gyakori, egyéves vagy áttelelő. Márciustól decemberig virágzik. Sok kisebb fajra osztható. A virágos, leveles hajtások legfeljebb 30 cm-es felső részét gyűjtik, majd szellős helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: biogén aminok (kolin, acetilkolin, hisztamin, tyramin), vérzéscsillapító peptid, szaponin, flavonoid (rutin, diosmin), glikozinolát

Alkalmazás: népgyógyászati tapasztalatok alapján dismenorrhoea (metro- és menorrhagia) esetén vérzéscsillapító, külsőleg kisebb sebekre téve szintén.

195. Capsicum annuum L. var. minimum (Mill.) Heiser – SOLANACEAE

paprika

Capsici fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Közép-Amerikában, Mexikóban, de mai nemesített fajtáit sokfelé termesztik, vadon nem fordul elő. (pl. igen erősek az ázsiai chili-félék, a mexikói 'Serrano', az USA-ban termesztett 'Hot Gold Spike', az Antillákon és a Yukatan-félszigeten termesztett 'Habanero', továbbá a bőtermő 'Super Chili' hibrid).

Hatóanyag: csípős fajtákban capsaicin, friss természetben sok aszkorbinsav, színes fajták termésében sok karotinoid, továbbá flavonoidok (pl. rutin)

Alkalmazás: zöldség, fűszer, konzervipar, vitaminban gazdag termése miatt roboráló, antioxidáns, szabadgyökfogó, csípős fajtáinak terméskivonatát külsőleg, helyi gyulladás előidézésére, fájdalomcsillapítónak használják. A magvakból zsíros olaj nyerhető.

196. Capsicum frutescens L. s. l. – SOLANACEAE

csilipaprika, cayenne bors

Capsici fructus (Ph. Eur. 4., DAB, Ph. Hg. VIII.) = Capsici fructus acer

Honos D-Amerikában, főleg trópusokon, Indiában és Polinéziában sokfelé termesztik. Nálunk inkább cserepes növényként ismert.

Hatóanyag: 0,3-1% capsaicinoid (fő komponens 63-77% capsaicin, 20-30% dihidrocapsaicin)

Alkalmazás: külsőleg linimentum, tapasz, bedörzsölő formájában hyperaemiát, helyi gyulladást idéz elő, fájdalomcsillapító reumás vagy idegfájdalmakkal járó betegségekben. Belsőleg növeli a perisztaltikát, fokozza a gyomornedv-kiválasztást.

197. Cardamine amara L. – BRASSICACEAE

keserű kakukktorma

Nasturtii majoris amari herba

Honos Euráziában. Az áttelelő lágyszárú, tarackos növény a Dunántúlon található, forráslápokban, de egyre ritkul, védelemre szorul.

Hatóanyag: glikozinolát (glucocochlearin, izopropil-izotiocianát-glikozidok, glucoputranjivin)

Alkalmazás: stomachicum.

198. Cardamine pratensis L. – BRASSICACEAE

réti kakukktorma

Cardamine pratensis herba

Cirkumpoláris, nem tarackos, áttelelő lágyszárú. Nálunk nedves láp- és mocsárréteken fordulhat elő.

Hatóanyag: butil-mustárolaj-glikozid glucocochlearin

Alkalmazás: népgyógyászatban vértisztító, homeopathia.

199. Carex arenaria L. – CYPERACEAE

[syn.: Carex repens Bell]

homoki sás

Caricis (arenariae) rhizoma (= radix)

Honos Európában, Szibériában, É-Amerikában. Áttelelő rhizómás, nálunk hegyi, fenyőövi faj, igen ritka, előfordulása bizonytalan.

Hatóanyag: 8-10% illóolaj, szaponin, nyomokban illóolaj (metilszalicilát, cineol, szeszkviterpenoidok), kb. 40% oldható szilikát

Alkalmazás: diaphoreticum, diureticum reumás és köszvényes betegségekben.

200. Carica papaya L. – CARICACEAE

[syn.: Papaya carica Gärtn.]

dinnyefa, papaja

Caricae papayae folium

Papainum crudum

Honos Mexikóban, D-Amerikában, DK-USA-ban, 4-6 m magas bokorszerű fa.

Hatóanyag: levélben 0,1-0,15% alkaloid carparin, kevesebb pseudocarparin, szaponin, carposid glikozid, különösen a termésben proteolitikus enzim papain

Alkalmazás: szíverősítő, antipyreticum, purgans, laxativum. Homeopathia. Érett gyümölcséből befőttet készítenek. Magolaj főregűző. Papaint és chymopapaint különítenek el belőle. A papainból különféle enzimeket (pl. peptidázok, mikolitikus és bakteriolitikus lizozimek, poliszaharidázok) készítenek tisztítással.

201. Carlina acaulis L. – ASTERACEAE

szártalan bábakalács

Carlinae radix

Honos Közép- és Dél-Európában, különösen a Balkánon és Dél-Oroszországban. Alacsony termetű, áttelelő lágyszárú, mézmentes talajú hegyi rétek, legelők védett növénye. Tilos a gyűjtése.

Hatóanyag: 1-2% illóolaj, ebben kb. 90%-ban carlinaoxid (benzil-2-furfuril-acetilén), emellett carilen, cserzőanyag, gyanta és 18-22% inulin

Felhasználás: diureticum, diaphoreticum, stomachicum, antibakteriális, antimikotikus, külsőleg pyodermás panaszokra.

202. Carthamus tinctorius L. – ASTERACEAE

sáfrányos szeklice, pórsáfrány, olajjözön

Carthami flos

Carthami fructus

Carthami oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kis-Ázsiától Indiáig. Hazánkban egyéves, termesztett növény. Júniusban, júliusban virágzik. Szúrós fészkepikkelyei vannak, de van tövistelen fajtája is. A párta eleinte citrom- vagy narancssárga, virágzás végén lángvörös. Kinyíláskor kézzel szedik a virágokat. Szellős helyen, vékony rétegben szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: pártában 24-30% sárga pigment "szaflorsárga", valamint a sárga, ill. vörös színt okozó carthamin (0,3-0,6%). Érett kaszatokból rendszerint hidegen sajtolják a linolsavban gazdag olajat.

Alkalmazás: ártalmatlan festékanyaga miatt engedélyezett élelmiszeripari adalék. Az olajat érelmeszesedés megelőzésére vagy étkezési célra.

203. Carum carvi L. – APIACEAE

(konyha)kömény

Carvi fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Carvi aetheroleum (Ph. Hg. VIII.)

Honos Euráziában. Magyarországon üde kaszálók, mocsárrétek, sovány hegyi rétek kétéves növénye. Termesztésben egy- vagy kétévesek. Májustól júniusig virágzik. Kora tavasszal 25-40 cm-es sortávolságra, 2 cm mélyre vetik, az egyévest augusztusban, a kétévest a következő év júliusában aratják. Könnyen pergő ikerkaszat terméseit teljes érés előtt takarítják be. A kicsévelt terméseket műszárítóban szárítják vagy száraz helyen tartják gyakran forgatva (beszáradás 1,2-1,5:1).

Hatóanyag: 3-7% illóolaj (főleg carvon, továbbá limonen, pinen, sabinen, 3-careen, dihidrocarvon, carveol)

Alkalmazás: amarum, carminativum, cholericum, spasmolyticum gyomor- vagy bélgörcsben, emésztésjavító, lactagogum. Fűszer és likőraroma.

204. Cassia fistula L. – CAESALPINIACEAE

mannakasszia, csőkasszia

Cassiae fistulae fructus

Honos trópusi Ázsiában, elterjedt a trópusokon máshol is.

Hatóanyag: diantron- és antron-glikozidok

Alkalmazás: purgans, laxans.

205. Castanea sativa Mill. – FAGACEAE

[syn.: *Castanea vulgaris* Lam.]

szelídgesztenye

Castanae folium

Honos Mediterráneumban és DK-Európában, sokféle természetű. Főleg a Dunántúlon vadon is előfordul mészkerülő, üde lombdőkben.

Hatóanyag: 6-8% ellagitannin cserzőanyag (tellimagrandin I és II, casuarictin, potentillin, pedunculagin), flavonoid, triterpén szaponin

Alkalmazás: adstringens, antibakteriális, expectorans.

206. Catha edulis (Vahl) Forssk. – Celastraceae

kat-cserje

Cathae folium

Honos Afrikában, Arab-félszigeten, trópusokon természetű.

Hatóanyag: cathedulinok (polihidroxidihydroagarofurán-poliészterek), khataminok (aril-alil-aminok), a száraz levélben ezekből (-)-cathinon képződik, ami átalakul (+)-norpseudoefedrinné és (-)-norefedrinné. Cathinon homológok még: merucathin, merucathinon, pseudomerucathin

Alkalmazás: friss levelet rágsálják, csökkenti az étvágyat, álmoságot, fáradtságot, később hozzászokás alakul ki, a mérgezési tünetek veszélyesek, az amfetaminokéhoz hasonló. Kábítószer.

207. Catharanthus roseus (L.) G. Don – APOCYNACEAE

[syn.: *Vinca rosea* L., *Ammocallis rosea* (L.) Small, *Lochnera rosea* (L.) Rchb.]

rózsametég

Vincae roseae herba

Honos Madagaszkárban, sokféle természetű, élő félcserje, Európában többnyire egyéves dísznövényként ismerik.

Hatóanyag: indolalkaloid harman-származékok: dimer vinblastin (vincalécoblatin), dimer vincristin (leucocristin), utóbbi drogban 0,0003%, továbbá catharanthin, vindolin

Alkalmazás: dimer alkaloidokat klinikumban, anticancer kemoterápiában.

208. Caulophyllum thalictroides (L.) Michx. – BERBERIDACEAE

indiángyökér, indiánasszony-gyökér

Caulophylli radix

Honos É-Amerikában, élő.

Hatóanyag: cauloszaponin, caulophylloszaponin

Alkalmazás: diureticum, emmenagogum, antispasmodicum.

209. Ceanothus americanus L. – RHAMNACEAE

fehér táskavirág

Ceanothi americani radix

Honos Kanadában, USA-ban (ÉK-től Floridáig, Texasig), cserje.

Hatóanyag: peptid-alkaloid ceanothinok, triterpén szaponinok (főleg oleanolsav-származékok), pl. ceanothsav (emmenolsav), ceanothensav, lupeol, betulin, betulinsav

Alkalmazás: vérzéscsillapító, gyorsítja a vérárvadást, levelét teapótlónak régebben használták.

210. Cedrus libani A. Rich. – PINACEAE

libanoni cédrus

Honos Ny-Ázsiában.

211. Cedrus atlantica (Endl.) Manetti

[syn.: *Cedrus libani* A. Rich. subsp. *atlantica* (Endl.) Batt. et Trab.]

Atlasz-cédrusfa

Honos É-Afrikában.

212. Cedrus deodara (Roxb.) G. Don

himalájai cédrus, deodár cédrus

Honos Ny-Ázsiában, Indiában.

Cedri aetheroleum

Hatóanyag: 3-5% illóolaj a farészben, fő komponens trans- α - és γ -atlantol, cadinen

Alkalmazás: bronchitis, blennorrhoea, bőrbetegségekben, illatszeripar.

213. Ceiba pentandra (L.) Gaertn. – BOMBACACEAE

kapok(fa)

Afrika, Amerika és Ázsia trópusi területein termesztik, értékes faanyagot, rostot és olajat szolgáltat, levele és kérge hasmenésgátló, külsőleg sebkezelésre alkalmas vérzéscsillapító.

214. Celastrus scandens L. – CELASTRACEAE

kúszó fafajta

Celastris scandenti radix

Celastris scandenti cortex

Honos É-Amerikában, vadszőlőszerű, fásodó futónövény.

Hatóanyag: triterpenoid pentaciklusos kinoid pigment, más triterpének (scandol: amyryn és lupeol), flavonol-glikozidok

Alkalmazás: diureticum, diaphoreticum, használják leucorrhoea, reuma és májbetegség esetén.

215. Centaurea cyanus L. – ASTERACEAE

kék búzavirág

Cyani (coerulei) flos

Kozmopolita, egyéves, nálunk májustól szeptemberig virágzik, vetési gyom, néhol gyakori, máshol az intenzív herbicidek miatt kiritkult.

Hatóanyag: anthocyanin (cyanin)

Alkalmazás: diureticum, külsőleg toroköblögető, teaszépítő komponens.

216. Centaurium minus Moench – GENTIANACEAE

[syn.: *Centaurium erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib., *Erythraea centaurium* Pers.]

kis ezerjófű

217. Centaurium littorale (Turn.) Gilm. subsp. uliginosum Rothm.

[syn.: *Centaurium uliginosum* Beck, *Erythraea uliginosa* R. et Sch.]

keskenylevelű ezerjófű, mocsári ezerjófű

218. Centaurium pulchellum (Sw.) Druce

[syn.: *Erythraea pulchella* Hornem.]

csinos ezerjófű

Centaurii herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) (= summitas)

Eurázsiai-mediterrán egyéves fajok, a mocsári európai-közép-ázsiai egy- vagy kétéves, lápréteken él, már védelemre szorul. A másik kettő közül a kis ezerjófű üde réteken, kaszálókon néhol gyakori, a csinos ezerjófű pedig iszapnövényzetben, nedves gyomtársulásokban fordul elő. A teljes virágzásban lévő herbát gyűjtik, árnyékban, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: secoiridoid glikozidok (centapicrin, swertiamarin, swerosid, genciopicrosid, centaurosid), flavonoidok, metoxi-xanthon származékok (metilbellidifolin), fenolkarbonsavak, triterpenoidok, szterol

Alkalmazás: étvágygerjesztő, emésztésjavító, idült dyspepsia és hypoaciditas esetén, cholagogum, roborans, tonicum.

219. Centella asiatica (L.) Urban – APIACEAE

[syn.: *Hydrocotyle asiatica* L.]

ázsiai gázló, „gotu cola”

Centellae asiaticae herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kínában, Japánban, Koreában, Madagaszkáron. Csak üvegházban marad meg, érzékeny a hidegre. Dísnövényként is telepítik.

Hatóanyag: pentaciklusos triterpén-szaponinok, asiatsav-, madecassav- és madasiatsav-glikozidok (asiaticosid, madecassosid)

Alkalmazás: antibakteriális, külsőleg antimikotikus, továbbá hypertroph bőrbetegségek, ekcémák kezelésében. Adaptogén hatása is tapasztalható.

220. Centranthus ruber (L.) DC. – VALERIANACEAE

piros sarkantyúvirág

Centranthi radix (rhizoma)

Honos Mediterráneumban, nálunk kedvelt évelő dísnövény.

Hatóanyag: valepotriát (hiányzik az illóolaj, alkaloid is), nyugtató gyógyszer készül belőle.

221. Ceratonia siliqua L. – CAESALPINIACEAE

szentjánoskenyérfa

Ceratoniae fructus

Ceratoniae semen

Honos Európa déli részein, É-Afrikában, Ny-Ázsiában. Az egész Földön sokfelé termesztik sorfának vagy szegélyként az 5-10 m magasra megnövő fát.

Hatóanyag: hüvelyfalban 30-70% szaharóz, 1-2% pektin, 2-3% nyálka-poliszaharid. Magban kb. 90% galaktomannan carubin, a hüvely jellegzetes szagát izovajsav okozza.

Alkalmazás: pylorus-spasmus, dyspepsia, gastroenteritis esetén. Textil- és papíriparban, régebben élelmiszer- és gyógyszer technológiában.

222. Cetraria islandica (L.) Ach. – PARMELIACEAE

izlandi zuzmó

Lichen islandicus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos az északi félteke szubarktikus területein.

Hatóanyag: kb. 50% nyálka-heteropoliszaharid lichenin (1,3- és 1,4-β-glukan) és izolichenin (1,3- és 1,4-α-glukan), galaktomannan, zuzmósavak (2-3% fumarprotocetrarsav, licheszterinsav, usninsav, protocetrarsav, fumársav)

Alkalmazás: köhögéscillapító és expectorans bronchitis, felső légúti hurutok esetén, zuzmósavak miatt antibakteriális.

223. Chamaemelum nobile (L.) All. – ASTERACEAE

[syn.: *Anthemis nobilis* L.]

rómaikamilla, nemes pipitér

Chamomillae romanae flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Chamomillae romanae anthodium*

Chamomillae romanae aetheroleum

Honos Mediterráneumban. Évelő, főleg a teltvirágzatú fajtáit termesztik, nálunk 3-5 éves kultúrában. Teljes virágzárkor gyűjtik a virágzatokat vagy lepárlás céljából géppel 5-6 cm-es tarlóra vágják. Kíméletesen szárítandó (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,6-1,5% illóolaj száraz drogban, 0,2-0,4% virágzó hajtásban. Összetevői főleg karbonsavészterek, szeszkviterpén-laktonok (pl. pinocarveol, carvon, kamazulén, bisabolol), flavonoidok (apigenin-, luteolin-glikozidok), poliin (matriciasav-észterek), kávésav-származékok

Alkalmazás: orvosi székfűhöz hasonlóan antiphlogisticum, továbbá antibakteriális, dysmenorrhoea esetén görcsoldó, carminativum, emésztésjavító. Illóolaja üzemi méretekben előállítható.

224. Chamaenerion angustifolium (L.) Scop. – ONAGRACEAE

[syn.: *Epilobium angustifolium* L., *E. spicatum* Lam.]

erdei deréce

Chamaenerionis folium

Honos Eurázsiaiban, elterjedt É-Amerikában is. Évelő, 2 m magasra is megnő. Hegy- és dombvidékeinken, erdővágásokban, erdőszéleken, szurdokvölgyekben, patakok mentén, de még gyomos parlagokon is helyenként tömegesen fordul elő. Leveleit virágzás előtt gyűjtik. Árnyékon vagy mesterségesen, 40°C-on szárítják (beszáradás 7-8:1).

Hatóanyag: 12-15% cserzőanyag (gallotannin és catechotannin), flavonoidok, anthocyaninok, triterpén szaponinok (ursolsav, oleanolsav, crategolsav), nyálka-poliszaharidok

Alkalmazás: antibakteriális, szájöblögetésre aftás szájnyálkahártya megbetegedések esetén, élvezeti teaként. A virágzó növény kiváló mézelő.

225. Chamaesyce hirta (L.) Millsp. – EUPHORBIACEAE

[syn.: *Euphorbia hirta* L.]

szőrös törpekutyatej

Euphorbiae hirtae herba

Honos trópusokon, de előfordul szubtrópusokon is. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: flavonoid (myricetin, kvercitrin, izokvercitrin), fenolkarbonsavak, triterpén-szaponinok (amyrinek, lupeol), kumarinok (scopoletin), ergostan-típusú szteroidok

Alkalmazás: antiphlogisticum, antibakteriális, egyes in vitro tesztekben antivirális, anti diarrhoeicum, felső légúti panaszokban is használható.

226. Cheiranthus cheiri L. – BRASSICACEAE

[syn.: *Erysimum cheiri* (L.) Cranz]

sárgaviola

Cheiri (arabici) flos

Cheiranthi (cheiri) semen

Cheiranthi (cheiri) herba

Mindenhol elterjedt, Európában, É-Afrikában és Ny-Ázsiában vadon és kultúrában fordul elő. Kétéves vagy évelő, 0,2-0,6 m magas félcserje, nálunk kerti dísnövény.

Hatóanyag: 0,06% illóolaj (mustárolaj-származékok, ketonok, aldehidek, nerol, geraniol, linalool, anthranilsav-metilészter, benzilalkohol), szalicilsav, flavonoidok (kvercetin- és izorhamnetin-glikozidok), a magban zsíros olajon kívül glikozinolátok és kardenolid szteroid-glikozid (cheirotoxin), a herbában is meglévő becőkben robinin (kempferol-glikozid) is.

Alkalmazás: flos népgyógyászatban spasmolyticum, máj- és szíverősítő, magban lévő kardenolidok lehetséges szívgyógyszer-alapanyagok, herba homeopathiában.

227. Chelidonium majus L. – PAPAVERACEAE

vérehulló fecskefű

Chelidonii herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Chelidonii (majoris) herba

Chelidonii rhizoma et radix

Honos Euráziában, Mediterráneum nagy részén is. Az egész országban gyomtársulásokban, útszéli árokpartokon, kertekben, városi járdák fal menti szegélyén igen közönséges, évelő lágyszárú. Áprilistól őszig virágzik, A herbát virágzó állapotban, a gyökérzetet késő ősszel vagy kora tavasszal gyűjtik. Előbbi gyakori forgatással szárítják (beszáradás 5-6:1), utóbbit szellős, fedett helyen (beszáradás 3-4:1).

Hatóanyag: 0,1-1% alkaloid, a herbában 0,2-0,3%, a gyökérzetben 1-2%. Kb. 30 féle alkaloid jellemző, főként izokinolin-vázis benzofenantridinek: chelidonin, chelerytrin, sanguinarin, coptisin, berberin, protopin. Jellegetes pyranon-dikarbonsava a chelidonsav. Még flavonoidok, szaponinok, a friss tejnedvben proteázok.

Alkalmazás: erős hatású drog, adagolása orvosi ellenőrzéssel szabályos. Cholagogum, spasmolyticum, enyhe analgeticum. A chelidonin antimitotikus, a nyers nedv proteolitikus, tehát a friss növény megtörve, külsőleg rendszeresen használva szemölcsirtó.

228. Chelone glabra L. – SCROPHULARIACEAE

kopasz gerlefej

Chelones glabrae herba

Honos Kanadában, É-Amerikában Texasig, sokfelé termesztik.

Hatóanyag: keserű, csípős gyanta

Alkalmazás: tonicum, májbetegségekben és bőrpanaszokban, vértisztítóként herpeszszerű bőrbajokban. Homeopathia.

229. Chenopodium album L. – CHENOPODIACEAE

fehér libatop

Vetési és útszéli gyomtársulásokban gyakori. Tiszta, vegyszermentes helyről gyűjtött, zsenge leveléből saláta és főzelék készíthető. Enyhén laxans, egyeseknél hasmenést okozhat. A magból liszt készíthető.

230. Chenopodium ambrosioides L. var. ambrosioides et var. anthelminticum (L.) Gray –

CHENOPODIACEAE

mirhafű

Chenopodii (ambrosioides) herba

Chenopodii aetheroleum

Honos trópusi Amerikában, ma kozmopolita. Sokfelé természetik. Adventív egyévesként főként artéri gyomtársulásokban szórványosan az egész országban előfordulhat.

Hatóanyag: 0,2-0,5% illóolaj (ascaridol, pinocarvon, dimer monoterpén aritason), összetétele földrajzi származás szerint eltérő lehet.

Alkalmazás: adagolt gyógyszerként féreghajtó (pl. Ascaris), állatgyógyászatban is bélférgesség esetén. Tonicum, emmenagogum, de népgyógyászatban légúti, gyomor- és idegpanaszok kezelésére is.

231. Chenopodium bonus-henricus L. – CHENOPODIACEAE

évelő libatop, kenő libatop, jó Henrik-király

Honos Európában. Zöldsejtkörétként, pástétomokhoz alkalmazzák. A leveleket borogatásra használják, magja enyhe hashajtó. Ekdizonokat is tartalmaz.

232. Chimaphila umbellata (L.) W. Barton – PYROLACEAE

[syn.: Pyrola umbellata L.]

ernyőskörtike

Chimaphilae folium

Pyrolae umbellatae herba

Honos É-Amerikában, előfordul még Európában, Ázsiában. Apró félcserje.

Hatóanyag: arbutin, 0,2% chimaphilin (2,7-dimetil-naftokinon), ursolsav, taraxaszerol, szitoszterol, amylin, szalicilsav-metilészter, kb. 4% cserzőanyag, kvercetin-glikozidok (hyperosid, avicularin)

Alkalmazás: a fő hatóanyag chimaphilin miatt antiszeptikus, bakteriosztatikus főként húgyúti fertőzések esetén. Cardio- és hepatopathiában ödémcsökkentő, prostata-hypertrophiában is használható népgyógyászati tapasztalatok szerint.

233. Chionanthus virginicus L. – OLEACEAE

amerikai hópehelyfa

Chionanthi virginici radices cortex

Honos É-Amerikában, Európában természetik. 3-10 m magasra megnövő bokrosodó fa.

Hatóanyag: gyűrűs bifeniléterszerű phillyrin (chionanthin, phillyrosid, forsythin), szaponin

Alkalmazás: korábban tonicum, antipyreticum, továbbá májcirrhosis és icterus esetén, váltólázban narcoticum, ma főleg homeopathiában.

234. Chondrodendron tomentosum Ruiz et Pavon – MENISPERMACEAE

pareira, tubokuráre

Pareirae bravae cortex

Honos Brazíliában, Közép-Amerikában, Dél-Amerika nyugati részén.

Hatóanyag: 2-10% bis-benzil-tetrahydroizokinolin alkaloidok, főként (+)-tubocurarin, (+)-izochondrodendron, (-)-curin, (+)-chondrocurin

Alkalmazás: a mozgató idegvégkészülékeket bénítva – megfelelő adagban, intravénásan – általános izomrelaxans, nagy műtételnél használják.

235. Chondrus crispus Stackh., Gigartina mamillata (Good. et Woodw.) I. Ag. –

RHODOPHYCEAE

vörösmoszat, ír moha

Carrageen

Honosak Atlanti-óceánban, a telepek dagály idején partra sodródnak (pl. Írországon), majd apálykor összegyűjtik, édes vízzel alaposan kimossák, majd napon szárítják. A friss moszatok a fikoeritrin miatt vörösek, de szárítás után lebomlanak a festékek.

Hatóanyag: galaktóz-szulfát polimer carrageenin

Alkalmazás: enyhe laxans, heparinoid, arterioszklerózis, infarktus megelőzésében (gyógyszerek formájában).

236. Chrysanthemum balsamita L. – ASTERACEAE

[syn.: Tanacetum balsamita L.]

boldogasszony tenyere

Balsamitae herba = Balsamitae (Tanacetum) herba

Honos Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Évelő dísznövény.

Hatóanyag: illóolaj, var. balsamitában főként kámfor, thujon, var. tanacetoidesben főként carvon

Alkalmazás: epehólyag bántalmak esetén, gyógyszerekben is. Külsőleg leginkább rovarriasztóként.

237. *Chrysanthemum cinerariifolium* (Trev.) Vis. – ASTERACEAE

rovarporvirág

Pyrethri flos = *Chrysanthemi flos*

Honos DK-Európában, Balkán-félsziget déli részén. Évelő, 4-5 évig egy helyen élhet. Főleg az ország déli területein jól termesztendő. A vetőmagot 60-70 cm sortávolságra, 0,5 cm mélyre vetik, majd ritkítják (60 egyed/méter). A virágzatokat teljes kinyíláskor gyűjtik, napon szárítják.

Hatóanyag: terpén-észterek (piretrinek, cinerinek), melyek szerves oldószerben oldódnak (észterképző savak a krizantémsav és a piretrinsav)

Alkalmazás: szelektív és gyorsan lebomló rovarölő szerek készülnek belőle és felszintetikus származékaiból, ezek meleg vértű állatokra nézve kevésbé mérgezőek. A porított virágzatot (pulvis insectorum) régebben használták.

238. *Chrysanthemum leucanthemum* L. – ASTERACEAE

[syn.: *Leucanthemum vulgare* Lam.]

réti margitvirág

Bellidis majoris herba (flos) = *Chrysanthemi leucanthemi herba (flos)*

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. A subsp. *leucanthemum* ártéri és hegyi kaszálókon néhol tömeges, a subsp. *sylvestre* sokkal ritkább, erdei tisztásokon, erdőszegélyekben, szőrűgyepekben él.

Hatóanyag: jellemzők a spirociklikus poliin éterek, továbbá kevés illóolaj

Alkalmazás: hurutos megbetegedésekben, fiatal levele salátaként fogyasztható.

239. *Chrysanthemum parthenium* (L.) Bernh. – ASTERACEAE

[syn.: *Tanacetum parthenium* (L.) Sch. Bip., *Pyrethrum parthenium* Sm.]

őszi aranyvirág

Tanacetii parthenii herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Matricariae herba* = *Matricariae vera aromatica herba* = *Parthenii herba*

Tanacetii parthenii folium = *Chrysanthemi parthenii folium*

Honos Kis-Ázsiában, Kaukázusban. Évelő, lágyszárú kerti dísznövény. 2-4 éves kultúrában általában különböző fajtáit termesztik. Elvadulhat, útszéli gyomtársulásokban is előfordul. Júniustól novemberig virágzik. Virágzó hajtása vagy virágzata gyógyszeripari alapanyag. Teljes virágzáskor gyűjtik kaszálógéppel, rendszerint mesterségesen szárítják (beszáradás: 4-5:1).

Hatóanyag: szeszkviterpén γ -laktonok (partenolid), kevés illóolaj (kámfor, chrysantenil-észterek), poliinek

Alkalmazás: vasculáris fejfájás kezelésére, migrénes panaszok megelőzésére, de használják ízületi bántalmak esetén is. Antibakteriális.

240. *Cicer arietinum* L. - FABACEAE

csicseriborsó, bagolyborsó

Hazája DNy-Ázsia és a Mediterraneum. Nálunk is termesztendő. Hüvelyében 1-2 borsó nagyságú mag fejlődik. Sárgamagvú fajtáinak magjából készült liszt élelmiszer alapanyag. Rostban és fehérjében gazdag. Ösztrogén izoflavonoidokat (biochanin-A, genisztein, daidzein, formonetin) tartalmaz, de fogyasztását - vegyes táplálkozás esetén - nem korlátozza.

241. *Cichorium intybus* L. – ASTERACEAE

katángkóró

Cichorii radix

Cichorii (intybi) herba (folium)

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Bolygatott helyeken, gyomtársulásokban közönséges, évelő, lágyszárú. Termeszthető. Júliustól szeptemberig virágzik. A herbát virágzáskor, a gyökeret késő ősszel vagy tavasszal gyűjtik. Utóbbit mosás után kettéhasítják és 50°C-on szárítják (beszáradás 3:1). A pótkávét szolgáltató fajtáit termesztik. Rokona a zöldséget és salátát szolgáltató *C. endivia* és *C. foliosum*.

Hatóanyag: szeszkviterpén-lakton (lactucin, lactucopicrin), triterpén (taraxaszerol), fenolkarbonsav (cikóriásav = kávésav és borkósav észter, klorogénsav), gyökérben még inulin, a herbában még esculetin-glikozid cichoriin)

Alkalmazás: cholagogum (mellékhatása nincs, tartósan is használható máj- és epehólyag-bántalmakban), tonicum, depurativum, stomachicum.

242. *Cicuta virosa* L. – APIACEAE

csomorika

Cicutae virosae herba
Cicutae virosae folium
Cicutae virosae rhizoma et radix
Cicutae virosae fructus (= semen)

Honos É- és Közép-Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Kanadában, szubarktikus Amerikában. Áttelelő lágyszárú vizes élőhelyeken. Nálunk mocsarak, fűzlápok védett növénye.

Hatóanyag: keserű és toxikus poliinek, főként cicutoxin (1-3%), továbbá cicutol és más poliinek. Gyökérben és termésben akár 1,2% nem mérgező illóolaj (p-cymol, cuminaldehyd, pinen, phellandren stb.)

Alkalmazás: idegrendszeri mérge, homeopathia.

243. Cimicifuga racemosa (L.) Nutt. – RANUNCULACEAE

rövidágú poloskavész
Cimicifugae (racemosae) rhizoma (= radix)

Honos É-Amerikában, évelő, kb. 2,5 méter magas cserje.

Hatóanyag: 15-20% gyanta, főként keserű triterpenoid glikozidok (actein, acetilacteol, cimigenol), cimicifugin, izoferulasav, szaponin, tannin, szalicilsav, szerves savak

Alkalmazás: vegetatív idegrendszerre hat, oxitocinszerű hatása is van, tonicum, antirheumaticum. Antiklimakteriális gyógynövény-termék is készül belőle.

244. Cinchona pubescens Vahl, más Cinchona fajok – RUBIACEAE

[syn.: Cinchona succirubra Pavon]
vörös kínafa
Cinchonae cortex (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)
= Chinae succirubrae cortex (Ph. Hg. VII.)

Honos Közép-Amerikában és Dél-Amerika északi és nyugati részein, ahol termesztik is. 15-20 m magas fa. Rokon fajai közül a *C. ledgeriana* (calisaya) 10% kinint is tartalmazhat.

Hatóanyag: 5-15% alkaloid, főként kinolin alkaloidok, így (-)-chinin/cinchonidin, (+)-chinidin/cinchonin, chinicin, chinamin, paricin, cinchophyllamin, cinchophyllin, succirubrin, metil-succirubrin, továbbá 5-8% kinasav (6-metoxi-cinchoninsav), 8% catechin-tannin, 2-3% kinacsersav, triterpénglikozidok (chinovasav, chinovosid)

Alkalmazás: az izolált fő hatóanyagokból gyógyszerek készülnek. A kinin a malária plasmodiumot pusztítja, egyik leghatásosabb antimaláriás gyógyszermolekula, ezen kívül antipyreticum, antineuralgicum, tonicum (üdítőitalként is igen nagy higításban). A chinidin (kinidin) tachycardia, extrasystole esetén antiarrhythmias gyógyszer.

245. Cinnamomum aromaticum Nees – LAURACEAE

[syn.: Cinnamomum cassia Blume]
kínai fahéjfa
Cinnamomi cassiae cortex (Ph. Hg. VII.)
Cinnamomi cassiae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)
= Cinnamomi aetheroleum (Ph. Hg. VII.)

Honos Kínában, termesztett növényként elterjedt Indokínában, Jáván, Szumátrán, Sri Lankán, Mexikóban, D-Amerikában és Japánban is. Örökzöld fa.

Hatóanyag: 1-2% illóolaj, ennek nagy része fahéjaldehyd, továbbá szalicilaldehyd, metil-szalicilaldehyd, benzaldehyd, metil-kumarilaldehyd, ánizsaldehyd, kumarin, benzoésav, szalicilsav, fahéjsav, 8-12% nyálka-poliszaharid, 2-3% cserzőanyag

Alkalmazás: stomachicum, carminativum, külsőleg reuma kezelésére.

246. Cinnamomum camphora (L.) Sieb. et Presl. – LAURACEAE

[syn.: Laurus camphora L.]
kámforfa
Camphorae aetheroleum
Camphora

Honos Kínában, K-Ázsiában. Örökzöld, 50 m magasra is megnő, sokféle termesztik.

Hatóanyag: Kínában 5 kemotípust különböztetnek meg. A kámfor-típusban: 1% illóolaj kb. 80% kámforral, a linalool-típusban: 0,3-0,8% illóolaj, kb. 90% linaloolal és 2% caryophyllennel, a cineol-típusban: 0,75% illóolaj, kb. 50% 1,8-cineol, 14% terpineol, 7% pinen, 3% bornilacetát és 2% linalool, a

borneol-típusban: 0,8% illóolaj, kb. 80% borneollal, 3% kámforral, az izo-nerolidol-típusban: 0,4% illóolaj izo-nerolidol kb. 60%, terpineol és linalool

Alkalmazás: kámfor-előállítás, kámfor illóolajok kivonása, antirheumaticum, antineuralgicum, illatszeripar, kozmetikumok gyártása.

247. Cinnamomum verum Presl. – LAURACEAE

[syn.: *Cinnamomum zeylanicum* (= *ceylanicum*) Nees.]

(ceyloni) fahéjfa

Cinnamomi cortex (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Cinnamomi zeylanici cortex*

Cinnamomi zeylanici corticis aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Cinnamomi zeylanici folii aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Sri Lankán, természetik innen keletre pl. Jáván, Szumátrán, de D-Amerikában is. Örökzöld, kb. 10 m magas.

Hatóanyag: 0,5-4% illóolaj, fő komponense (65-75%) a fahéjaldehid, valamint kb. 5% eugenol, szeszkviterpén, diterpén (inszekticid cinnzeylanol), fenolkarbonsavak, kumarin, oligomer procyanidin

Alkalmazás: digestivum, carminativum, tonicum, aromaticum, használják dysmenorrhoeában, külsőleg gombaellenes, antibakteriális (lemosókban, lábáztató folyadékokban), inhalálva légzőszervi mikózisok esetén is, édesség- és likőriparban, fűszerként.

248. Cirsium oleraceum (L.) Scop. – ASTERACEAE

halovány aszat

Cirsii herba

Honos Euráziában, áttelelő lágyszárú, 0,5-1,5 m magas. Magaskórós növényzetben, üde lápréteken helyenként gyakori.

Hatóanyag: pyrocatechin-cserzőanyag, alkaloid, illóolaj, gyanta, flavan (pectolinaringenin)

Alkalmazás: népgyógyászatban emésztést elősegítő.

249. Cirsium vulgare (Savi) Ten. – ASTERACEAE

közönséges aszat

Gyomtársulásokban, legelőkön gyakori. Tiszta, vegyszermentes helyről gyűjtve, tüskementes, zsenge hajtásaiból saláta és főzelék készíthető, a fiatal, egyéves növény gyökerei leforrázva és átsütve köretnek alkalmasak. A szárított fiatal gyökérből liszt készíthető.

250. Citrullus colocynthis (L.) Schrad. – CUCURBITACEAE

[syn.: *Colocynthis vulgaris* Schrad.]

sártök

Colocynthis fructus

Honos D-Afrikában, sokféle meghonosodott. Lágyszárú.

Hatóanyag: citrullol, kvercetin, gyanta, illóolaj, spinaszerin, fenolkarbonsavak, szteroid szaponin cucurbitacin-glikozidok

Alkalmazás: drasztikus hashajtó. Homeopathia.

251. Citrullus lanatus (Thunbg.) Mansf. var. caffer (Schrad.) Mansf. – CUCURBITACEAE

görögdinnye

Hazája trópusi és D-Afrika. Nálunk természetik, egyéves, heverő szárú növény. Számos fajtája ismert. Különösen káliumban gazdag a termés húsos, lédús belseje. A terméshéjat cukrozva, a darabolt termést savanyítva is fogyasztják.

252. Citrus aurantiifolia (Christm.) Sw. - RUTACEAE

savanyú citrom

Citri aurantiifoliae fructus

Honos valószínűleg trópusi Ázsiában, itt és más trópusi (pl. Karib-tengeri szigetvilágban, Tahitiban), szubtrópusi országban természetik. 5-6 m magas örökzöld fa.

Hatóanyag: monoterpén-alkoholok, citral, limonen (50-65%), pinen, terpinen, flavonoidok

Alkalmazás: limett-illóolaj alapanyaga, illatszeripar.

253. Citrus aurantium L. – RUTACEAE

[syn.: *Citrus aurantium* L. subsp. *aromaticum* = subsp. *amara* Engl., *C. vulgaris* Risso]

keserű narancs

Aurantii (amari) pericarpium (Ph. Hg. VII.)

Aurantii amari epicarpium et mesocarpium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Aurantii (amari) folium

Aurantii (amari) fructus immaturi
Aurantii flos
Aurantii amari flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)
Aurantii amari aetheroleum
Aurantii amari floris aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)
Petitgrain aetheroleum

Honos ÉK-Indiában, Dél-Kínában, természetik Keleten és D-Európában. Fa vagy cserje.

Hatóanyag: terméshéjban 1-2%, virágban 0,2-0,5%, a petitgrain olajban (Paraguay) több linalilacetát, a keserű narancsolaj (pomeranzolaj) monoterpén-észterekben gazdagabb. Éretlen termésben triterpén-keserűanyag limonin

Alkalmazás: terméshéjfélek szárítva drogok, az ezekből kivont illóolajokkal együtt aromaticumok, amarumok, de az illóolajokat, továbbá a különleges illóolajokat inkább illatszeriparban (kozmetikumok, parfümök, szappanok) dolgozzák fel.

254. Citrus aurantium L. subsp. sinensis Engl. – RUTACEAE

[syn.: Citrus sinensis (L.) Osbeck., C. aurantium L. var. dulcis L.]

édes narancs

Aurantii (dulcis) pericarpium (Ph. Hg. VII.) = Citri sinensis pericarpium

Aurantii dulcis aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Neroli aetheroleum (= Naphae aetheroleum) – virágból

Honos ÉK-Indiában, Kínában, mediterrán országokban, természetik Olaszországban, Izraelben, Brazíliában, USA-ban és más szubtrópusi országokban.

Hatóanyag: 0,4-0,9% illóolaj (nem keserű), 90%-a limonen, továbbá citral, sinensal és alkilészterek, a kínai virágolajban (neroliolajban) kb. 40% linalool, 16% linalilanthranilát, kb. 10% limonen, 12% flavonoid (pl. naringenin)

Alkalmazás: aromaticum, ízesítő, illatszeripar.

255. Citrus bergamia Risso et Poit. – RUTACEAE

bergamott(narancs)

Bergamottae aetheroleum

Honos DK-Ázsiában, természetik Dél-Olaszországban (Kalibria), Ny-Indiában, Guineában.

Hatóanyag: kb. 0,5% illóolaj, ebben 10% linalilacetát, 1% citral, egyéb terpének (25-50%), fototoxikus furokumarin bergapten (tisztított illóolajban csak nyomokban maradhat).

Alkalmazás: illatszeripar.

256. Citrus deliciosa Ten., Citrus reticulata Blanco – RUTACEAE

mandarin

Mandarinae aetheroleum

Honos K-Ázsiában, a C. reticulata inkább DK-Ázsiában, természetik Olaszországban és sok más szubtrópusi országban.

Hatóanyag: főleg limonen, továbbá metilantranilsav-metil-észter

Alkalmazás: likőr- és illatszeripar.

257. Citrus hystrix DC. – RUTACEAE

vadcitrom, hosszútövisű narancs

Honos DK-Ázsiában. Terméshéjából korpásodás elleni hajsampont készítenek. Étélízesítő, levele babér helyett jellegzetes ízt ad.

258. Citrus limon (L.) Burm. – RUTACEAE

[syn.: Citrus limonum Risso, C. medica L. subsp. limonum (Risso) Hook]

citrom

Citri pericarpium

Limonis aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Citri aetheroleum (Ph. Hg. VII.)

Citri medicae (fructus) cortex

Honos Kínában, elterjedt és természetik D-Európában, Izraelben, Törökországban, Dél-Oroszországban, Mexikóban, D-Amerikában. Nálunk üvegházban termést hoz.

Hatóanyag: 0,2-0,6% illóolaj, főként limonenből és limonen-epoxidból tevődik ki, továbbá neral, geranial. Flavonoidok közül hesperetinek, naringeninek, rutin, sok aszkorbinsav, szerves savak

Alkalmazás: aromaticum, amarum, stomachicum, friss gyümölcse vitaminban gazdag, italalapanyag, étélízesítő.

259. Citrus maxima (Burm.) Merr. – RUTACEAE

óriás narancs, óriás citrancs

Honos Malajziában, trópusokon és szubtrópusokon sokféle termesztik, 3-5 m magas.

Hatóanyag: kb. 0,8% illóolaj (pinen, sabinen, mircen, limonen, terpinen, octil-aldehid, nonil-aldehid, decil-aldehid, linalool)

Alkalmazás: élelmiszer, likőripar, illatszeripar.

260. Citrus x nobilis Lour. – RUTACEAE

édes mandarin

Curacao cortex (pericarpium)

Kelet-Ázsiában és sokféle termesztik.

Hatóanyag: illóolaj, flavonoidok

Alkalmazás: fűszer, élelmiszer, italalapanyag, illatszeripar.

261. Citrus x paradisi Macfad. – RUTACEAE

grépfrút, citrancs

Honos és termesztik Spanyolországban, Izraelben, D-Afrikában, Kaliforniában, Floridában.

Hatóanyag: 0,14% illóolaj a terméshéjban, főként pinen, sabinen, mircen, limonen, terpinen, linalool, alkilaldehidek, továbbá furokumarinok (bergamottin, limettin, bergapten, psoralen) és kumarin-származékok, fenolkarbonsavak, flavonoidok. Magban keserű dezoxilimonin.

Alkalmazás: tonicum, aromaticum, amarum, magjából gyógytermék készül, gyümölcse italt szolgáltat.

262. Citrus reticulata Blanco – RUTACEAE

mandarin-narancs

Citri reticulatae aetheroleum (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos DK-Ázsiában, trópusokon, szubtrópusokon sokféle termesztik.

Hatóanyag: illóolaj, flavonoid

Alkalmazás: gyümölcs, illóolaja a likőr- és illatszeriparban használatos.

263. Cladonia pyxidata (L.) Hoffm. – CLADONIACEAE

Cladoniae pyxidatae scyphi

Honos a sarkvidéki tundrákon.

Hatóanyag: zuzmósavak (barbatinsav, fumarprotocetrarsav, psoromsav), heteropoliszaharidok

Alkalmazás: antibiotikus, gyulladáscsökkentő.

264. Claviceps purpurea (Fr.) Tul. – PYRENOMYCETES

anyarozs

Secale cornutum

Mérsékelt éghajlatú országokban termesztendő rozs és tritikálek kalászainak mesterséges befertőzésével biztosítják a szkleróciumok bőséges hozamát, a gépi betakarítás után a szárított nyersanyag feldolgozható.

Hatóanyag: 20-30% zsíros olaj (ettől mentesíteni kell), 0,05-1,0%, kb. 30 féle indolalkaloid lizergsav-származékok: zsírban oldódó peptid ergotaminok, ergotoxinok (ergokrisztin, ergokriptinek, ergokornin), ergoxinok és vízben jobban oldódó, savamid ergometrin (= ergonovin)

Alkalmazás: ergotamin sympatholyticum, perifériás vasoconstrictor (szülészetben vérzéscsillapító, migrén ellenes), régen uterotonicum. Ergotoxin (dihidro-származékai) antihypertensiv. Ergometrin alig hat az ütőrendszerre, kifejezetten oxytocikus, uterotonicus, metilszármazékait a szülészetben használják szülés utáni és más eredetű méhvérzések esetén. Sok félszintetikus származéka ismeretes, kizárólag gyógyszerek készülnek a tiszta hatóanyagokból. A félszintetikus lizergsav-dietilamid (LSD) erős kábítószer, forgalmazása tiltott.

265. Clematis recta L. – RANUNCULACEAE

felálló iszalag

Clematidis rectae herba

Honos Közép- és Dél-Európában, Észak-Ázsiában, áttelelő lágyszárú. A Dunántúlon száraz erdőkben, cserjésekben helyenként gyakori.

Hatóanyag: protoanemonin, anemonin, anemonol, szaponin, cauloszaponin, clematidol, stigmasterin-glikozid

Alkalmazás: régen belsőleg krónikus ekcéma, köszvény, reuma esetén, diureticum, antisiphiliticum. Homeopathia.

266. Clematis vitalba L. – RANUNCULACEAE

erdei iszalag

Clematidis vitalbae folium

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Fásodó szárú lián, erdőkben, cserjésekben az egész országban gyakori.

Hatóanyag: protoanemonin, anemonin, caulosaponin-glikozid, clematidol, szterolok

Alkalmazás: diureticum, külsőleg ulcus cruris, homeopathia.

267. Cnicus benedictus L. – ASTERACEAE

benedekfű

Cardui benedicti herba (Ph. Hg. VII.) = Cnici benedicti herba (ÖAB, DAC)

Cardui benedicti fructus

Honos Mediterráneumban. Egyéves, természetű, könnyen kivadul. Kora tavasszal 30-40 cm sortávolságra vetik. Májusban, júniusban virágzik. Közvetlenül a virágzás előtt takarítják be, akár évente kétszer is (még augusztusban). Árnyékban vagy műszárító segítségével szárítják, napfényre érzékeny (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: germacránolid-típusú szeszkviterpén-laktonok (főleg 0,2-0,7% cnicin), lignan-lakton (trachelogenin), kb. 0,3% illóolaj (főleg cimen, fenkon, citral, fahéjaldehid), triterpének, flavonoidok, nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: étvágygerjesztő, amarum, javítja az emésztést, előnyösen befolyásolja a gyomorsav szekréciót, epefunkciót, keserű italok alkotórésze.

268. Cnidium officinale Mak. – APIACEAE

Cnidii rhizoma

Honos Kínában, Szibériában, Távol-Keleten.

Hatóanyag: kb. 1,5% illóolaj, cnidiumlakton (ligustilid, cnidilid, izocnidilid), formil-pterolil-glutamát-származékok

Alkalmazás: anticholinerg, idegrendszeri tünetekben kínai orvoslásban.

269. Cochlearia officinalis L. – BRASSICACEAE

orvosi kanáltorma

Cochleariae officinalis herba

Honos főként É-Európában, Kanada keleti és nyugati részein, szubarktikus vidékeken.

Hatóanyag: 0,2-0,3% illóolaj, főként butil- és benzil-mustárolaj glikozidok, limonen, raphanol

Alkalmazás: antibakteriális, rubefaciens, stomachicum, diureticum, a népgyógyászatban vértisztító főleg köszvényes és reumás bántalmakban.

270. Cocos nucifera L. – ARECACEAE

kókusz(dió)

Cocois oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos és termesztik a trópusi vidékeken mindenhol.

Hatóanyag: magban 30-35% zsíros olaj

Alkalmazás: tisztított olajat a gyógyszerészetben és élelmiszeriparban.

271. Codonopsis pilosula (Franch.) Nannf. – CAMPANULACEAE

harangfolyondár

Codonopsis pilosulae radix

Honos Kínában.

Hatóanyag: szterol, triterpének (spinaszterol, sztigmaszterol, taraxerol, friedelin), szeszkviterpén atractylenolid II, fenolos syringin, karbolinalkaloid perlolyrin, továbbá poliin, poliszaharid

Alkalmazás: ginszenghez hasonlóan adaptogén, vagyis antistressz hatású, tonicum, antiulcerogén, immunmoduláns.

272. Coffea arabica L. – RUBIACEAE

arab kávé

273. Coffea liberica Bull.

libériai kávé

Coffeae (tostae) semen

Coffeae carbo

Honosak Afrikában, trópusokon sokfelé termesztik.

Hatóanyag: 0,3-2,5% purin-vázás koffein, továbbá fenolkarbonsav (3-5% klorogénsav, kávésav), a pirított kávé fő aromakomponense furfuril-markaptán

Alkalmazás: központi idegrendszert izgató, élénkítő, vérnyomást emelő, fokozza fájdalomcsillapítók hatását.

274. Coffea canephora Pierre - RUBIACEAE

[syn. Coffea robusta L. Linden]

kongói kávé

Coffeae carbo

Honos Afrikában, Kongóban, sokféle termesztik.

Hatóanyag: mint fent

Alkalmazás: az előbbiekkal együtt ennek a fajnak a magját is elszenesedésig pörkölik, így jutnak a kávészénhez.

275. Coix lacryma-jobi L. – POACEAE

Jób könnye

Hazája DK-Ázsia, egyéves lágyszárú. A hagyományos kínai orvoslásban főleg a szemterméseket használják reumás panaszok, gyulladások, húzódások esetén. Lázcsillapító, érszűkület ellen is hatásos, serkenti az emésztést, antibakteriális és antimikotikus.

276. Cola acuminata (Beauv.) Schott et Endl. – STERCULIACEAE

277. Cola nitida (Vent.) Schott et Endl.

278. Cola ballayi Cornu.

279. Cola verticillata (Schumach. et Thunn.) Stapf

kóla(dió)

Colae semen (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Colae semen tostum

Honos a trópusi Afrikában, trópusokon (pl. Brazíliában, Karib-szigeteken, Indiában sokféle termesztik mindegyiket).

Hatóanyag: 0,6-3% purin-vázás koffein és kb. 0,1% teobromin, catechin-tanninok

Alkalmazás: stimuláns, italgyártás.

280. Colchicum autumnale L. – COLCHICACEAE

őszi kikerics

Colchici (autumnalis) semen

Colchici (autumnalis) tuber (= bulbos)

Colchici flos

Honos Közép-Európában, szubmediterrán vidékeken, hagymagumós évelő lágyszárú. Üde réteken különösen a Középhegységben, a Dunántúlon gyakori.

Hatóanyag: 0,1-0,6% alkaloid (benzilzokinolin alkaloid autumnalin és protoalkaloid-típusú származékai, colchicin, demecolcin)

Alkalmazás: cytostaticum (mitózisméreg, ploidszintet növelhet), a demecolcin köszvényes roham gátlására alkalmanként, de nagy adagban erősen toxikus, mindkét célra csak gyógyszerként, orvosi ellenőrzéssel.

281. Coleus forskohlii (Willd.) Brig. – LAMIACEAE

indiai hárfacserje

Honos Indiai-szubkontinensen, Burma és Thaiföld trópusi, szubtrópusi vidékein, évelő.

Hatóanyag: gyökérben labdenod-típusú diterpének, főként forskolin (= coleonol)

Alkalmazás: a forskolin pozitív inotrop myocardium esetén csökkenti a perifériás ellenállást, antihipertensív. Ízesítő.

282. Collinsonia canadensis L. – LAMIACEAE

sziklagyökér

Collinsoniae canadensis rhizoma (radix)

Honos É-Amerika üde vegyeserdőiben. Évelő, több mint 1 m magas lágyszárú.

Hatóanyag: alkaloid, illóolaj (metilchavicol), gyanta, nyálka-poliszaharid, cserzőanyag, szaponin-glikozid

Alkalmazás: alkaloid erősen diuretikus, cystitisben használható, spasmolyticum, analgeticum, adstringens. Homeopathia.

283. Colocasia esculenta (L.) Schott – ARACEAE

táró

Honos a trópusi Ázsiában. Trópusokon termesztik.

Hatóanyag: toxikus szaponinok, rhizómában sok keményítő

Alkalmazás: gyökértörzse gazdag keményítőben, táplálék. Herba inszekticid, reumaellenes, levelek és termés rubefaciens, az egész növény Brazíliában anthelminticum.

284. *Colutea arborescens* L. – FABACEAE

pukkanó dudafürt

Coluteae folium

Honos Közép- és D-Európában, É-Afrikában. Cserje, a Dunántúl meszes talajú, nyíltabb tölgyeseiben, bokorerdőiben, ezek szegélyein helyenként előfordul.

Hatóanyag: coluteasav, keserűanyag, canavanin

Alkalmazás: régebben laxans, diureticum, vértisztító, de mérgező!

285. *Comarum palustre* L. – ROSACEAE

[syn.: *Potentilla palustris* Scop.]

tőzegeper

Pentaphylli aquatici herba

Pentaphylli aquatici radix

Honos Euráziában. Áttelelő lágyszárú, igen ritka jégkorszaki reliktum, a Ny-Dunántúlon vagy máshol láperdőkben, lápréteken, zombékosban élhet, védett.

Hatóanyag: 8-11% gallo catechin, illóolaj (izovajsav, izovaleriánsav, pinen, terpineol, citronellal stb.)

Alkalmazás: köszvény, reuma ellen.

286. *Combretum micranthum* G. Don – COMBRETACEAE

kisvirágú nyálkafa

Combreti folium

Honos trópusi Afrika nyugati részén, cserje.

Hatóanyag: bis-benzilek, stilbenoidok, 13-15% cserzőanyag, 0,3% combretannin, catechinek, illóolaj, vitexin, szaponaretin, kolin, polihidroxi-cikloalkanok

Alkalmazás: cholericum, máj- és epebetegségekben, diureticum.

287. *Commiphora myrrha* (Nees) Engl. – BURSERACEAE

[syn.: *Commiphora molmol* Engl.]

szomáliai balzsamfa

Myrrha (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Myrrhae tinctura (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Myrrhae aetheroleum

Honos Afrika északkeleti, keleti részén, továbbá Arab-félszigeten. Más fajok is drogot szolgáltathatnak.

Hatóanyag: 6-7% illóolaj (főleg pinen), szeszkviterpén-alkoholok, furanoszeszkviterpének (germacran-, elemán-, eudesman- és guajan-típusúak), 30-40% gyanta (pl. commiphorsavak), 50-60% nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: régebben légúti betegségekben, desinficiens, desodorans, adstringens, illóolaja bronchitis esetén, illatszert- és fogpasztagyártásban, a gyanta füstölőszer.

288. *Conium maculatum* L. – APIACEAE

foltos bürök

Conii maculati herba = *Cicutae herba* = *Cicutae (officinalis) herba*

Conii maculati fructus (= *semen*) = *Cicutae fructus*

Honos Euráziában, Mediterráneumban, országszerte, útszéli gyomtársulásokban gyakori, egy- vagy kétéves lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 2% alkaloid (coniin, γ -conicein, conhydrin, pseudoconhydrin), 3-4% diosmin, akár 1% illóolaj, fenolkarbonsavak, kumarinok, poliinek (pl. falcarinol, falcarinon)

Alkalmazás: coniin különösen erős mérgező (végül légzésbénulással járó halált okoz), kis adagban a drogvonatok spasmolytikusak (sedativum, analgeticum), ma csak homeopathiában.

289. *Consolida regalis* S. F. Gray – RANUNCULACEAE

[syn.: *Delphinium consolida* L.]

mezei szarkaláb

290. *Consolida orientalis* Schröd.

keleti (kerti) szarkaláb

Calcatrippae flos = *Delphinii (consolidae) flos* = *Consolidae regalis flos*

Calcatrippae semen = *Consolidae regalis semen*

Honos a mezei szarkaláb Euráziában, a kerti DK-Európában, K-Mediterráneumban. Egyévesek. A mezei szántókon, tarlókon régen gyakori volt, a herbicidek miatt nagyon kiritkult, drognak a kertekben is természetű keleti szarkaláb virágjait használják.

Hatóanyag: virágban anthocyan-glikozid delphin, ezen kívül még kvercetin- és kempferol-glikozidok, továbbá kevés calcatrippin alkaloid, magban kb. 1% alkaloid (delcosin, delsonin, consolidin, delsolin, lycocotonin stb.), emiatt kissé mérgező.

Alkalmazás: enyhe laxans, értágító, külsőleg régebben szemborogatásra. Teaszépítő, teafestő. Mag ritkán használatos purgans, diureticum, féregűző.

291. Convallaria majalis L. – CONVALLARIACEAE

májusi gyöngyvirág

Convallariae (majalis) herba (folium)

Convallariae flos

Convallariae rhizoma (= radix)

Honos Európában, mérsékelt éghajlatú Ázsiában, sokféle kertekben ültetik. Élő lágyszárú, tölgyeseinkben, üde lombos erdőinkben helyenként gyakori.

Hatóanyag: 0,1-0,4% kardenolid strophantidin-glikozid, a convallatoxin, convallatoxol, convallosid és több más szteroid kardenolid, furostan-típusú szaponinok (convallariasav, convallarin), fenoloidok (flavonoid, fenolkarbonsavak)

Alkalmazás: enyhébb, főként ödémával járó szívelégtelenség esetén diureticum, csakis orvosi ellenőrzéssel.

292. Convolvulus arvensis L. – CONVULVACEAE

apró szulák

Convolvuli (arvensis) herba

Kozmopolita, szántókon, kertekben nehezen irtható, élő, igen gyakori gyom.

Hatóanyag: kb. 10% gumyszerű, gyantás anyag, jalapin-glikozid, kb. 6% cserzőanyag, esculetin

Alkalmazás: antihypertensiv, spasmolyticus, laxans, a népgyógyászatban cholagog. Homeopathia.

293. Convolvulus scammonia L. – CONVULVACEAE

kis-ázsiai szulák

Scammoniae resina

Honos K-Mediterráneumban Kukázusig.

Hatóanyag: 3-13% gyanta, kb. 15% gumianyag, 15% cukor, cserzőanyag, scopoletin-származékok

Alkalmazás: gyanta (scammonium) laxans, de mérgező. Külsőleg kelésre. Homeopathia.

294. Copaifera reticulata Ducke – CAESALPINIACEAE

295. Copaifera langsdorffii Desf. és más Copaifera fajok

(balzsam) kopálfa

Copaivae balsamum

Honos Brazíliában, D-Amerika északi és nyugati részén, általában dél-amerikaiak. Nagy termetű fák.

Hatóanyag: 40-90% illóolaj, kb. fele caryophyllen, a többi is szeszkviterpén. 20-60% gyanta (gyantasavak)

Alkalmazás: antiszeptikus, adstringens (húgyúti és felső légúti betegségekben), ekcéma kezelésére, illatszer- és festékipar.

296. Copernicia prunifera (Mill.) Moore – ARECACEAE

[syn.: Copernicia cerifera Mart.]

karnaubapálma

Cera carnauba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Carnauba cera

Honos ÉK-Brazíliában.

Hatóanyag: viasz, alifás alkoholok és savak észterei (fő komponens a cerotsav és a myricilalkohol észtere)

Alkalmazás: segédanyag gyógyszerészetben.

297. Coptis chinensis Franch. és más Coptis fajok – RANUNCULACEAE

kínai aranyfonál

Coptidis chinensis rhizoma

Honos Kínában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen.

Hatóanyag: kvaterner protoberberin-alkaloidok (coptisin, berberin, palmatin, jatrorrhizin, worenin)

Alkalmazás: antibakteriális, antipyreticum, antiphlogisticum (gastroenteritis, diarrhoea), emésztésjavító, külsőleg ekcéma kezelésére.

298. Coptis trifolia (L.) Salisb. – RANUNCULACEAE

[syn.: Coptis groenlandica (Oeder) Fernald]

alaszakai aranyfonál

Coptidis trifoliae rhizoma

Honos É-Európában, Ázsiában és Amerikában.

Hatóanyag: berberin, coptin

Alkalmazás: tonicum, külsőleg conjunctivitis, stomatitis.

299. Coriandrum sativum L. var. vulgare Alef. (= var. macrocarpum DC.) et var. microcarpum DC. – APIACEAE

koriander

Coriandri fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) (= semen)

Coriandri aetheroleum

Honos Mediterráneumban, afroázsiai növény, de mindenhol termesztik. Egyéves, néha kivadul. Az országban elsősorban a kistermetű változatot (var. microcarpa) termesztik. Júniusban, júliusban virágzik. Kora tavasszal vethető 25-30 cm-es sortávolságra, 3-5 cm mélyre. Betakarítása történhet egy vagy két menetben. Ha az ikerkaszat színe barnássárga, nedvességtartalma 14-16%-os, akkor kombájnnal aratható. Kétmenetes betakarítás esetén a termések 30-40%-ának beérésekor rendre vágják, majd utóérlelés után csépelhető (beszáradás 1,2:1).

Hatóanyag: 1,5-2,5% illóolaj (főleg linalool, pinen, limonen, 1,8-cineol, kámfor, geraniol, geranilacetát és a jellegzetes illatát adó transz-tridecen-2-al)

Alkalmazás: carminativum, spasmolyticum. Étvágyjavító, muskotályos íze miatt felhasználják italkészítéshez. Fűszer, illatszeripari alapanyag.

300. Cornus florida L. – CORNACEAE

virágos som

Corni floridae cortex

Corni floridae radice cortex

Honos É-Amerikában. Bokros, de akár 8 méterre megnövő fa.

Hatóanyag: gallotannin, szaponin (pl. ursolsav), flavonoidok, gyökérkéregben gyanta, verbenalin-glikozid (cornin)

Alkalmazás: antiszeptikus, adstringens, tonicum, dyspepsia, dysenteria kezelésére.

301. Cornus mas L. – CORNACEAE

húsos som

Corni folium

Corni fructus

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, sokfelé termesztik. A Dunántúlon száraz bokorerdőkben gyakori cserje, fa.

Hatóanyag: cserzőanyagok, flavonoidok, anthocyaninok

Alkalmazás: adstringens diarrhoea esetén, a termés frissen antioxidáns hatású, fogyasztható, szörpnek, befőttnek is készítik.

302. Corydalis bulbosa (L.) Pers. – FUMARIACEAE

[syn.: *Corydalis cava* (L.) Schw. et K., *C. tuberosa* DC.]

odvas keltike

Aristolochiae cavae tuber (= radix seu rhizoma) = Corydalis rhizoma = Corydalis tuber

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Élő gumós. A Dunántúlon különösen gyakori üde gyertyán- és büккеleges erdőkben.

Hatóanyag: 5-6% izokinolin-alkaloid (corydalin, corybulbin, scoulerin, corypalmin, canadin, thalictricavin, protopin, corycavidin, bulbocapnin, corydin, corytuberin, hydrohydrastinin stb.)

Alkalmazás: spasmolytikus, több komponens narkotikus, tehát erős hatású, emiatt homeopáthiában használják.

303. Corylus avellana L. – CORYLACEAE

(közönséges) mogyoró

Coryli (avellanae) folium

Coryli (avellanae) cortex

Coryli (avellanae) gemma

Honos Európában, Kis-Ázsiában. Magas cserje, főleg a Dunántúlon gyakori, főleg üde lomberdők szegélytársulásaiban. Kultúrváltozatait termesztik.

Hatóanyag: flavonoid (miricitrin), 3-5% cserzőanyag, taraxaszterol, szitoszterol

Alkalmazás: felületi visszérgyulladásban, aranyeres bántalmakban, gyulladáscsökkentő (pl. fogínygyulladásra), hámosodást, szövetregenerációt elősegítő.

304. Cotinus coggyria Scop. – ANACARDIACEAE

[syn.: *Rhus cotinus* L.]

cserszömörce

Cotini (coggyriae) folium

Honos Közép- és Dél-Európában, Kis-Ázsiában, Mediterráneumban, Kaukázusban, Kínában, Indiai-szubkontinensen. A Bükkben és a Dunántúlon karszt-bokorerdőkben helyenként gyakori. Változatait főként dísznövényként termesztik, parkokban is gyakori. Májusban, júniusban virágzik. Illatos nyári leveleit gyűjtik, vékony rétegben, szellős helyen szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: 18-20% gallotannin cserzőanyag (galluszsav-, ellagsav-észterek), catechin-cserzőanyag, flavonoidok (myricetin, kvercetin, leucodelphinidin, leucocyanidin, delphinidin- és cyanidin-glikozidok, fustin, fisetin), 0,1% illóolaj (limonen, kámfor, myrcen, pinen, linalool, terpineol)

Alkalmazás: adstringens és fertőtlenítő hatása miatt szájöblögetőként vérzéscsillapító, főként foghúzás után, fogínygyulladás esetén, továbbá aranyeres panaszok enyhítésére ülőfürdőnek. Szeszszájüregkezelő szerek készülnek belőle.

305. Crambe tataria Sebeők – BRASSICACEAE

tátorján

Honos Kaukázusban, Szibériában, K- és Közép-Európában. Áttelelő lágyszárú, löszpusztákon, löszfalakon ritka (pl. Balatonkenesén, Dunaföldvár mellett Bölske határában), védett növény.

Hatóanyag: glikozinolátok

Alkalmazás: gyökere táplálék, gyomorbántalmak ellen a népgyógyászatban.

306. Crataegus azarolus L.

Honos DK-Európában, Ny-Ázsiában. Főleg D-Európában termesztik is.

307. Crataegus laevigata (Poir.) DC. – ROSACEAE

[syn.: *Crataegus oxyacantha* L.]

cseregalagonya

Honos Közép-Európában. A Középhegység és a Dunántúl üde lomberdőiben gyakori, de az egész országban megtalálható.

308. Crataegus monogyna Jacq.

[syn.: *Crataegus oxyacantha* L. subsp. *monogyna* Léveillé]

egybibés galagonya

Honos Európában, Mediterráneumban, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Az egész országban, tölgyes, tölgyelegyes erdőkben, cserjésekben gyakori. Az előbbivel együtt piros almácska álműsük is gyűjthető. Áprilistól május végéig virágznak. Az ágvégeket virágzás kezdetén gyűjtik és szellős helyen szárítják (beszáradás 4:1), a terméseket augusztustól gyűjtik (beszáradás 3:1).

309. Crataegus nigra W. et K.

fekete galagonya

Pannóniai-balkán faj, a Duna-völgyben kőris-szil-ligeteken ritka, védett cserjéje.

Crataegi folium cum flore (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Crataegi summitas* (Ph. Hg. VII.) = *Crataegi herba*

Crataegi folii cum flore extractum siccum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Crataegi flos

Crataegi folium

Crataegi fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Oxyacanthae fructus* = *Spinae albae fructus* (fructust csak a *C. laevigata* és *C. monogyna* szolgáltatja)

Hatóanyag: 1-4% oligomer procyanidin (di-, tri-, tetra-, penta-, hexamer flavan-3-ol), catechin, epicatechin, 0,3-2,5% flavonoid (hyperozid, rutin, egyéb O-glikozidok, pl. luteolin, spireosid, crataeosid, kvercetin, kempferol, továbbá C-glikozidok, pl. vitexin, izovitexin, rhamnovitexin, orientin, izoorientin, vicenin), fenolkarbonsavak, aminok (fenetilamin, tyramin), triterpenoidok (ursolsav, oleanolsav, crataegolsav)

Alkalmazás: pozitív inotrop, coronaria értágító, antiarhythmiás hatású coronaria-sclerosis esetén (fokozza a szív oxigénellátását, enyhe vérnyomáscsökkentő), sokféle készítménye ismert.

310. Crithmum maritimum L. – APIACEAE

tengerikömény

Crithmi maritini herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában.

Hatóanyag: flavonol (kb. 0,1% diosmin), furokumarin

Alkalmazás: saláta, ételízesítő, ecetízesítő, emésztéjszavat.

311. Crocus sativus L. – IRIDACEAE

jóféle sáfrány

Croci stigma (ÖAB, DAC)

Croci flos

Croci stigma ad praeparationes homoeopaticae (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Európában, DNy-Ázsiában. Termesztik D-Spanyolországban, Görögországban, Indiai-szubkontinensen és Iránban. Az Alföldön több helyen konyhakertekben ültették, ma csak génbankban található.

Hatóanyag: 0,4-1,3% illóolaj (fő komponens safranal, továbbá pinenek, 1,8-cineol), kb. 2% karotinoid (crocinok, crocetin), heteropoliszaharidok

Alkalmazás: állatkísérletekben a crocetin antitumor-aktivitású és véralvadás-gátló. Népgyógyászatban sedativum, spasmolyticum, stomachicum, főként ételízesítőként, likőr- és kozmetikumgyártásban használják. Homeopathia.

312. Croton eluteria (L.) Benn. – EUPHORBIACEAE

(aranylevelű) kaszkarilla(cserje)

Cascarillae cortex = Crotoni eluteriae cortex

Cascarillae aetheroleum

Honos Mexikóban, Karib-szigeteken, Közép-Amerikában, Dél-Amerika nyugati részén. 6 m magas cserjeszerű fa.

Hatóanyag: 1,5-3% illóolaj (cymol, limonen, eugenol, cascarillasav), szeszkviterpén-lakton cascarillin, kb. 15% gyanta

Alkalmazás: amarum, aromaticum, dyspepsia, savelégtelenség esetén, fejfájás-csillapító. Likőr- és dohányiparban.

313. Croton tiglium L. – EUPHORBIACEAE

(hashajtó) kroton(cserje)

Crotonis tiglii semen

Crotonis tiglii oleum

Honos Kínában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, Malajziában. 4-6 m magas cserje.

Hatóanyag: 30-50% zsíros olaj, gyanta, diterpénalkohol-poliészter phorbol, tiglinsav, 1-3% izoguanin-ribosid, toxikus croton (crotonalbumin, crotonglobulin)

Alkalmazás: igen erősen mérgező, inszekticid, az olaj drasztikus hashajtó. Homeopathia.

314. Cryptotaenia japonica DC. – APIACEAE

japán petrezselyem

Honos Japánban, elterjedt Koreában, Vietnamban és Kínában, újabban É-Amerikában. Lágyszárú évelő, magvetéssel és töosztással szaporítható. A japán konyha egyik leghasználatosabb fűszere („mitcuba”).

315. Cucubalus baccifer L. – CARYOPHYLLACEAE

szegfűbogyó

Cucubali herba = Viscaginis bacciferi herba

Honos Közép- és D-Európában, Kaukázusban, D-Szibériában. Évelő lágyszárú. Ártereken egyre ritkulóban.

Hatóanyag: tannin, szaponin

Alkalmazás: régebben enyhe adstringensként.

316. Cucumis melo L. – CUCURBITACEAE

sárgadinnye

Hazája trópusi Afrika és trópusi Ázsia. Egyéves, heverő szárú, termesztett növény, viszonylag melegigényes. Számos fajtája ismert hazánkban is. Lédús, ízletes termését nyersen fogyasztják, gyümölcslevet, szörpöt, befőttet, aszalványt is készítenek belőle.

317. Cucumis sativus L. – CUCURBITACEAE

uborka

Honos Kelet-India északi részén, termesztik Európában és Afrikában. Országszerte konyhakertekben, üvegházakban.

Hatóanyag: hexanal, nonadienol, egyéb alifás alkoholok és aldehidek, karotinoidok, aminosavak, β -pyrazolilalanin, magban zsíros olaj, tokoferol, levelekben cucurbitacin C és szterolok

Alkalmazás: terméslé purgans, diureticum, a kozmetikában is használatos. Mag anthelminticum.

318. Cucurbita pepo L., más Cucurbita fajok – CUCURBITACEAE

tök

Cucurbitae peponis (= flavae) semen

Honosak D- és É-Amerikában. Egyévesek. Különböző fajtákat az egész országban termesztnek.

Hatóanyag: 35-40% zsíros olaj, szterolok, tokoferol, fitinsav, aminosavak, amino-karboxi-pirrolidin cucurbitin. A magban még ösztrogén lignán (pl. szeizoizolaricirezinol) is található.

Alkalmazás: anthelminticum, diureticum, prostata-hypertrophia esetén.

319. Cucurbita pepo L. convar. citrullina I. Greb. var. styriaca I. Greb. – CUCURBITACEAE

stájer tök

Cucurbitae semen (DAB)

Cucurbitae oleum

Honos É-Amerikában. Nálunk is egyéves termesztett "olajtök" több fajtával. Magját csak hártás maghéj burkolja. A töktermést szeptemberben, októberben takarítják be, néhány napos utóérlelés után kimagozzák, tisztítják. 40-50°C-on, leginkább mesterséges úton szárítják. Általában az olajat préseléssel nyerik, üleptik és szűrik.

Hatóanyag: 40-60% zsíros olaj (45-50%-a linolsav), gazdag tokoferolban, szterolokban. Kis mennyiségben cucurbitacin. Az olajat kapszulázzák. A mag ösztrogén lignán-tartalma is figyelemre méltó.

Alkalmazás: prostatitis, prostata-hypertrophia.

320. Cuminum cyminum L. – APIACEAE

rómaikömény

Cumini (cymini) fructus

Cumini (cymini) aetheroleum

Honos valószínűleg közép-Ázsiában (Turkesztán) vagy Egyiptomban. A Mediterráneum országaiban, Szíriában, Egyiptomban, Marokkóban, sőt É-Amerikában, Chilében és Indiában is termesztik. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: 2-5% illóolaj (cuminin, p-cymol, pinenek, cuminalkohol, cuminaldehyd, phellandrenek, perilla-aldehyd, terpineol, eugenol, myrcen, terpinenek, limonen, p-menthenal, 1,8-cineol, caryophyllen, farnesen, bisabolen), kb. 10% zsíros olaj, gyanta, gumianyag, cserzőanyag, flavonoid (apigenin-glikozid, luteolin)

Alkalmazás: carminativum dyspepsiában, kólikás görcsben, stomachicum, diureticum, aphrodisiacum, galactogogum, emmenagogum. Fűszer, likőripar.

321. Cupressus sempervirens L. – CUPRESSACEAE

örökzöld ciprus

Cupressi aetheroleum

Honos DK-Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában, fa, nálunk nem él.

Hatóanyag: 0,2-1,2% illóolaj: furfurol, pinen, camphen, silvestren, cymol, terpineol-4, cadinen, cedrol (= cipruskámfor), diterpén izophyllocladen, biflavon

Alkalmazás: illatszer- és kozmetikai ipar.

322. Curcuma domestica Val. – ZINGIBERACEAE

[syn.: Curcuma longa L.]

kurkuma

Curcumae longae rhizoma (DAC)

Honos Indiai szubkontinensen, trópusokon (India, Kína, Indonézia, Afrika) termesztik.

Hatóanyag: 3-5% curcuminoidek (dicinnamoil-metán-származékok: diferuloil-metán curcumin, dezmetoxi-curcumin, bidezmetoxi-curcumin), diaril-heptan, diaril-pentan, 2-7% illóolaj (szeszkviterpének: tumeron, curcumen, szeszkviphellandren, zingiberen, germacron, bisabolen), arabinogalactan ukonan A

Alkalmazás: dyspepsia esetén stomachicum, carminativum, továbbá cholagogum, hepatoprotectiv, antitumorogén (szerepe lehet a rákprevencióban), antimikrobiális, antivirális. Fűszer.

323. Curcuma xanthorrhiza (= zanthorrhiza) Roxb. – ZINGIBERACEAE

jávai kurkuma

Curcuma xanthorrhizae rhizoma (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) (= radix)

Honos Indonéziában, ahol termesztik is.

Hatóanyag: 1-2% curcuminoid (curcumin, dezmetoxi-curcumin), diaril-heptanoidok, 3-12% illóolaj (curcumenek)

Alkalmazás: cholericum, cholekineticum cholangitis, cholecystitis esetén, stomachicum, carminativum, antiphlogisticum, antibakteriális, több szeszkviterpénje inszekticid.

324. Curcuma zedoaria (Christm.) Rosc. – ZINGIBERACEAE

citvor

Zedoariae rhizoma (= radix)

Zedoariae aetheroleum

Honos Indiai szubkontinensen, Sri Lankán, trópusokon máshol is meghonosodott.

Hatóanyag: diaril-heptanoidok, aril-alkanonok, illóolajban szeszkviterpenoidok (kb. 50% szeszkviterpénalkohol, kb. 10% zingiberen, 10% 1,8-cineol)

Alkalmazás: stomachicum, aromaticum, cholericum.

325. Cuscuta epithymum L. – CUSCUTACEAE

kis aranka

Cuscutae epithymi herba

Honos Európában, Ny- és Közép-Ázsiában, É-Afrikában. Száraz szikla- és pusztagyepéken, különféle fajokon élősködik.

Hatóanyag: cuscutin (= bergenin), gyanta, cserzőanyag, szaponin, kumarinszerű vegyület

Alkalmazás: diureticum, purgans és köszvény ellenes.

326. Cusparia febrifuga Humb. – RUTACEAE

[syn.: *Angostura trifoliata* (Willd.) Elias]

Angosturae cortex

Honos trópusi D-Amerikában, kb. 5 m magas fa.

Hatóanyag: 1-2% illóolaj, ennek 14%-a szeszkviterpén-alkohol galipol, szeszkviterpén cadinen, galipen, kb. 1% alkaloid cusparin, galipin, galipolin, cusparein, egyéb kinolinalkaloid

Alkalmazás: amarum, aromaticum, a légzést fokozza, a cusparin sympaticomimeticum. Homeopathia.

327. Cyamopsis tetragonolobus (L.) Taub. – FABACEAE

[syn.: *Cyamopsis psoraleoides* (Lam.) DC.]

csomósbab, guárbab

Cyamopsidis seminis pulvis (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos feltehetően Indiában, Pakisztánban, sokféle (pl. DK-USA) termesztik.

Hatóanyag: galactomannan guaran

Alkalmazás: erős viszkozitása miatt csökkenti az étvágyat, egyes cukorbetegségekben adjuvánsként. Kozmetikai iparban.

328. Cyclamen purpurascens Mill. – PRIMULACEAE

ciklámen

Cyclaminis rhizoma

Honos Közép-Európában, évelő gumós, lágyszárú. A Dunántúl egyes részein szórványos üde gyertyán- és büккеgyes erdőkben, mészkerülő. Védett.

Hatóanyag: pentaciklusos triterpén-szaponin cyclamin (aglikonok: cyclamiretin, cyclamigenin), oligo- és poliszaharidok

Alkalmazás: korábban drasztikus hashajtó, emmenagogum. Homeopathia.

329. Cydonia oblonga Mill. – ROSACEAE

birsalma

Cydoniae (mala) fructus

Cydoniae (mala) semen

Honos Közép-Ázsiában, Kaukázusban, Iránban, DK-Arábiában. Gyakrabban bokros, néha akár 8 m magasra növő fa. Az egész országban kisebb mértékben termesztik.

Hatóanyag: terméshúsban cukrok, savak, cserzőanyag, pektin, galactoaraban, leucoanthocyanidin, illóolaj, magban 20% pentosan-nyálka cynodin, 0,4% amygdalin, kb. 15% zsíros olaj

Alkalmazás: értékes rosttartalmú gyümölcs, a magnyálka kivonva égési sebek, felfekvés esetén külsőleg (szuszpenzióban, kenőcsben).

330. Cymbopogon citratus (DC.) Stapf - POACEAE

[syn.: *Andropogon citratus* DC.]

citromos fűszercirok, citromfű

Cymbopogon herba

Cymbopogon aetheroleum

Honos Ny-Indiában, Sri Lankán, Malajziában, Vietnamban, Afrikában, Madagaszkáron, Guatemalában, Haitiben, Brazíliában, Francia-Guayanában, Guineában stb., élő lágyszárú fű.

Hatóanyag: 0,6% illóolaj (ebből 12-20% myrcen, kb. 70% citral, egyéb monoterpének)

Alkalmazás: csillapítja a fejfájást, illatszer- és likőripar, frissen ízesítő, zöltség.

331. Cymbopogon martinii (Roxb.) Wats. var. motia Burk – POACEAE

[syn.: *Andropogon martinii* Roxb.]

indiai fűszercirok

Palmarosae aetheroleum

Honos É-Indiában.

Hatóanyag: 0,1-0,3% illóolaj (főleg geraniol, geranilacetát, geranilcapronát, dipenten, farnesol)

Alkalmazás: illatszeripar.

332. Cymbopogon nardus (L.) Rendle – POACEAE

[syn.: *Andropogon nardus* L.]

citronella

Citronellae ceylanicum aetheroleum

Honos Sri Lankán.

Hatóanyag: 0,3-1,2% illóolaj (20% geraniol, perillaaldehid, carvotanacetone, phellandren, geranilacetát, citronellal, borneol, farnesol stb.)

Alkalmazás: hűsítő, diaphoreticum, stomachicum, diureticum, emmenagogum, spasmolyticum, stimulans. Illatszeripar.

333. Cymbopogon winterianus Jowitt – POACEAE

jávai citronella

Citronellae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) =

Citronellae javanicum aetheroleum

Honos Jáván.

Hatóanyag: kb. 0,5% illóolaj (geraniol, citronellol, citronellal), szeszkviterpének

Alkalmazás: illatszeripar.

334. Cynara scolymus L. – ASTERACEAE

articsóka

Cynarae folium (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Cynarae radix

Honos Európában, főként mediterrán országokban, továbbá Ny-Ázsiában. Nagytermetű, élő lágyszárú. Termeszethető, vadon nem fordul elő Magyarországon.

Hatóanyag: 1% fenolkarbonsav cynarin, kávésav-származékok, 0,5% flavonoid (főleg luteolin-glikozidok: cynarosid, scolymosid), guajanolid-típusú szeszkviterpén-lakton cynaropicrin

Alkalmazás: cholericum, diureticum (saluretikus), csökkenti a koleszterin lerakódását, antibiotikus gyomor- és bélhurutok esetén (colitisban), hepatoprotectiv. Cynaropicrin-tartalma miatt keserű ízű italokhoz használható, konyhakerti zöltség is.

335. Cynodon dactylon (L.) Pers. – POACEAE

csillagpázsit

Graminis italici rhizoma

Kozmopolita, élő lágyszárú, tarackos. Szárazabb, homokos, szikesedő talajon, töltéseken mindenhol az országban gyakori.

Hatóanyag: keményítő, nyálkaszerű heteropoliszaharid, szaponin

Alkalmazás: vizelethajtó, vértisztító a népgyógyászatban.

336. Cynoglossum officinale L. – BORAGINACEAE

(közönséges) ebnyelvűfű

Cynoglossi herba

Cynoglossi radix

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Amerikában. Kétéves lágyszárú, száraz gyepben, gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: 1,7% alkaloid (kb. 60%-a pirrolizidin heliosupin vagy cynoglossophin), allantoin, cserzőanyag, illóolaj, nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: antidiarrhoeicum, népgyógyászatban vese- és hólyaghurut esetén, külsőleg a levelet nehezen gyógyuló sebek kezelésére. Homeopathia.

337. Cyperus articulatus L. – CYPERACEAE

[syn.: *Cyperus corymbosus* Rottb.]

ízelt palka

Cyperis articulati radix

Honos Afrikában, Indiai szubkontinensen, elterjedt Mexikóban és D-Amerikában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 1,8% illóolaj (szeszkviterpének, szeszkviterpén-alkoholok, -ketonok, pl. cyperenol, cyperenon)

Alkalmazás: illatszeripar.

338. Cyperus esculentus L. - CYPERACEAE

földi mandula, csufa

Honos Indiában, de nemcsak a trópusokon, szubtrópusokon, hanem világszerte elterjedt, gyakran gyom. Termeszethető Magyarországon is. Talajban kúszó kis gumója rostban, zsírsavakban, szervesetlen elemekben gazdag, kissé mandula ízű. Különleges, diétás élelmiszert szolgáltat, emellett étvágycsökkentő, tonizáló, hasmenésgátló, tejelválasztás fokozó. Kivonatait is használják.

339. Cypripedium calceolus L. – ORCHIDACEAE

papucskosbor, Vénusz sarucska

Cypripedium rhizoma (= radix)

Honos atlantikus É-Amerikában, Kanadában, Euráziában. Évelő lágyszárú, hegyvidékeinken nyirkos erdőkben, mészkedvelő tölgyesekben nagyon ritka. Fokozottan védett.

Hatóanyag: illóolaj, gyanta, cserzőanyag

Alkalmazás: sedativum (gyakorlatilag nem használják védettsége miatt).

340. Cytisus scoparius (L.) Link – FABACEAE

[syn.: *Sarothamnus scoparius* (L.) Wimm.]

seprőzanót

Sarothamni scoparii herba (DAC)

Scoparii herba = Spartii scoparii herba

Spartii flos = Cytisi scoparii flos

Spartii radix

Spartii semen

Honos atlantikus közép-Európában, de elterjedt kelet felé Japánig, továbbá É-Amerikában, D-Afrikában. 1-2 m magas cserje, a Dunántúlon helyenként gyakori, mészmentes talajokon, tű- és lomblevelű elegyes erdőkben, fenyérekben. Néhol vadtápláléknak telepítik, onnan is terjedhet.

Hatóanyag: 0,5-1,5% kinolizidin alkaloid (spartein, oxosparteín, lupanin, hidroxilupanin), piridin alkaloid (ammodendrin), flavonoid-glikozid (spireosid, scoparosid, scoparin), izoflavon-glikozid (genistosid), fenetilaminok (epinin, dopa, metiloxityramin stb.)

Alkalmazás: izolált spartein antiarritmiás szer (orvosi ellenőrzéssel).

D

341. Daemonorops draco (Willd.) Blume - ARECACEAE

sárkányvérpálma

Daemonoroptis draconis resina

Honos Indiai szubkontinensen, Malajziában.

Hatóanyag: gyanta (főleg dracoresinotannol és bezoesav-észterei), dracosen, dracoalban, fahéjsav, abietinsav, anthocyanidin dracocarmin, dracorubin

Alkalmazás: adstringens diarrhoea, dysenteria, enterorrhagia esetén, dyspepsiában, továbbá sedativum, fejfájás csillapító, tonicum.

342. Daphne mezereum L. – THYMELEACEAE

farkasboroszlán

Mezerei cortex = Daphnes mezerei cortex

Mezerei fructus

Daphnes mezerei radix

Daphnes mezerei radices cortex

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Kanadában. 0,3-1,5 m magas, örökzöld cserje. Főként a Dunántúlon helyenként, bükkösökben, büккеlegyes erdőkben. Védett.

Hatóanyag: oxikumarin daphnin-glikozid, daphnetin, umbelliferon, csípős gyanta és gumianyag, trihidroxi-flavon, hesperidin, termésben mezerein (= daphnin)

Alkalmazás: erősen mérgező, korábban a népgyógyászatban köszvény és reuma esetén, antisiphiliticum, abortivum. Homeopathia.

343. Datura innoxia Mill. – SOLANACEAE

indián maszlag

Honos D-Amerikában, Mexikóban, Karib-szigeteken. Egyéves lágyszárú, 1-2 m magas.

344. Datura metel L.

mételmaszlag

Honos trópusi és szubtrópusi Ázsiában, Afrikában, többféle természetű. 1-1,5 m magas, lágyszárú.

Daturae (metel) folium

Daturae (metel) semen

Hatóanyag: tropanoid alkaloidok

Alkalmazás: hatóanyagok kivonása.

345. Datura stramonium L. – SOLANACEAE

csattanó maszlag

Stramonii folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Stramonii pulvis normatus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Stramonii herba

Stramonii semen

Kozmopolita. Ruderális és üde gyomtársulásokban gyakori, néhol tömegesen. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: 0,2-0,6% tropán alkaloid: L-hioszciamin, L-szkopolamin, atropin, apoatropin, belladonnin, kuszkhigrin, nyomokban nikotin

Alkalmazás: a kivont, tiszta hatóanyagok közül az atropin anticholinerg, neurotrop spasmolyticum (ulcus ventriculi, hyperaciditas, asthma bronchiale, vese- és epekőkólika), sedativum neurovegetatív dystonia, neurasthenia esetén. Túladagolva psychomotoros nyugtalanságot, izgatottságot, hallucinációt okoz. A szkopolamin psychomotoros izgatottság esetén nyugtató. Régen a levéldrogot asthma kezelésére dohányként, füstölésre és belélegzésre. Gyógyszeripari növény más természetű fajokkal együtt.

346. Daucus carota L. – APIACEAE

sárgarépa, murok

Dauci (sativi = silvestris) radix

Dauci (sativi = silvestris) folium (= herba)

Dauci (silvestris) fructus (= semen)

347. Daucus carota L. subsp. sativus (Hoffm.) Arcang.

Dauci aetheroleum (termésből)

Honos Európában, É-Afrikában, Indiai szubkontinensen, Ázsia mérsékelt éghajlatú részein, sokféle természetű nemesített fajtáit. A vadmurok egy-, két- vagy többéves lágyszárú, réteken, legelőkön, gyomtársulásokban mindenütt gyakori országszerte.

Hatóanyag: gyökérben kb. 0,01% illóolaj (cymol, limonen, dipenten, geraniol, phytoen, caryophyllen, szeszkviterpén-alkohol), a levélben 0,5-1,5%, a termésben akár 2% illóolaj, továbbá anthocyan, umbelliferon, karotinoidok (főleg a sárga karógyökerű étkezési fajtákban), szerves savak, pektin, szaharidok, poliszaharidok

Alkalmazás: táplálék, vitaminforrás, zöldség, a vadmurok anthelminticum, diureticum.

348. Delphinium staphisagria L. – RANUNCULACEAE

magas szarkaláb, tetűfű

Delphinii staphisagriae semen

Honos Mediterráneumban, egy- vagy kétéves lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 1% alkaloid delphinin (= staphisagrin) és társalkaloidok

Alkalmazás: mérgező, régebben antineuralgicum. Homeopathia.

349. Dentaria enneaphyllos L. – BRASSICACEAE

[syn.: *Cardamine enneaphyllos* (L.) Crantz]

bókoló fogasir

Dentariae rhizoma = Saniculae (enneaphyllos) radix

Honos Közép- és D-Európában. Évelő, 0,2-0,3 m magas, lágyszárú. Főleg a Dunántúl és a Középhegység bükkösein, gyertyános-tölgyeseiben, néhol nagyobb állományokban.

Hatóanyag: illóolaj, glikozinolát

Alkalmazás: népgyógyászatban főként légzőszervi panaszok esetén.

350. Derris elliptica (Sweet) Benth. - FABACEAE

351. Derris malaccensis Prain

352. Derris ferruginea Benth.

tubagyökér

Derridis radix

A *D. elliptica* és *D. ferruginea* honos Indiai-szubkontinensen, Indokínában, a *D. malaccensis* Malajziában.

Hatóanyag: izoflavanon-származékok, főleg rotenon (= derrin, tubotoxin) 16%-ban, ellipton, malaccol, toxicarol-izomerek

Alkalmazás: inszekticid, anthelminticum, abortivum (mérgező!).

353. Dianthus carthusianorum L. – CARYOPHYLLACEAE

köszegfű

Tunicae silvestris flos

Honos Közép- és D-Európában, áttelelő lágyszárú.

Hatóanyag: szaponin

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe vizelethajtó.

354. Dianthus caryophyllus L. – CARYOPHYLLACEAE

kerti szegfű

Caryophyllorum flos

Honos D- és Közép-Európában, sokféle kerti változatát, fajtáját termesztik dísznövényként.

Hatóanyag: pelargonidin- és cyanidin-glikozidok, szaponin, illóolaj

Alkalmazás: teakeverékekbe téve illatjavító.

355. Dicentra cucullaria (L.) Bernh. – PAPAVERACEAE

csuklyás szívvirág

Dicentrae cucullariae radix

Honos É-Amerikában. Kb. 0,3 m magas.

Hatóanyag: izokinolin alkaloidok (cularin, cularidin, bicucullin, corlumin, cryptopin, cularicin)

Alkalmazás: bőrbetegségekben, spasmolyticum, tonicum, diureticum, diaphoreticum.

356. Dichroa febrifuga Lour. – SAXIFRAGACEAE

lázfű

Dichroae febrifugae radix

Honos Kínában, Indiai-szubkontinensen, DK-Ázsiában, kb. 1 m magas cserje. Európában szobanövény.

Hatóanyag: benzopirimidin-piperidin-ke-ton-típusú alkaloid febrifugin, dichroin (= izofebrifugin), dichroidin, kumarin umbelliferon

Alkalmazás: kininnél erősebb antimaláriás hatású (dichroinok miatt), erősen hánytató. Lázcsillapító, purgans is.

357. Dictamnus albus L. – RUTACEAE

nagy ezerjófű

Dictamni (albi) radix

Dictamni (albi) folium

Dictamni (albi) herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Évelő lágyszárú, Középhegységben és a Dunántúlon néhol gyakori, erősen ritkul, védett.

Hatóanyag: kb. 0,05% furokinolin alkaloid dictamnin, fagarin, továbbá dictamnolakton, fraxinellon, bergapten, szaponin, illóolaj

Alkalmazás: régebben antihystericum, diureticum, anthelminticum, népgyógyászatban malária ellen is.

358. Digitalis grandiflora Mill. – SCROPHULARIACEAE

[syn.: *Digitalis ambigua* Murr.]

sárga gyűszűvirág

Digitalis grandiflorae folium

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Szibériában. Áttelelő lágyszárú, a Középhegységben és a Dunántúlon helyenként előfordul, tölgyesekre jellemző.

359. Digitalis lanata Ehrh. – SCROPHULARIACEAE

gyapjas gyűszűvirág

Digitalis lanatae folium

Honos Balkán-félszigeten, a Dunántúlon, Ny-Ázsiában. Nálunk száraz sztyeppréteken kétéves lágyszárú. Fokozottan védett. Termeszthető ipari célra. Késő ősszel vetik 40-50 cm sortávolságra, 0,5-1 cm mélyre. Az állományból augusztus végén, szeptember elején vágják le a tőleveleket, majd árnyékban szárítják fonnyasztás után vagy mesterséges szárítóban (beszáradás 5:1).

360. Digitalis purpurea L. – SCROPHULARIACEAE

piros gyűszűvirág

Digitalis purpureae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos atlantikus Ny-Európában, É-Afrikában. Nálunk élő dísznövény, természetű, de inkább Európa északi országaiban.

Hatóanyag: 0,1-0,5% szteroid kardenolid glikozid. Fontosabb aglikonok: digitoxigenin, gitoxigenin, digoxigenin, diginatigenin, gitaloxigenin. Glikozidok *D. lanata* levelében: lanatosid A,B,C,D,E, acetildigoxin, digoxin. Továbbá pregnan glikozidok (diginin, digipurpurin, digifolein stb.), szteroid szaponinok, fenoloidok

Alkalmazás: tiszta hatóanyagokból gyógyszergyártás (pl. lanatosid C, digoxin, acetildigoxin, digitoxin). A hatóanyagok lassan szívódnak fel és kumulálódnak. Cardialis insufficientia pozitív inotrop hatása miatt, arteriosclerosis, hypertonia, asthma cardiale.

361. Dioscorea mexicana Scheidw., D. composita Hemsl., D. floribunda (Lour.) Burk., D. deltoidea Wall. és más Dioscorea fajok – DIOSCOREACEAE

jamszgyökér

Dioscoreae tuber

Honosak többnyire trópusi földrészekben, több fajt természetben.

Hatóanyag: keményítőben gazdag, szteroid szaponin diosgenin és rokon vegyületek (a batátagumó gyakorlatilag szaponinmentes)

Alkalmazás: táplálkozás, diosgenin kivonása gyógyszeripari célra (szteroidok szintézise).

362. Dioscorea villosa L. – DIOSCOREACEAE

ideggyökér

Dioscoreae villosae rhizoma et radix

Honos atlantikus É-Amerikában.

Hatóanyag: izokinolin-típusú alkaloid dioscorin, kb. 1% diosgenin

Alkalmazás: picrotoxinhoz hasonló hatása van a diosconinnak, analepticum. Expectorans, diureticum. Homeopathia.

363. Diospyros kaki Thunb. – EBENACEAE

ázsiai datolyaszilva, persimmon, káki, kákifüge, hurma

Honos K-Ázsiában, örökzöld fa, vízigényes, folyópartokon él. Kissé fanyar, kajszi illatú, puha termése Japán, Korea és Kína egyik legfontosabb gyümölcse. Nálunk is megterem. Rokona az ázsiai ébenfa (*D. ebumum*), főként Ceylonban termesztik.

364. Dipsacus fullonum L. – DIPSACACEAE

[syn.: *Dipsacus sylvestris* Huds.]

erdei mácsonya

Dipsaci silvestris radix

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában. 0,5-2 m magas, kétéves lágyszárú. Útszéli gyomtársulásokban országsherte gyakori.

Hatóanyag: scabiosid glikozid, kávésav, klorogénsav, izovitexin-glikozidok, szaponarin

Alkalmazás: homeopathia.

365. Dipteryx odorata (Aubl.) Willd. – FABACEAE

[syn.: Coumarouna odorata Aubl.]

tonkabab

Faba tonca = Dipteryctis odoratae semen

Honos Brazíliában, D-Amerika nyugati és északi részén. Fás növény.

Hatóanyag: 1-3% kumarin, kb. 25% zsíros olaj, gumianyag, keményítő, szterolok

Alkalmazás: spasmolyticum, dohányillatosítás, illatszeripar. Homeopathia.

366. Dodonaea viscosa (L.) Jacq. – SAPINDACEAE

enyves sziklafűz

Trópusokon honos, közel 18% tannint tartalmazó levele ragadós felületű. Főleg erősen összehúzó hatása miatt torok és fogfájás esetén öblögető és seborogató szerként használják.

367. Dorema ammoniacum D. Don – APIACEAE

ammóniáknövény

Ammoniacum resina

Honos Ny-Ázsiában. Évelő, kb. 2,5 m-re is megnő.

Hatóanyag: gumigyanta

Alkalmazás: diureticum, spasmolyticum, emmenagogum, expectorans.

368. Dorstenia contrajerva L. – MORACEAE

369. Dorstenia brasiliensis Lam.

lázűző korongtányér, bezoárgyökér

Dorsteniae contrajervae rhizoma

Honos Mexikóban, Peruban, a *D. brasiliensis* még Brazíliában.

Hatóanyag: illóolaj, gyantaszerű anyag

Alkalmazás: diaphoreticum, diureticum, diarrhoea és malária kezelésében, külsőleg kígyómarásra, harapásra.

370. Draacaena draco L. – DRACAENACEAE

sárkányvérfa

Draconis resina (= sanguis)

Honos a Kanári-szigeteken, fa.

Hatóanyag: vörös gyanta

Alkalmazás: gyógyszerészeti tapaszok készítése.

371. Dracocephalum moldavica L. – LAMIACEAE

moldvai sárkányfő(fű)

Dracocephali herba

Dracocephali aetheroleum

Honos mérsékelt égövi Ázsiában. Euráziában sokfelé termesztik. Magyarországon is könnyen termesztendő egyéves lágyszárú, évekig elvadulva szaporodik.

Hatóanyag: kb. 0,3% illóolaj (főként citral-tartalma jelentős)

Alkalmazás: enyhe sedativum, relaxáló, külsőleg antivirális. Likőripar, illatszeripar.

372. Drimys winteri Forst. – WINTERACEAE

chilei fahéjcserje

Drimysii winterii cortex

Honos D-Amerika déli részén, főként Chilében.

Hatóanyag: kb. 1% illóolaj (eugenol, pinen, caryophyllen, cineol), gyanta, szeszkviterpén-lakton winterin, fuegin, valdiviolid, futronolid, továbbá flavonoidok (pl. taxifolin)

Alkalmazás: stomachicum, korábban skorbut ellen, fűszer.

373. Drosera rotundifolia L., D. intermedia Hayne, más Drosera fajok – DROSERACEAE

harmatfű

Droserae herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Amerikában. Évelő, igen ritka tőzegmohás lápjainkban, szigorúan védett rovarfogó növény. A *Drosera rotundifolia* termesztése a gyakorlatban is megvalósítható (pl. Finnországban).

Hatóanyag: 0,3-0,5% naftokinon (pl. droseron, plumbagin, 7-metil-juglon, izoshinanolon), flavonoid, nyálka-poliszaharid, proteolitikus enzim

Alkalmazás: broncholytikus, secretolytikus, továbbá spasmolyticum, bakteriosztatikus.

374. Dryopteris filix-mas (L.) Schott – DRYOPTERIDACEAE

[syn.: *Aspidium filix-mas* (L.) Sw., *Polypodium filix-mas* L.]

erdei pajzsika

Filicis (maris) rhizoma

Filicis (maris) herba

Kozmopolita, évelő páfrány, 0,8 m-re is megnő. Inkább a Dunántúlon, üde talajú lomb- és fenyőerdőkben gyakori.

Hatóanyag: floroglucin-származékok

Alkalmazás: inkább régebben főregűző, állatgyógyászatban is (készítmények formájában).

375. Duboisia myoperoides R. Br., Duboisia leichhardtii F. Muell. – SOLANACEAE

Duboisiae folium

Honos Ausztráliában, Új-Zélandban, Csendes Óceániában.

Hatóanyag: hiosziamin, szkopolamin

Alkalmazás: lehetséges gyógyszeripari nyersanyag.

E

376. Ecballium elaterium (L.) A. Rich. – CUCURBITACEAE

uborkás magrugó

Ecballii elaterii radix

Ecballii (elaterii) fructus

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*) Egyéves, földön kúszó, gumós gyökerű lágyszárú. Adventív, hazánkban igen ritka.

Hatóanyag: gyökérben triterpén-glikozidok (cucurbitacinok), szterolok, allantoin. A termésben is cucurbitacinok, elaterinid-glikozid, gyanta, magjában pirazolil-alanin

Alkalmazás: drasztikus hashajtó. Homeopathia.

377. Echinacea angustifolia DC. – ASTERACEAE

keskenylevelű kasvirág

Echinaceae angustifoliae radix (= rhizoma) (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Echinaceae angustifoliae herba

378. Echinacea pallida (Nutt.) Nutt. – ASTERACEAE

halvány kasvirág

Echinaceae pallidae radix (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Echinaceae pallidae herba

379. Echinacea purpurea (L.) Moench – ASTERACEAE

piros kasvirág

Echinaceae purpureae radix (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Echinaceae purpureae herba (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Honosak É-Amerikában, nálunk dísznövényként ismert többéves, lágyszárú növények. Üzemi termesztésre is alkalmasak. Júliustól szeptemberig virágoznak. Évelőágyakba 40 cm sor- és tőtávolságra vetik, majd a legjobb példányokat töosztással szaporítják. A lemosott és felhasogatott gyökérzetet kíméletesen szárítják (beszáradás 3-4:1). A herbát is így kell szárítani (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: kb. 1% kávésavészter-glikozidok, főként echinacosid, 1,3-dicaffeoil-kinasav, 0,01-0,15% alkilamid (főként dodeca-tetraensav-izobutilamid), poliinek, 0,1% illóolaj, immunmoduláns glikoprotein-poliszaharidok (főleg a gyökérben)

Alkalmazás: antivirális, antibakteriális, aspecifikus immunstimuláns, fertőzéses (pl. grippe, influenza) megbetegedések leküzdésében rendszerint szeszes kivonatok (cseppek) formájában.

380. Echium vulgare L. – BORAGINACEAE

terjőke kigyószisz

Echii herba = Viperini herba = Buglossi agrestis herba

Echii radix = Viperini radix = Buglossi agrestis radix

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, meghonosodott É-Amerikában. 1 m magasra is megnövő, kétéves lágyszárú. Utak mentén, gyomtársulásokban, száraz, kötörmelékes talajon országsszerte gyakori.

Hatóanyag: gyökérben 1,2% allantoin, metil-hexitol bornesit, fruktán, alkannin, herbában pirrolizidin-alkaloidok, polifenolok

Alkalmazás: népgyógyászatban herbáját bélhurut esetén, vértisztítóként, gyökeret külsőleg lábszárfekély borogatására.

381. *Elaeagnus angustifolia* L. – ELAEAGNACEAE

ezüstfa

Elaeagni folium

Honos K-Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Igénytelensége miatt az Alföld fásítására is alkalmas bokor vagy fa, parkokban is gyakori.

Hatóanyag: ellagsav, fenolkarbonsavak, kvercetin, kempferol, indol-harman típusú alkaloid elaeagnin csak nyomokban

Alkalmazás: adstringens, népgyógyászatban magas vérnyomás ellen.

382. *Elettaria cardamomum* White et Maton – ZINGIBERACEAE

[syn.: *Amomum cardamomum* L., *Cardamomum officinale* Salisb.]

kardamom(um)

Cardamomi fructus (Ph. Hg. VII.)

Cardamomi aetheroleum

Honos DK-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Trópusokon termesztik.

Hatóanyag: 1-4% illóolaj (főleg 1,8-cineol, kevés terpineol, terpenilacetát)

Alkalmazás: aromaticum, carminativum, fűszer, illatszeripar.

383. *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. et Maxim.) Maxim. – ARALIACEAE

[syn.: *Acanthopanax senticosus* (Rupr. et Maxim.) Harms]

tajgagyökér

Eleutherococci radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Távol-Keleten, Kínában, K-Ázsiában, Szibériában. 2-6 m magasra megnövő cserje. Honosítása Magyarországon eddig nem járt sikerrel.

Hatóanyag: 0,02% lignan sesamin (= eletherosid B-4), 0,05-0,34% syringaresinol-glikozidok, fenil-propán-alkoholok és glikozidjaik (pl. syringin), 0,12% pentaciklusos triterpén szaponin protoprimulagenin A és glikozidjai (eletherozid I-től M-ig), kumarin (umbelliferon), szterolok, 0,2-0,6% glukan és glucuronoxylan

Alkalmazás: tonicum, adaptogén (fokozza a stressztűrést).

384. *Ephedra distachya* L. – EPHEDRACEAE

(közönséges) csikófark

Ephedrae herba

Ephedrae distachyae fructus

Honos Közép- és DK-Eurázsziában, 0,5 m-re is megnövő félcserje, országosan igen ritka, homok- és löszpusztákon, dolomit-sziklagyepekben igen szórványosan fordul elő, védett.

Hatóanyag: protoalkaloid L-efedrin, (+)ψ-efedrin, (+)nor-ψ-efedrin

Alkalmazás: a kivont, tisztított efedrin adrenomimetikus, vagyis sympathomimeticum, oldja a bronchus görcsöt (asthma bronchiale, bronchitis), érszűkítő (szemcsepp, orrcsepp), csakis orvosi ellenőrzéssel. Álmatlanságot is okoz, kábít, főleg az efedron (L. még *Catha edulis*!), stimulans, de hozzászokható!

385. *Ephedra sinica* Stapf. – EPHEDRACEAE

kínai csikófark

Ephedrae sinicae herba

Honos Kínában. Közel 1 m magasra is megnő.

Hatóanyag: 0,5-1,25% alkaloid (efedrinek)

Alkalmazás: előbbivel megegyező.

386. *Epigaea repens* L. – ERICACEAE

amerikai földibabér

Epigaeae repentis herba

Honos atlantikus É-Amerikában, kis termetű félcserje.

Hatóanyag: arbutin, ursolsav, cserzőanyag, galluszsav

Alkalmazás: húgyúti fertőtlenítő. Homeopathia.

387. Epilobium parviflorum Schreb. – ONAGRACEAE

kisvirágú füzike

Honos D-Euráziában, É-Afrikában, áttelelő lágyszárú, mocsarakban, nedves réteken országszerte.

388. Epilobium montanum L.

erdei füzike

Honos Euráziában, Mediterráneumban, áttelelő lágyszárú. Főleg a Dunántúlon üde és mészkerülő erdőkben gyakori.

389. Epilobium roseum Schreb.

rózsás füzike

Honos Európában, Mediterráneumban, áttelelő, erőteljes lágyszárú. Egyes alföldi helyeken, magaskórós növényzetben, szórványosan.

390. Epilobium collinum Gmel.

dombi füzike

Honos Európában, Mediterráneumban, áttelelő lágyszárú. Főleg a Dunántúlon és a Középhegységben, mészkerülő erőkben, szegélyeken, helyenként.

Epilobii herba

Hatóanyag: 4-14% makrociklusos ellagitanninok (főleg oenothin B, kevésbé oenothin A), galluszsav-laktonok, 1-2% flavonoid, β -szitoszterol

Alkalmazás: prostata-hyperplasia, gyulladásgátló is.

391. Equisetum arvense L. – EQUISETACEAE

mezei zsurló

Equiseti herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, K-Ázsiában, É-Amerikában. Élő lágyszárú, steril hajtását gyűjtik. A szár felülete érdes tapintású, szemben a selymes tapintású és mérgező mocsári zsurló (*E. palustre*) szárával. Különösen nedves réteken, szántókon, helyenként tömegesen található. Árnyékban jól szárítható (beszáradás:3-5:1).

Hatóanyag: kb. 10% ásványi vegyület (kovasav, melynek kb. 10%-a vízben oldódó szilikát), sok káliumsó, 0,2-0,9% flavonoid (pl. kvercetin- és kempferol-glikozidok), poliensavak, dikarbonsavak (pl. 30 szénatomos alifás equisetolsav), szaponinok

Alkalmazás: diureticum (az elektrolit-egyensúlyt nem befolyásolja), mérsékeli az ödémás tüneteket, enyhe húgyúti fertőtlenítő, vesekőhajtó is. Népgyógyászatban köszvényre.

392. Eragrostis tef (Zuccagni) Trotter – POACEAE

[syn.: *E. abyssinica* (Jacq.) Link]

tef(f), abesszin tótippan

Honos trópusi ÉK-Afrikában (Etiópiában). Apró szemtermései különleges lisztet, őrleményt szolgáltatnak, élelmiszernövény, importcikk.

393. Erica tetralix L. – ERICACEAE

keresztes erika

Ericae tetralicis flos

Honos É-Európában. 0,7 m magas cserje.

Hatóanyag: flavon, szaponin, ursolsav

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe expectorans, lázcsillapító.

394. Erigeron acer L. – ASTERACEAE

bóbitás küllőrojt

Conyzae coeruleae (= minoris) herba

Honos Európában, kétéves vagy áttelelő, 0,5 m-re is megnőhet.

Hatóanyag: illóolaj, cserzőanyag, flavon, kolin, alken-lakton típusú cumulen

Alkalmazás: népgyógyászatban régebben húgyúti betegségekben, megfázás esetén.

395. Erigeron canadensis L. – ASTERACEAE

[syn.: *Conyza canadensis* L. Cronquist]

betyárkóró, seprence

Erigeronis canadensis herba

Honos Amerikában, onnan behurcolt gyomként Európában és világszerte (kozmpopolita). Országunkban parlagokon, szántókon, kapásokban igen elterjedt, egy- vagy kétéves lágyszárú, gyakran 1 méterre is megnő.

Hatóanyag: 0,3-1,1% illóolaj (limonen, terpineol, dipenten, cymol, linalool, matricaria-észter stb.), cserzőanyag, galluszsav, flavon, kolin, benzil-benzoészter, cumulen (alken-lakton)

Alkalmazás: gyulladásgátló, anti-diarrhoeicum, anthelminticum, népgyógyászatban húgyúti betegségekben. Homeopathia.

396. Eriobotrya japonica (Thunb.) Lindl. – ROSACEAE

japánaspolya

Honos Kínában, K-Ázsiában. Kajsziarackra emlékeztető gyümölcse kalciumban és magnéziumban különösen gazdag, könnyen emészthető, vizelethajtó, enyhén összehúzó. A hagyományos kínai gyógyászatban jó hangulatot biztosít („chi”).

397. Eriodictyon californicum (Hook. et Arn.) Torr. – HYDROPHYLLACEAE

hegyi balzsam

Eriodictyonis herba (folium)

Honos USA nyugati területein (Kaliforniától É-Mexikóig) és Braziliában. 1-1,5 m magas örökzöld cserje.

Hatóanyag: 3-6% tetrahydroxi-flavanonok (eriodiktiol, eriodiktionin, eriodiktionsav), tetrahydroxi-flavonok (chrysoeriodiktiol, xanthoeriodiktiol), cserzőanyag, gyantagumi (pentatriacontan, triacontan, cerotinsav), szterolok, kevés illóolaj, lipidek

Alkalmazás: antibakteriális, bronchitis, asthma bronchiale esetén, húgyúti fertőzésekben. Tonicum, adstringens, ízesítő. Homeopathia.

398. Erodium cicutarium (L.) L'Hérit – GERANIACEAE

bürök gémmorr

Erodii cicutarii herba

Cirkumpoláris, egy- vagy kétéves, szétterülő lágyszárú. Száraz gyepek és gyomtársulásokban közönséges.

Hatóanyag: flavon, szabad aminosavak és aminok (pl. etilamin, putrescin, tyramin), koffein, kb. 5% cserzőanyag (közte galluszsav), metil-di-heneikosil-metanol, geraniin, illóolaj

Alkalmazás: diureticum, külsőleg vérzéscsillapító, népgyógyászatban még menstruációs vérzések csillapítására, gyomorvérzés, sőt dysenteria esetén.

399. Erophila verna (L.) Chev. – BRASSICACEAE

[syn.: *Erophila draba* Spenn., *Draba verna* L.]

tavaszi daravirág

Bursae pastoris minimae herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban, egyéves lágyszárú. Az egész országban száraz gyepeken, helyenként gyakori.

Hatóanyag: glikozinolát (szinapin)

Alkalmazás: népgyógyászatban mellhártyagyulladás esetén.

400. Eruca sativa Mill. – BRASSICACEAE

borsmustár

Honos D-Euráziában, Mediterráneumban, egy- vagy kétéves lágyszárú. Néhol természettték, elvadulva vetések gyomtársulásaiban helyenként terem.

Hatóanyag: magban 16-33% félig száradó zsíros olaj (a zsírsavak közül legtöbb, kb. 46% az erukasav), szterolok, glikozinolát (glükoeucin), a levélben glikozinolátok mellett flavonoid (főként izorhamnetin-glikozid)

Alkalmazás: porított magja antibakteriális, mustárpótló, hajtása diureticum, aphrodisiacum, emésztést elősegítő, fűszer, saláta.

401. Eryngium campestre L. – APIACEAE

mezei iringó

Eryngii rhizoma et radix

Eryngii herba

Honos Európában, É-Afrikában, D-Szibériában. Áttelelő, terebélyes lágyszárú. Országosan gyakori, száraz gyepekre, degradált legelőkre jellemző.

Hatóanyag: gyökérben kb. 0,1% illóolaj, cserzőanyag, szaponin, herbában ugyanezek kisebb mennyiségben, továbbá klorogénsav és kávéssav.

Alkalmazás: népgyógyászatban hurutoldó, vizelethajtó, hólyag- és prostata-, valamint légúti bántalmakban, továbbá vértisztító, menstruációt elősegítő. Rokonát, a tengerparti iringót (*E. maritimum*) hasonló célra használják.

402. Eryngium planum L. – APIACEAE

kék iringó

Eryngii plani herba

Honos Eurázsia mérsékelt égövi részein. Áttelelő lágyszárú, néha eléri az 1 m magasságot is. Az Alföldön gyakoribb, főleg artéri réteken néhol gyakori.

Hatóanyag: 0,5-2,5% triterpénszaponin-glikozidok (fő aglikonok: eryngiumgenin A, B, C, D, saniculagenin A, F), 1,5% cserzőanyag, kb. 0,1% illóolaj, poliinek

Alkalmazás: népgyógyászatban szemárhögés és légsőhurut esetén köptető, diureticum.

403. Erysimum crepidifolium Rehb. – BRASSICACEAE

sziklai repcsény

Erysimi herba

Honos Közép- és Kelet-Európában, egy- vagy többéves lágyszárú. Magyarországon száraz gyepeken igen ritka, kpusztulóban, védett.

404. Erysimum diffusum Ehrh. – BRASSICACEAE

szürke repcsény

Erysimi canescentis herba

Honos Euráziában (pl. Európa és Szibéria sztyeppjein), egyéves vagy áttelelő lágyszárú. A Dunántúlon ritkább, az Alföldön gyakoribb, nyílt, száraz gyepeken néhol nem ritka.

Hatóanyag: szteroid kardenolid glikozidok (strophantidin, helvetikosid)

Alkalmazás: kivont hatóanyaga gyógyszerként cardiotonicum (mindkét drog esetében).

405. Erythronium americanum Ker Gawl. – LILIACEAE

alacsony kakasmandikó

Erythronii americani folium

Honos É-Amerikában.

Hatóanyag: metilenbutiro-lakton

Alkalmazás: bakteriosztatikus, expectorans, emeticum, régebben nyaki nyirokcsomók gümőkórjában. Homeopathia.

406. Erythroxylum coca Lam., E. novogranatense Morris

és más **Erythroxylum** fajok – ERYTHROXYLACEAE

koka(cserje)

Cocae folium

Honos Dél-Amerikában (Bolívia, Peru, Columbia) és Jáván. Indiai szubkontinensen, Ausztráliában és máshol is termesztik. 2-3 m magas cserje.

Hatóanyag: 0,7-2,5% alkaloid (ecgoninok, tropeinek, hygrinek), a fő alkaloid cocain (kb. 1%), mellékalkaloidok: tropacocain, hygrin, cuskhygrin, alkaloidhoz kötődő savak, pl. truxillsavak, truxinsavak, flavonoidok, 0,02-0,13% illóolaj, viasz, gyanta

Alkalmazás: kokain helyi érzéstelenítő (nyálkahártyákra), erősen hat a központi idegrendszerre, izgatottságot, élénkséget okoz, sympathomimeticum. Euphoriát, hallucinációt idéz elő. Üdítő italokba a kokainmentes kivonatot használják.

407. Eschscholtzia californica Cham. – PAPAVERACEAE

kaliforniai-mák, kakukkmák

Eschscholtziae herba

Honos Kaliforniától Új-Mexikóig. Nálunk kertekben gyakori dísznövény, egyéves lágyszárú, terebélyesedő.

Hatóanyag: kb. 0,1% izokinolin alkaloid (fő típusok: allocryptopin, protopin)

Alkalmazás: enyhe fájdalomcsillapító és nyugtató, készítmények gyermekgyógyászati célra is.

408. Eucalyptus globulus Labill. – MYRTACEAE

eukaliptusz, lázfa, gumifa

Eucalypti folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Eucalypti globuli folium

Eucalypti cortex

Eucalypti aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Ausztráliában, sok más rokonfajával együtt világszerte termesztik szubtrópusi és mediterrán éghajlatú területeken. Drogot és illóolajat szolgáltathat még: *E. polybractea* R. T. Baker, *E. smithii* R. T. Baker és más *Eucalyptus* fajok.

Hatóanyag: 1,2-3,5% illóolaj (70-85%-a 1,8-cineol, egyén monoterpén, pl. pinenek, p-cymen), kevés szeszkviterpén, továbbá ellagitannin, proanthocyanidinek, flavonoidok, triterpén ursolsav és olensaolav, terpenoid-floroglucin macrocarpal A-J és eucalypton

Alkalmazás: expectorans bronchitisben, antibakteriális, antivirális, antioxidáns, népgyógyászatban gyomor-, bél- és húgyúti bántalmakban gyulladáscsökkentő.

409. Eucommia ulmoides Oliv. – EUCOMMIACEAE

gumiszil

Eucommiae cortex, lignum

Honos Kína középső részén.

Hatóanyag: 0,1-4,0% iridoid-glikozid aucubin, továbbá harpagidacetát, ajugosid, reptosid, eucommiol, ulmosid, geniposid, geniposidsav, a lignanok közül bisbenzil-perhidro-furofurán-típusú vegyületek, közülük a legfontosabb a pinosinol-diglikozid

Alkalmazás: tonicum, antihypertensiv hatása igazolt.

410. Eugenia chequen Mol. – MYRTACEAE

[syn.: Myrtus chequen Spreng.]

cseken-cseresznyemirtusz

Eugeniae folium

Honos Chilétől Új-Kaledóniáig.

Hatóanyag: kb. 1% illóolaj (pinen, cineol), keserű chekenon, chekenin, chekeninsav, chekenitin, zsíros olaj, gyanta, cserzőanyag

Alkalmazás: tonicum, adstringens, diureticum, expectorans.

411. Eugenia malaccensis L. – MYRTACEAE

[syn.: Syzygium malaccense (L.) Merr. Et L. M. Perry]

malájalma

Honos Malajzia hegyvidéki erdeiben, közepes termetű fa. Alma nagyságú, fénylő rózsaszínű termése nyersen és többféleképpen elkészítve különös csemege.

412. Euonymus europaeus L. – CELASTRACEAE

(közönséges) kecskerágó

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Az egész országban gyakori erdei cserje.

413. Euonymus verrucosus Scop.

bibircses kecskerágó

Honos DK- és K-Európában, inkább a Dunántúlon és Középhegységben fordul elő, sziklás, nyirkos erdőkben.

Euonymi fructus

Euonymi folium

Euonymi radix

Euonymi semen

Hatóanyag: magban digitoxigenin-glikozidok (evonosid, evobiosid), egyéb kardenolidok, piridinalkaloid evonin, evosin, evorin, evolin stb. Termésben és levélben xanthofillok, flavonoidok. Kéregben cserzőanyag

Alkalmazás: magból szívre ható glikozidokat lehet kivonni, diureticum, homeopathiában is használják. Levél enyhe laxans, kéreg adstringens.

414. Eupatorium cannabinum L. – ASTERACEAE

sédkender

Eupatorii cannabini herba = Cannabis aquatica herba

Eupatorii cannabini rhizoma (= radix) = Cannabis aquatica radix

Honos Közép-Ázsiában, Európában, Mediterráneumban. Élvelő lágyszárú. Országosan gyakori patakok, folyók mentén, mocsári társulásokban, ártéri gyomtársulásokban, ligeterdőkben. Júniustól szeptemberig virágzik. A növény felső, kb. 40 cm-es virágos hajtását a virágzás kezdetén gyűjtik. Szellős, száraz helyen kiterítve szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: heteroglucanok, szeszkviterpén-alkoholok (pl. eupatoriopicin), flavonoidok (eupatorin, metilflavonok), szaponin, szterolok, cserzőanyag

Alkalmazás: fokozza a szervezet nem specifikus immunválaszát. Grippe, influenza, felső légúti hurutok kezelésére jótékony hatású. Enyhe laxans, cholagogum, diureticum, emeticum.

415. Eupatorium perfoliatum L. – ASTERACEAE

átnőttlevelű sédkender

Eupatorii perfoliati herba

Honos É-Amerikában (Kanadától Floridáig, Texasig)

Hatóanyag: dihidroxi-trimetoxi-flavon eupatorin, cserzőanyag

Alkalmazás: grippe ellen, amarum, diaphoreticum, citotoxikus tumoros sejtekre is (in vitro). Hasonló hatású az É-Amerika keleti vidékein honos vörös sédkender (*E. purpureum*).

416. Euphorbia cyparissias L. – EUPHORBIACEAE

farkas kutyatej

Euphorbiae cyparissiatidis herba

Euphorbiae cyparissiatidis radix

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, világszerte meghonosodott (pl. É-Amerikában is). Többéves lágyszárú, bokorszerűen szétterjed. Országszerte száraz gyepekben közönséges.

Hatóanyag: herbában kb. 18% gyanta, 4% gumianyag, 3% kaucsuk, diterpénészterek (ingenolok), triterpének, flavonoidok, kumarin umbrelliferon, szterolok, euphol, cycloartanol, hopenon

Alkalmazás: antibakteriális, népgyógyászatban laxativum, diureticum, külsőleg bőrizgató, egyes psoriasisos bőrbetegségek kezelésére szolgáló készítmények alkotórésze. Homeopathia.

417. Euphorbia resinifera Berg. et Schmidt – EUPHORBIACEAE

marokkói kutyatej

Euphorbium

Honos É-Afrikában, É-Amerikában, 2 m magas kaktuszszerű évelő.

Hatóanyag: kb. 40% gyanta, 2-40% euphorbon (euphorbolok), euphol, taraxerol, amyirin, resiniferol, kb. 10% phorbinsav-lakton, keményítő, kaucsuk

Alkalmazás: külsőleg bőrizgató, főként állatgyógyászati célra. Homeopathia.

418. Euphrasia rostkoviana Hayne – SCROPHULARIACEAE

[syn.: *Euphrasia officinalis* L.]

orvosi szemvidító

Honos Európában, egyéves lágyszárú. Kis termetű, a Dunántúli Középhegységben és északkeleten hegyi réteken elég gyakori.

419. Euphrasia stricta Wolff

(közönséges) szemvidító

Honos Európában, egyéves lágyszárú. A Dunántúl és a Középhegység rétjein néhol elég gyakori.

Euphrasiae herba (DAC)

Hatóanyag: iridoid aucubin (rhinanthin), catalpol, ixorosid, kb. 0,15% illóolaj, 3-8% gallotannin, kvercetin, izokvercitrin, rutin, fenolkarbonsavak

Alkalmazás: népgyógyászatban szemborogató enyhébb szemgyulladás esetén.

420. Evernia prunastri (L.) Ach. – PARMELIACEAE

tölgyfazuzmó

Lichen quercus

Honos K-Európában, Balkán-félszigeten, Marokkóban.

Hatóanyag: 2-3% polioxi- vagy polimetoxi-fenol everninsav, rhisoninsav, orcin, ezek kondenzált éterei (usninsav, lecanorsav, atranorin, evernsav, divaricatsav stb.), kb. 0,7% illóolaj (orcin-monometilészter, orcin-karbonsavmetilészter)

Alkalmazás: antibakteriális, gastroenteritis, gyomor- és bélnyálkahártya-megbetegedések, légzőszervi hurutok esetén, külsőleg furunculások kezelésére, illatszeriparban fixáló.

F

421. Fagopyrum esculentum Moench – POLYGONACEAE

pohánka, hajdina

Honos Kínában, sokfelé termesztik.

422. Fagopyrum tataricum (L.) Gärtner.

tatárka

Honos Szibériában, termesztik.

Fagopyri herba (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Hatóanyag: 1-5% rutin, továbbá cyanidin, lecuocyanidin, klorogénsav, diantron fagopyrin, tannin

Alkalmazás: gyógyszeripari feldolgozás (rutin), termése hántolva élelmiszer. Fagopyrin fényérzékenyítő, ún. fagopirizmust okoz. Homeopathia. A hajdinatermés hántolva hurkatöltő és főzve (hajdinakása) étel. Lisztje is értékes. Tésztákat, lepényeket készítenek belőle.

423. Fagus sylvatica L. – FAGACEAE

(közönséges) bükk(fa)

Fagi folium

Fagi cortex

Fagi lignum

Fagi fructus

Fagi pix

Fagi aetheroleum empyreumaticum

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Egyik legfontosabb, erdőt alkotó fafajunk.

Hatóanyag: levélben fenolkarbonsavak, tannin, flavonoidok, termésben 25-45% zsíros olaj, csersav, szaponin, kéregben 3-4% cserzőanyag, szitoszterol, betulin, farészben fenol (syringa-resinol)

Alkalmazás: levél dohánypótló, a pirított termés kávépótló (antidiarrhoeicum), kéreg cserzőszer, fatest kátrányalapanyag (száraz desztillálással nyert párlat).

424. Fallopia japonica (Houtt.) Ronse Deer. – POLYGONACEAE

[syn.: Reynoutria japonica Houtt., Polygonum cuspidatum Sieb. et Zucc.]

japán keserűfű

Polygoni cuspidati herba

Polygoni cuspidati radix

Honos Kínában, K-Ázsiában. Élő, nagy termetű, telepeket alkot. Erősen terjed, leggyakoribb ártéri fátyoltársulásokban. Rokon fajai is előfordulnak.

Hatóanyag: kb. 10% kondenzált catechin-tannin, flavonoidok, ösztrogén stilbenek (pl. resveratrol), gyökérben még antrakionok

Alkalmazás: adstringens (égési sebekre), antidiarrhoeicum, antidismenorrhoeicum. Díszítő értékű, talajkötő, eróziógátló.

425. Ferula asa-foetida L. – APIACEAE

büdösgyantagyökér

Asa foetida

Honos Ny-Ázsiában, élő lágyszárú, erőteljes, 1-3 m magas.

Hatóanyag: 25-65% gyanta (asaresin), főként (kb. 60%-ban) asaresitannal ferulasavészterek, 25-30% gumianyag (glukuronsav, galaktóz, arabinóz, rhamnóz polimerek), 6-20% illóolaj (diszulfidok), vanillin, ferulasav, kumarin umbelliferon, ferasiferolok

Alkalmazás: gyomor-, bélgörcs ellen, bronchus-spasmus esetén, anthelminticum. Homeopathia.

426. Ferula gummosa Boiss. – APIACEAE

[syn.: Ferula galbaniflua Boiss. et Buhse]

gyantás husáng

Honos Ny- és Közép-Ázsiában.

427. Ferula rubricaulis Boiss.

Honos Afganisztánban, Iránban, Turkesztánban.

Galbani aetheroleum

Galbanum = Ferulae gummosae resina

Hatóanyag: kb. 60% gyanta, ebből 27% galbaresensav, 30-50% galbanumsav, továbbá 30-40% gumianyag, 10-20% illóolaj (pinen, mircen, cadinen, kámfor, ocimen, caren, limonen, terpineol, linalool stb.), guajazulen, izogujazulen és egyéb szeszkviterpén-alkohol

Alkalmazás: antibakteriális, légúti és húgyúti tisztító, külsőleg reumára, fekélyekre. Illatszeripar, homeopathia.

428. Ferula sumbul Hook. f. – APIACEAE

Sumbuli radix

Honos Turkesztánban.

Hatóanyag: 1 % illóolaj, 17% gyanta, sumbulsav, umbelliferon, angelicasav, valeriansav, metilcrotonsav, vanillinsav, szterolok

Alkalmazás: tonicum, dysmenorrhoea, diarrhoea esetén. Homeopathia.

429. Ficaria verna Huds. – RANUNCULACEAE

[syn.: *Ranunculus ficaria* L., *Ficaria ranunculoides* Roth]
salátaboglárka

Chelidonii minoris herba = *Ranunculi ficariae herba*

Ficariae (minoris) radix = *Chelidonii minoris radix*

Honos Európában, Ny-Ázsiában, élő (többéves) lágyszárú. Országszerte üde erdőkben, gyertyános-tölgyesekben gyakori.

Hatóanyag: levélben kevés anemonin, kb. 2% triterpén-szaponin (aglikon hederagenin, oleanolsav), gyökérben tannin

Alkalmazás: diureticum, gyökérnedv népgyógyászatban aranyérre.

430. Ficus carica L. – MORACEAE

füge(fa)

Caricae fructus

Honos Eurázsiaiában, Mediterráneumban, még szubtrópusi területeken is elterjedt. Bokrosodó, lombhullató cserje vagy kisebb fa. Főleg az ország délnyugati területein, de védett, napos, meleg kertekben máshol is termést érlelhet.

Hatóanyag: 50-70% invert cukor, 5% pektin, proteolitikus enzim ficin (egyéb enzimek is), a magban 24-30% zsíros olaj (gazdag linolensavban), kaucsuk

Alkalmazás: laxans, demulcens. Élelmiszer.

431. Filipendula ulmaria (L.) Maxim. – ROSACEAE

[syn.: *Spiraea ulmaria* L.]

réti legyezőfű

Filipendulae ulmariae herba (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Spiraeae (ulmariae) herba

Spiraeae flos (*DAC*) = *Spiraeae ulmariae flos*

Spiraeae radix = *Ulmariae radix*

Honos Mongóliában, Szibériában, elterjedt Európa keleti, északi részein. Élő lágyszárú, magas termetű. A Dunántúlon és a Középhegységben gyakoribb, magaskórós patak menti növényzetben, fűzlápok szegélyén. Júniusban, júliusban virágzik. A kb. 40 cm-es virágos hajtásvéget vagy a lefosztott virágot árnyékban, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1, ill. 6-7:1).

Hatóanyag: 0,3-0,5% fenolglükozid monotropitin (szalicilaldehidek primverosidja) és spiracin (szalicilsav-metilészterek primverosidja), illóolaj (sok szalicilaldehiddel, feniletalholollal, benzilalkohollal) és 1-5% flavonoid (spiraeozid), ellagitannin

Alkalmazás: diaphoreticum meghűléses betegségekben, diureticum főként reuma és köszvény esetén, antiphlogisticum, immunmodulans.

432. Filipendula vulgaris Moench - ROSACEAE

koloncos legyezőfű

Filipendulae radix = *Saxifragae rubrae radix*

Filipendulae herba = *Saxifragae rubrae herba*

Honos Eurázsiaiában, Mediterráneumban. Élő lágyszárú, közepes termetű. Félzáraz vagy üde réteken országszerte gyakori.

Hatóanyag: gaultherin, vanillin, szalicilaldehid, spiraeosid, avicularin, kvercetin-dipentosid, cserzőanyag, virágokban különösen híperosid

Alkalmazás: golyva kezelésre, váladécsillapításra, vese- és húgyúti köképződés ellen, felső légúti panaszokban, továbbá stomachicum.

433. Foeniculum vulgare Mill. – APIACEAE

édeskömény

Foeniculi dulcis fructus (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) = *Foeniculi fructus* (*Ph. Hg. VII.*)

Foeniculi amari fructus (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Foeniculi herba

Foeniculi radix

Foeniculi (fructus) aetheroleum (*Ph. Hg. VIII.*)

Honos Eurázsiaiában, Mediterráneumban, sokféle termesztik, Magyarországon is két alfaját (subsp. vulgare (Mill.) Thell., subsp. dulce (Mill.) Thell.). 2-4 éves lágyszárú, néha kivadul. Késő ősszel vagy

kora tavasszal vetik 40-50 cm sortávolságra, 2-4 cm mélyre. Júniustól őszig virágozik. A betakarítást akkor kezdik, amikor a termések fele érett (első évben szeptember végén, 2-4 éves állományban szeptember elején). A kombájnnal betakarított termést műszáritón és tisztítógépeken dolgozzák fel.

Hatóanyag: termésben 2-6% illóolaj (50-70%-a t-anetol, a többi fenchon, metilchavicol, áizsaldehyd, pinen, phellandren, limonen). Az édes típusú termésben 1,5-3% illóolaj, melynek 80-95%-a t-anetol

Alkalmazás: antibakteriális, kiválasztást fokozó, expectorans (felső légúti hurutokban), spasmolyticum (különösen epe- és vesekökölikában), carminativum (gyermekgyógyászatban is), lactagogum.

434. Fomes fomentarius (L.) Fr. – POLYPORACEAE

bükkfatapló

Chirurgorum fungus

Honos főleg közép-Európában, idősebb, félig korhadó bükkfákon gyakori.

Hatóanyag: metil-disztearil-borostyánkősav, mannoglukogalaktan, glukuronoglukan

Alkalmazás: régen népgyógyászatban kisebb sebek kezelésére, vérzéscsillapító.

435. Fomes officinalis Faull – POLYPORACEAE

orvosi tapló

Laricis fungus

Honos főleg Szibériában, Dél-Európában, vörösfenyőn (*Larix decidua*).

Hatóanyag: 10-30% gombacellulóz, gyanta, triterpénsavak, poliinek

Alkalmazás: régebben népgyógyászatban adstringens, amarum, asthma bronchiale kezelésére.

436. Forsythia suspensa (Thunb.) Vahl – OLEACEAE

aranyfa

Forsythiae suspensae fructus

Honos K-Ázsiában (Kínában), Európában sokfelé telepítik, kerti díszcserje.

Hatóanyag: 1% szaponin oleanolsav

Alkalmazás: laxans, diureticum, tonicum, antiphlogisticum, emmenagogum. (Virág szíromlevelében kb. 1% a kivonható rutin).

437. Fortunella margarita (Lour.) Swingle – RUTACEAE

törpemandarin, ovális kumkvat

Kínában honos kis termetű cserje vagy fa. Különös aromájú ízesítő sült húskételekhez, héjas terméséből édes-savanykás desszertet is készítenek. C-vitaminban és flavonoidokban gazdag.

438. Fragaria vesca L. – ROSACEAE

erdei szamóca

Fragariae folium (DAC)

Fragariae fructus

Fragariae radix

Honos Euráziában, ma cirkumpoláris, évelő lágyszárú. Országszerte erdei tisztásokon, bokros területeken gyakori. Áprilistól júniusig virágozik. A virágzó növények levelét gyűjtik kb. 3 cm-es nyéllal. Árnyékban jól szárítható (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: 5-10% ellagitannin (pedunculagin, oligomer proanthocyanidinek, flavonoidok (kvercetinek)

Alkalmazás: adstringens diarrhoea esetén, gyümölcséből szirup és élelmiszerek készülnek.

439. Frangula alnus Mill. – RHAMNACEAE

[syn.: *Rhamnus frangula* L., *Frangula vulgaris* Borkh.]

kutyabenge

Frangulae cortex (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Frangulae fructus (= bacca)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, É-Afrikában. Közepes vagy magas cserje, főleg üdőbb erdeinkben gyakori, telepítésre is alkalmas.

Hatóanyag: kéregben kb. 7% antrakinnon-glikozid glukofrangulin (főként glukofrangulin A), továbbá más antrakinnon-glikozidok (glukofrangulin B, frangulin A, B, frangulaemodin, physcion, chrysophanol), frangulaemodin-diantron, cserzőanyag, flavonoidok, nyomokban peptidalkaloid (frangulanin, franganin). Gyökér és termés fő hatóanyagai nagyrészt hasonlóak.

Alkalmazás: laxans, vastagbélben gátolja a víz- és elektrolit-resorpciót, növeli a perisztaltikát.

440. Fraxinus excelsior L. – OLEACEAE

magas kőris

Fraxini folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Fraxini cortex

Honos Európában, ÉNy-Ázsiában, Kaukázusban. Középhegységünkben, üde erdőkben, vágásokban könnyen elszaporodó elegyfa. Drogot szolgáltathat még a *F. oxyphylla* M. Bieb. (Algériában, Marokkóban honos).

Hatóanyag: levélben rutin, kumarin, cserzőanyag, kvercitrin és egyéb flavonoid, illóolaj, gumianyag, ursolsav, izoprenoidok, mannit, almasavók. Kéregben kumarin fraxinol, fraxin, fraxetin, fraxidin, izofraxidin, esculin, esculetin, mannit

Alkalmazás: levél laxans, diureticum, diaphoreticum, antirheumaticum, kéreg antipyreticum, tonicum.

441. Fraxinus ornus L. – OLEACEAE

virágos kőris, mannakőris

Manna (canellata)

Honos Európában, Ny-Ázsiában. Inkább a Dunántúlon él, száraz tölgyesekben, bokorerdőkben.

Hatóanyag: 70-90% mannit, cukrok, oligoszaharidok, nyomokban fraxin

Alkalmazás: enyhe, mellékhatás nélküli laxans, különösen gyermekgyógyászatban.

442. Fucus vesiculosus L., Fucus serratulatus L., Ascophyllum nodosum Le Jol. – PHAEOPHYCEAE

tang, fukusz, barnamoszat telep

Fucus vel Ascophyllum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honosak az Atlanti és a Csendes Óceánban.

Hatóanyag: eléri a 60% fukoidin-tartalmat (polifukánok), alginsav, fukoszerin, zeaxanthin, fukoxanthin, karotinok, cserzőanyag, kb. 0,05% jód

Alkalmazás: adipositas, hyperthyreosis, arteriosclerosis esetén.

443. Fumaria officinalis L. – FUMARIACEAE

orvosi füstike

Fumariae herba (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos É-Afrikában, Kaukázusban, Szibériában, Ny-Ázsiában, Európában. Egyéves lágyszárú. Szántók, útszélek gyomtársulásaiiban néhol gyakori. Általánosabb a *F. schleicheri* (közönséges füstike) előfordulása, ez is gyűjthető.

Hatóanyag: benzil-izokinolin alkaloid protopin, criptopin, criptocavin, stylopin, sinactin, corydalin, bulbocapnin stb., flavonoidok

Alkalmazás: epebántalmak, epevezeték görcsös állapota esetén (gyógyszerként epekőhajtó, epegörccsillapító), enyhe laxans, diureticum. Homeopathia.

G

444. Galanthus nivalis L. – AMARYLLIDACEAE

hóvirág

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Hagymás évelő, lágyszárú. A Dunántúl és a Középhegység üde és nedves lombterületeken elég gyakori, de pusztul, védendő.

Hatóanyag: kb. 0,1% alkaloid (lycorin = narcissin, galanthidin, galanthamin, narwedín, magnarcin, nartazin, hippeastrin, tazettin, haemanthamin stb.)

Alkalmazás: galanthaminnak fizosztigminszerű hatása van, emeticum.

445. Galega officinalis L. - FABACEAE

kecskeruta

Galegae (officinalis) herba = Rutae caprariae herba

Galegae semen

Honos DK-Európában, Elő-Ázsiában. Országszerte előforduló cserje, főként nedves réteken, árterületeken, ligeterdőkben, szegély-gyomtársulásokban él. Könnyen termeszthető. Júliusban, augusztusban virágzik. Kb. 40 cm-es virágos hajtásvégeit forgatással, árnyékos helyen szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: alkaloid peganin, guanidin-származékok (galegin, hidroxigalegin), flavonoidok (pl. 1,2% galein), cserzőanyag, szaponin, magban főleg galaktomannanok

Alkalmazás: korábban bevált galactogog (újabbán alkaloid tartalma miatt nem javasolják), továbbá időskori, nem súlyos diabetes esetén.

446. Galeopsis segetum Nekker – LAMIACEAE

[syn.: Galeopsis ochroleuca Lam.]

vetési kenderkefű

Honos Közép- és D-Európában. Egyéves lágyszárú.

447. Galeopsis speciosa Mill.

szőrös kenderkefű

Honos Euráziában, egyéves lágyszárú. Főleg a Dunántúl ligeterdőiben, nyirkos sziklás erdőben elég gyakori.

448. Galeopsis tetrahit L.

tarka kenderkefű

Honos Európában, egyéves lágyszárú. Szórványosan fordul elő vágásokban, gyomtársulásokban.

Galeopsidis herba

Hatóanyag: kb. 0,8% kovasav, illóolaj, 5-10% cserzőanyag, szaponinok

Alkalmazás: adstringens, expectorans, diureticum. Homeopathia.

449. Galipea officinalis Hancock – RUTACEAE

[syn.: Angostura trifoliata (Willd.) Elias, Cusparia officinalis (Willd.) Engl.]

angosztura(fa)

Angosturae vera cortex

Honos trópusi D-Amerikában, kisebb, kb. 5 m magas fa.

Hatóanyag: 1-1,9% illóolaj (14%-a szeszkviterpén-alkohol galipol, továbbá szeszkviterpének (cadinen, galipen), kinolin alkaloidok (cusparin, galipin, galipolin, cusparein)

Alkalmazás: amaro-aromaticum, növeli a légzés erősségét, sympathicomimeticum. Dyspepsia, dysenteria esetén, továbbá tonicum, antipyreticum. Likőripar.

450. Galium aparine L. – RUBIACEAE

ragadós galaj

Galii aparinis herba

Honos Európában, É- és Ny-Ázsiában, Szibériában, É- és D-Amerikában (cirkumpoláris). Egyéves, lágyszárú. Országszerte degradált és gyomtársulásokban helyenként igen gyakori.

Hatóanyag: asperulosid, alizarin-típusú piros pigment

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum. Zsenge állapotban gyűjtve, rövid ideig főzve salátaként fogyasztható, barnára pirított, őrölt magvaiból kávé készíthető.

451. Galium mollugo L. – RUBIACEAE

közönséges galaj

Cirkumpoláris, évelő lágyszárú. Országszerte üde és félszáraz réteken, erdőszegélyekben gyakori.

Hatóanyag: cserzőanyag, kinasav, klorogénsav, illóolaj, hesperidin, asperulosid, scopoletin, diosmetin

Alkalmazás: présnedv régen epilepszia ellen, ízjavító. Homeopathia.

452. Galium odoratum (L.) Scop. – RUBIACEAE

[syn.: Asperula odorata L.]

szagos müge

Asperulae (odoratae) herba = Galii odorati herba = Matrisylviae herba = Hepaticae stellatae herba = Cordialis herba

Honos Euráziában, évelő lágyszárú. A Dunántúl gyertyános és büккеlegyes erdőiben gyakori.

Hatóanyag: kumarin, asperulosid, monotropein, cserzőanyag, alizarin

Alkalmazás: kumarin dikumarollá alakulva véralvadás-gátló, spasmolyticum, antiphlogisticum.

453. Galium verum L. – RUBIACEAE

tejtoltó galaj

Galii veri herba (DAC) = Galii lutei herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban, évelő lágyszárú. Főleg a Dunántúlon, száraz gyepekben, réteken gyakori.

Hatóanyag: antrakinin-glikozid galiosin, asperulosid, rubiadin-primverosid, flavonoidok

Alkalmazás: diureticum, spasmolyticum, diaphoreticum, gyomor- és bélhurut esetén.

454. Ganoderma lucidum Fr. Karst. – GANODERMATACEAE

pecsétviaszgomba, reishi

Lombos és tülevelű fákön élő, igen kemény taplógomba, Japánban üvegházakban termesztik.

Hatóanyag: glucan, xilan, oligoszaharidok

Alkalmazás: aspecifikus immunstimuláns (hatóanyaga rákbetegségben adjuváns, különösen intravénásan), májvédő, roboráns.

455. Garcinia hanburyi Hook f. – HYPERICACEAE

gummi-gutta

Gutta gummi = Gutti

Honos Indokínában.

Hatóanyag: gyanta (morellasav, izomorellasav, morellin, izomorellin, dezoximorellin, gambogasav és egyéb xanthon-származék)

Alkalmazás: korábban drasztikus hashajtó, ma diureticum ödémás panaszokban. Állatgyógyászat. Festék- és lakkipar. Homeopathia.

456. Garcinia mangostana L. – HYPERICACEAE

mangosztán

Honos K-Ázsiában, Afrikában. Főleg Távol-Keleten termesztik, 10-15 m magas, váltivarú fa. Ízletes savanykás gyümölcshúsát fogyasztják, italok formájában is.

457. Gaultheria procumbens L. – ERICACEAE

kúszó fajdbogyó

Gaultheriae folium

Gaultheriae aetheroleum

Honos É-Amerikában, cserje.

Hatóanyag: 0,6-0,8% illóolaj, főként metilszalicilát és glikozidja gaultherin (= monotropitosid), kondenzált cserzőanyag, gumianyag, gyanta, nyálka-poliszaharid, fenolkarbonsavak, arbutin, ericolin

Alkalmazás: carminativum, tonicum, aromaticum, antisepticum, továbbá ischias, gastralgia, pleuritis, arthritis, dismenorrhoea esetén. Kozmetikában.

458. Gelidium spp., Gracillaria spp., Ahnfeltia plicata, Gymnogongrus griffithiae, Eucheuma spinosum és más fajok – GELIDIACEAE

agar

Agar (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Agar-agar (Ph. Hg. VII.)

Honosak távol-keleti tengerekben, óceánokban.

Hatóanyag: poligalactan agaróz, poligalacturonan agaropektin

Alkalmazás: dieteticum (elhízás elleni szereken, táplálékokban), gyógyszerészeti segédanyag, biotechnológiában tápközeg.

459. Gelsemium sempervirens (L.) St.-Hill. – LOGANIACEAE

örökzöld harangjázmin

Gelsemii rhizoma

Honos Közép-Amerikában, Mexikóban, USA déli részein. Cserje.

Hatóanyag: indolalkaloid gelsemin, gelsemicin, gelsedin, gelsevirin, sempervirin, továbbá kumarinok, emodinok, szterol, 0,5% illóolaj, cserzőanyag

Alkalmazás: mérgező, gyógyszerek készülnek belőle neuralgia, migrén, histeria és asthma kezelésére orvosi felügyelettel. Homeopathia.

460. Genista tinctoria L. – FABACEAE

festő rekettye

Genistae herba (DAC) = Genistae herba cum floribus

Honos Európában, Közép- és Ny-Ázsiában, Szibériában. 0,3-0,6 m magas félcserje. Főleg hegyi réteken, kaszálókon fordul elő.

Hatóanyag: kb. 0,3% kinolizidin alkaloid (anagrin, cytisin, lupanin, spartein, tinctorin), flavonoid (luteolin, genistein, genistin), 0,03% illóolaj, cserzőanyag

Alkalmazás: erős hatású, népgyógyászatban diureticum, laxans, reuma, köszvény kezelésében, vesekőhajtó, serkenti az epeműködést. Virággal régen festettek.

461. Gentiana lutea L. – GENTIANACEAE

sárga tárnics

Gentianae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) =

Gentianae radix et rhizoma (Ph. Hg. VII.)

Honos Európában, Ny-Ázsiában. K-Ázsiában honosak is vannak. Magyarországon élő fajok védettek. A nálunk nem található sárga tárnics adja a drogot, de védettsége miatt ez sem gyűjthető. Termesztésbe vonható, ahol az adottságok megfelelőek, agrotechnikája ismert.

Hatóanyag: 2-3% secoiridoid gentiopicrosid (= gentiopicrin), 0,04% amarogentin (swerosid fenolkarbonsav-észtere), továbbá kb. 1% xanthon pigmentek (gentisin, izogentisin, gentiosid), nyomokban piridin-alkaloid gentialutin

Alkalmazás: amarum dyspepsia, hypoaciditas esetén. Tonicum, roborans, cholagogum. Likőrripar.

462. Geranium macrorrhizum L. – GERANIACEAE

kandilla gólyaorr

Geranii macrorrhizi folium

Geranii macrorrhizi radix

Honos Európában, évelő. Dísznövényként termesztethető, vadon nem fordul elő Magyarországon.

Hatóanyag: hajtásban 0,1-0,6% illóolaj (germacron, elemenon, elemen, curcumen, geraniol, citronellol), kondenzált tannin, flavonoid. Gyökértörzsben kb. 16% tannin

Alkalmazás: népi gyógyászatban (Bulgáriában) aphrodisiacum. Illatszerripar.

463. Geranium robertianum L. – GERANIACEAE

nehézszagú gólyaorr

Geranii robertiani herba = Ruperti herba

Kozmopolita, egyéves vagy áttelelő lágyszárú. *Hatóanyag:* friss növényben kellemetlen szagú illóolaj, kb. 5% cserzőanyag, keserű geraniin

Alkalmazás: adstringens diarrhoea, gastritis, enteritis esetén. Homeopathia.

464. Geranium sanguineum L. – GERANIACEAE

piros gólyaorr

Sanguinariae herba et radix

Honos Európában, főleg déli részén, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Évelő lágyszárú, sarjtelepes. Zavartalan helyeken országszerte gyakori, az Alföldön ritkábban.

Hatóanyag: hajtásban kb. 12% cserzőanyag (főleg gallotannin), gyökérben 28-30% cserzőanyag, keserű geraniin, gyanta

Alkalmazás: népgyógyászatban diarrhoea, vérzés vagy húgyúti betegségek esetén, külsőleg sebre, kelésre.

465. Geum rivale L. – ROSACEAE

bókoló gyömbérgyökér

Gei rivalis radix (= Caryophyllatae aquaticae radix seu rhizoma)

Honos Európában, Ázsiában, É-Amerikában. Évelő lágyszárú. Magyarországon nem fordul elő.

Hatóanyag: fenol gein (=geosid), kb. 3% cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban stomachicum, tonicum, antiemetikum, antidiarrhoeicum, expectorans, hirtelen láz ellen. Homeopathia.

466. Geum urbanum L. – ROSACEAE

közönséges gyömbérgyökér

Gei urbani rhizoma et radix = Caryophyllatae rhizoma et radix

Gei urbani herba = Caryophyllatae herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Afrikában. Évelő lágyszárú, az egész országban gyakori, főleg tölgyeleges erdőkben.

Hatóanyag: 0,02-0,1% illóolaj (eugenol, gein), akár 30% cserzőanyag (főként gallotannin), triterpének, fenolkarbonsavak. Herbában is illóolaj, gein, cserzőanyag, keserű germacranolid cnicinolid, benedictinolid, benedictin, cnicin

Alkalmazás: gyökértörzs és gyökér adstringens, antidiarrhoeicum, lázas megbetegedésre. Homeopathia. Herba népgyógyászatban tonicum, antidiarrhoeicum, lázas megbetegedésben, ideg- és izomfájdalomban. Likőrripar.

467. Gillenia stipulata (Muhl.) Trel. – ROSACEAE

amerikai-ipekakuána

Gilleniae stipulatae radix

Gilleniae stipulatae radice cortex

Honos É-Amerika keleti részén, évelő.

Hatóanyag: gillenin glikozid (gillein)

Alkalmazás: emeticum.

468. Gillenia trifoliata (L.) Moench – ROSACEAE

hármalevelű indiánrózsa

Gilleniae trifoliatae radices cortex

Honos USA keleti részén, élő.

Hatóanyag: gillein

Alkalmazás: enyhe hánytató.

469. Ginkgo biloba L. – GINKGOACEAE

páfrányfenyő

Ginkgo folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Ginkgo bilobae folium

Honos Kínában, Japánban, természetű Európában, D-Afrikában, Amerikában, díszfa. Újabban számos ültetvényben nevelik Magyarországon is.

Hatóanyag: 0,02-0,2% diterpén-lakton ginkgolid A,B,C,J, 0,02-0,06% szeszkviterpén-lakton bilobalid, 0,5-2% flavonoid (kempferol, kvercetin és izorhammetin glikozidok), biflavon (bilobetin, amentoflavon, ginkgetin), procyanidinek

Alkalmazás: kivonatok (tinctura, extractum) formájában agyi és környéki keringési, véráramlási elégtelenségben, főként idősebbeknek vagy szédüléses, emlékezési zavarokban, fejfájás esetén. Visszeres és cukorbetegség eredetű érbántalmakban thrombocytá aggregatio gátlást előidéző hatása miatt. Per os és intravénásan adagolható gyógyszerek vannak forgalomban.

470. Glaucium corniculatum (L.) Curt. – PAPAVERACEAE

veres szarumák

Glaucii herba

471. Glaucium flavum Crantz – PAPAVERACEAE

sárga szarumák

Glaucii lutei herba

Honosak Euráziában, Mediterráneumban. Egyévesek vagy évelők, gyakran 1 m-re is megnövő lágyszárúak. Termesztésük megoldható. Különösen a sárga szarumák kerti dísznövény is.

Hatóanyag: 1-1,5% aporfin alkaloid (izocorydin, coptisin, berberin, corydin, protopin, sanguinarin, chelidonin, chelerythrin), a sárga szarumákban jellemzőbbek: glaucin, magnoflorin, glauflavin, glauvin, izoboldin

Alkalmazás: glaucin a légzőközpontot nyugtatja, belőle készült gyógyszerek a köhögési ingert csökkentik. A veres szarumák drogja nyugtató, kivonatai diabetes és neurasthenia kezelésére, továbbá diuretikus is.

472. Glechoma hederacea L. – LAMIACEAE

[syn.: *Nepeta hederacea* Trev.]

kerekrepekény

Hedera terrestris herba = Glechomae hederaceae herba

Honos Euráziában, elterjedt É-Amerikában is. Élő, jól áttelel, tarackkal és indával jól terjed. Országszerte gyakori üde lombdombokban, gyomtársulásokban. A virágzást gyűjtött hajtást szellős helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,03-0,06% illóolaj (pinocamphon, menton, pulegon, pinenek, limonen, p-cymen stb.), 3-7% cserzőanyag, keserű glechomin, marrubiin, valamint szaponin, gyanta

Alkalmazás: antiarrhoeicum, népgyógyászatban légzési és emésztőrendszeri elégtelenség, asztma esetén, hólyagkő panaszok ellen. Bőrbántalmakban lemosószer. Homeopathia. A tavaszi, zsenge levelekből főzelék készíthető, levesekbe téve ízesítő.

473. Glycine max (L.) Merr. – FABACEAE

szója(bab)

Sojae semen

Sojae oleum hydrogenatum

Sojae (= Soiae) oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Mandzsúriában, elterjedt Kínában, majd a Föld szójatermesztésre alkalmas minden részén. Különösen az USA-ban termelik a legtöbbet (transzgenikus fajtákat is).

Hatóanyag: magban kb. 20% zsíros olaj és 40% fehérje. Szterolok, szaponinok, lecitin, oligoszaharidok, ösztrogén izoflavonok (pl. genisztein, daidzein, formonetin, biochanin-A, kumesztról), izoliquiritigenin, hispidol, ösztrogén lignán (seco-izolaricirezinol), lektin, tripszin-inhibitor

Alkalmazás: olajat ipari módszerrel nyerik ki, a tisztított és hőkezelt liszt (dara) takarmány, a kivont és tripszin-inhibitor mentes fehérjekoncentrátum élelmiszeradalék, a tisztított szójalecitin roboráló, a szterolok felszintézissel szteroid hormonokká alakíthatók.

474. Glycyrrhiza glabra L. – FABACEAE

[syn.: *Glycyrrhiza hirsuta* L., *Liquiritia officinarum* Medic.]

igazi édesgyökér

Liquiritiae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Liquiritiae* (= *Glycyrrhizae*) *rhizoma et radix* (Ph. Hg. VII.)

Honos Eurázsiaiban, É-Afrikában. Évelő, tarackokkal terjed. Magyarországon termesztik, agrotechnikája ismert.

Hatóanyag: 2-15% triterpénszaponin glycyrrhizin (glycyrrhizinsav K- és Ca-sói), az aglikon glycyrrhetinsav, továbbá kb. 20 szaponin. 0,6-2% flavonoid: chalkon izoliquiritigenin, glükózzal alkotott glikozidja az izoliquiritin, flavanon liquiritigenin és glikozidja a liquiritin, prenil-flavanon (glabron), prenil-flavanonol (glabrol), izoflavon (formononetin), izoflavan (glabridin, licoricidin), továbbá kumarinok (licopyranokumarin, glycykumarin, umbelliferon, herniarin), 0,04-0,06% aromaanyag (pl. anetol, geraniol, estragol), kb. 10% poliszaharid (glycyrrhizan GA), immunmoduláns savas poliszaharid GPI és GPII

Alkalmazás: a 24-hidroxi-glycyrrhizin kb. 100-szor édesebb a cukornál (édesítőszer, ízesítő), a drog és vizes kivonata gyulladáscsökkentő és gyomorfékely kezelésére használatos (pl. medvecukor vagy gyógyszerek), görcsoldó, immunmoduláns, enyhe expectorans, secretolytikus, enyhe laxans.

475. *Gnaphalium uliginosum* L. – ASTERACEAE

iszapgyopár

Gnaphalii uliginosi herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. 20 cm magas, egyéves, lágyszárú. A Dunántúlon nem ritka, az Alföldön gyakoribb, iszappnövényzetben él.

Hatóanyag: flavonok, chalkon, enoléterek

Alkalmazás: antidiarrhoeicum. Homeopathia.

476. *Gossypium arboreum* L.

gyapotfa

Honos Afrikában, termesztik Ázsia sok részén. Évelő cserje.

477. *Gossypium barbadense* L.

perui gyapot

Honos D-Amerika nyugati részén, főleg Peruban. Évelő cserje.

478. *Gossypium herbaceum* L.

levantei gyapot

Honos Dél-Afrikában, trópusi Afrika déli részein. Évelő félcserje.

479. *Gossypium hirsutum* L. – MALVACEAE

hegyvidéki gyapot

Honos É-Amerika déli részein és Közép-Amerikában, évelő félcserje.

Gossypii semen

Gossypii radices cortex

Gossypium (= *Gossypii lana depuratum*)

Gossypii oleum hydrogenatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Hatóanyag: cellulóz, a magban 20-25% zsíros olaj, gossypol (toxikus pigment, bis-szeszkviterpén), gyökérkéregben 8-11% gyantaszerű anyag, szalicilsav, benzoésav, fenolkarbonsav, bisabolol, szeszkviterpén-alkohol, curcumen

Alkalmazás: vatta- és cellulózpor-gyártás, olajkivonás, gyökérkéreg metrorrhagia, menorrhagia kezelésében, abortivum. Homeopathia.

480. *Gratiola officinalis* L. – SCROPHULARIACEAE

csikorka

Gratiolae herba

Gratiolae radix

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Kúszó tövű, évelő lágyszárú. Mocsár- és lápréteken helyenként még megtalálható.

Hatóanyag: pentaciklusos triterpén gratiogenin és egyéb szaponin, flavonoidok (pl. apigenin, vitexin)

Alkalmazás: korábban drasztikus hashajtó, anthelminticum, diureticum, purgans. Homeopathia.

481. *Grindelia camporum* Greene – ASTERACEAE

[syn.: *Grindelia robusta* Nutt.]

gyantásgyom

Grindeliae herba

Honos DNy-USA-ban, áttelelő vagy évelő lágyszárú, akár 1 m-re is megnő. Nálunk helyenként dísznövényként ismert.

Hatóanyag: kb. 20% gyanta (diterpén grindeliasav és származékai), 0,3% illóolaj (borneol), tannin, szaponin, grindelol szterol-származékok, keserű grindelin, poli-en-inek

Alkalmazás: készítmények formájában expectorans, enyhe spasmolyticum (pl. asztma kezelésében).

482. Guajacum officinale L., Guajacum sanctum L. – ZYGOPHYLLACEAE

guajakfa, csúzfa

Guajaci lignum

Honos Karib-szigeteken, D-Amerika északi és nyugati részein. Magas, örökzöld fák.

Hatóanyag: 5-6% illóolaj (szeszkviterpén guajol, guajazulen, guajoxid), kb. 20% gyanta, guajaguttin, gumianyag, szaponin

Alkalmazás: gyanta (Guajaci resina) előállítására, korábban antisiphiliticum, lehet anyagcsere javító, diureticum, laxans. Homeopathia.

483. Gypsophila paniculata L. – CARYOPHYLLACEAE

fátyolvirág, magyar szappangyökér

Saponariae albae (= hungaricae) radix (Ph. Hg. VII.)

Honos K-, DK- és Közép-Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Évelő lágyszárú. Nyílt homokpuszta gyepekben, töltéseken, száraz, laza homoktalajon él. Folyóvizek mentén, üledékes talajon termesztendő. A magvakat szabadágyba 0,5 cm mélyre vetik, a jól gyökeresedő példányokat kiemelik és ősszel végleges helyére kiültetik 50 cm sortávolságra. Júliusban, augusztusban virágzik. A gyökereket általában a 3. év végén, késő ősszel vagy tavasszal ássák ki. A gyökértörzset elkülönítve jól megtisztítják és hámozzák. Kb. 0,5 cm vastag korongokat tovább szeletelik és szárítják (beszáradás 3,5:1).

Hatóanyag: 15-20% triterpén-szaponin (főleg gypsogenin)

Alkalmazás: expectorans bronchitisben. Népgyógyászatban reumás panaszok és bőrbetegségek kezelésére is használatos.

H

484. Haematoxylum (= Hematoxylon) campechianum L. – CAESALPINIACEAE

festő kékfa

Campechianum lignum = Haematoxylonis campechiani lignum

Honos Közép-Amerikában, D-Amerika északi részén, Karib-szigeteken.

Hatóanyag: kb. 10% 4-aryl-chroman (hematoxilin)

Alkalmazás: festék (textil, hisztológia)

485. Hagenia abyssinica Gmel. – ROSACEAE

koszófa

Koso flos

Honos Abesszíniában. 20 m magasra is megnövő fa.

Hatóanyag: floroglucin-származékok (kosotoxin, protokosin, kosin)

Alkalmazás: anthelminticum. Homeopathia.

486. Hamamelis virginiana L. – HAMAMELIDACEAE

nagylevelű csodamogyoró

Hamamelidis folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Hamamelidis cortex (DAC)

Honos É-Amerikában, K-Ázsiában. 7 m magasra növő cserje.

Hatóanyag: kb. 8% gallotannin típusú hamamelitannin (kéregben 1-3%), 7% gyantaszerű hamamelin (kéregben 16%), hamamelidin, 0,5% illóolaj, flavonoidok, safrol, metilheptadienon, szeszkviterpén

Alkalmazás: tonicum, adstringens (dysenteria, diarrhoea esetén), vérzéscsillapító (menorrhagia, dysmenorrhoea), külsőleg visszérbetegségben, aranyér, ulcus cruris, phlebitis kezelésére. Kosmetikum, állatgyógyászat. Homeopathia.

487. Harpagophytum procumbens (Burch.) DC. – PEDALIACEAE

ördögcsáklya, ördögkarom

Harpagophyti radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Afrikában, trópusi Afrika déli részein. 1,5 m-re is szétterjedő évelő, lágyszárú, gumószerű raktározó gyökerekkel. Drogot szolgáltathat még a *H. zeyheri* Decne. is.

Hatóanyag: 1-3% iridoid-glikozid (harpagosid, harpagid, procumbid), fenolglykozid (acteosid, izoacteosid), szterol, triterpén, flavonoid

Alkalmazás: antirheumaticum, ízületi gyulladásokban analgeticum, antiphlogisticum gyógyszerek formájában is.

488. Harungana madagascariensis Chois. – HYPERICACEAE

[syn.: *Haronga paniculata* (Pers.) Lodd.]

madagaszkári ördögkarom

Harunganae madagascariensis cortex

Harunganae madagascariensis folium

Honos trópusi Afrikában, Madagaszkáron.

Hatóanyag: levélben hypericin, pseudohypericin, flavonoidok (kvercetin-származékok). Kéregben betulinsav, friedelin, harunganin, euxanthon, antrakionok (chrysophanol, physcion, madagascin, madagascinantron, haronginantron), 3,5% cserzőanyag

Alkalmazás: visszatérő, funkcionális pancreato-, hepato- és cholepathia, dyspepsia, meteorismus esetén kivonatok vagy gyógyszerek formájában.

489. Hedera helix L. – ARALIACEAE

(közönséges) borostyán

Hederae folium (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*) = *Hederae helix folium*

Hederae helix herba

Hedera helix ad preparationes homoeopathicas (*Ph. Eur.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Országszerte gyakori, fára kúszó, örökzöld cserje, leginkább nyirkos erdőkben tömegesen gyűjthető. Parkokban díszváltozatait is telepítik.

Hatóanyag: 2,5-6% bisdesmosid triterpénsaponin (aglikon: hederagenin, oleanolsav, bayogenin): hederaszaponin C (= hederacosid C), hederaszaponin B, D-I, oleanolsav-3-szulfát, kvercetin- és kempferol-glikozidok, fenolkarbonsavak, poliiin falcarinol, szterolok, illóolaj

Alkalmazás: expectorans, spasmolyticum felső légúti hurutokban. Hederaszaponinok (és részben a falcarinol) miatt antibakteriális, antimikotikus, anthelmintikus, antiprotozoitikus. Számos gyógyszer alkotórésze.

490. Helianthemum canadense (L.) Michx. – CISTACEAE

kanadai napvirág

Helianthemi canadensis herba

Honos É-Amerika északi részein, kis cserje.

Hatóanyag: kb. 10% cserzőanyag, leucocyanidin, delphinidin, diterpénsav

Alkalmazás: népgyógyászatban hasmenés, vérhas ellen.

491. Helianthus annuus L. – ASTERACEAE

napraforgó

Helianthi semen (= *fructus*)

Helianthi annui flos

Helianthi annui folium

Helianthi annui oleum raffinatum (*Ph. Eur. 4.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Honos USA nyugati részein Mexikóig, kontinentális éghajlatú területeken világszerte termesztik, ma már többnyire hibrideket. Néhol a kaszatok elszóródnak és gyomtársulásokban jelenik meg. Egyéves.

Hatóanyag: levélben és virágban flavonoidok, triterpénsav-glikozidok, szaponinok, szitoszterol, a levélben scopolin, fenolkarbonsavak (pl. sok klorogénsav), a virágban még sokféle karotinoid, továbbá pektin, többféle heteropoliszaharid. A kaszat héj nélküli belső részében (magban) 40-50% zsíros olaj, fehérje, lecitin

Alkalmazás: olajipar, fehérjében gazdag darája élelmiszer. Virág és levél főleg lázcsillapító. Sok fenolos sava miatt kozmetikai alapanyag (kenőcsök).

492. Helianthus tuberosus L. – ASTERACEAE

csicsóka

Honos atlantikus É-Amerikában, Mexikóban. Évelő gumós, lágyszárú. Néhol vadtakarmánynak telepítik, könnyen szaporodik és terjed. Helyenként, országszerte kisebb állományokat alkot.

Hatóanyag: gumóban inulin, fruktánok

Alkalmazás: gumó nyersen vagy szárítva dieteticum, különösen időskori, elhízással együtt járó cukorbetegségben. E célból csicsókaszirup is. Inulin előállítására.

493. Helichrysum arenarium (L.) Moench – ASTERACEAE

homoki szalmagyopár

Helichrysi flos (Ph. Helv., DAC) = Stoechados (citrini) flos

Honos Közép-, K- és D-Európában. Évelő lágyszárú. Nálunk nyílt homokpuszta- vagy dolomitgyepekben nem túl gyakori.

Hatóanyag: 0,6% flavonoid (naringenin-, apigenin-, kvercetin-, kempferol-, luteolin-glikozidok, különösen helichrysin A, B), 0,4% chalcon izosalipurposid, továbbá kumarin (esculetin, umbelliferon, scopoletin), pyranon-származékok (arenol, homoarenol), szterolok, fenolkarbonsavak, szeszkviterpén-lakton

Alkalmazás: cholericum, spasmolyticum, továbbá dyspepsiában, krónikus epehólyag-bántalmakban.

494. Heliopsis helianthoides (L.) Sweet - ASTERACEAE

napszem

Honos Mexikóban. Magyarországon var. scabra változatát kerti dísznövénynek telepítik, erőteljes növekedésű évelő, közel 1 m magasra nő.

Hatóanyag: gyökérben 0,06% poliensav-izobutilamid heliopsin, scabrin, továbbá lignan helioxanthin, helianthoidin

Alkalmazás: inszekticid.

495. Heliotropium europaeum L. – BORAGINACEAE

európai kunkor

Heliotropii herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Egyéves lágyszárú. Az Alföldön gyakrabban fordul elő vetési gyomtársulásokban.

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloid-észterek (heliotrin, heliotridin, europin, lasiocarpin, echinatin, heliosupin, heleurin, supinin)

Alkalmazás: korábban szemölcsre, marásra. Belsőleg nem használható.

496. Helleborus niger L. – RANUNCULACEAE

fekete hunyor

Hellebori nigri rhizoma et radix

Honos Közép- és DK-Európában, évelő lágyszárú, számos díszfajtáját kertekben telepítik. Vadon nem él Magyarországon.

497. Helleborus purpurascens W. et K. – RANUNCULACEAE

pirosló hunyor

Honos DK-Európában, évelő lágyszárú, kelet-balkáni faj. A Pilisben és a Visegrádi-hegységben éri el elterjedése nyugati határát. Üde bükkösökben él, védett.

498. Helleborus dumetorum W. et K.

kisvirágú hunyor

Honos Közép és D-Európában, évelő lágyszárú. A Dunántúl bükköseiben, gyertyánosokban helyenként fordul elő. Védelemre szorul.

499. Helleborus odoratus W. et K.

illatos hunyor

Honos DK-Európában, Balkánon. Évelő, lágyszárú, a Dél-Dunántúlon található főleg bükk- és gyertyánelegyes erdőkben. Védelemre szorul.

Hellebori rhizoma et radix

500. Helleborus viridis L. – RANUNCULACEAE

zöld hunyor

Hellebori viridis rhizoma (cum herba)

Honos Európában, évelő lágyszárú, kertekben telepíthető. Nálunk vadon nem fordul elő.

Hatóanyag: szteroid kardenolid glikozidok (bufadienolidok, pl. hellebrin, a hellebrigenin glükorhamnozidja), továbbá szteroid szaponinok

Alkalmazás: hatóanyagát kivonva orvosi ellenőrzéssel cardialis insufficientia esetén, régen emeticum, drasztikus hashajtó, anthelminticum, emmenagogum, abortivum. Homeopathia. Állatgyógyászatban külsőleg aspecifikus immunstimuláns (ingerterápiaként).

501. Hepatica nobilis Mill. – RANUNCULACEAE

[syn.: *Anemone hepatica* L.]

májvirág

Hepatica (nobilis) herba = *Anemones hepaticae herba*

Honos Európában, elterjedt Ny- és K-Ázsiában, É-Amerikában. Évelő lágyszárú. Hegyvidékeink büккеlegyes erdőiben néhol gyakori, de védett.

Hatóanyag: hepatrilobin glikozid, anemonol, protoanemonin, szaponin

Alkalmazás: homeopathia.

502. Heracleum sphondylium L. – APIACEAE

medvetalp

Heraclei folium

Heraclei radix

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú, erőteljes, magasra növő. Több alfaja ismert Magyarországon, a legtöbb a Dunántúlon, erdők, ligeterdők szegélyén, tisztásokon fordul elő.

Hatóanyag: természetben 0,3-3% illóolaj, levélben kevesebb, továbbá furokumarinok (pimpinellin, izopimpinellin, sphondin, bergapten stb.), gyökérben egyes hatóanyagokból többféle

Alkalmazás: megfelelő adagban és formában fotodinámiás hatású vitiligo kezelésében, orvosi ellenőrzéssel. Népgyógyászatban antidiarrhoeicum, anthelminticum, emmenagogum. Homeopathia. Likőrpar. Tavaszi, fiatal, húsos leveléből (még virágzás előtt szedve) zellerre emlékeztető ízű leves vagy főzelék készíthető.

503. Herniaria glabra L. – CARYOPHYLLACEAE

kopasz porcika

504. Herniaria hirsuta L.

borzas porcika

Herniariae herba (*Ph. Hg. VII., ÖAB, DAC*) = *Multigranae herba* = *Millegranae herba*

Honosak Euráziában, a *H. hirsuta* főleg a déli területeken. Nálunk szórványosan fordul elő mézskerülő, homoki gyepekben. A borzas porcika kissé gyakoribb.

Hatóanyag: 3-9% triterpénszaponin (herniariaszaponin 1-7, medicagensav és 16-hidroxi-medicagensav bisdesmosid-származékai), 0,2-1,2% flavonoid (kvercetin- és izorhamnetin-származékok), 0,1-0,4% kumarin (herniarin, umbelliferon)

Alkalmazás: diureticum krónikus cystitisben, urethritisben.

505. Hesperis matronalis L. – BRASSICACEAE

hölgyestike

Hesperidis herba = *Violae matronalis herba* = *Damascenae herba*

Hesperidis semen = *Violae matronalis semen* = *Damascenae semen*

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Két- vagy többéves lágyszárú, akár 1 m magasra is megnő. Legtöbb hegységünkben megtalálható, árnyas, üde büккеlegyes erdőkben.

Hatóanyag: magban zsíros olaj (főleg linol- és linolensav), főleg a magban, de a herbában is izotiocianát-glikozidok (pl. glucomatronalin, glucohespematrin)

Alkalmazás: diaphoreticum, diureticum.

506. Hibiscus sabdariffa L. – MALVACEAE

hibiszkuszvirág

Hibisci sabdariffae flos (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Honos trópusi Afrikában, megfelelő adottságú helyeken sokféle termesztik. Egyéves, erőteljes, 4 m magasra is megnövő, bokorszerű lágyszárú.

Hatóanyag: 15-30% szerves sav (citromsav, almasav, borkősav), speciális sav a hibiscus-sav (allohidroxi-citromsavlakton), továbbá kb. 1,5% anthocyan (delphinidin- és cyanidin-glikozidok, a hibiscin delphinidin-3-xilozil-glükozid), szterol, pektin, heteropoliszaharidok (rhamnogalacturonan, arabinogalactan, arabinan), nyomokban illóolaj (benne eugenol)

Alkalmazás: frissítő, üdítő, enyhe laxans, diureticum, spasmolyticum, cholagogum, anthelminticum, gyulladásgátló és antibakteriális.

507. Hibiscus rosa-sinensis L. – MALVACEAE

szobai hibiszkusz, kínai hibiszkusz, rózsamályva, Hawaii-rózsa

Honos DK-Ázsiában, nálunk szobanövény. Trópusokon gyakori díszcserje. Főként emmenagog, tonicum a virágból és a kéregből készült tea, főként a keleti, kínai és indiai tradicionális gyógyászatban.

508. Hibiscus trionum L. – MALVACEAE

varjúmák

Trioni herba

Honos Euráziában, É-Afrikában. Egyéves lágyszárú. Az Alföldön vetésekben, parlagokon viszonylag gyakori.

Hatóanyag: flavonoid, nyálka-heteropoliszaharid

Alkalmazás: expectorans, stomachicum, diureticum (saluretikus), használható urolithiasis, pyelitis, cystitis esetében, akár más drogokkal társítva.

509. Hieracium pilosella L. – ASTERACEAE

ezüstös hölgymál

Hieracii (pilosellae) herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. Magyarországon bolygatatlan száraz gyepekben és üdőbb réteken, kaszálókon mindenütt előfordul.

Hatóanyag: luteolin-glikozid, umbelliferon, cserzőanyag, gyanta, nyálka-poliszaharid, szeszkviterpénlakton

Alkalmazás: diureticum, grippe és légúti hurutos megbetegedések esetén hatásos. Homeopathia.

510. Hippophaë rhamnoides L. – ELAEAGNACEAE

homoktövis

Hippophaë rhamnoides fructus

Hippophaë oleum

Honos Euráziában, Finnországtól Mongóliáig termesztik. Folyóvizek mentén, hordalékos, kavicsos, homokos partokon élő, kétlaki, ágtövises cserje vagy kisebb méretű fa. Hideg- és sötét. Hazánkban egyre több helyen telepítik, homokos, erodált területek megkötésére is alkalmas. Áprilisban virágozik, a lédús, húsos, narancssárga álbogyó termések augusztusban érnek. A fagyokig gyűjthető. Mélyhűtéssel lehet tárolni, szárítva C-vitamin tartalma csökken, de egyéb értékes hatóanyagai megmaradnak.

Hatóanyag: kb. 1% aszkorbinsav, egyéb (B-, E-) vitaminok, karotinoidok, flavonoidok. Magban zsíros olaj jelentős mennyiségű tokoferollal.

Alkalmazás: terméshús préselve vagy kivonata roborans, fokozza az ellenállóképeséget betegségekkel szemben. A kivont zsíros olaj nehezen gyógyuló sebekre, fagyási, égési és sugársérülésekre különösen alkalmas.

511. Hordeum vulgare L. – POACEAE

árpa

Hordei decorticati fructus

512. Hordeum vulgare L.

[syn.: Hordeum distichon L.]

kétsoros árpa, sör árpa

Hordei distychi semen

Ősei honosak Kelet- és Elő-Ázsiában, továbbá főként Etiópiában. A mai termesztett árpa világszerte ismert, gyakori kultúrnövény. Agrotechnikája ismert.

Hatóanyag: kb. 60% keményítő, kb. 12% egyéb szénhidrát (glukan, fruktan, cukrok), 10-16% prolamin hordein, glutenin, albumin, globulin, 2% zsíros olaj

Alkalmazás: gyomor- és bélhurut, diarrhoea esetén. Keményítőgyártás, söripar, pótkafe-alapanyag. Keresett malomipari termék az árpaliszt, árpadara, árpapehely. Mint vitaminforrás fogyasztható a vegyszermentes szemből csíráztatott, fiatal, zöld növény.

513. Houttuynia cordata Thunb. – SAURURACEAE

dokudámi

Houttuyniae herba

Houttuyniae aetheroleum

Honos Kínában, Kelet-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen.

Hatóanyag: levélben kvercitrin, flavon-glikozid afzelin, illóolaj (pinenek, camphen, aldehidek, ketonok), lignan (sesamin), aporfín-alkaloid (aristolactam)

Alkalmazás: emmenagogum, húgyúti és felső légúti fertőzésekben használatos, enyhe antibakteriális, antivirális, gátolja a prostaglandin-szintézist.

514. Humulus lupulus L. – CANNABACEAE

komló

Lupuli flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Lupuli strobuli

Lupuli glandula (ÖAB)

Lupuli aetheroleum

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein, É-Afrikában, É-Amerikában. Évelő lágyszárú, liánszerűen felkapaszkodó. Ártéri erdőkben, de elhagyott kerítések mentén is gyakori. Fajtáit termesztik.

Hatóanyag: tobozban 15-30%, mirigyekben 50-80% komlógyanta (terpenoid floroglucin-származékok: lupulon, humulon), 0,3-1% (mirigyben 1-3%) illóolaj (mono- és szeszkviterpének: pl. myrcen, humulen, caryophyllen), 0,15% 2-metil-3-buten-2-ol bomlástermék, tobozban 2-4% oligomer proanthocyanidin, flavonoidok, speciális chalkon xanthohumol, prenilchalkon (pl. xanthogalenol), ösztrogén prenilflavonoidok (pl. prenil-naringeninek)

Alkalmazás: sedativum, amarum, stomachicum, antibakteriális. Gyógyszerekben komponens. Söripar.

515. Hydnocarpus kurzii (King) Warb., más Hydnocarpus fajok – FLACOURTIACEAE

[syn.: Taraktogenos kurzii King]

bőrolajfa

Chaulmoograe oleum = Hydnocarpi seminis oleum

Honos Indokínában, Indiai-szubkontinensen, Malajziában.

Hatóanyag: a magban 30-50% zsíros olaj (különleges zsírsavakkal, chaulmoograsav, hydnocarpussav)

Alkalmazás: izolált speciális zsírsavait a lepra és a tuberculosis gyógyítására használják.

516. Hydrangea arborescens L. – HYDRANGEACEAE

cserjés hortenzia

Hydrangeae arborescentis radix

Honos USA keleti felén, 3 m magasra megnövő fa.

Hatóanyag: hydrangin, szaponin, rutin, gyanta, illóolaj, zsíros olaj

Alkalmazás: diureticum. Homeopathia.

517. Hydrangea macrophylla (Thunb.) Ser. – HYDRANGEACEAE

hortenzia

Hydrangeae folium

Honos DK-Ázsiában, D-Amerikában, D-Afrikában, kerti dísznövényként nálunk is ismert.

Hatóanyag: febrifugin (chinazon-származék), rutin, kumarin (umbelliferon, skimmin, hydrangetin), kempferol-3-galaktozid, delphinidin-3-gükozid, fenol phylloulcin (dihidrochalkonhoz hasonló, dihidroizokumarin-származék), egyéb fenol- és fenolkarbonsav-glikozidok

Alkalmazás: lázcsökkentő, malária ellenes. A phylloulcin 400-szor édesebb a cukornál, édesítőszer.

518. Hydrastis canadensis L. – HYDRASTIDACEAE

kanadai aranygyökér

Hydrastis rhizoma (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos É-Amerikában, de termesztik Európában is. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 2,5-6% izokinolin alkaloid (hydrastin, berberin, canadin)

Alkalmazás: vérzéscsillapító, méhvérzést csökkentő érszűkítő, méhösszehúzó hatása miatt (orvosi ellenőrzéssel, gyógyszerek formájában). Homeopathia.

519. Hydrocotyle vulgaris L. – HYDROCOTYLACEAE

vízi gázló

Cotyledonis aquaticae herba

Honos Európában, Elő-Ázsiában. Apró termetű, évelő, indás lágyszárú. Üde lápréteken fordulhat elő, ritka, védendő.

Hatóanyag: csípős illóolaj, cserzőanyag, szaponinok

Alkalmazás: régebben diureticum, külsőleg sebgyógyító.

520. Hyoscyamus muticus L. – SOLANACEAE

egyiptomi beléndek

Hyoscyami mutici herba

Honos É-Afrikában, trópusi Afrika nyugati és észak-keleti területein, Arab-félszigeten, Ny-Ázsiában. Nálunk nem természetes, csak üvegházban.

521. Hyoscyamus niger L. – SOLANACEAE

beléndek

Hyoscyami folium (Ph. Hg. VII.)

Hyoscyamus niger ad preparationes homoeopaths (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, É-Afrikában. Egyéves vagy áttelelő lágyszárú. Parlagon, szántókon helyenként megtalálható, erősen megritkult a gyomirtók miatt.

Hatóanyag: az egyiptomi beléndek levelében 0,9-1,4% alkaloid (0,5-1,1% hioszciamin), a beléndekében 0,1% körüli (0,04% hioszciamin). Szkopolamin-tartalma is jelentősebb az előbbinek.

Alkalmazás: hatóanyagok kivonása, terápiás felhasználása megegyezik a *Datura stramonium*-nál írtakkal.

522. *Hypericum perforatum* L. – HYPERICACEAE

(közönséges) orbáncfű

Hyperici herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Hypericum perforatum ad praeparationes homoeopathicas (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, a mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, É-Afrikában. Élvelő lágyszárú. Felsőszárú gyepekben, kaszálókon, száraz, mészkőrűlő tölgyesekben és irtásokban közönséges. Nemesített fajtáit elkezdték termesztetni. Szaporítása palántaneveléssel történik, a kiültetést követő évben júniustól szeptemberig virágzik. A virágzó hajtást gyűjtik, legfeljebb 40 cm-es végálló szárral. Szellős helyen szárítható (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: 0,1-0,3% naftodiantron hypericin és hypericinhez hasonló származékok, továbbá 0,5-1% flavonoid (hiperozid, rutin, biapigenin), közel 3% hiperforin, 0,05-0,3% illóolaj, kb. 10% cserzőanyag

Alkalmazás: enyhe neurotikus, depressziós tünetek (klímákos panasz, kimerültséggel járó idegesség, szorongás) enyhítésére. Külsőleg hámosító, fekély- és sebgyógyító. Népgyógyászatban máj- és epebántalmakra, köszvényre. Enyhe bőrgyulladást okozhat egyeseknél. Homeopathia.

523. *Hypoxis rooperi* L., *Hypoxis aurea* Lour. – AMARYLLIDACEAE

ormányliliom

Hypoxidis tuber

Honos Dél-Afrikában.

Hatóanyag: gyökerében nagyobb mennyiségű a β -szitoszterol és ennek glikozidja, a szitoszterolin (= szitoszterin- β -D-glükozid)

Alkalmazás: kivonatai, készítményei a prostaglandin-szintézis gátlása révén alkalmasak jóindulatú prostata hyperplasia és krónikus polyarthritisz kezelésére.

524. *Hyssopus officinalis* L. – LAMIACEAE

(kerti) izsóp

Hyssopi herba

Hyssopi aetheroleum

Honos Mediterráneumban, élvelő lágyszárú. Sziklás, köves helyeken, lejtőkön is telepíthető törpecserje. Szárazabb helyeken is sikerrel termesztethető. Kora tavasszal 1-2 cm mélyre, 50-70 cm-es sortávolságra vetik. A 40 cm-es, végálló hajtásokat virágzás kezdetén gyűjtik, először júniusban, másodszer szeptemberben. Illóolajnak csak a teljes virágzásban lévők használhatók. Szellős helyen vagy műszárítóban szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,3-1% illóolaj (főleg monoterpén-ke-ton pinocamphon, továbbá pinenek, pinocampheol), flavonoidok, cserzőanyag

Alkalmazás: expectorans felső légúti betegségekben, enyhe spasmolyticum, aromaticum, enyhe vérnyomásnövelő. Külsőleg fungisztikus és izzadásgátló. Fűszer, illatszeripar.

I

525. *Iberis amara* L. – BRASSICACEAE

kerti tatárvirág

Iberidis herba

Honos Ny-Európában, egy- vagy kétéves lágyszárú. Néhol kerti dísznövény.

Hatóanyag: glikozinolátok, cucurbitacinok

Alkalmazás: amarum, cholericum.

526. *Ilex aquifolium* L. – AQUIFOLIACEAE

magyal(fa)

Ilicis aquifolii folium

Ilicis aquifolii fructus

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában, É-Amerikában. Örökzöld cserje, kertjeinkben sok helyen dísznövény.

Hatóanyag: rutin, ursolsav, ilexsav, kávésav, ilicin, kevés teobromin, kb. 10% gyanta

Alkalmazás: diureticum, diaphoreticum. Homeopathia.

527. *Ilex paraguariensis* St. Hill. – AQUIFOLIACEAE

maté(tea)

Mate folium (DAC) = Mate folium (tostum, viride)

Honos Brazíliában, D-Amerika déli területein. Kisebb termetű, örökzöld cserje.

Hatóanyag: 0,3-2,4% koffein, 0,1-0,5% teobromin, nyomokban teofillin, fenolkarbonsavak és észterek, flavonoid, triterpén-szaponin (mate-szaponin: ursolsav, oleanolsav)

Alkalmazás: stimulans a központi idegrendszerre, diureticum. A füstölt drog sajátos ízű.

528. *Illicium anisatum* L. – ILLICIAEAE

japán csillagánizs

Shikimi fructus

Honos K-Ázsiában. Kis termetű, örökzöld fa.

Hatóanyag: 17% shikimisav, shikimin, shikimitoxin, tannin, protocatechusav, kb. 28% zsíros olaj, 0,25-1% illóolaj (cineol, linalool, metileugenol, terpineolacetát, safrol, anethol), szeszkviterpének, szeszkviterpén-lakton (anisatin, neoanisatin)

Alkalmazás: stomachicum, carminativum, stimulans.

529. *Illicium verum* Hook. – ILLICIAEAE

(kínai) csillagánizs

Anisi stellati fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Anisi stellati aetheroleum

Anisi aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kínában, Indokínában. 8-15 m magas, fehér kérgű, örökzöld fa.

Hatóanyag: 5-8% illóolaj (zömében anetol, továbbá phellandren, cymol, limonen, caren, terpineol, ániszketon stb.), szeszkviterpén (bisabolen, cadinen), gyanta, cserzőanyag, fenolkarbonsavak (pl. protocatechusav, shikimisav, kinasav), kb. 20% zsíros olaj

Alkalmazás: expectorans, carminativum, stomachicum, ízjavító. Homeopathia.

530. *Impatiens noli-tangere* L. – BALSAMINACEAE

erdei nyenyúljhozzám

Balsamitae luteae herba

Honos Közép- és Ny-Európában, É- és K-Ázsiában. Kb. 1 m magas, egyéves lágyszárú. Országszerte, patak menti és ártéri ligetekben, láperdőkben, szurdokerdőkben található.

Hatóanyag: cserzőanyag, phlobaphen, kolin, szterol, virágban karotinoidok

Alkalmazás: diureticum, laxans, külsőleg présnedve sérülésre, szemölcsre.

531. *Indigofera tinctoria* L. – FABACEAE

indigó(cserje)

Indigo folium

Honos a trópusokon. Termesztik is. 1,5 m magas cserje.

Hatóanyag: indolvázias indikan glikozid, aglikonja az indoxil, ami indigóvá alakul át.

Alkalmazás: bronchitis, külsőleg sebre, aranyérre. Homeopathia.

532. *Inula conyza* DC. – ASTERACEAE

erdei peremizs

Conyzae majoris (= vulgaris) herba

Honos Közép- és D-Európában, Ny-Ázsiában, ÉNy-Afrikában. Évelő lágyszárú. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, száraz tölgyesekben, bokorerdőkben, vágásokban.

Hatóanyag: illóolaj, keserűanyag, cserzőanyag

Alkalmazás: korábban a népgyógyászatban stomachicum, diureticum.

533. *Inula germanica* L. – ASTERACEAE

hengeres peremizs

Inulae germanicae herba = Palatinae herba

Honos Közép- és D-Európában. Évelő lágyszárú. Az egész országban szórványosan, ritkán fordul elő löszgyepekben, lösztölgyesekben.

Hatóanyag: szeszkviterpen-lakton

Alkalmazás: leromlott fizikai állapotban, felső légúti hurut esetén.

534. Inula helenium L. – ASTERACEAE

örvénygyökér

Inulae radix = Helenii rhizoma et radix

Honos K- és DK-Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Évelő lágyszárú. Főleg a Középhegységben, de máshol is szórványosan fordul elő, kiritkult. Ártéri ligeterdők védett növénye. Termeszthető, ha van rá igény.

Hatóanyag: 1-3% illóolaj (szeszkviterpén-lakton alantolacton, izoalantolacton, továbbá alantolsav, alantol, azulen), 20-40% inulin, gyanta, dammaradienol

Alkalmazás: antibiotikus (alantolacton), diureticum, cholagogum, anthelminticum, stomachicum, expectorans, tonicum. Likörgyártás. Homeopathia.

535. Ipomoea purga (Wender.) Hayne – CONVOLVULACEAE

[syn.: Exogonium purga (Wender.) Benth.]

jalapa(gyökér)

Jalapae tuber

Honos Mexikóban, termesztik Indiában, Jamaikán, D-Amerikában. 4 m magas évelő lágyszárú nagy gumókkal.

Hatóanyag: 5-20% gyanta (Resina Jalapae), szaponin, szterol, kumarin (scopoletin), keményítő, cukor, gumianyag, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: drasztikus hashajtó (bélparaziták eltávolítása), állatgyógyászatban is. Homeopathia.

536. Iris germanica L. – IRIDACEAE

kék nőszirm

Honos K-Mediterráneumban, sokfelé telepítik, kedvelt évelő, lágyszárú, kerti dísnövény.

537. Iris germanica L. var. florentina Dykes

[syn.: Iris florentina L.]

firenzei nőszirm

Honos Macedóniában, Olaszországban, Kis-Ázsiában.

538. Iris pallida Lam.

sápadt nőszirm

Honos Dalmáciában, Olaszországban, Kis-Ázsiában.

Iridis rhizoma (et radix)

Iridis aetheroleum

Hatóanyag: 0,1-0,2% illóolaj (ironok, guajen, furfurool, benzaldehid), izoflavon-glikozid iridin, irilon, irisolon, 20-50% keményítő

Alkalmazás: expectorans, mucilaginosum, kisgyermek fogzását könnyítő (kifaragott darabkák rágszálásával), illatszeripar. Homeopathia.

539. Isatis tinctoria L. – BRASSICACEAE

festő csülleng

Isatidis folium = Glasti folium

Isatidis herba = Glasti herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein, É-Afrikában. Kétéves vagy évelő lágyszárú. Magyarországon meghonosodhatott, de igen ritka, szórványosan található sztyeppréteken, száraz sziklagyepekben.

Hatóanyag: indolvázis isatan (indoxyl-5-ketogluconát), flavonoid (kvercetin, kempferol), galactanok, sulfo-indolil-glikozinolát (az isatin 2,3-dioxo-indolin, önmagában nem fordul elő benne)

Alkalmazás: régebben kelésre, fekélyes sebre, belsőleg lépmegnagyobbodás esetén. Festőnövény.

J

540. Jasminum officinale L. – OLEACEAE

jázmín

Jasmini flos

Jasmini aetheroleum

Honos Kínában, Közép- és Ny-Ázsiában, K-Indiában, a Mediterráneumban. 5 m magasra megnövő cserje.

Hatóanyag: galactanok, oligoszaharidok, 0,2% illóolaj (linalool, jasmon, benzilacetát, észterek)

Alkalmazás: aphrodisiacum, antispasmodicum. Illatszeripar.

541. Jateorhiza (= Jatrorrhiza) palmata (Lam.) Miers. – MENISPERMACEAE

kolombógyökér

Colombo radix

Honos DK-Afrikában, Madagaszkáron, Indiai-szubkontinensen, természetik Brazíliában. Évelő kúszócserje.

Hatóanyag: 1-2% izokinin alkaloid (palmatin, columbamin, jateorhizin), szeszkviterpén-lakton származékok (columbin, jateorin, chrasmanthin, palmarin), 0,1-1,5% illóolaj (pl. timol), nyálka-poliszaharid, 30-35% keményítő

Alkalmazás: amarum, tonicum dyspepsiában, antidiarrhoeicum bélhurutban. Homeopathia.

542. Jatropha curcas L. – EUPHORBIACEAE

purgódió

Honos Mexikóban és D-Amerikában, trópuson elterjedt. Elágazó cserje, főleg levelét és magját gyűjtik. Tisztító, hashajtó kivonatokat készítenek belőlük.

543. Juglans cinerea L. – JUGLANDACEAE

fehér dió

Juglandis cinereae cortex

Honos atlantikus É-Amerikában. Közép-Európában kertekben ültetik. 25-30 m magas fa.

Hatóanyag: 5-6% zsíros olaj, gyanta, juglon, juglandinsav, cserzőanyag, illóolaj

Alkalmazás: gyomor- és bélbetegségekben hashajtó. Homeopathia.

544. Juglans regia L. – JUGLANDACEAE

(közönséges) dió(fa)

Juglandis folium (Ph. Hg. VII., DAC)

Juglandis nux

Juglandis semen

Juglandis fructus cortex = Juglandis pericarpium nucum

Juglandis oleum

Honos a Balkánon, Közép- és Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Indiai-szubkontinensen, sokfelé ültetik a mérsékelt égövön. Magyarországon a római kor óta ismerik, ma nemesített fajtáit természetik. Áprilisban, májusban virágzik. Amikor az új termés apró és zöld, akkor szedik le a kifejlett levelekről a levélkéket, meghagyva a levélgerincet. Árnyékban szárítják (beszáradás 4-5:1). A húsos burkot diószüret idején, a közfalat a dióbél nyérésekor különítik el (beszáradás 5-6:1).

Hatóanyag: naftokinon juglon, hidrojuglon és hidrojuglon-glükozid, levélben kb. 10% ellagitannin, továbbá flavonoidok (hiperozid, kvercetin- és kempferol-glikozidok), fenolkarbonsavak, kb. 0,01-0,03% illóolaj (germacren-D, caryophyllen, ocimen, pinen, limonen stb.)

Alkalmazás: hurutos hasmenést gátol, antibakteriális, antimikotikus, anthelmintikus. Népgyógyászatban vértisztító, külsőleg ekcémák, akne, bőrgennyesedés kezelésére alkalmas.

545. Juncus effusus L. – JUNCACEAE

békaszttyó, káka

Junci radix

Kozmopolita, évelő lágyszárú. Nálunk is mocsarakban, lápokban mindenütt közönséges.

Hatóanyag: cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe diureticum. Homeopathia.

546. Juniperus communis L. – CUPRESSACEAE

(közönséges) boróka

Juniperi pseudo-fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Juniperi galbulus (Ph. Hg. VII.)

(= fructus, bacca)

Juniperi herba (= summitas)

Juniperi lignum

Juniperi aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Cirkumpoláris. Nálunk meszes vagy mészmentes talajokon, a Duna-Tisza-közén, alföldi homokterületeken, sík helyen állományalkotó kétlaki cserje vagy kisebb fa. Áprilisban, májusban

virágzik. A tobozbogyó első évben zöld, a második évben sötétibolya. Az érett álterméseket az ágak enyhe ütögetésével ponyván fogják fel, száraz helyen, vékony rétegben, szobahőmérsékleten szárítják, majd tisztítják (beszáradás 1,5-2:1).

Hatóanyag: 0,8-2% illóolaj (főleg α -pinen, sabinen, myrcen, limonen, terpinen-4-ol), szeszkviterpén β -caryophyllen, 3-5% catechin-cserzőanyag, flavonoidok. A fában (lignum) csak 0,1% illóolaj van szeszkviterpénekkal (thujopsen, cadinen, humulen, pygmaein), továbbá diterpének (sugiol, xanthoperol, communissav), lignan (podophyllotoxin)

Alkalmazás: erős diureticum, húgyúti fertőtlenítő, diaphoreticum, spasmolyticum. Terhes nők és vesebetegek nem használhatják. Külsőleg ízületi bántalmakra. Fűszer, illóolaját szesziparban.

547. Juniperus oxycedrus L., más Juniperus fajok – CUPRESSACEAE

vörös boróka

Juniperi pix (Ph. Hg. VII.)

Juniperi aetheroleum empyreumaticum (= cadinum)

Honos Földközi-tenger mentén és Balkánon. Nálunk díszfa.

Hatóanyag: fájában illóolaj (cadinen, p-cresol)

Alkalmazás: kátrányt, illóolaját állítanak elő.

548. Juniperus sabina L. – CUPRESSACEAE

nehézságú boróka

Sabinae herba (= summitas)

Honos Közép- és D-Európában, a Balkánon, É- és Közép-Ázsiában. Hegyvidéki, heverő cserje, dísznek is ültetik.

Hatóanyag: 3-5% illóolaj (fő komponens a sabinil-acetát és a sabinen, ezeken kívül kb. 20 mono- és szeszkviterpén), cserzőanyag, viasz, diterpén-lakton savinin, lignan podophyllotoxin

Felhasználás: külsőleg bőrgyógyászatban, népi orvoslásban diaphoreticum, anthelminticum, köszvény és reuma kezelésére. Állatorvoslásban. Homeopathia.

549. Juniperus virginiana L. – CUPRESSACEAE

virgíniai boróka

Ligni cedri aetheroleum (= Cedri ligni aetheroleum)

Honos atlantikus É-Amerikában. Nálunk díszfának ültetik.

Hatóanyag: fájában 1,5-4,5% illóolaj (főleg cedren), szeszkviterpén-alkohol cedrol

Alkalmazás: illóolaját főleg a kozmetikai iparban. Rovarűző.

550. Justicia adhatoda L. – ACANTHACEAE

(syn.: Adhatoda vasica Nees)

malabár-dió

Adhatodae folium

Honos K-Pakisztánban, K-Indiában, Malajziában. Örökzöld cserje.

Hatóanyag: pirimidin-típusú alkaloid vasicin (= peganin), oxivasicin, vasicinon

Alkalmazás: expectorans, antiasthmaticum, tuberculostaticum (orvosi ellenőrzéssel). Homeopathia.

K

551. Kadsura coccinea A. C. Smith. – MAGNOLIACEAE

Honos Kinában, Vietnamban, fás kúszó növény. Tonicum, aphrodisiacum. Más fajaival (gyakran Schisandra nemzetséghez sorolva) együtt hepatoprotektív lignán-tartalma miatt is figyelemre méltó.

552. Kalmia latifolia L. – ERICACEAE

széleslevelű hegyihanga

Kalmiae folium

Honos É-Amerika keleti részén Kanadától Ohioig és Floridáig. Örökzöld cserje.

Hatóanyag: 2,5% dihidrochalcon phloridzin, asebotin, cserzőanyag (andromedotoxinszerű poliol és catechintannin)

Alkalmazás: adstringens pl. diarrhoea esetén. Homeopathia.

553. Knautia arvensis (L.) Coult. – DIPSACACEAE

mezei varfű

Knautiae arvensis herba

Knautiae arvensis radix

Honos Európában, Közép-Ázsiában, Szibériában, Kaukázusban. Évelő lágyszárú. Inkább a Dunántúlon található réteken.

Hatóanyag: pseudoindican dipsacan, szaponin, cserzőanyag (főleg gyökérben), triterpén-glikozid (knautiosid, saponosid)

Alkalmazás: népgyógyászatban vértisztító krónikus bőrbajoknál (ekcéma, urticaria), cystitis kezelésére.

554. Krameria lappacea (Dombey) Burdet et Simpson – KRAMERIACEAE

[syn.: Krameria triandra Ruiz et Pavon]

ratanhia

Ratanhiae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Ratanhiae tinctura (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Amerika déli és nyugati területein. 1 m magas bokros évelő félcserje.

Hatóanyag: 5-15% catechintannin (proanthocyanidinek, flavonolok), oxidált, nem oldódó phlobaphen ("ratanhiavörös"), neolignan, norneolignan, dineolignan

Alkalmazás: adstringens, szájjüreg- és garatöblögetésre, fogvérzés, fogínygyulladás, stomatitis, pharyngitis (főleg tinctura formájában).

L

555. Laburnum anagyroides Medic. – FABACEAE

aranyeső

Cytisi laburni flos

Honos Közép- és D-Európában. Cserje vagy akár 7 m magas fa. Vadon, karszt-bokor erdőkben ritkán fordul elő. Ültetik, elvadhatsz.

Hatóanyag: magban több (akár 3%), virágban kevesebb alkaloid (cytisin, laburnin, laburnamin, anagyrin), flavonoid cytosid

Alkalmazás: mérgező, sztrichninszerű hatása van. Homeopathia.

556. Lactuca sativa L. var. capitata L. – ASTERACEAE

fejes saláta

Hazája D-Európa, É- és Ny-Afrika. Közismert, termesztett növény, számos fajtával. Főleg frissen fogyasztják, de főzeléknek is elkészíthető. Gazdag levélfehérjében és ásványi elemekben. Túl gazdag nitrátos talajból felhalmozhatja a nitrátot, ritkán mérgezést okoz gyermekeknél.

557. Lactuca virosa L. – ASTERACEAE

mérges saláta

Lactucae virosae herba

Lactucae virosae folium

Honos Közép- és D-Európában, É-Afrikában. Kétéves lágyszárú. Nálunk csak rokonfajai gyakoriak.

Hatóanyag: fehér tejnedvében szeszkviterpén-lakton lactucopicrin és lactucin

Alkalmazás: homeopathia.

558. Laminaria cloustoni (Edm.) Lej. és más Laminaria fajok – PHAEOPHYCEAE

Laminariae stipes = *Laminaria*

Honos óceánokban, tengerekben.

Hatóanyag: algin sav (mannuron- és guluronsav-polimerek), kb. 45% laminarin (poliglukan)

Alkalmazás: váralvadás gátló, vérlipidszint-csökkentő. Gélek (alginátok) előállítására.

559. Lamium album L. – LAMIACEAE

fehér árvacsalán

Lamii albi flos

Lamii albi herba (DAC)

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Évelő lágyszárú. Az ország észak-keleti részén, üde gyomtársulásokban elég gyakori.

Hatóanyag: virágban kolin, hisztamin, metilamin, tyramin, kvercimetrin, kempferol-glikozid (lamiosid), rutin, klorogénsav, kávéssav, catechin-cserzőanyag, iridoid-glikozid (lamalbid). Herbában kb. 14% cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, szaponin

Alkalmazás: felső légúti panaszok és gyomor-, bélnyálkahártya-gyulladás esetén mucilaginosum, adstringens. A népgyógyászatban prostata-megnagyobbodásban, fehérfolyásban, rendszertelen havivérzésben. Homeopathia.

560. Lantana camara L. – VERBENACEAE

közönséges tarkaverbena

Honos a trópusi és szubtrópusi vidékeken, cserépbén nálunk is ismert dísznövény. A hajtásból készült főzet vagy forrázat lázcsillapító, meghűlés, reuma ellen használják, de a népgyógyászatban sok más betegségre is alkalmazzák.

561. Lappula squarrosa (Retz.) Dum. – BORAGINACEAE

[syn.: Myosotis lappula L.]

bojtorjános koldustetű

Cynoglossi minoris herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Egyéves lágyszárú. Útszéli és vetési gyomtársulásokban elég gyakori.

Hatóanyag: nyálka-poliszaharid, kevés alkaloid (pirrolizidin)

Alkalmazás: népgyógyászatban felső légúti hurutok esetén (pirrolizidin-tartalma miatt ma már alig használják).

562. Larix decidua Mill. – PINACEAE

(közönséges) vörösfenyő

Laricis cortex

Terebinthina laricina = Terebinthina veneta

Honos Európában, a Vendvidéken és az Őrségben nálunk is, máshol – főleg hegyvidékeken – telepítik.

Hatóanyag: fájában lignanok (liovil, secoisolariciresinol), taxifolin, aromadendrin, kéregben kb. 8% cserzőanyag, maltol (larixinsav), gyantájában 14-15% illóolaj (nagy részt pinen, továbbá pyronen, caren, limonen, terpineol, borneol), gyantasavak, diterpen-glikol larixol, larixil-acetát, abietinsav, pimarsav stb.

Alkalmazás: kéreg expectorans krónikus bronchitisben, gyanta diureticum, külsőleg antisepticum. Festék (lakk, ragasztó) készítés.

563. Larrea divaricata Cav. – ZYGOPHYLLACEAE

pusztai kreozot(cserje)

Honos D-Amerika nyugati és déli részén.

564. Larrea tridentata (Sessé et Moc.) Coville

[syn.: Larrea mexicana Moric.]

sonori kreozot(cserje)

Honos É-Amerikában, főleg Mexikóban.

Larrea resina

Hatóanyag: lignan-típusú gyantasavak (nor-dihidro-guajakgyantasav), fenol guajacol, szaponin

Alkalmazás: meghűléses betegségekben, reuma ellen.

565. Lathraea squamaria L. – SCROPHULARIACEAE

vicsorgó

Squamariae radix = Anbati radix

Honos D-Euráziában, évelő, bükk, gyertyán és mogyoró gyökerén élősködik. A Középhegységben elég gyakori, üde gyertyán- és büккеleges erdőkben.

Hatóanyag: iridoid aucubin (aucubosid, rhinantin)

Alkalmazás: mérgező, korábban főleg kólíka esetén használták népgyógyászatban.

566. Lathyrus sativus L. – FABACEAE

szeges (szegletes) lednek

Lathyri semen

Honos Mediterráneumban, Elő-Ázsiában. Egyéves lágyszárú, nálunk termesztett.

Hatóanyag: kb. 0,5% neurotoxin N-oxalil-diaminopropionsav, oxalilamino-aminopropionsav, aminonitrilek, betain, kolin, más aminok, fehérjék, lipidek

Alkalmazás: mérgező (lathyrismus), de takarmány szárítva, megfelelő adagban. Homeopathia.

567. Laurus nobilis L. – LAURACEAE

babér(fa)

Lauri folium

Lauri fructus

Lauri aetheroleum

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, természetik még Közép- és D-Amerikában. Bokros vagy akár 8 m-re is megnövő fa örökzöld levelekkel.

Hatóanyag: levélben 1-3% illóolaj (főleg cineol, továbbá, acetogenol, metileugenol, linalool, geraniol, terpineol, pinen, phellandren stb.), kvercetin, kempferol, rutin, leucocyanidin. Termésben 1-4% illóolaj, 25-55% zsíros olaj

Alkalmazás: levél aromaticum, fűszer, likőripar, termés carminativum, amarum, emmenagogum, diureticum, antiparasiticum, fűszer.

568. Lavandula angustifolia Mill. – LAMIACEAE

[syn.: *Lavandula officinalis* Chaix, *L. vera* DC., *L. spica* L.]

(valódi) levendula

Lavandulae flos (*Ph. Eur. 4.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Lavandulae aetheroleum (*Ph. Hg. VII.*, *Ph. Eur. 4.*, *Ph. Hg. VIII.*)

Honos Mediterráneumban, félcserje. Magyarországon a védett, déli oldalakon természetik, nemesített fajtáit telepítik. 5-7 éves növényekről nyert dugványokkal vagy magról kelt palánták felnevelésével szaporítható. A 8-10 cm-es ágesűcsokat 5-6 cm sortávolságra, 3-4 cm tőtávolságra, kb. 3 cm mélyre dugják, majd szabadágakba ültetik szét 20 cm sor- és 10 cm tőtávolságra. A magvetést fagy alá szabadágba végzik, a következő év őszén ültetik állandó helyre. Júniusban, júliusban virágzik. Teljes virágzásban a virágzat alatt az első levél párral együtt vágják, 40-50°C-os műszárítón vagy szellős helyen szárítják, majd géppel morzsolják (beszáradás 8-10:1). Illóolajnyeréshez a virágzás második felében vágják.

Hatóanyag: 1-3% illóolaj (30-55% linalil-acetát, 20-35% linalool, ocimen, cineol, kámfor stb.), szeszkviterpének (pl. caryophyllen-epoxid), 5-10% Lamiaceae-cserzőanyag (főleg rozmarinsav-észterek), kumarin, flavonoid

Alkalmazás: enyhe sedativum, spasmolyticum, carminativum. Külsőleg fürdőnek, párologtatásra. Repellens. Illatszeripar.

569. Lavandula latifolia Medic. – LAMIACEAE

széleslevelű levendula

Spicae aetheroleum

Honos Mediterráneumban, félcserje vagy kisebb cserje.

Hatóanyag: 0,5-1% illóolaj (cineol, borneol, kámfor, kevés linalool és linalil-acetát)

Alkalmazás: illóolaj-előállítás, illatszer.

570. Lawsonia inermis L. – LYTHRACEAE

[syn.: *Lawsonia alba* Lam.]

henna(cserje)

Hennae folium

Henna

Honos Mediterráneumban, Közel-Keleten, Indiai-szubkontinensen. Trópusi Amerikában is elterjedt. 2-6 m magas cserje.

Hatóanyag: festőanyag 1,4-naftokinon, főleg lawson (2-hidroxi-1,4-naftokinon), naftalin-származékok, 5-10% cserzőanyag

Alkalmazás: adstringens, diureticum, külsőleg ekcéma, mycosis kezelésére, hajfesték.

571. Ledum palustre L. – ERICACEAE

mocsári molyüző

Ledi palustris herba

Honos É- és K-Európában, É-Ázsiában, kb. 1 m magas cserje.

Hatóanyag: 0,5-2,5% illóolaj, benne hidroxi-szeszkviterpének, mint ledol (= ledumkámfor), palustrol, továbbá carvacrol, timol. Kumarin (fraxin, esculin)

Alkalmazás: expectorans, diureticum, diaphoreticum, emeticum, erős helyi izgató ízületi bántalmak esetén. Homeopathia.

572. Lemna minor L. – LEMNACEAE

apró békalencse

Lemnae minoris herba

Kozmopolita, áttelelő vízi növény, állóvizekben, mocsarak, lápok vizében gyakori, helyenként tömeges.

Hatóanyag: flavon luteolin-glikozid, orientin, izoorientin, vitexin, izovitexin, vicenin, lucenin, gyanta, viasz, szterol, nyálka-poliszaharid, cserzőanyag, ciklopentansav, fehérjék (pl. albumin)

Alkalmazás: diureticum köszvény, reuma esetén, külsőleg carbunculus kezelésére.

573. Lens culinaris Medik. – FABACEAE

lencse

Honos DNY-Ázsiában és a Mediterraneumban. Nálunk régi, termesztett növény, többféle fajtája ismert. Egyéves, alacsony termetű. Fehérjében gazdag magját nemcsak levesnek és főzeléknek használják, hanem rostos lisztjéből különleges ételeket lehet készíteni.

574. Lentinus edodes (Berk.) Sing. – POLYPORACEAE

shii-take

Honos K-Ázsiában (Kína, Japán), faélősködő vagy korhadó fák törzsén él. Termeszthető, Magyarországon is ismert.

Hatóanyag: 1,3-poli- β -glucan lentinan, kéntartalmú lentionin, vitaminok, kálium, cink, mikroelemek

Alkalmazás: antitumor hatású, aspecifikus immunstimulans (lentinan intravénásan). Erősítő, érelmeszesedés-gátló kivonatai is gyógyszerek. Élelmiszer.

575. Leonurus cardiaca L. – LAMIACEAE

szúrós gyöngyajak

Leonuri cardiaca herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. Helyenként gyomtársulásokban, parlagokon található. Termeszthető. Szőrös alfaja (subsp. villosus Desf. = L. quinquelobatus Gilib.) a Tiszántúlon szórványosan fordul elő, nagyobb hozama miatt ez is gyűjthető és termesztendő. Júniustól augusztusig virágzik, a virágzó hajtásokat gyűjtik, majd árnyékban vagy mesterségesen szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: iridoid ajugol (= leonurid), galiridosid, ajugosid, továbbá diterpén marrubiin, furano-labdán típusú diterpén leosibiricin és leosibirin, galeopsinok, flavonoid, fenolkarbonsav, nyomokban illóolaj (mono- és szeszkviterpének)

Alkalmazás: enyhe sedativum, spasmolyticum, antihypertensivum, szívtáji, neurotikus panaszok, alvászavar esetén különösen jótékony.

576. Leonurus lanatus (L.) Pers. – LAMIACEAE

gyapjas gyöngyajak

Leonuri lanati herba = Ballotae lanatae herba

Honos Szibériában, egyéves lágyszárú. Nálunk termesztendő.

Hatóanyag: szeszkviterpén-lakton, diterpén, cserzőanyag, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: vizelethajtó, reuma ellenes.

577. Lepidium campestre (L.) R. Br. – BRASSICACEAE

mezei zsázsa

Thlaspeos semen

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Egy- vagy kétéves, lágyszárú. Legelőkön, szántóföldi és útszéli gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: glikozinolát, zsíros olaj

Alkalmazás: népgyógyászatban étvágyjavító, emésztést elősegítő. Torma- és mustárpótló. Magját levesbe téve ízesítő, zsenge, vegyszermentes levele nyersen salátákba tehető (borsszerű), de egyszer-kétszer főzve, a főzőlétől mentesen főzeléknek is használható.

578. Lepidium sativum L. – BRASSICACEAE

kerti zsázsa

Lepidii sativi herba = Nasturtii hortensis herba

Nasturtii hortensis semen

Honos É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Magyarországon termesztendő, kisebb méretű ládáknak, cserepekben házi zöldségként is.

Hatóanyag: glikozinolát (glükotropeolin), illóolaj (diallildisulfid), magban még benzil-izotiocianát, kvaterner amin szinapin, kb. 15% zsíros olaj, nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: frissen antibakteriális, vitaminpótló, ízjavító (salátának, ízesítőnek), a herba enyhe diureticum, cholagogum, étvágyjavító, a magból olaj nyerhető.

579. Lespedeza capitata Michx. – FABACEAE

bokorhere

Lespedezae herba

Honos USA és Kanada keleti partján, Európában termesztik. Kb. 1,5 m magas félcserje.

Hatóanyag: flavonol- és flavon-C-glikozidok, homoorientin, lespidin (kempferitrin), kempferol-glikozid, orientin, vitexin, saponaretin, procyanidin

Alkalmazás: diureticum veseelégtelenség, nephrosclerosis esetén, húgyúti betegségekben gyógyszerek formájában.

580. *Leuzea carthamoides* DC. – ASTERACEAE

[syn.: *Rhaponticum carthamoides* (Willd.) Iljin]

szekliceimola

Leuzeae rhizoma cum radicibus

Honos Távol-Keleten, Szibériában. Évelő lágyszárú. Nálunk nedvesebb termőhelyeken kultúrába vehető. Magját 60 cm sortávolságra, 1,5-3 cm mélyre vetjük. Elegendő terméshozama a 3. évtől várható. Májusban, júniusban virágzik. A leveleket vagy a hajtást bimbós állapotban gyűjtik és gyakran forgatva, gyorsan szárítják (beszáradás 5:1). A 3-4 éves gyökeres gyökértörzset szeptemberben, októberben szedik ki. Letisztítás, mosás és feldarabolás után szellős helyen szárítható (beszáradás 3:1).

Hatóanyag: főleg a gyökérben jelentős mennyiségű ekdiszteroid (főleg hidroxiekdizon), szaponin, flavonoid, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: adaptogen, az anyagcserét élénkítve csökkenti a testi és szellemi fáradtságot, erősíti a stressztűrést.

581. *Levisticum officinale* Koch – APIACEAE

(orvosi) lestyán

Levistici radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Levistici herba

Levistici folium

Levistici fructus

Levistici aetheroleum (gyökérből)

Honos Ny-Ázsiában (Iránban), D-Európában. Nálunk természetű. Helybe vetéssel szaporítják, késő ősszel fagy alá vetik. Júliusban, augusztusban virágzik. Gyökérzetét 2-3 év múlva ősszel vagy tavasszal szedik ki, Letisztítás és mosás után szellős, száraz helyen szárítják (beszáradás 4:1), akárcsak a virágzáskor gyűjtött levelet (beszáradás 5-6:1).

Hatóanyag: gyökérben 0,6-1% illóolaj (kb. 70%-a alkil-phthalid, így butil-phthalid, ligusticum-lakton, ligustilid, senkiunolid, phellandren, pinen, terpinen, camphen, myrcen), kumarin, furokumarinok (umbelliferon, bergapten, psoralen), szitoszterol, fenolkarbonsavak, poliin (falkarindiol)

Alkalmazás: diureticum, carminativum, stomachicum, emmenagogum, epe- és húgykő oldódását elősegíti. Fűszer, illóolaját és levelét a konzerv- és likőripar is használja.

582. *Liatris spicata* (L.) Willd. – ASTERACEAE

fűzérés díszcsorba

Liatris spicatae rhizoma

Honos K-Kanadában, K-USA-ban. Európában dísznövény.

Hatóanyag: kumarin, kvercetin-glikozidok

Alkalmazás: diureticum, antigonorrhoeicum. Homeopathia.

583. *Ligusticum sinense* Oliv. – APIACEAE

[syn.: *Ligusticum chuanxiong* Qiu et al.]

szecsuáni medvegyökér

Ligustici sinensis rhizoma

Honos Kínában.

Hatóanyag: monomer alkil-phthalidok (ligustilid, cnidilid, butil-phthalid, senkiunolid), poliin, tetrametil-pyrazin

Alkalmazás: dismenorrhoea, görcsös menstruáció, angina pectoris, fejfájás, reumás bántalmak esetén. Készítményei mérsékelik a trombocita-aggregációt, értágítók.

584. *Lilium candidum* L. – LILIACEAE

fehér liliom

Lilii (albi) flos

Lilii (albi) petala

Lilii (albi) bulbos

Honos Ny-Ázsiában, DK-Európában. Évelő lágyszárú. Kertekben népszerű, a magyarság régi, kedvelt dísznövénye.

Hatóanyag: kb. 14% nyálka-glucomannan, pollenben flavonoid, karotinoid

Alkalmazás: népgyógyászatban külsőleg kelésre, aranyeres csomóra, tyúkszemre teszik. Homeopathia.

585. *Linaria vulgaris* Mill. – SCROPHULARIACEAE

(közönséges) gyujtoványfű,

Linariae herba

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Áttelelő vagy kétéves lágyszárú. Gyomtársulásokban, árokpartokon országszerte gyakori.

Hatóanyag: kb. 1% flavon-glikozid linarin, más flavonoid (pectolinarigenin, pectolinarin), auron aureusin- és bracteatin-glikozid, pirrolidinochinazolin alkaloid peganin, pektin, mannit, gumianyag

Alkalmazás: népi gyógyászatban diureticum, laxans, máj- és epebántalmakban, külsőleg aranyér gyógyítására. Homeopathia.

586. *Linum catharticum* L. – LINACEAE

béka len

Lini cathartici herba

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Egy- vagy kétéves, ritkán többéves lágyszárú.

Hatóanyag: lignan-lakton linin, cserzőanyag, kevés illóolaj, gyanta, cianogén glikozid

Alkalmazás: laxans, diureticum, anthelminticum. Homeopathia.

587. *Linum usitatissimum* L. – LINACEAE

házi len

Lini semen (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Lini seminis farina (Ph. Hg. VII.) = *Lini placentae farina*

Lini oleum (Ph. Hg. VII.)

Lini oleum virginale (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honossága vitatott, ősi rokonfajokból jöhetett létre Európában, igen régóta, világszerte termesztett egy- vagy kétéves lágyszárú kultúrnövény.

Hatóanyag: 3-19% nyálka-poliszaharid (semleges és savas komponensek), 25% nyersrost, 30-45% zsíros olaj, 25% fehérje, szterolok és triterpének, 0,1-1,5% cianogén glikozid (linustatin, neolinustatin, ezek aglükonjai a lotaustralin és linamarin), lignan secoizo-lariciresinol-diglükozid, lignan pinoresinol-diglükozid, ciklusos nona- és oktapeptid

Alkalmazás: mag sok folyadékkal egészben lenyelve enyhe laxans, kivont olaja száraz bőr ápolására, ekcéma és furunculus ellen, érelmeszesedés lassítására, valószínűleg ösztrogén lignán-tartalma miatt immunrendszer erősítésére (rákprevencióra). Lenlisztből készített, kenhető borogatószer (kataplazma) égési sebekre, párapótlóként enyhén fokozza a vérellátást, emiatt bőrpuhító, enyhíti a reumás fájdalmat.

588. *Liquidambar orientalis* Mill. – HAMAMELIDACEAE

keleti ámbrafá

Liquidambaris orientalis balsamum (= *Styrax depuratus*)

Honos Ny-Ázsiában (Kis-Ázsiától Szíriáig), a Földközi-tenger környékén termesztett fa.

Hatóanyag: "storax" balzsam (gyanta sok szabad és kötött fahéjsavval, styrennel, shikimisavval, cserzőanyaggal)

Alkalmazás: antisepticum, antiparasiticum. Illatszertipar.

589. *Liriosma ovata* Miers. – OLACACEAE

Muirapuama lignum

Honos Brazíliában.

Hatóanyag: 0,05% alkaloid muyrapuamin, gyanta, polifenol, szaponin lupeol, szterolok

Alkalmazás: tonicum, aphrodisiacum.

590. *Litchi chinensis* Sonn. – SAPINDACEAE

licsi

Honos Kínában, örökzöld, trópusi fa. Savanykás, édes húsu magköpenye vagy a belőle készült kompót, aszalvány különleges csemege.

591. *Lithospermum officinale* L. – BORAGINACEAE

kőmagvú gyöngyköles

Lithospermi semen = *Milii solis semen*

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi tájain, Indiai-szubkontinensen. Száraz tölgyeseinkben, bokorerdőinkben elég gyakori évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 17-20% zsíros olaj, szterolok, kovásv, kalcium-karbonát, fruktan

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum vese- és hólyagbántalmakban. (Ugyanerre használható az útszéli gyomtársulásokban gyakori mezei gyöngyköles, *Lithospermum arvense* L. herbája.)

592. *Lithospermum purpureo-coeruleum* L. – BORAGINACEAE

erdei gyöngyköles

Lithospermi repentis herba

Honos Közép-Európában, évelő, később gazdagon indás. A Középhegységben viszonylag gyakori. Száraz, mészkedvelő tölgyesekben található.

Hatóanyag: alifás alkohol, viaszalkohol, fruktan, sztahióz

Alkalmazás: külsőleg emolliens, hűsítő.

593. *Litsea cubeba* (Lour.) Pers. – LAURACEAE

Litseeae cubebae aetheroleum

Honos Kínában, Kelet-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában.

Hatóanyag: citral, metilheptanon, limonen, sabinen

Alkalmazás: illatszeripar.

594. *Lobaria pulmonaria* L. Hoffm. – STICTACEAE

tüdőzuzmó

Lobariae pulmonariae lichen

Honos szerte a Földön, epifiton.

Hatóanyag: kb. 3% zuzmósav (stictinsav, telephorsav, gyrophorsav), koleszterin, nyálka-poliszaharid, cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban felső légúti hurutok esetén. Homeopathia.

595. *Lobelia inflata* L. – LOBELIACEAE

lobélia

Lobeliae (inflatae) herba

Lobeliae semen

Honos É-Amerikában, egyéves lágyszárú, kis termetű.

Hatóanyag: 0,2-0,5% piperidin alkaloid (főleg lobelin, továbbá meso-lobelanin, meso-lobelanidin és piperideinek)

Alkalmazás: lobelin légzésizgató, bronchodilatator, gyóógyszerként vegetatív ganglion-izgató hatása miatt megakadályozhatja a légzésbénulást intravénásan adagolva, mérgező, csakis orvos adagolhatja. Egyes készítmények formájában dohányzást leszoktató.

596. *Lolium temulentum* L. – POACEAE

szédítő vadóc

Lolii temulenti fructus (= semen)

Honos Mediterráneumban, sokféle elterjedt, kozmopolita. Egy- vagy kétéves, lágyszárú. Országosan elterjedt, de szórványosan, főleg szántók gyomtársulásaiban.

Hatóanyag: alkaloid (perlolin, loliin, temulentin, temulin), keményítő, zsíros olaj, cserzőanyag, kovásva

Alkalmazás: korábban fájdalomcsillapító húgyúti, menstruációs panaszok esetén. Homeopathia.

597. *Lonicera caprifolium* L. – CAPRIFOLIACEAE

jerikói lonc

Lonicerae flos

Lonicerae folium

Honos DK-Európában, Kaukázusban, Európában sokféle telepítik. 5 m magasra is megnövő cserje. Országosan elterjedt, részben honos, főként szárazabb tölgyesekben, bokorerdőkben szórványosan.

Hatóanyag: szaponin, fenol-glikozid, luteolin

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum, diaphoreticum, vértisztító. Homeopathia.

598. *Lophophora williamsii* (Lem.) Coult. – CACTACEAE

pejotl, meszkalinkaktusz

Lophophorae williamsii stipes

Honos Mexikóban, USA középső részének déli területein. Üvegházi telepítésre alkalmas kaktusz.

Hatóanyag: kb. 5% protoalkaloid mescaline, N-metil-mescaline, N-formil-mescaline stb., továbbá izokinolin-típusú alkaloidok (pl. anhalamin, anhalidin, pellostin, peyotin, anhalonin, hordenin, lophophorin, peyophorin, lophotin), egyéb alkaloid (pl. peyonin, peyoglutam)

Alkalmazás: terápiás adagban, orvosi felügyelettel szívélégtelenség kezelésében, központi idegrendszeri hatása miatt hallucinogén, kábítószerként is használják (pl. mescaline). Homeopathia.

599. Luffa aegyptica Mill. – CUCURBITACEAE

[syn.: *Luffa cylindrica* M. Roem.]

szivacsstök, luffatök

Luffae cylindricae fructus

Luffae cylindricae semen

Honos trópusi Afrikában, Ázsiában, trópuson és szubtrópuson sokfelé termesztik. Egyéves, lágyszárú.

Hatóanyag: cucurbitacin B, egyéb triterpénzaponinok (oleanolsav-glikozidok), magban kb. 20% zsíros olaj, az előbbi szaponinokon kívül gypsogenin, gypsogenin-lakton, szterolok

Alkalmazás: termés leve diureticum, drasztikus hashajtó, a magból olajat nyernek.

600. Lunaria annua L. – BRASSICACEAE

kerti holdviola

Violae lunariae semen

Honos DK-Európában, sokfelé elterjedt. Egy- vagy kétéves lágyszárú. Kerti dísznövény, néha elvadul. A D-Dunántúlon helyenként megtalálható szurdokerdőkben, bükkösökben.

Hatóanyag: kb. 1% peptid-alkaloid, főleg lunarin, lunaridin, numismin, továbbá alkil-izotiocianát-glikozidok (pl. glücoputranjivin, glücocochlearin, berteroin)

Alkalmazás: mint mustár.

601. Lupinus luteus L. – FABACEAE

sárga csillagfürt

Lupini lutei herba

Lupini lutei semen

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában. Egyéves lágyszárú, Magyarországon homokos területeken termesztik.

Hatóanyag: magban 1-1,8% kinolizidin és piperidin alkaloid (spartein, lupanin, lupinin, matrin), 20-30% szénhidrát. Herbában lupanin-fenolkarbonsav-észterek, flavonoidok (pl. luteolin), szaponin (lupeol-glikozidok)

Alkalmazás: mag kávépótszer, nemesített, alkaloidszegény fajtái takarmányt szolgáltatnak. A fő alkaloidok (lupanin, spartein) inszekticidek. Spartein ganglionbénítő, gyógyszerek formájában adagolható. Herbából vagy magból a spartein kinyerhető.

602. Lycium barbarum L. – SOLANACEAE

[syn.: *Lycium halimifolium* Mill.]

ördögcérna

Lycii herba

Honos K-Ázsiában, Földközi-tenger környékén. 1-3 m-re növény, nálunk különösen kerítéseket borít, telepítik, de sokszor kivadulva terjed.

Hatóanyag: hioszciamin, más tropán-alkaloid, cholin, betain (érett termésben nyomokban alkaloid, sok karotinoid)

Alkalmazás: purgans, diureticum. Bogyója tonicum (gyökérgérge is).

603. Lycium chinense Mill. – SOLANACEAE

kínai ördögcérna, Goji-bogyó

Lycii chinensis fructus

Honos Kínában, Közép-Ázsiában. Dísznövényként nálunk is termesztendő.

Hatóanyag: karotinoidok, flavonoid, illóolaj (szeszkviterpén dihidrociperon, solavetivon), szterolok, triterpén (cycloartenol, cycloeucaenol, gramiszterol), a termések főleg éretlen állapotban tartalmazhatnak tropanoid alkaloidot.

Alkalmazás: tonicum, immunmodulans kivonatok, gyógyszerek formájában. Gyümölcsének fogyasztása óvatosságot igényel, ha hangulatjavító hatása tapasztalható.

604. Lycoperdon fajok, Calvacea fajok – LYCOPERDACEAE

pöfeteg fajok

605. Langermannia gigantea (Batsch: Pers. Rostk.)

óriás pöfeteg

Lycoperdonis fungus

Honosak Közép-Európában, É-Amerikában.

Hatóanyag: szterolok, aminosavak, aminok, sárga pigment lycoperdin

Alkalmazás: homeopathia.

606. *Lycopersicon esculentum* Mill. – SOLANACEAE

paradicsom

Lycopersici herba

Lycopersici fructus recens

Honos D-Amerikában, világszerte termesztik.

Hatóanyag: karotinoidok (pl. karotinok, xanthofillok, főleg lycopin), vitaminok, szerves savak, aminosavak és aminok, illatanyagok (aldehidek, észterek, alkoholok), szterolok, magban zsíros olaj, fehérje. A herbában szteroid alkaloid (tomatidin, tomatin, solanidin, solasodin), szaponin, fenolkarbonsavak, flavonoid, 5-6% cserzőanyag, kumarin és furokumarin (pl. herniarin, esculin, bergapten)

Alkalmazás: nyers termés frissen vagy konzerválva vitamindús ételmyszer. Antioxidáns, érlemeszesedésgátló, rákprevencióban is szerepe lehet. Levél külsőleg ízületi fájdalmak esetén borogatásként. Homeopathia.

607. *Lycopodium clavatum* L. – LYCOPODIACEAE

kaposos korpafű

Lycopodii herba

Lycopodium (= *Lycopodii spora*)

Cirkumpoláris. Élő lágyszárú. Középhegységben több helyen, a Dunántúlon szórványosan, mészkerülő bükkösökben, tölgyesekben, nyíres-fenyérekben, szőrfügyepekben, fiatal lucosokban. Védett. Európa többi részén is ritkul, Kínában nagyobb mennyiségben terem.

Hatóanyag: 0,1-0,4% kinolizidin-vázás alkaloid lycopodin, clavatin, lycodolin (és több más társalkaloid), kb. 0,2% flavonoid (apigenin- és chrysoeriol-származék), triterpének (episerratriol, lycoclavanin), a spórában zsíros olaj, szterol

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum vese- és húgyhólyag-betegségekb, emmenagogum. A spóra különleges hintőpor. Homeopathia. Mérgező hatása miatt belsőleges használata fokozott óvatosságot igényel, ennek ellenére dohányzás leszoktatására és alkohol elvonókúrára is kipróbálják.

608. *Lycopus europaeus* L. – LAMIACEAE

vízi peszterce

Lycopi herba

Honos Eurázsiaiban, Mediterráneumban. Áttelelő, vízi lágyszárú. Mocsarakban országszerte elég gyakori.

Hatóanyag: 0,2% illóolaj, 3% gyanta, 2-2,5% flavonoid, 0,1% kumarin, fenolkarbonsavak és -depszidek (lithospermsav), 2-3% cserzőanyag, ursolsav

Alkalmazás: hyperthyreosis enyhébb formáiban, tonicum, adstringens. Homeopathia.

609. *Lysimachia nummularia* L. – PRIMULACEAE

pénzlevelű lizinka

Lysimachiae nummulariae herba

Honos K- és D-Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Élő lágyszárú, országszerte gyakori mocsárréteken, nedves réteken. Elterülő, apró növény.

610. *Lysimachia vulgaris* L. – PRIMULACEAE

közönséges lizinka

Lysimachiae vulgaris herba

Honos Eurázsiaiban, Mediterráneumban. Élő lágyszárú, mocsarakban és lápréteken aránylag gyakori. Több mint 1 m magasra is megnőhet.

Hatóanyag: cserzőanyag, procyanidinek, flavonoidok, szaponinok

Alkalmazás: diarrhoea, dysenteria, antibakteriális és gyulladásgátló, külsőleg borogatásként reumás fájdalmakban, bőrfertőzés ellen, öblögetőként száj nyálkahártya-gyulladások esetén. Homeopathia.

611. *Lythrum salicaria* L. – LYTHRACEAE

réti füzény

Lythri herba (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) = *Salicariae herba*

Honos Eurázsiaiban, Mediterráneumban. Meghonosodott Amerikában is. Élő lágyszárú. Mocsaras helyeken, vízpartokon, nedves réteken országszerte gyakori. Hosszú virágzatú, dísnövényként telepíthető fajtája ('Morden Pink') szeptemberig virágzik.

Hatóanyag: 5-12% cserzőanyag gallotannin, fenolkarbonsavak, flavon-glikozidok, virágban malvidin- és cyanidin-glikozidok

Alkalmazás: adstringens, antidiarrhoeicum, vérzéscsillapító. Homeopathia.

M

612. Macadamia integrifolia Maiden et Betche – PROTEACEAE

makadámdió

613. Macadamia ternifolia F. Muell.

hármastevelű makadámdió

614. Macadamia tetraphylla L. Johns.

Honosak Ausztráliában.

Macadamiae semen

Macadamiae oleum

Hatóanyag: magban kb. 70% zsíros olaj, cianogén glikozid proteacin (különösen a *M. ternifolia*-ban)

Alkalmazás: élelmiszer (pirítva, főzve, sózva), a magból olajat nyernek.

615. Magnolia virginiana L. – MAGNOLIACEAE

[syn.: *Magnolia glauca* L.]

virginiai magnólia, illatos liliomfa

Magnoliae (glaucae) flos

Magnoliae (glaucae) cortex

Honos USA keleti részén, Közép- és D-Európában sokfelé ültetik. Nálunk rokonfajait ismerjük jobban (kertekben, parkokban).

Hatóanyag: kéregben főleg alkaloid izokinolin-származék magnolin, virágban kb. 0,04% illóolaj

Alkalmazás: homeopathia.

616. Mahonia aquifolium (Pursh) Nutt. – BERBERIDACEAE

mahónia

Mahoniae cortex

Mahoniae aquifolii radix

Honos K- és Ny-Kanada, ÉNy-USA. Szerte Európában, így Magyarországon is gyakori, kerti díszcserje.

Hatóanyag: szár- és gyökérgéjében alkaloid (berberin, oxyacanthin, isocorydin, berbamin), cserzőanyag

Alkalmazás: homeopathia.

617. Mallotus philippinensis (Lam.) Muel.-Arg. – EUPHORBIACEAE

[syn.: *Rottlera tinctoria* Roxb.]

kamala

Kamala = Malloti philippinensis fructi pericarpium

Honos Indiában, Sri Lankán, D-Kínában és Malajziában, ÉK-Ausztráliában. Kisebb fa. A toktermés ledörzsölt mirigyszőrei szolgáltatják a drogot (szitálás, mosás és szárítás után).

Hatóanyag: 50-80% vörös vagy sárga gyanta, benne főleg floriglucin-származékok (10-12% rottlerin, izorottlerin, homorottlerin stb.), gumianyag, cserzőanyag, viasz, fehérje

Alkalmazás: féregűző, hashajtó.

618. Malus domestica Borkh. – ROSACEAE

[syn.: *Malus sylvestris* Mill. var. *domestica* (Borkh.) Mansf., *Pyrus malus* L.]

nemes alma(fa)

Mali fructus = Pyri mali fructus

Vadon termő ősi alakjai honosak Európában (pl. *M. sylvestris* (L.) Mill.), Ny- és Közép-Ázsiában (*M. prunifolia* (Willd.) Borkh., *M. baccata* Borkh.). Világszerte sok fajtáját termesztik.

Hatóanyag: gyümölcshúsban 1-2% pektin, cukrok, szerves savak, terméshéjban különösen sok és többféle flavonoid (kvercetin-, kempferol-származékok, cyanidin-, leucoanthocyanidin-glikozidok), főként magházban dihidrochalkon-glikozidok (pl. floridzin, trilobatin, sieboldin), az egész termésben fenolkarbonsavak (pl. klorogénsav), alkoholok, aminok és észterek. Vitaminok. Magban kb. 20% zsíros olaj, floridzin, cianogén glikozidok (pl. amygdalin)

Alkalmazás: nyersen vagy szárítva enyhe antidiarrhoeicum. Dyspepsia, emésztési zavarok, vitaminhiány esetén. Élelmiszer, italalapanyag.

619. Malva neglecta Wallr. – MALVACEAE

kereklevelű mályva

Malvae folium (Ph. Hg. VII., ÖAB, Ph. Helv., DAC) =

Malvae (neglectae = grandifoliae = vulgaris = parvifoliae) folium

Malvae flos (Ph. Hg. VII.)

Honos D-Közép-Euráziában, É-Afrikában. Egy- vagy többéves lágyszárú, országszerte gyakori, főként gyomtársulásokban.

620. Malva sylvestris L. – MALVACEAE

erdei mályva

Malvae sylvestris flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Malvae (sylvestris = coeruleae)*

flos (Ph. Hg. VII.)

Malvae folium (Ph. Hg. VII., ÖAB, Ph. Helv., DAC)

Cirkumpoláris. Egy- vagy többéves lágyszárú, mindenhol közönséges, főként gyomos helyeken. Az előbbivel együtt mindkét faj májustól késő őszig virágzik. A levelek a virágzás kezdetétől, 3 cm-es nyéllel gyűjtendők. Ha porosak, sárosak, lemosás szükséges. A rozsdagombával fertőzött vagy rovarrágott leveleket ki kell válogatni. Gyorsan, szellős helyen szárítandó (beszáradás 5:1). A virágok csészével gyűjtendők és hasonlóképpen szárítandók (beszáradás 6:1).

Hatóanyag: kb. 8% nyálka-heteropoliszaharid (pl. arabinoglucan, rhamnoglactan, poligalacturonan), flavonoid-szulfát, kevés cserzőanyag, virágban még cyanidin-glikozidok

Alkalmazás: felső légutak meghűléses, hurutos panaszai, torokgyulladás esetén, gyomor- és bélhurut kezelésére. Külsőleg felületi sérülésekre.

621. Malva sylvestris L. subsp. mauritiana Thell. – MALVACEAE

mórmályva

Malvae mauritii flos

Honos É-Afrikában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú, de fajtáit inkább egyéves kultúrákban termesztik Magyarországon, mivel rozsdagombára igen érzékeny. Ősszel vagy kora tavasszal vetik 50 cm sortávolságra, 1 cm mélyre. Júniustól késő őszig virágzik. A virágokat folyamatosan gyűjtik, a szárítás árnyékban történik (beszáradás 7:1).

Hatóanyag: kb. 10% nyálka-heteropoliszaharid (poligalacturonan, arabinoglucan, galactan stb.), kevés cserzőanyag, anthocyanidin-glikozidok (főleg malvin)

Alkalmazás: ételízesítő (ital) festésére engedélyezett festékdrog. Megfázás, torokfájás esetén hurutoldó, nyálkahártya-gyulladást csillapító, gyomor-, bél- és hólyaghurutos betegségek esetén.

622. Mandragora officinarum L. – SOLANACEAE

mandragora

Mandragorae radix

Mandragorae folium

Honos DK-Európában. Évelő, törpe szárú, dús levelű. Nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: 0,3-0,4% tropán-alkaloid (szkopolamin, L-hioszciamin, atropin, mandragorin stb.)

Alkalmazás: régen sebészetben anaestheticum, antiasthmaticum, antidysmenorrhoeicum. Kábítószer. Homeopathia.

623. Mangifera indica L. – ANACARDIACEAE

mango

Honos az Indiai szubkontinensen, Indokínában, elterjedt a trópusokon. Ízletes gyümölcse kedvelt. Laxatív, bélféregűző, dizentéria ellen is hatásos lehet. A trópusi népek sok más baj esetén is alkalmazzák nemcsak a gyümölcsöt, hanem kérgének főzetét is.

624. Manihot esculenta Crantz – EUPHORBIACEAE

[syn.: *Jatropha manihot* L.]

manióka, tapióka, kasszáva

Manihot amyllum

Honos trópusi területeken. Trópusi országokban sokféle termesztik.

Hatóanyag: gumóban keményítő, cianogén glikozid (pl. linamarin)

Alkalmazás: kivont, tisztított és cianogén vegyületektől mentes liszt és keményítő ételízesítő, gyógyszeripari alapanyag.

625. Maranta arundinacea L. – MARANTACEAE

(bermudai) maranta

Marantae amyllum

Marantae rhizoma

Honos D-Amerika északi és nyugati területein. Trópusokon sokféle termesztik.

Hatóanyag: gyökértörzs keményítőben gazdag

Alkalmazás: kivont és tisztított keményítő élelmiszer és bevonószer, különösen előnyös gyermekeknek, lábadozó betegeknek.

626. *Marchantia polymorpha* L. – MARCHANTIACEAE

csillagos májmoha

Hepaticae fontanae herba

Cirkumpoláris, nedves termőhelyeken gyakori.

Hatóanyag: kb. 4% keményítő, cukrok, kb. 0,5% illóolaj, szerves savak (pl. akonitsav), anthocyanidin-glikozidok, apigenin- és luteolin-glucuronidok

Alkalmazás: homeopathia.

627. *Marrubium vulgare* L. – LAMIACEAE

orvosi pemetefű

Marrubii herba (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) = Marrubii albi herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein, É-Afrikában, Indiai-szubkontinensen. Magyarországon egyre jobban ritkuló élő lágyszárú, néhol útszéleken, gyomtársulásokban, parlagokon, legelőkön felbukkan. Termeszethető. Júniusban, augusztusban virágozik. Közvetlenül virágzás előtt gyűjtik, természetű állományból akár 2-3-szor is. A kórómentes hajtásokat árnyékban, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1)

Hatóanyag: furanolabdan-típusú diterpén-lakton (premarrubiin, marrubiin), egyéb diterpén (peregrinol, vulgarol, marrubenol, marrubiol), kolin stachydrin, betonicin, továbbá akár 7% Lamiaceae-cserzőanyag, fenolkarbonsavak, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: nyálkaoldó, felső légúti panaszok esetén hurutoldó, expectorans. Amarum, cholagogum. Gyógycukorka készül belőle.

628. *Marsdenia condurango* Rchb. – ASCLEPIADACEAE

[syn.: *Marsdenia reichenbachii* Triana]

kondurángó(cserje)

Condurango cortex (ÖAB, Ph. Helv., DAC)

Honos D-Amerika nyugati részén. Kelet-Afrikában is termesztik. Kúszó cserje.

Hatóanyag: 1-3%-ban keserű szteroid (pregnan-típusú, digitanolhoz hasonló) condurango-glikozidok, szterolok, más triterpének, fenolkarbonsavak

Alkalmazás: amarum, étvágygerjesztő tonicum, stomachicum (akut gastritis vagy krónikus gyomorhurut esetében). Homeopathia.

629. *Matricaria recutita* L. – ASTERACEAE

[syn.: *Matricaria chamomilla* L., *Chamomilla recutita* (L.) Rausch.]

orvosiszékfű, kamilla

Matricariae flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Chamomillae anthodium (Ph. Hg. VII.) (= flos)

Chamomillae cribratum

Matricariae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Chamomillae aetheroleum (Ph. Hg. VII.)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein. Egyéves vagy ősszel kelő, áttelelő lágyszárú. Mészben szegény talajon, szántókon, taposott gyomtársulásokban, legelőkön, szikes pusztákon gyakori. Nemesített fajtáit termesztik. Augusztus végén, szeptember elején vetik, májustól júniusig virágozik. Virágzásokor, napos déli órákban gyűjtik a vadon termő állományokról (kamillafésűvel, a természeteteket inkább speciális kombájnnal). A tisztított, nyers drogot szellős, de meleg helyen vagy műszárító igénybe vételével szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,3-1,5% illóolaj (kék színű, matricinből képződő chamazulen, továbbá α -bisabolol és oxidációs származékai, chamaviolin, spathulenol, cis- és trans-en-in-dicycloéterek), flavonoidok (apigenin-, luteolin-, kvercetin-glikozidok), szeszkviterpén-laktonok (matricin, matricarin, dezacetil-matricarin), kumarin (umbelliferon, herniarin), fenolkarbonsavak, fruktan, glukuronoxilan

Alkalmazás: antiphlogisticum, antibakteriális (külsőleg is), spasmolyticum, carminativum, stomachicum (gyomor- és bélhurut, felső légúti hurutok és megbetegedések esetén, külsőleg borogatás, fürdő, öblögetés formájában). Illóolaj illatszeriparban, kozmetikumként is.

630. Medicago sativa L. – FABACEAE

kék lucerna, takarmánylucerna

Medicaginis sativae herba

Honos Ny-Ázsiában, világszerte termesztik, főleg a mérsékelt égövi területeken. Évelő lágyszárú, egyik legfontosabb termesztett növényünk.

Hatóanyag: szaponin (szójaszapogenol-glikozidok, oleanolsav bidesmosidok, pl. medicagensav-, hederagenin-glikozidok, egyéb szaponinok), fenol coumestrol, L-canavanin (főleg magban)

Alkalmazás: csökkenti a vér koleszterin szintjét, fogyaszto szerek (készítmények) alkotója.

631. Melaleuca alternifolia (Maiden et Betche) Cheel – MYRTACEAE

ausztrál teafa

Melaleucae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Ausztráliában. 3-6 m magas cserje vagy fa. Hasonló éghajlatú országokban termesztik. (Illóolajat szolgáltathat a *M. linariifolia* Smith, a *M. dissitiflora* F. Mueller és más *Melaleuca* fajok is.)

Hatóanyag: levélben kb. 2% illóolaj. Illóolaj összetevői: kb. 40% terpinen-4-ol, 10% α -terpinen, 20% γ -terpinen, terpineol, pinenek, myrcen, szeszkviterpének (aromadendren, viridifloren, cadinen)

Alkalmazás: baktericid, antiszeptikus, fungicid. Külsőleg bőrgyógyászatban. Illatszert- és kozmetikai ipar.

632. Melaleuca leucadendra (L.) L. – MYRTACEAE

ezüstös hangamirtusz, kajeputfa

Cajeputi aetheroleum

Honos Malajziában, Ausztráliában. Trópusokon termesztik. 40 m magasra is megnő.

Hatóanyag: 50-70% eucalyptol, terpineol, pinen, valeraldehid, szeszkviterpének, azulen

Alkalmazás: antiszeptikus, expectorans, szájvizek alkotórésze (fog- és fülfájásra), külsőleg reumás fájdalom csillapítására. Illatszeripar.

633. Melaleuca viridiflora Solan. – MYRTACEAE

[syn.: *M. quinquenervia* (Cav.) Blake]

niauli(fa), széleslevelű teafa

Niauli aetheroleum

Honos É-Ausztráliában, Malajziában. 7-18 m magasra nőhet.

Hatóanyag: kb. 60% eucalyptol, pinen, terpenil-valerianal, benzilaldehid, valeraldehid

Alkalmazás: szájüreg betegségek kezelése, ritkábban illatszeripar.

634. Melilotus officinalis (L.) Lam. – FABACEAE

orvosi somkóró

Meliloti flos

Meliloti herba (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, Mediterráneumban, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Rendszerint kétéves lágyszárú. Gyomtársulásokban, legelőkön, utak, szántóföldek szélén, parlagokon, domboldalakon, folyók mentén gyakori. Májustól késő őszig virágozik. A 40 cm-nél nem hosszabb, végálló virágos hajtásait vagy a lefosztott virágzatokat gyűjtik. Árnyékos, szellős helyen szárítják (beszáradás 4:1 herba, 5-6:1 flos).

Hatóanyag: 0,1-0,8% kumarin (kumarin, melilotin), melilotosid, fenolkarbonsavak, flavonoid, oleanolsav-típusú szaponin

Alkalmazás: kivonatait készítmények formájában krónikus vénás elégtelenség, thrombophlebitis, érgyulladás esetén használják. Népgyógyászati tapasztalatok szerint visszeres, aranyeres bántalmak kezelésére külsőleg borogatás formájában, belsőleg diureticum, májbetegségek esetén is használatos.

635. Melissa officinalis L. – LAMIACEAE

orvosi citromfű, méhfű

Melissae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Melissae herba

Melissae aetheroleum

Honos DNY-Ázsiában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. Szórványosan üde tölgyesekben található, de előfordulhat kultúrából kivadultan is. Termeszthető, szaporítható magvetéssel, palántaneveléssel, tőosztással, bujtással vagy dugványozással. Júniustól szeptemberig virágozik. Bimbós állapotban szedik le (lehetséges másodszori vágás is), majd szellős helyen vagy műszárítóval szárítják (beszáradás 5-6:1 folium, 4:1 herba).

Hatóanyag: 0,05-0,3% illóolaj (30-40%-a citronellal, továbbá geranial, nerol, neral, geraniol, a szeszkviterpének közül főleg germacren D, β -caryophyllen-epoxid), triterpének, 4-7% Lamiaceae cserzőanyag, főleg fenolkarbonsav-származékok, rozmarinsav, klorogénsav, kávésav, továbbá flavonoidok

Alkalmazás: neurovegetatív eredetű gyomor- és bélpanaszokban, fejfájásra, pszichovegetatív szívpanaszok és dysmenorrhoea esetén, spasmolyticum, cholagogum. Gyermeknek felső légúti megbetegedésekben. Külsőleg fürdőbe, készítmények formájában herpesvirus-fertőzés tüneteinek enyhítésére.

636. Melittis melissophyllum L. – LAMIACEAE

déli méhfű

Honos szubmediterrán területeken. Évelő lágyszárú, nálunk mediterrán reliktum, alig található mészkedvelő tölgyesekben.

637. Melittis carpatica Klok.

[syn.: *M. grandiflora* Sm.]

nagyvirágú méhfű, mecsekifű(tea)

Honos Közép-Európában. Évelő lágyszárú, a Középhegység és a Dunántúl üde lombdöiben helyenként előfordul.

Melittidis herba

Hatóanyag: cserzőanyag, flavonoid, kumarin, kevés illóolaj

Alkalmazás: népgyógyászatban emésztő- és légzőszervi bántalmak esetén, teája üdítő italként is.

638. Mentha aquatica L. – LAMIACEAE

vízi menta, balzsamka

Menthae aquaticae folium

Menthae aquaticae herba = Balsami palustris herba

Honos Európában, Mediterráneumban, de elterjedt Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Afrikában, Amerikában. Évelő lágyszárú, mocsarakban, nedves mocsár- és lápréteken gyakori.

Hatóanyag: 0,3-0,8% illóolaj (kb. 35% linalool, 60% menthofuran, továbbá linalil-acetát, cineol, limonen, terpineol, pulegon, mentol, menton), kb. 7% cserzőanyag.

Alkalmazás: mint borsmenta.

639. Mentha arvensis L. – LAMIACEAE

mezei menta

Menthae arvensis folium

Cirkumpoláris. Inkább az Áföldön fordul elő üde gyomtársulásokban. Áttelelő vagy évelő lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 0,2% illóolaj (pulegon, menthofuran, menthofurolakton), hesperidin

Alkalmazás: népgyógyászatban főleg carminativum, diaphoreticum.

640. Mentha canadensis L. – LAMIACEAE

[syn.: *Mentha arvensis* L. var. *piperascens* Malinv.]

kínai (japán) menta

Menthae arvensis aetheroleum partim mentholi privum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos K-Ázsiában, Kínában, Indokínában, Malajziában, Kanadában, USA-ban.

Hatóanyag: levélben 1-3% illóolaj, melyben a mentol elérheti a 80%-ot, továbbá menthon, izomenthon, carvomenthon, thujon, pinen, limonen, phellandren, santen, piperiton, piperitonoxid, piperitonepoxid, menthylacetát, thujen stb.

Alkalmazás: carminativum, diaphoreticum, illóolaj-előállítás ("japán borsmenta illóolaj"), mentolt részben eltávolítva nyerik a hivatalos, "csökkentett mentoltartalmú mezei mentaolaj" nevű illóolajat.

641. Mentha longifolia (L.) Nath. – LAMIACEAE

lómenta

Menthae longifoliae herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Forráslápok, patak menti és artéri társulások jellemző faja, áttelelő vagy évelő lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 1% illóolaj (carvon, mentol, dihidrocarveol), flavonoid (kvercitrin, luteolin-, apigenin-, acacetin-, eriodiktiol-glikozidok, hesperidin, diosmin)

Alkalmazás: antiseptikus, adstringens, népgyógyászatban reuma és láz esetén, továbbá carminativum.

642. Mentha x piperita (L.) Huds. – LAMIACEAE

borsosmenta, borsmenta

Menthae piperitae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Menthae piperitae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Bizonytalan eredetű hibrid, őseiből (*M. aquatica* X *M. spicata*) alakulhatott ki. Élő lágyszárú, világszerte termesztik. Zöldeiből változatai (*f. pallens*) mellett lilás árnyalatú változatai (*f. rubescens* = Mitcham-típusúak) ismertek. Vegetatív úton, tarackjai révén vagy gyökeres sarjhajtásokkal szaporítható. Júliustól szeptemberig virágzik. Első vágását a virágzás kezdetén, a másodikat szeptember végén, október elején végzik. A hajtást, illetve a szártól lefosztott leveleket szellős helyen vagy műszáritóban szárítják (beszáradás 5:1). Illóolaj lepárlásra járva szecskázóval takarítják be.

Hatóanyag: 1-3% illóolaj (kb. 50% mentol, 20% menthon, menthil-acetát, egyéb menthil-észter)

Alkalmazás: spasmolyticum, carminativum, cholagogum, stomachicum, étvágygerjesztő, alkalmas akut és krónikus gastritis és enteritis kezelésére is, íz- és szagjavító. Kozmetikai ipar (fogkrém), élelmiszeripar (fűszer, likőr, üdítő, rágógumi, cukorka stb.).

643. Mentha pulegium L. – LAMIACEAE

csombormenta

Pulegii herba = *Menthae pulegii herba*

Pulegii aetheroleum = *Menthae pulegii aetheroleum*

Honos Eurázsiaián, élő lágyszárú. A Dunántúlon és az Alföldön mocsárréteken elég gyakori.

Hatóanyag: 1-2% illóolaj (kb. 80% pulegon, továbbá menthon, izopulegon, piperiton, piperitenon stb.)

Alkalmazás: népgyógyászatban máj- és epebetegségekben, abortívumként is. Illóolaj-gyártás.

644. Mentha spicata L. convar. crispa(ta) (Benth.) Mansf. – LAMIACEAE

fodormenta

Menthae crispae folium (Ph. Hg. VII.) = *Menthae spicatae folium*

Menthae crispae aetheroleum = *Menthae spicatae aetheroleum*

Bizonytalan, fajhibrid eredetű, élő lágyszárú. Régóta termesztett. Vegetatív úton szaporítható. A jó állapotban lévő ültetvényeket 3-4 évig is termesztésben lehet tartani. Júliustól őszig virágzik. A virágos hajtást vagy a leszedett leveleket szellős helyen vagy műszáritón szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: kb. 0,8-2,5% illóolaj (kb. 50-60% carvon, továbbá limonen, pinen, dihidrocarveol, menthan stb.), metoxi-flavonok, rozmarinsav, cserzőanyag

Alkalmazás: levél főként aromaticum, fűszer, ételízesítő. Kozmetikai és illatszeripar (fogkrém, rágógumi, szájvíz, illatszer), inhalálásra is.

645. Mentzelia cordifolia Dombay – LOASACEAE

anguraté, szívlevél

Mentzeliae herba

Honos D-Amerikában, főleg Peruban. Kb. fél méteres félcserje.

Hatóanyag: iridoid (mentzelosid, mentzefoliol, gükozil-mentzefoliol, 7-chlorodeutzol), kumarin (pl. scopoletin), flavonoid, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: teltségérzés, émelygés, gyomorégés, étvágytalanság esetén, gastritis és gyomor-bélhurut kezelésére akár kúraszerűen.

646. Menyanthes trifoliata L. – MENYANTHACEAE

vidrafű

Menyanthis trifoliatae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Trifolii fibrini folium* (Ph. Hg. VII.)

Honos Közép- és É-Európában, Szibériában, K-Kanadában, szubarktikus Amerikában. Élő, vízi lágyszárú, hengeres gyökértörzsszel. Tözege legréteken, mocsaras termőhelyeken él, annyira kiritkult, hogy Magyarországon szigorúan védett. Üzemi szinten nem termesztendő. Importdrog.

Hatóanyag: secoiridoid-glikozidok (dihidrofoliamenthin, menthiafolin), iridoid loganin, kevés monoterpén-alkaloid (gentianin, gentianidin, gentialutein, gentiatibetin), flavonoid

Alkalmazás: stomachicum anorexia esetén, amarum.

647. Mercurialis annua L. – EUPHORBIACEAE

egynyári szélű

Mercurialis (annuae) herba

Honos Európában, Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Egyéves, közel fél m-re is megnő, lágyszárú. Nálunk szórványosan fordul elő, laza és középkötött talajú szántók, útszélek gyomtársulásaiban.

Hatóanyag: metil-amin (mercurialin), kb. 1% szaponin, 15% kovasav, flavonoid (pl. izorhamnetin-glikozid)

Alkalmazás: enyhe laxans és diureticum, népgyógyászatban külsőleg ekcémára. Homeopathia.

648. Mercurialis perennis L. – EUPHORBIACEAE

erdei szélfű

Mercurialis perennis herba

Honos Európában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori gyertyán- és büккеlegyes üde erdőkben.

Hatóanyag: mint az előbbi, még kempferol-3-rutinozid

Alkalmazás: mint előbbi, de főleg homeopathia.

649. Metroxylon sagu Rottb. – ARECACEAE

[syn.: *M. rumphii* (Willd.) C. Mart.]

szágópálma

Sagi amyllum

Honos Malajziában, sokfelé megtalálható DK-Ázsiában. Tönkjéből nyerik a keményítőt.

Hatóanyag: keményítő

Alkalmazás: táplálék, bevonó anyag.

650. Meum athamanticum Jacq. – APIACEAE

medvekapor

Mei radix

Honos DNY- és Közép-Európában, Skóciában termesztik. Évelő lágyszárú. Nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: kb. 0,8% illóolaj, gyanta, gumiananyag, kb. 30% keményítő, pektin, zsíros olaj

Alkalmazás: tonicum, stomachicum, aromaticum, diureticum, stimulans, emmenagogum. Gyomor- és bélhurut, amenorrhoea, dysmenorrhoea esetén. Homeopathia.

651. Momordica balsamina L. – CUCURBITACEAE

balzsamalma

Papari folium

Momordicae fructus

Honos Afrikában, Arab-félszigeten, Indiai-szubkontinensen, Ausztráliában. Megtalálható DK-USA-tól Peruiig.

Hatóanyag: alkaloid momordicin, magban kb. 40% zsíros olaj, természetben lycopin és lutein, virágban karotin

Alkalmazás: stomachicum, tonicum, termés drasztikus hashajtó, emeticum, levélkivonat antidiabeticum. Homeopathia.

652. Momordica charantia L. – CUCURBITACEAE

balzsamuborka, balzsamkörte

Momordicae semen, fructus

Papari folium (= Pandipanae herba)

Honos Afrikában, Indiában, Kínában, Indokínában, Malajziában, Ausztráliában.

Hatóanyag: természetben momordicin, 5-hidroxi-triptamin, szaponin, karotin, lycopin, luteolin, szterolok. Magban zsíros olaj, levélben momordicin, gyantasavak, vitaminok

Alkalmazás: levél emeticum, purgans epebaj, kólika, hurut esetén, termés és levél anthelminticum, termés stomachicum, antipyreticum, mag anthelminticum.

653. Monarda didyma L. – CUCURBITACEAE

vörös méhbalzsam

Monardae didymae flos

Monardae didymae herba

Honos É-Amerika keleti részén (főleg USA-ban). Európában több országban dísznövényként telepítik, kertekben nálunk is megtalálható. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 0,1-0,3% illóolaj (carvacrol, timol, cymen), virágban 0,3% illóolaj, valamint kumaroil-pelargonidin monardein és más flavonoid-glikozidok, a levélben akár 1,3% illóolaj (linalool, linalil-acetát, limonen, ocimen, pinen, camphen, carvacrol stb.), ursolsav, szterol, flavonoidok

Alkalmazás: Amerikában teapótszer. Európában ritkán aromaticum, carminativum, antipyreticum. Homeopathia.

654. Monarda punctata L. – CUCURBITACEAE

pettyes méhbalzsam, amerikai lómenta

Monardae punctatae folium

Honos É-Amerikában. Kisebb termetű, élő lágyszárú. Szintén kertekben néhol megtalálható.

Hatóanyag: var. maritima-ban 1-3% illóolaj (20% timol, kb. ugyanennyi cineol, továbbá pinen, camphen, limonen, heptanal, terpinen, cymen)

Alkalmazás: mint előbb, főként emmenagogum, spasmolyticum. Timol állítható elő belőle.

655. Monstera deliciosa Liebm. – ARACEAE

monsztera (helytelenül filodendron)

Honos Mexikóban és Guatemalában, nagy termetű lián. Trópusokon sokféle termesztik. Nálunk szobanövény. Kellemes banánillatú, teljesen érett terméséből levet nyernek és édességekre, italokba teszik. Az éretlen termés sok kalciumoxalátot tartalmaz, emiatt mérgező.

656. Morinda citrifolia L. - RUBIACEAE

noni, citromlevelű buzérszeder

Honos Malajziában és Ausztráliában. Tannin- és festéktartalma antioxidáns, szabadgyökfogó hatást biztosít a belőle készült italnak.

657. Moringa oleifera Lam. – MORINGACEAE

lóretékfa

Moringae radix

Moringae semen

Honos K-Indiában, trópusokon termesztik. Kisebb vagy közepes méretű fa.

Hatóanyag: gyökérben glikozinolatok (pterygospermin, glükotropeolin), gyökéregben 0,1% alkaloid benzylamin (moringin), magban kb. 36% zsíros olaj

Alkalmazás: gyökér stimulans, keringésjavító tonicum, diureticum, carminativum, stomachicum, spasmolyticum, a magolaj (Oleum Moringae = Oleum Behen) táplálék, reuma ellenes, kozmetikum.

658. Morus alba L. – MORACEAE

fehér eperfa

Mori folium

Honos Kínában, mérsékelt éghajlatú területeken sokféle ültetik. Nálunk is gyakori fa, néha utak mentén telepítve.

659. Morus nigra L. – MORACEAE

fekete eperfa

Mori nigrae folium = Mori folium

Mori nigrae fructus

Honos DNy-Ázsiában, sokféle telepítik. Hazánkban is sokféle megtalálható.

Hatóanyag: mindkét faj levelében 2-6% rutin, más flavonoidok, szterol, szerves és aminosavak. Termésben kb. 10% szacharóz és invert cukor, kb. 2% pektin, rutin, cyanidin-3-glükozid

Alkalmazás: levél antidiabeticum, ehető, édes gyümölcse (mindkettőé) enyhe laxans, expectorans.

660. Mucuna pruriens (L.) DC. var. utilis (Wall.) Baker – FABACEAE

[syn. Dolichos pruriens L., Stizolobium pruriens (L.) Pers.]

bengáli bársonybab

Mucunae pruriens pericarpium = Stizolobii setae

Honos K- és Ny-Indiában. Trópusokon termesztik. Egyéves, lágyszárú futónövény.

Hatóanyag: a hüvelyfal szőrében serotonin, proteáz mucunain, kolin

Alkalmazás: bélféreghajtó cukorsziruppal vagy mézzel keverve. Homeopathia.

661. Myosotis arvensis (L.) Hill. – BORAGINACEAE

parlagi nefelejcs

Myosotidis arvensis herba

Honos Európától É- és K-Ázsiáig. Kétéves lágyszárú. Országszerte réteken, legelőkön gyakori.

Hatóanyag: 5-6% cserzőanyag, rozmarinsav

Alkalmazás: homeopathia.

662. Myrica cerifera L. – MYRICACEAE

viaszbogyó, viaszcserje

Myricae ceriferae cortex

Honos É-Amerikában, Közép-Amerikában, Karib-szigeteken. Alacsonyabb bokor vagy fa, díszítő is.

Hatóanyag: gyökéregben cserzőanyag, keményítő, gumianyag, albumin, színanyag, csípős gyanta, myricinsav, kevés illóolaj

Alkalmazás: adstringens diarrhoea esetén, emeticum. Homeopathia.

663. Myrica gale L. – MYRICACEAE

illatos viaszbogó

Myricae galae herba

Honos Európában, K-Ázsiában. É-Amerikában is megtalálható. Kb. 1 m-es illatos cserje.

Hatóanyag: levélben 0,4-0,7% illóolaj (pinen, cadinen, limonen, myrcen, cineol, cymen, phellandren, copaen, calamenen, caryophyllen), myricetin, ellagsav, p-kumársav, kvercetin

Alkalmazás: dysenteria ellen, antiparasiticum, népgyógyászatban májerősítő. Illóolaja toxikus.

664. Myristica fragrans Houtt. – MYRISTICACEAE

(valódi) muskátdió(fa), szerecsendió(fa)

Myristicae semen

Macis (= Macidis flos)

Myristicae fragrantis aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Malajziában, hasonló éghajlaton sokfelé termesztik. 20 m magasra is megnövő, örökzöld fa.

Hatóanyag: magban 5-16%, magköpenyben akár 15% illóolaj. Benne monoterpének (pinenek, sabinen, kb. 13% myristicin, 5-7% elemicin, safrol stb.), továbbá fenol és aromás éterek, lignanok (furanoid fragransinok, diaril-nonaoid malabaricon C), neolignanok (bis-arilpropanoid myristicanolok, benzofuranoid fragransol C)

Alkalmazás: kis adagban neurosis (hisztéria, hypochondria, tériszony, fejfájás stb.), dysmenorrhoea esetén, nagy adagban hallucinogén. Élelmiszer- és likőripar, illatszeripar (a virág illata nem annyira erős).

665. Myroxylon balsamum (L.) Harms var. balsamum (= var. genuinum Baill.) – FABACEAE

[syn.: Myroxylon toluifera Klotzsch]

tolubalszam

Balsamum tolutanum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Tolutanum balsamum

Honos Közép-Amerikában, D-Amerika nyugati és északi részein.

Hatóanyag: 7-8% cinnamein (benzoesav-benzilészter és fahéjsav-benzilészter), 75-80% gyanta (toluesinotannol benzoesav- és fahéjsavészterei), továbbá benzoesav, fahéjsav, fahéjaldehyd, benzilalkohol, vanillin, eugenol, mono-, szeszkvi- és triterpének

Alkalmazás: expectorans bronchitis és köhögés esetén. Rágógumi-, kozmetikai és illatszeripari anyag.

666. Myroxylon balsamum (L.) Harms var. pereirae (Royle) Harms – FABACEAE

[syn.: Myroxylon pereirae Klotzsch, Toluifera pereirae Baillon]

perubalszam

Balsamum peruvianum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Peruvianum balsamum

Balsami peruviani aetheroleum = Peruviani balsami aetheroleum

Honos Mexikóban, Közép-Amerikában. Kb. 15 m magas fa.

Hatóanyag: balzsamban 50-70% illóolaj (cinnamein: 25-40% benzil-benzoát, 10-25% benzil-cinnamát, továbbá 3-5% nerolidol, vanillin stb.), gyanta (fahéjsav- és benzoesavészterek)

Alkalmazás: antiszeptikus külső sérülések (pl. fagyás, ulcus cruris, aranyér) kezelésében, külső paraziták ellen. Illatszeripari adalék. Balszam és illóolaj haj- és fogápolókban. Élelmiszeripar (pl. cukorka, rágógumi, csokoládéélesztő).

667. Myrrhis odorata (L.) Scop. – APIACEAE

illatos mirhafű

Myrrhis odoratae radix

Myrrhis odoratae herba

Honos Közép- és D-Európában, nálunk nincs a természetes flórában. 0,5-1,2 m magas, élő lágyszárú.

Hatóanyag: illóolaj (főként anetol, továbbá ánizsaldehyd, chavicol-metiléter, limonen és pinen), petroselinav, fumársav

Alkalmazás: népgyógyászatban vértisztító, expectorans.

668. Myrtus communis L. – MYRTACEAE

(közönséges) mirtusz

Myrti folium

Myrti aetheroleum

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában. Örökzöld cserje.

Hatóanyag: levélben 0,1-0,5% illóolaj (pinen, dipenten, kb. 20% myrtenol, geraniol, nerol, eucalyptol)

Alkalmazás: aromaticum, stomachicum, adstringens, bronchitis kezelésére. Illatszeripar.

N

669. *Narcissus poëticus* L. – AMARYLLIDACEAE

fehér nárcisz

Honos DK-Európában. Nálunk kerti dísznövény, évelő lágyszárú, ritkán elvadulhat.

Hatóanyag: illóolaj (linalool, metilantranilát, dimetilantranilát, metilcinnamát, indol, metilbenzoát, benzilbenzoát)

Alkalmazás: emeticum, illatszeripar.

670. *Narcissus pseudonarcissus* L. – AMARYLLIDACEAE

csupros nárcisz

Narcissi pseudonarcissi herba

Honos Ny-Európában. Kerti dísznövény nálunk is, évelő lágyszárú.

Hatóanyag: izokinolin-típusú alkaloidok (pl. lycorin, galanthin, narcissamin, narciclasin, tazettin stb.), virágban flavonoidok (pl. astragalin, izorhamnetin), karotinoidok (karotin, lutein)

Alkalmazás: emeticum, homeopathia.

671. *Nardostachys grandiflora* DC. – VALERIANACEAE

[syn.: *Nardostachys jatamansi* DC.]

nárdus

Nardostachys radix

Honos K-Indiában, Közép-Himalajában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 0,3-0,4% illóolaj (pinen, caren, szeszkviterpének: calarenol, nardol, valeranal, valeranon, maalien, jatamansisav, eudesmol, elemol, angelicin), szterol

Alkalmazás: enyhe nyugtató (pl. epilepszia, hisztéria esetén), diureticum, emmenagogum, carminativum, stomachicum, laxans.

672. *Nasturtium officinale* R. Br. – BRASSICACEAE

vízitorma

Nasturtii (aquatici) herba (= folium)

Kozmopolita. Heverő, legyökerező szárú, vízben vagy vizenyős helyen élő, évelő lágyszárú. Patak menti növényzetben néhol előfordul hazánkban is.

Hatóanyag: glikozinolát glükonasturtiin, továbbá raphanolid

Alkalmazás: népgyógyászatban aphrodisiacum, abortivum, krónikus bőrbajokban, szájüreg-betegségek tüneti kezelésére. Homeopathia. Zsenge állapotban gyűjtve enyhén csípős ízű saláta vagy főzelék készíthető belőle.

673. *Nelumbo nucifera* Gaertn. – NELUMBONACEAE

indiai lótosz(virág)

Nelumbonis nuciferae herba

Honos K-Európában, Ázsia melegebb éghajlatú részein, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, Malajziában, Ausztráliában. Évelő vízi növény.

Hatóanyag: levélben izokinolin-típusú alkaloid "nelumbin" (roemerin, nornuciferin, nuciferin, arnepavin, metilcoclaurin, oxoushinsunin, liriodenin, pronuciferin, lotusin, liensinin, izoliensinin, neferin stb.), flavonoidok

Alkalmazás: több alkaloid antimitotikus (potenciálisan citotoxikus lehet egyes rákok esetében), népgyógyászatban vérzéscsillapító.

674. *Nepeta cataria* L. – LAMIACEAE

macskamenta

Nepetae catariae herba

Honos Európában, Közép- és Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Indiai-szubkontinensen. Magas termetű, évelő lágyszárú. Dunántúlon ritka, gyomtársulásokban helyenként előfordul.

Hatóanyag: 0,2-0,7% illóolaj (80-95%-a nepetalakton, továbbá epinepetalakton, dihidronepetalakton, caryophyllen, kámfor, humulen, nepetalsav, carvacrol, timol, pulegon)

Alkalmazás: krónikus bronchitis esetén spasmolyticum, antidiarrhoeicum, diaphoreticum, repellens.

675. *Nerium oleander* L. – APOCYNACEAE

leánder

Oleandri folium = Nerii folium

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, sokféle dísznövényként telepítik. Évelő, fás szárú, kisebb cserje, de akár fává is megnőhet.

Hatóanyag: kb. 1-2% kardenolid szteroid glikozid (pl. oleandrin, dezacetil-oleandrin, olendrigenin, adynerin, neriantin, urechitoxin, digitoxigenin), flavonoid, szaponin (ursolsav, oleanolsav), cserzőanyag, gyanta

Alkalmazás: közepesen erős, szívre ható glikozidjai gyógyszerként (öregedő szív, vegetatív szívbántalom kezelésére) orvosi ellenőrzéssel. Homeopathia.

676. Nicotiana tabacum L. – SOLANACEAE

közönséges dohány

Nicotianae folium

Honos D-Amerikában, sokféle termesztik. Magyarországon számos dohányfaját ismerünk, agrotechnikája kidolgozott. Nikotingyártáshoz a kapadohányt (*N. rustica* L.) is termesztik.

Hatóanyag: 2-10% nikotin (kapadohány levelében 15% körül), társalkaloidok (anabasin, nornikotin, nicotyrin, myosmin, anabasein, anatabin), 40% szénhidrát, 15-20% szerves sav

Alkalmazás: vegetatív ganglionokat és központi idegrendszert előbb izgatja, majd bénítja. A nikotin különösen erős mérgező, önmagában (készítmények formájában) inszekticid. Dohányipar. Homeopathia.

677. Nigella damascena L. – RANUNCULACEAE

török kandilla, borzaskata

Nigellae damascenae semen

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Kb. 0,4 m magas, egyéves lágyszárú. Termeszthető.

Hatóanyag: 0,4-0,5% kéken fluoreszkáló illóolaj (kb. 9% antranilsav-származék damascenin, metildamascenin, nigellin, damascinin), zsíros olaj, kevés szaponin

Alkalmazás: gyomor- és bélhurut esetén, carminativum, diureticum, galactogogum. Borsszerű fűszer. Homeopathia.

678. Nigella sativa L. – RANUNCULACEAE

szőrös kandilla, fekete kömény

Nigellae semen = Melantheri semen = Cumini nigri semen

Honos D-Európában, Ny-Ázsiában. Kb. 0,5 m magas, egyéves lágyszárú. Termeszthető.

Hatóanyag: 0,4-1,4% illóolaj (timokinon, nigellin, damascenin, damascinin), kb. 30% zsíros olaj, szterol, szaponin

Alkalmazás: timokinon cholericum, oldja a bronchusgörcsöt is, de toxikus. Illóolaj antibakteriális. Egyéb alkalmazás azonos az előbbiével.

679. Nuphar sagittifolia (Walter) Pursh – NYMPHAEACEAE

[syn.: *Nuphar lutea* (L.) Sm. subsp. *sagittifolia* (Walter) E. O. Beal]

tavirózsa, sárgavirágú vízitök

Nupharis lutei rhizoma

Honos Euráziában, É-Amerikában. Évelő, vízi lágyszárú. Tavainkban, holtágainkban szórványosan, hínárfaj.

Hatóanyag: 0,4% kinolizidin-típusú alkaloid "nupharin" (S-tartalmú tiobinupharidin, nuphleïn, nem S-tartalmú dezoxinupharidin), kb. 20% keményítő, ellag- és gallotannin, szterolok.

Alkalmazás: nupharin állatkísérletben atropin- és papaverinszerű, spasmolyticum. Népgyógyászatban adstringens. Trichomonas ellenes gyógyszerek is készülhetnek belőle. Homeopathia.

680. Nymphaea alba L. – NYMPHAEACEAE

fehér tündérrózsa

Nymphaeae albae flos

Nymphaeae albae radix

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Indiai-szubkontinensen, mérsékelt égövi országokban sokféle meghonosodott. Évelő, vízi növény. Inkább az Alföldön található tavakban, holtágakban.

Hatóanyag: alkaloid nymphaein és nupharin, ellag- és gallotannin, keményítő. Virágban nupharin, kempferol- és kvercetin-glikozidok, kb. 0,1% nymphalin (digitalisszerű)

Alkalmazás: régebben antaphrodisiacum, adstringens fluor albus, vese- és hólyagpanaszokban, használják szexuális zavarok kezelésében. Virág adstringens, népgyógyászatban gonorrhoea, fluor albus esetében.

681. *Nymphaea odorata* Ait. – NYMPHAEACEAE

illatos tündérrózsa

Nymphaeae odoratae rhizoma

Honos É-Amerikában, Közép-Amerikában, Karib-tenger szigetein. Évelő, vízi lágyszárú.

Hatóanyag: 5-6% cserzőanyag (gallo- és ellagtanninok)

Alkalmazás: mint előbbi.

O

682. *Ocimum basilicum* L. – LAMIACEAE

kerti bazsalikom

Basilici herba (DAC)

Basilici aetheroleum

Honos – feltehetően – Elő-Ázsiában és É-Afrikában (ősi fajok kereszteződése révén alakulhatott ki), elterjedt Mediterráneumban, Indiai-szubkontinensen. Egyéves lágyszárú. Nálunk főleg konyhakerti fűszernövény, de szántóföldi termesztésre is alkalmas. Magvetéssel vagy palántázással szaporítható. Júniustól szeptemberig virágzik. Virágzó hajtásait kíméletesen, árnyékban, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1). Fűszerként értékesíthető, ha a leveleket és virágokat a szárról lemorzsolják. Több rokonfaját is próbálják termesztésbe vonni.

Hatóanyag: 0,1-0,5%, egyes nemesített fajtákban akár 1,5% illóolaj (kb. 85%-a linalool a "linalool" kemotípusban, kb. 90%-a metilchavicol = estragol az "estragol" kemotípusban, továbbá eugenol, ocimen, cineol), szeszkviterpének, fenilpropán metilcinnamát, flavonoid, fenolkarbonsav

Alkalmazás: carminativum, stomachicum, lactagogum, diureticum, neurotikus szívpanaszok esetén, szájvízként száj- és toroköblögető. Fűszer, élelmiszer- és likőripar, illatszeripar. Homeopathia. Rokona, az indiai bazsalikom (*O. gratissimum* L.) évelő, bokros, trópusi növény, antiszeptikus és gyulladáscsökkentő. A levelek erősen citrom illatúak. A hinduk szent növénye, az illatos *O. tenuiflorum* L. (= *O. sanctum* L.) is Indiában és Malajziában honos.

683. *Oenanthe aquatica* (L.) Poir. – APIACEAE

[syn.: *Oenanthe phellandrium* L.]

borgyökér, mételykóró

Phellandrii fructus = Oenantes aquaticae fructus

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában. Egy- vagy kétéves, vízparti, mocsári lágyszárú, gyakran igen vastag szárral. A Dunántúlon a hegyvidékek szélein és az Alföldön nem ritka.

Hatóanyag: 1-2,5% illóolaj (phellandren), kb. 20% zsíros olaj, 4% gyanta, 2-3% viasz, galactan, mannan, myristicin, apiol

Alkalmazás: köhögéscsillapító és nyákoldó bronchitis és asthma esetén, diaphoreticum, carminativum, diureticum. Homeopathia.

684. *Oenanthe crocata* L. – APIACEAE

sáfrányos mételykóró

Oenantes crocatae radix

Honos Algériában, Marokkóban és DNy-Európában. Évelő, vízparti lágyszárú.

Hatóanyag: mérgező poliin oenanthotoxin, oenanthetol, oenantheton, továbbá apiol, myristicin

Alkalmazás: mérgező, homeopathia.

685. *Oenothera biennis* L. – ONAGRACEAE

parlagi ligetszépe

Oenotherae biennis herba

Honos É-Amerikában, elterjedt mérsékelt égövi és szubtrópusi területeken. Pirosas csészéjű alakja külön taxonként is besorolható (L. alább!). Az *Oe. biennis* nálunk meghonosodott, két- vagy többéves lágyszárú. Főleg vizek mentén, ligetekben, homokos talajon, helyenként tömegesen terem.

Hatóanyag: szterol, gyanta, nyálka-heteropoliszaharid, kb. 11% cserzőanyag, fenolkarbonsavak, flavonoidok

Alkalmazás: homeopathia. Az egyéves növény karógyökere meghámozva, kétszer megfőzve, a főzőlevet leöntve megpuhul, vajban megforgatva fogyasztható, enyhén borsos ízű.

686. *Oenothera suaveolens* (Desf.) Lindl. f. *erythrosepala* Borb. – ONAGRACEAE

vöröslő ligetszépe

Oenotherae oleum

Honos az előbbi fajjal közel azonos területeken, részben magas magolaj-tartalmú típusokból alakulhatott ki, termesztett. Viszonylag melegigényes. Legbiztosabb az október végi, novemberi vetés 45-70 cm sortávolságra, 1 cm mélyre. A második év augusztusában, szeptemberében érnek a termések. A kombájnnal betakarított és kicsépelte magvakat kiterítve, szellős, fedett helyen szárítják, ebből sajtolják az olajat. Kis gazdaságokban kézi vágás és kúpokban utóérlelés után cséplik a magot.

Hatóanyag: magban 15-20% zsíros olaj (7-10%-a γ -linolensav, 26-29%-a α -linolsav, 28-33%-a β -linolsav, továbbá olajsav, palmitinsav, sztearinsav)

Alkalmazás: kivont zsíros olaj elősegíti a prosztaglandin-szintézist. Érelmeszesedés megelőzésére gyógyszerek formájában. Külsőleg ekcémák, bőrbetegségek kezelésére.

687. *Olea europaea* L. – OLEACEAE

(közönséges) olajfa

Oleae fructus

Oleae folium (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Olivarum oleum

Olivae oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Olivae oleum virginale (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Őse, a subsp. *sylvestris* (Hiller) Rouy honos K-Mediterráneumban. Kultúrában van a subsp. *europaea*, de az afrikai barna oliva (subsp. *cuspidata* Will.) is. A subsp. *europaea*-t a Mediterráneumban, Ny-Ázsiában termesztik elsősorban. 3-4 m magas fa, de megnőhet akár 10 m-re is.

Hatóanyag: termésben kb. 50% zsíros olaj, keserű aril-piranoid lakton oleuropein-glikozid, levélben is még oleuropeinsav és egyéb észterek, termésben pektin, fenolkarbonsavak, cukrok, fenolok, kinonok, anthocyanidin-glikozidok, szaponin oleanolsav és maslinsav. Levélben különösen e szaponinok, továbbá tri- és diterpénalkoholok, kevés alkaloid cinchonidin

Alkalmazás: levél korábban maláriaellenes, külsőleg vérzéscsillapító. Termés ételízesítő, emésztésjavító fűszer, a kivont zsíros olaj étolaj, tisztítva gyógyászati célra, pl. érelmeszesedés megelőzésére is alkalmas.

688. *Ononis spinosa* L. – FABACEAE

tövise iglice

Ononidis radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Akár 0,8 m-re megnövő, évelő, lágyszárú, félcserje jellegű. Az ország legnagyobb részén réteken, legelőkön gyakori. Tövistelen az *O. arvensis*, a mezei iglice (syn.: *O. hircina* Jacq.), üde réteken, legelőkön gyakori. Ez is gyűjthető.

Hatóanyag: izoflavonoid formononetin és 7-O-glükozidja, az ononin, továbbá genistein, biochanin A, flavonoid (apigenin, kempferol), triterpén (α -onocerin = onocol és spinonin), pterocarpan medicarpin, nyomokban illóolaj (anetol, carvon, mentol stb.)

Alkalmazás: enyhe diureticum, saldiureticum, népgyógyászatban köszvény és reuma esetén is.

689. *Onopordum acanthium* L. – ASTERACEAE

szamárbogáncs

Acanthii herba = *Onopordi acanthii herba*

Acanthii radix

Acanthii fructus

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Kétéves, nagy termetű (akár 2 m magas), szúrós lágyszárú. Parlagok, útszélek, legelők gyomtársulásaiban gyakori.

Hatóanyag: levélben szeszkviterpén-lakton onopordopicrin, flavonoid- és kumarin-glikozidok, 3-4% cserzőanyag, stachydrin, gyökérben különösen sokféle poliin, termésben kb. 25% zsíros olaj

Alkalmazás: homeopathia.

690. *Onosma arenaria* W. et K. – BORAGINACEAE

[syn.: *Onosma echioides* L., *O. arenarium* Lamotte]

homoki vértő

Anchusae luteae radix = *Onosmae radix*

Honos Ny-Mediterráneumban, Közép- és DK-Európában. Évelő lágyszárú. Több alfaja található Magyarországon, homokpusztákon, löszös lejtősztyeppéken szórványos, védett.

Hatóanyag: savas nyálka-poliszaharid, kb. 9% alkannin

Alkalmazás: olaj- vagy ételfestés, ritkán tonicum.

691. Operculina turpethum (L.) Silva Manso – CONVOLVULACEAE

[syn.: *Ipomoea turpethum* (L.) R. Br.]

indiai jalapa

Turpethi tuber

Turpethi resina

Honos trópusokon (főként Afrika, Ázsia, Malajzia, Ausztrália).

Hatóanyag: gyanta (glüko-resina)

Alkalmazás: erős laxativum.

692. Ophioglossum vulgatum L. – OPHIOGLOSSACEAE

egylevelű kígyónyelv

Ophioglossi vulgati herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, É-Amerika keleti területein.

Hatóanyag: trehalóz, flavonoid (0,4% kvercetin-3-metiléter-7-diglükózid-4'-glükózid)

Alkalmazás: emeticum.

693. Orchis fajok – ORCHIDACEAE

kosbor

694. Orchis morio L.

agárkosbor

695. Orchis militaris L.

vitéz kosbor

696. Orchis pupurea Huds.

bíboros kosbor

Salep tuber

Honosak Közép-Európában, kivéve a vitéz kosbort, ami Euráziában, Szibériában is honos. Magyarországon különböző termőhelyeken élő, évelő lágyszárúak, nagy mértékű kiritkulásuk miatt mindegyik szigorúan védett. A drogot csak import útján lehet beszerezni, ha nem helyettesíthető.

Hatóanyag: kb. 50% glukomannan nyálkapoliszaharid

Alkalmazás: gyermekgyógyászatban antidiarrhoeicum.

697. Origanum creticum Sut. – LAMIACEAE

[syn.: *O. vulgare* L. var. *creticum* (L.) Briq.]

krétai szurokfű

Origani cretici herba

Honos Krétán, Görögországban, D-Európában, kultúrában Argentínában. Évelő lágyszárú. Termesztésével nálunk is kísérleteznek.

Hatóanyag: 1,5-3% illóolaj (carvacrol, linalool, kevesebb kámfor, pinen, cedrol, p-cymol), cserzőanyag

Alkalmazás: aromaticum, illóolajgyártás.

698. Origanum majorana L. – LAMIACEAE

[syn.: *Majorana hortensis* Moench]

(kerti) majoránna

Majoranae herba

Majoranae aetheroleum

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában. Egyéves lágyszárú. Termesztett. Március végén, április elején 30-40 cm sortávolságra, 0,5 cm mélyre vetik. Helyenként palántákat nevelnek szabadágokban. Az 5-6 cm magas növényeket (2-3 szálanként) 40-szer 15 cm-es fészkekbe ültetik szét. A legtöbb helyen állandó helyre vetik. Júliusban, augusztusban virágzik. A vágást teljes virágzás idején végzik, a talajszint felett 4-6 cm-re. Gyakran másodszer (szeptember végén) is vágható. Műszáritóval gyorsan kell szárítani (beszáradás 7-8:1). A morzsolt áru speciális morzsoló géppel, 3,5 mm-es rostán való áttöréssel állítható elő.

Hatóanyag: 0,5-1,3% illóolaj (sabinen, pinen, terpinen, charvacrol, cavicol, terpineol stb.), kb. 10% Lamiaceae-cserzőanyag, fenolkarbonsav (főleg rozmarinsav)

Alkalmazás: carminativum, enyhe sedativum, külsőleg reuma ellen bedörzsölő. Fűszer, illóolaja illatszeriparban is.

699. *Origanum vulgare* L. – LAMIACEAE

szurokfű

700. *O. vulgare* L. subsp. *hirtum* (Link) Ietsw.

görög szurokfű

701. *O. onites* L.

ciprusi szurokfű

Origani herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Euráziában, Mediterráneumban, az *O. onites* L. főként Cipruson. Az első faj évelő lágyszárú. Inkább mészkedvelő, síksági-hegyvidéki faj. Főleg a Középhegységben és a Dunántúlon fordul elő, az Alföldön csak szórványosan. Száraz tölgyesekben, erdőirtásokban, cserjésekben, cserjés legelőkön helyenként nem ritka. Tőosztással és magvetéssel termeszthető. A magról nevelt palántákat május végén 50-60 cm sor- és 25 cm tőtávolságra ültetik ki kettesével. Júliustól szeptemberig virágzik. Teljes virágzáskor gyűjtött hajtásait szellős, árnyékos helyen vagy 40°C-on, mesterségesen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,5-1% illóolaj (15-50% timol, emellett carvacrol, cymol, thujon, selinen, dipenten, terpinen stb.), fenolkarbonsavak (főleg rosmarinsav), flavonoid, szaponin (főleg ursolsav, kevés oleanolsav)

Alkalmazás: antiszeptikus bronchitis, asthma bronchiale esetén, stomachicum, carminativum, diureticum, diaphoreticum, gyomor- és bélhurut csökkentő, neurastheniás tünetek ellen. Fűszer, népi festőnövény. A krétai majoranna (*O. dictamnus*) fájdalomcsillapító, serkenti a sebgyógyulást, de kiváló fűszer is.

702. *Orthilia secunda* (L.) House – PYROLACEAE

[syn.: *Pyrola secunda* L.]

gyöngyvirágkörtike

Pyrolae secundae herba

Cirkumpoláris, kicsi, áttelelő lágyszárú. Szórványos, ritka faj, néhol luc- és erdeifenyő-elegyes erdőkben, mészkerülő bükkösökben bukkan fel. Védett.

Hatóanyag: arbutin, metilarbutin, ericolin, ursolsav, galluszsav

Alkalmazás: sebgyógyító.

703. *Orthosiphon aristatus* (Blume) Miq. – LAMIACEAE

[syn.: *Orthosiphon stamineus* Benth., *O. spicatus* (Thunb.) Bak.]

jávai tea, vesetea

Orthosiphonis folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kínában, Kelet-Ázsiában, Indonéziában, Malajziában, Ausztráliában. Évelő lágyszárú. Különösen Indonéziában termesztik.

Hatóanyag: 0,5-1% kávésav-származék (főleg rosmarinsav, dicaffeoil-tartarát), 0,5-0,7% flavonoid, 0,05% metoxiflavon sinensetin, eupatorin, scutellareintetrametiléter, rhamnazin, salvigenin, továbbá 0,2-0,3% diterpén (staminol, neo-orthosiphon A és B, orthosiphon A-E), 0,5% illóolaj

Alkalmazás: diureticum és antiphlogisticum krónikus vagy visszatérő cystitis, nephritis, urolithiasis, bakteriális húgyúti gyulladások, köszvény vagy rheuma kezelésében.

704. *Oryza sativa* L. – POACEAE

rizs

Oryzae aylum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Oryzae sativae semen

Honos DK-Ázsiában, ahol a ma már nem élő vadrizsből (*O. perennis* Moench) származtatható kereszteződések és mutációk révén. Meleg égövi országok fő gabonanövénye, egyes fajták termesztése az Alföldön (pl. Szarvason) megoldható, ahol az árasztás biztosítható.

Hatóanyag: hántolatlan szemben 40-50% szénhidrát, továbbá lipideken, fehérjéken kívül szterolok, tetraciklusos triterpének, fenolkarbonsavak, flavonoidok és fitocerebrosidok (momilaktonok), B-vitaminok.

Alkalmazás: élelem, élelmiszeripar, keményítő- és dextringyártás. A tisztított keményítő gyógyszerészeti célra használható.

705. *Oxalis acetosella* L. – OXALIDACEAE

erdei madársóska

Acetosellae herba = *Oxalidis herba* = *Lujulae herba*

Honos Európában, a mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, ma már cirkumpoláris. Kis termetű, évelő lágyszárú. Országszerte előfordulhat, főleg északkeleten, az Alföldön ritka. Űde gyertyánosokban, bükkösökben található.

Hatóanyag: 0,3-1,2% K-oxalát

Alkalmazás: homeopathia.

P

706. *Packera aurea* (L.) Löve et D. Löve – ASTERACEAE

[syn.: *Senecio aureus* L.]

aransárga aggófü

Senecionis aurei rhizoma

Senecionis aurei folium

Honos É-Amerikában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: senecionin (= aurein) és más alkaloid, gyanta

Alkalmazás: vérzések ellen. Homeopathia.

707. *Paeonia officinalis* L. – PAEONIACEAE

pünkösdi rózsa

Paeoniae flos (DAC) = *Paeoniae petala*

Paeoniae radix

Paeoniae semen

Honos Közép- és D-Európában. Hazai rokonfaja a bánáti bazsarózsa (*P. banatica* Rochel) csak a Mecsek keleti részein található, szigorúan védett. A pünkösdi vagy bazsarózsát kertekben dísznövénynek telepítik. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: szíromlevélben anthocyan paeonin, cyanin és cserzőanyag, magban zsíros olaj, diterpenoid peregrinin, pektin, gyanta, gumós gyökérben monoterpén-glikozidok (paeonidanin, paeoniflorin), fenolsavak (benzoesav, p-hidroxi-benzoesav, galluszsav), acetofenon (a nem használatos levélben protoanemonin, sokféle fenoloid)

Alkalmazás: szíromlevelet és gyökeret régen népgyógyászatban idegbetegségek ellen, ma homeopathiában.

708. *Palaquium gutta* (Hook.) Baill. – SAPOTACEAE

[syn.: *Isonandra gutta* Hook.]

guttapercsa(fa)

Gutta-percha

Honos Malajziában. Termesztik is.

Hatóanyag: gyanta, gumiananyag

Alkalmazás: bevonószer, sok rokonfaja Indokínában főleg rovar ellenes szereket is szolgáltat.

709. *Panax ginseng* C. A. Mey. – ARALIACEAE

(koreaí) ginszeng

Ginseng radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kínában, K-Ázsiában, Távolkeleten. Koreában termesztik legnagyobb mennyiségben. Évelő lágyszárú, a gyökeret rendszerint 4-7 éves növények szolgáltatják. Ez a hivatalos drog.

Hatóanyag: 1,5-3% triterpén-szaponin (tetraciklusos dammaran-típusú és kisebb arányban pentaciklusos oleanan-típusú) ginsenosidok, kisebb mennyiségben poliin (falcarinol, panaxynol), peptidoglukanok (panaxan A-U), poliszaharidok (pl. keményítő), kb. 0,05% illóolaj (limonen, citral).

710. *Panax pseudoginseng* Wall. var. *notoginseng* (Burkill) G. Hoo et C. J. Tseng

[syn.: *Panax notoginseng* Burkill) F. H. Chen]

Notoginseng radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Kínában. Hatóanyagai és hatása lényegében ugyanaz, mint az előbbié.

711. *Panax quinquefolius* L.

kanadai ginszeng

Honos É-Amerikában. Évelő lágyszárú. Gyógyszerkönyvekben nem hivatalos.

Hatóanyag: előbbitől eltérően egyéb, nem a fő hatásért felelős szaponinokat tartalmaz, ginsenosid nem mutatható ki. Ugyanez vonatkozik több más, távolkeleti *Panax* fajra is.

Alkalmazás: adaptogen, tonicum, növeli a szervezet teherbíró képességét, javítja a közérzetet, csökkenti a klimaxos és neurastheniás panaszokat, sedativum, stimulans, aphrodisiacum, kissé növelheti a vérnyomást, immunstimulans. Gyógyszerek is készülnek belőle. A kanadai ginszenget a népgyógyászatban és a homeopathiában használják.

712. Pandanus fascicularis (= odoratissimus) Lam. – PANDANACEAE

illatos pandanusz

Honos Kínában, K-Ázsiában, az Indiai szubkontinensen, Indokinában, Malajziában. Illóolaja fertőtlenítő, a parfümpar kedvelt alapanyaga. Levele fűszer, édesipari adalék is.

713. Panicum miliaceum L. – POACEAE

köles

Milii semen

Honos mérsékelt égövi Ázsiában, ahol szelekció útján vált kultúrnövényé. Egyéves lágyszárú. Ma világszerte elterjedt. Magyarországon kisebb mennyiségben termesztik.

Hatóanyag: kb. 60% szénhidrát, 10% fehérje, 3-4% zsíros olaj, pentaciklusos triterpén szaponin miliacin (= germanicol-metiléter)

Alkalmazás: táplálék (rostpótlás, diétetika pl. kása).

714. Papaver rhoeas L. – PAPAVERACEAE

pipacs

Papaveris rhoeados flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Papaveris rhoeados flos (= petalum) = Rhoeados flos

Papaveris rhoeados semen

Honos Euráziában, de világszerte elterjedt. Egyéves lágyszárú. Vetésekben, parlagokon országszerte gyakori, néha tömeges.

Hatóanyag: virágban 0,06% izokinolin-típusú alkaloid rhoeadin, több társalkaloid, köztük a piros színt adó papaverrubinok, továbbá anthocyanidin-diglikozid mekocyanin, anthocyan-glikozid mecopelargonin, szaponin. Magban kb. 35% zsíros olaj

Alkalmazás: szíromlevél népgyógyászatban enyhe nyugtató és köptető, a magból a mákhoz hasonlóan zsíros olaj nyerhető.

715. Papaver somniferum L. – PAPAVERACEAE

mák

Papaveris (immaturi) fructus (caput)

Papaveris semen

Papaveris folium

Opii pulvis normatus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Opii pulvis (Ph. Hg. VII.)

Opium crudum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Ny-Ázsiában, É-Afrikában, D-Európában. Mindenfelé elterjedt kultúrnövény. Magyarországon több fajtáját termesztik, köztük magas morfin tartalmúakat is ("morfinmákok"). Egyéves vagy öszszel elvethető, lágyszárú. A tavaszi mákfajták június közepén, az őszi pedig májusban virágoznak. Kb. 8-10 cm-es kocsánnyal aratják le az érett máktokokat. Száraz állapotban külön választják a magokat és a termésfalat. Alacsony morfin tartalmú étkezési mákfajtákat is termesztenek. A dísznővényként nálunk is ismert *P. bracteatum* Lindl. a "tebainmák". A mákszalma ipari feldolgozásának módszere világszabadalomként Kabay János büdszentmihályi gyógyszerész feltaláló nevéhez fűződik. Tevékenysége révén jött létre a korábbi Alkaloida Vegyészeti Gyár Tiszavasváron.

Hatóanyag: opiumban (éretlen máktokból nyert, megszáradt, nyers vagy porított tejnedv) 25-30% alkaloid, az opium 9-17%-a morfin, a társalkaloidokon kívül szerves savak (pl. mekonsav, fumársav, tejsav). Magmentes száraz tokban és leveles "mákszalma" szintén benzil-izokinolin alkaloidok (kb. 30 féle): 0,3-1,2% morfin, továbbá kodein, papaverin, narkotin. Magban 45-55% zsíros olaj (gazdag linol- és linolensavban)

Alkalmazás: morfin erős fájdalomcsillapító, kábítószer, kodein és narkotin köhögéscsillapító, papaverin spasmolyticum. Gyógyszeripari úton nyerik ki a fő hatóanyagokat, további félszintézissel állítják elő az etilmorfint, hidrokodint és a tilos kábítószer, a diacetilmorfin heroint. Akut fertőzőes hasmenés esetén Pulvis opii, Tinctura opii. Köptető, köhögéscsillapító a Pulvis opii et ipecacuanhae. Fájdalomcsillapító az Extractum opii és az Opium concentratum. Magból zsíros olaj nyerhető ki, a mag élelmiszer.

716. Parietaria erecta M. et K. – URTICACEAE

[syn.: *Parietaria officinalis* Willd.]

falgyom, falfű, kórontó fű

Parietariae herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Áttelelő lágyszárú, akár 1 m magasra is megnő. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, az Alföldön szórványos. Szikla- és szurdokerdőkben, de árnyas és üde gyomtársulásokban is előfordul.

Hatóanyag: cserzőanyag, flavonol-3-diglikozid, kempferol- és kvercetin-glikozidok, leucoanthocyanidin, cyanidinek, kávésav és egyéb fenolkarbonsavak, sterol, szaponin, gyanta, aminok

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe spasmolyticum, enyhe vércukor-csökkentő, diureticum reuma és köszvény kezelésében, vese és húgyhólyag bántalmakban, főként nephro- és urolithiasisban. Külsőleg sebgyógyító. Homeopathia.

717. Paris quadrifolia L. – TRILLIACEAE

farkasszőlő

Paridis herba

Paridis radix

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. Évelő lágyszárú. Üde gyertyán- és büккеlegyes erdőkben szórványosan fordul elő.

Hatóanyag: szaponin paristypnin, paridin (szapogenin paridol), pektin

Alkalmazás: régebben emeticum, inszekticid. Homeopathia.

718. Parnassia palustris L. – PARNASSIACEAE

fehértájvirág

Parnassiae palustris herba

Honos É-Európában, É-Ázsiában, ma cirkumpoláris. Évelő lágyszárú. Dunántúlon néhány helyen, máshol alig, még szórványosabban, átmeneti lápréteken vagy sík lápokon található. Védelemre szorul.

Hatóanyag: pyrocatechin-cserzőanyag, flavonoidok, gyökérben nyomokban alkaloid

Alkalmazás: népgyógyászatban adstringens, diureticum, de gyomorfájásra, egyes idegpanaszokra, hasmenés és fehérfolyás ellen is.

719. Paronychia argentea Lam. – CARYOPHYLLACEAE

nagyvirágú ezüstvirág

Sanguinariae minoris herba

Honos Mediterraneumban, Ny-Ázsiában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: szaponin, anthocyan

Alkalmazás: népgyógyászatban lázcsillapító grippe esetén, diureticum, diaphoreticum, aphrodisiacum.

720. Parthenocissus quinquefolia (L.) Planch. – VITACEAE

tapadó vadszőlő

Parthenocissi quinquefoliae cortex

Honos É-Amerika keleti részén és Mexikóban. Európában kedvelt főként házakra, kerítésekre futó dísznövény.

Hatóanyag: leucoanthocyanidinek, anthocyaninok

Alkalmazás: diureticum. Homeopathia.

721. Passiflora incarnata L. – PASSIFLORACEAE

észak-amerikai golgotavirág

Passiflorae herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos É-Amerikában, elterjedt D-Amerikáig, trópusi és szubtrópusi országokban, de Európa enyhébb éghajlatú vidékein is. Főleg az USA-ban és Indiában szolgáltatják a drogot. Évelő, akár 10 m magasra is felkúszó növény.

Hatóanyag: 1,5-2,5% flavonoid, főleg C-glikozil-flavonok (izovitexin-2''-glükozid, izoorientin-2''-glükozid, shaftosid, vicenin-2), továbbá izovitexin, izoorientin, swertisin, poliszaharid arabinoglucan (harman alkaloid nincs vagy csak alig mutatható ki, 0,01 ppm-ben)

Alkalmazás: sedativum neurastheniában, neurovegetatív dystoniában, anxiolyticum, spasmolyticum, alvási zavarokban, szorongás, nyugtalanság, zavartság ellen, különösen gyermekeknek.

722. Pastinaca sativa L. – APIACEAE

pasztinák

Pastinacae (sativae seu silvestris) radix

Pastinacae herba

Pastinacae fructus

Honos az ősi alakja Európában, Kaukázusban, Szibériában, fajtáit (subsp. sativa) szerte a világon termesztik. Kétéves vagy többéves lágyszárú. Vadon, üde réteken, árokszéleken országszerte gyakori a subsp. pratensis (Pers.) Celak.

Hatóanyag: termésben zsíros olaj, 1-4% illóolaj (főleg szerves savak észterei), termésben és levélben még kumarin, furokumarin (imperatorin, bergapten, pastinacin, xanthotoxol, xanthotoxin, izopimpinellin), gyökérben kb. 0,35% illóolaj, furokumarinok, alkaloid pastinacin

Alkalmazás: népgyógyászatban gyomor-, kö- és hólyagpanaszok esetén diureticum. Zöldség. Homeopathia.

723. Paullinia cupana Kunth – SAPINDACEAE

brazil ajzólíán, guaraná(lián)

Guaranae semen = Paulliniae semen

Guaranae pasta

Guarana

Honos Brazíliában, D-Amerika nyugati és északi részein. Termesztik is. Kúszó cserje.

Hatóanyag: kemény, száraz, sötétbarna, kakaó ízű pasztában 3,6-5,8% koffein, 0,03-0,17% teobromin és 0,02-0,06% teofillin, akár 12% catechin-cserzőanyag, kevés illóolaj, kb. 2% magolaj (cianolipid izoprenoid-nitrilek), szénhidrát (főleg keményítő), fehérje

Alkalmazás: psychostimulans, tonicum, antioxidáns, bélbetegségekben is. Homeopathia.

724. Pausinystalia yohimbe (Schum.) Pierre – RUBIACEAE

[syn.: *Corynanthe yohimbe* Schum.]

johimbe

Yohimbe(he) cortex

Honos Ny-Afrikában. 10-20 m magasra növő fa.

Hatóanyag: 1-6% yohimban-típusú monoterpenoid indolalkaloid (yohimbin, corynanthin és ezek izomerjei), cserzőanyag

Alkalmazás: kéregből kivont és tiszta yohimbin sympatholyticum, kis dózisban hypertensiv, nagyobb dózisban hypotensiv, továbbá perifériás vasodilatator, aphrodisiacum (impotencia, menstruációs zavarok, prostatitis és hólyagpanaszok), külsőleg helyi érzéstelenítő. Állatgyógyászat.

725. Pedicularis palustris L. – SCROPHULARIACEAE

posvány kakastaréj

Pedicularis herba

Honos Európában és É-Ázsiában. Évelő lágyszárú. Országunkban erősen megritkult. Hegyi és üde láprétek védett növénye.

Hatóanyag: iridoid-glikozid aucubin

Alkalmazás: diureticum, erős menstruáció esetén, külsőleg kelésre. Inszekticid.

726. Pedicularis silvatica L. – SCROPHULARIACEAE

erdei kakastaréj

Pedicularis minoris herba

Honos Európában, É-Ázsiában és É-Amerikában. Nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: aucubin

Alkalmazás: mint előbb.

727. Pelargonium capitatum (L.) L' Hér. – GERANIACEAE

fejceskés muskátli (rózsaillatú is lehet)

Honos D-Afrikában. Évelő, alig fásodó félcserjék vagy egyévesek (a következőkkel együtt).

728. Pelargonium graveolens L' Hér.

rózsaillatú muskátli

Honos D-Afrikában, ezen kívül D-Európában is termesztik. Ennek is vannak citromillatú fajtái.

729. Pelargonium odoratissimum (L.) L' Hér.

citromillatú muskátli

Honos Fokföldön, termesztik K- és É-Afrikában, D-Franciaországban és Korzikán.

730. Pelargonium radens H. E. Moore

[syn.: *P. radula* L'Hér., *P. roseum* Willd.]

cifralevelű muskátli, rózsamuskátli

Honos D-Afrikában, főleg Fokföldön. A *P. graveolens*en kívül más fajokkal is hibridizál. Nálunk is dísznövény, a herbát főként ez szolgáltatja.

731. *Pelargonium tomentosum* Jacq.

molyhos muskátli (borsmenta-muskátli)

Honos D-Afrikában.

Pelargonii radix (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Geranii aetheroleum

Geranii herba

Hatóanyag: levélben 0,1-0,2% illóolaj, herbában még szerves savak, cserzőanyag. Illóolajban – kemotípustól függő mennyiségben – főleg monoterpének (geraniol, citronellol, továbbá kisebb mennyiségben linalool, terpineol, mentol) és feniletilalkohol

Alkalmazás: illóolajok illatszer- és kozmetikai iparban, gyógyszerészetben (kenőcsillatosító), aromaterápiában, herba külsőleg főleg adstringens, antiszeptikus.

732. *Pennisetum glaucum* (L.) R. Br. – POACEAE

bajra, indiai köles

Főleg Afrikában és Indiában termesztik. Apró szemű gabonakülönlegesség, élelmiszer

733. *Perilla frutescens* (L.) Britton – LAMIACEAE

[syn.: *Perilla ocimoides* L., *P. arguta* Benth.]

feketecsalán, olajperilla

Perillae oleum

Perillae herba, folium

Honos Kínában, K-Ázsiában, Indiában, Indokínában. Sokféle (pl. USA-ban, Európában) termesztik. Nálunk díszfajtaikat kertekben vagy parkokban szegélynek vetik, magról jól szaporodik. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: magban 35-45% zsíros olaj, illóolaj (70%-a β -dehidroperillaketon, továbbá egomaketon, matsutakealkohol), herbában 0,02-0,03 illóolaj (mono- és szeszkviterpének)

Alkalmazás: kivont és tisztított olajat élelmiszer- és festékiparban, népgyógyászatban levél emolliens, herba sedativum, spasmolyticum, diaphoreticum.

734. *Persea americana* Mill. – LAURACEAE

mexikói avokádó

Avocado oleum

Honos Közép-Amerikában, innen elterjedt Mexikóba, majd más trópusi és szubtrópusi területekre, ahol termesztik. Rokonfajai is amerikaiak, egy részüket ugyancsak olajnyerésre használják hazájukban. A fa 4-20 m magas.

Hatóanyag: a 40-80% zsíros olajat tartalmazó termésből kivont olaj fő zsírsav-komponense olajsav (45-80%).

Alkalmazás: tisztított olajat élelmiszerként vagy gyógyszerészeti célra.

735. *Petasites hybridus* (L.) G. M. Sch. – ASTERACEAE

[syn.: *Petasites officinalis* Moench]

közönséges (vörös) acsalapu

Petasitidis rhizoma et radix

Petasitidis folium

Honos Európában, É- és Ny-Ázsiában, elterjedt É-Amerikában. Évelő lágyszárú nagy tölevelekkel és magasra növő virágzatokkal. A Középhegységben és a Dunántúlon helyenként nem ritka, patakok mentén néhol tömeges. Védelemre érdemes.

Hatóanyag: eremophilan típusú szeszkviterpénalkohol (petasol, neopetasol, izopetasol) észterek (angelicasavval 0,28-0,36% petasin, továbbá neopetasin, izopetasin), szeszkviterpén-laktonok (furanopetasin, eremophilan-lakton), 0,1% illóolaj (főleg dodecanal), flavonoid, cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, jelentéktelen mennyiségben pirrolizidin alkaloidok

Alkalmazás: kivonataiból készült gyógyszer spasmolyticum és fejfájás (migrén) csillapító, tranquillans neurodystoniás funkciózavarokban (fájdalmas gyomorgörcs, bronchusgörcs, dysmenorrhoea).

736. *Petroselinum crispum* (Mill.) Nym. var. *crispum* – APIACEAE

petrezselyem

Petroselini radix

Petroselini fructus

Petroselini herba (= *folium*)

Petroselini aetheroleum

737. Petroselinum crispum (Mill.) Nym. var. tuberosum (Bernh.) Mart. Crov.

gumós petrezselyem

Petroselini radix

Honos Mediterráneumban, az ősi alakokból jött létre a két legfontosabb, természetett változat. Kétéves lágyszárú, kertjeinkben gyakori természetett növény.

Hatóanyag: 2-6% illóolaj (gumónál 1-4%), benne főleg fenilpropánok (apiol, myristicin, allil-tetrametoxi-benzol), mono- és szeszkviterpének (pinenek, limonen, myrcen, phellandren, carotol), kb. 2% flavonoid (pl. apiin), furokumarin (bergapten, oxipeucedanin), a gumósban (répában) még poliin (pl. falcarinol).

Alkalmazás: termés és illóolaja erős diureticum, továbbá spasmolyticum, népgyógyászatban dysmenorrhoea esetében, továbbá emmenagogum, galactogogum, stomachicum. Ízesítő. A petrezselyemgyökér diureticum, népgyógyászati felhasználása azonos az előbbivel. Zöldség, élelmiszer.

738. Peucedanum officinale L. – APIACEAE

orvosi kocsord

Peucedani (officinalis) radix = Foeniculi porcini radix

Peucedani semen (= fructus) = Foeniculi porcini semen

Honos D- és Közép-Európában, Ny-Szibériában. Évelő lágyszárú, 0,6-2 m magas. Az Északi-Középhegység szélein és az Alföldön nem gyakori, szikesedő erdőtisztás réteken szórványos.

Hatóanyag: kb. 0,2% kellemetlen szagú illóolaj, 2-2,5% furokumarin peucedanin, kevesebb oxipeucedanin, gumianyag, termésben több illóolaj és zsíros olaj

Alkalmazás: népgyógyászatban malária és hurutos panaszok esetén, diureticum, emmenagogum, antigonorrhoeicum. Homeopathia.

739. Peucedanum oreoselinum (L.) Moench – APIACEAE

citromkocsord

Oreoselini herba = Apii montani herba

Oreoselini radix = Apii montani radix

Oreoselini semen (= fructus) = Apii montani semen (= fructus)

Honos Közép- és D-Európában, D-Oroszországban. Évelő lágyszárú, 0,3-1 m magas. Száraz és mészkerülő erdős-sztyeppeken országszerte elég gyakori.

Hatóanyag: termésben kb. 3% illóolaj (pinenek, limonen, terpinen, cymen), furokumarin peucedanin. Gyökérben 1,7% illóolaj, peucedanin, peucedinin, athamantin. Herbában illóolaj, fenolkarbonsav, flavonoid (kempferol-, kvercentin-, apigenin- és luteolin-glikozidok)

Alkalmazás: enyhe diureticum. Homeopathia.

740. Peucedanum ostruthium (L.) Koch – APIACEAE

[syn.: Imperatoria ostruthium L.]

mestergyökér

Imperatoriae radix (= rhizoma)

Honos Balkánon, Közép- és É-Európában, Oroszországban. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 0,2-1,4% illóolaj (főleg pinen, phellandren, limonen, dipenten), seneciosav, fenolkarbonsav (kávésav, klorogénsav), cserzőanyag, gyanta, zsíros olaj, kb. 1,4% kumarin és furokumarin (osthol, ostruthol, imperatorin, izoimperatorin, peucedanin, oxipeucedanin), hesperidin, alkilbenzpiranon peucenin

Alkalmazás: stomachicum, enyhe sedativum, diaphoreticum, diureticum. Homeopathia.

741. Peumus boldus Mol. – MONIMIACEAE

boldó(fa)

Boldo folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Amerika déli részén, főleg Chilében. Cserje vagy kisebb fa.

Hatóanyag: 1,5-5% morfinan-típusú alkaloid, kb. 0,1% a fő alkaloid boldin, továbbá izocorydin, nor-izocorydin, laurolicsin, laurotetanin, N-metil-laurotetanin, továbbá 2-3% illóolaj (p-cymen, cineol, ascaridol), kevés triterpén és flavonoid

Alkalmazás: anthelminticum, stomachicum (dyspepsiában), enyhe sedativum, diureticum, cholagogum és hepatoprotectiv főként máj- és epepanaszokban (colitis), de reumás és köszvényes betegségekben, lázcsillapító, antioxidáns. Homeopathia.

742. Phacelia tanacetifolia Benth. – HYDROPHYLLACEAE

mézontófü, facélia

Hazája Kalifornia. Egyéves, érdeesszörű, nálunk is termesztethető, igénytelen. Igen jó méhlegelő, virágjai huzamosan, pár hétig folyamatosan szolgáltatnak nektárt a házi méheknek.

743. Phalaris canariensis L. – POACEAE

kanárfű, kanáriköles

Canariense semen

Honos É-Afrikában, sokfelé elterjedt, termesztett, egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 5% zsíros olaj, szitoszterol, keményítő, fehérje, kovasav

Alkalmazás: diureticum főleg hólyagkő esetén. Élelmiszer (szemből liszt, kása), takarmány.

744. Phaseolus vulgaris L. – FABACEAE

bab, paszuly

Honos trópusi és szubtrópusi Amerikában, egyéves lágyszárú, kertekben és szántókon világszerte termesztik.

745. Phaseolus coccineus L.

tűzbab

Honos Mexikóban, Közép-Amerikában. Egyéves, kúszó lágyszárú. Nálunk is sokfelé termesztik, főleg kertekben.

Phaseoli pericarpium (DAC) = fructus (legumen) sine seminibus

Hatóanyag: betain trigonellin, kolin, aminosavak (pl. viszonylag sok arginin), monoamino-zsírsavak, pterocarpin phaseolin, ösztrogén izoflavon genisztein, daidzein, nyomokban cianogen glikozid, inozit, hemicellulózok, kovasav, króm

Alkalmazás: enyhe antidiabeticum (idős korban), enyhe diureticum különösen vese- és szívbetegségekben, köszvényben vagy reumában.

746. Philadelphus coronarius L. – HYDRANGACEAE

pompás jezsámen

Philadelphi flos

Honos Közép- és DK-Európában. 1-3 m magas díszcserje, olykor elvadul.

Hatóanyag: fenolsavak, fenolkarbonsavak, flavonoidok (izokvercitrin), szaponin, aminopentansavszármazék

Alkalmazás: trichomonacid, antileucorrhoeicum. Homeopathia.

747. Phoenix dactylifera L. – ARECACEAE

(nemes) datolyapálma, fönixpálma

Phoenicis dactyliferae fructus

Honos DNy-Ázsia, Kanári-szigetektől É-Arikán át Arábiáig sokfelé termesztik. 20 m magasra is megnő.

Hatóanyag: 60-80% szénhidrát (50% invertcukor és szaharóz), leucoanthocyanok, cserzőanyag, piperidin-származék baikianin, pipekolinsav, 5-oxipipekolinsav, magban kb. 10% zsíros olaj

Alkalmazás: népgyógyászatban tüdőbetegség ellen. Gyümölcs, élelmiszer.

748. Phragmites communis Trin. – POACEAE

[syn.: Phragmites australis (Cav.) Trin.]

nád

Phragmites communis herba

Phragmites communis rhizoma

Kozmopolita, évelő vízi lágyszárú, töve fásodó. 1-4 m magas. Mocsarainkban gyakori, állományalkotó.

Hatóanyag: triterpén szaponin (amyrin, taraxerol, taraxeron)

Alkalmazás: diureticum, diaphoreticum.

749. Phyllanthus niruri L. – EUPHORBIACEAE

orvosi viráglevél(cserje)

Trópusokon honos, kis cserje. Főzete gyomorerősítő, hasmenést gátló, lázcsillapító, diureticum, Hepatoprotektív lignánokat is tartalmaz.

750. Phyllitis scolopendrium (L.) Newm. – ASPLENIACEAE

[syn.: Scolopendrium vulgare Sm.]

gímpáfrány

Scolopendrii (vulgaris) folium = Cervinae linguae

Scolopendrii (vulgaris) herba

Honos Európában, ma cirkumpoláris. Évelő lágyszárú, nálunk egyre ritkul, főként a Dunántúli Középhegység szurdokerdőiben, mészkövön él. Az Alföldön igen ritka, esetleg kutakban. Védeni szükséges.

Hatóanyag: cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, szabad aminosavak, glükóz, fruktóz, szaharóz, sporangiumban leucodelphinidin

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans tüdőbetegségben, diureticum, diaphoreticum, külsőleg sebre. Homeopathia.

751. Phyllostachys nigra (Lodd. Ex Lindl.) Munro – POACEAE

fekete bambusz

Honos Kínában. Száritott gyökere hagyományos kínai lázcsillapító szer. A rügy megfőzve fogyasztható.

752. Physalis alkekengi L. – SOLANACEAE

zsidócsereznye

Alkekengi fructus

Honos Közép-, K- és DK-Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Meghonosodott Amerikában is. A Középhegységben elég gyakori, máshol szórványos. Ártéri keményfalúgitekben, aránylag száraz lombdőkben fordul elő. Évelő lágyszárú, 0,3-0,6 m-re nő meg. A dísznövényként telepíthető *Ph. peruviana* L. (= *Ph. edulis* Sims.) érett bogyójának egresre, ananászra emlékeztető íze van.

Hatóanyag: kevés triterpén-lakton physalin, physalien, cryptoxanthin, szerves savak, pektin, gyanta, magvakban kb. 10% zsíros olaj

Hatóanyag: korábban diureticum köszvény, reuma, májbetegség esetén, a friss termés ehető (kissé keserű). Homeopathia.

753. Physostigma venenosum Balf. – FABACEAE

kalabárbab

Physostigmae semen = Calabar semen

Honos trópusi Afrika nyugati és középső részein. Akár 16 m magasra is megnövő fásodó kúszónövény.

Hatóanyag: pirrolidino-indol-vázás alkaloid physostigmin és társalkaloid generin, eseramin, physovenin, eserolin, egyéb alkaloid (calabatin, calabacin)

Alkalmazás: a kivont és tisztított physostigmin gyógyszer formájában indirekt parasymphomimeticum, a szemészetben mioticum glaukoma kezelésében. Atropin szerű mérgezések antidotuma. Állatgyógyászatban lovak bélkólikája ellen. Erősen mérgező. Homeopathia.

754. Phytolacca americana L. – PHYTOLACCACEAE

[syn.: *Phytolacca decandra* L.]

amerikai alkörmös, amerikai karmazsinbogyó

Phytolaccae fructus

Phytolaccae folium

Phytolaccae decandrae radix

Honos É-Amerikában. Mindenhol a világon elterjedt, áttelelő lágyszárú. Nálunk is adventív, főleg a Dunántúlon és a Duna-Tisza közén nyíltabb akácosokban, ültetett fenyvesekben, helyenként tömegesen. Dísznövényként is megtalálható, ami könnyíti elterjedését. 2-3 m magas, erőteljes növény. A kínai karmazsinbogyóval (*Ph. esculenta* van Houtte) együtt országszerte terjed, mindkettő invazív, azaz özöngyom.

Hatóanyag: lila gyümölcsében, levelében és gyökerében szaponinok (pentaciklusos phytolaccageninsav glikozidok: phytolaccosid A-G), gyökérben mitogén lektin, magban antihepatotoxikus lignanok (americanin A-E), gyümölcs festékanyaga betanin phytolaccanin, levélben még flavonoidok

Alkalmazás: lila festékanyaga miatt régen borfestő, gyökere, néha levele purgans, emeticum, egyébként mérgező. Gyökérből homeopathia gyógyszer.

755. Picea abies (L.) Karst., más Picea fajok – PINACEAE

(közönséges) lucfenyő

Piceae aetheroleum

Piceae turio recens

Honos K-Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Nálunk csak Ny-Dunántúl határövezeteiben őshonos, de hegyvidékeinken sokfelé termesztik. 40-50 m magas fa, kedvelt díszfa is.

Hatóanyag: illóolajában bornil-acetát, dipenten, pinenek, camphen, terpinen, limonen, mircen, phellandren, picein, cserzőanyagában piceatannol, piceatannol-mono- és -diglikozid, gyantában abietinsav és származékai

Alkalmazás: fiatal ágvégeiből és tobozaiból köhögéscsillapító szirup készíthető, illóolaja reuma ellenes fürdőbe vagy léghfrissítő, légzőszervi betegségek esetén légúti tisztító, hurutoldó. Kozmetikai ipar. Fenyőgyantának is használható.

756. Picrasma excelsa (Sw.) Planch. – SIMAROUBACEAE

jamaikai keserűfa

Quassiae jamaicensis lignum

Honos Karib-szigeteken, Közép-Amerikában, D-Amerika északi részén. 20 m magas fa.

Hatóanyag: 0,05% szeszkviterpén-lakton quassin, picrasin B-G, továbbá petroselininsav

Alkalmazás: amarum, anthelminticum, inszekticid.

757. Pilocarpus jaborandi Holmes – RUTACEAE

Honos É-Braziliában.

758. Pilocarpus microphyllus Stapf

Honos Braziliában, D-Amerika északi részén.

759. Pilocarpus pennatifolius Lem. var. selloanus (Engl.) Hassler

Honos D-Braziliában, Paraguayban.

760. Pilocarpus racemosus Vahl

Honos Karib-szigeteken.

jaborándi(cserje)

Jaborandi folium

Cserjék vagy kisebb fák.

Hatóanyag: 0,5-7% lakton-gyűrűs imidazol-alkaloid pilocarpin és izopilocarpin, egyéb mellékalkaloid pilocarpidin, pilosin, izopilosin, továbbá illóolaj (pl. terpinen, dipenten), cserzőanyag

Alkalmazás: kivont és tisztított pilocarpin direkt parasymphomimeticum, gyógyszer formájában szemészetben mioticum glaucoma esetén. Erős mérég. Homeopathia.

761. Pimenta dioica (L.) Merr. – MYRTACEAE

[syn.: *Pimenta officinalis* Lindl.]

szegfűbors(fa), jamaikaibors

Pimentae fructus = Amomi fructus

Pimentae folium

Pimentae aetheroleum

Honos Mexikóban, Karib-szigeteken, Közép-Amerikában. Indiában termesztik. 10-13 m magas, örökzöld fa.

Hatóanyag: 2-5% illóolaj (kb. 75%, levélben 80-90% eugenol és eugenolmetiléter, továbbá caryophyllen, phellandren, cineol), zsíros olaj a termésben, gyanta, tannin

Alkalmazás: aromaticum, stimulans, tonicum emésztési zavarok esetén. Illóolajat főleg a levélből nyernek. Fűszer, likőripar.

762. Pimenta racemosa (Mill.) Moore – MYRTACEAE

[syn.: *Pimenta acris* (Sw.) Kostel.]

fürtös szegfűbors(fa)

Bay flos

Bay folium

Myriciae aetheroleum

Honos D-Amerika északi részén, Karib-szigeteken. Örökzöld fa.

Hatóanyag: 0,7-1,3% illóolaj (főleg chavicol, metilchavicol, továbbá myrcen, eugenolmetiléter, eugenol)

Alkalmazás: aromaticum, nem csípős. Kozmetikai (dezodoráns, fogpaszta, szájvíz, hajszesz) és likőripar, levélből "bay-rum".

763. Pimpinella anisum L. – APIACEAE

[syn.: *Anisum vulgare* Gärtn.]

ánizs

Anisi fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Anisi vulgaris fructus (Ph. Hg. VII.)

Anisi aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos K-Mediterráneumban, sokfelé termesztik. Egyéves lágyszárú. Kora tavasszal 40-45 cm sortávolságra, 2-3 cm mélyre vetik. Melegigényes. A főernyő terméseinek viaszérésekor késsel vagy

géppel vágják 1 vagy 2 menetben. Maximálisan 40^oC-on szárítható, majd a cséplés és tisztítás következik.

Hatóanyag: 1,5-5% illóolaj (80-90%-a t-anetol, továbbá metilchavicol = estragol, áizssav, áizsaldehid, idősebb drogban dimer anetol és dimer áizsaldehid), szeszkviterpének (pl. hymachalen), propenilfenil-észterek, flavonol-glikozidok

Alkalmazás: expectorans és carminativum (főleg gyermekeknek), stomachicum, emmenagogum, aromaticum, spasmolyticum, antibakteriális. Fűszer, ételízesítő- és likőripar.

764. Pimpinella saxifraga L. – APIACEAE

hasznos földitömjén

Honos D-Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Áttelelő lágyszárú. Országszerte, száraz gyepeken, kaszálóréteken gyakori.

765. Pimpinella major (L.) Huds.

nagy földitömjén

Honos Európában. Áttelelő lágyszárú. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, árnyas, üde, elegyes erdőkben.

Pimpinellae (albae) radix et rhizoma = Tragoselin rhizoma et radix

Hatóanyag: kb. 0,2% illóolaj (benne pl. izoeugenol-epoxidészter), 1% szaponin, cserzőanyag, gyanta, kumarin pimpinellin, furokumarin peucedanin, izopimpinellin, bergapten, umbelliferon, sphondin, alkil-en-in-számazékok, szerves savak, fenolkarbonsavak

Alkalmazás: bronchosecretolyticum, enyhe expectorans, tinctura formájában pharyngitis, laryngitis, bronchitis esetében, népgyógyászatban még gyomor és bél hurutos betegségeiben, ideges szívpanaszokra, továbbá stomachicum, diureticum, anthelminticum, emmenagogum. Homeopathia.

766. Pinellia ternata (Thunb.) Makino – ARACEAE

[*Pinellia tuberifera* Ten.]

japánkontyvirág, banxia

Pinelliae ternatae rhizoma = Pinelliae tuber

Honos Malajziában. É-Kínában és Japánban is elterjedt élő lágyszárú.

Hatóanyag: 3,4-dihidroxi-benzaldehid-glikozid, nyomokban efedrin, továbbá zsírsavak, szterol, lignan (lariciresinol, pinoresinol), coniferil-alkohol, dehidrodiconiferil-alkohol, flavon-C-glikozidok (vicenin-1, corymbosid), protocatechusav, lektin pinellin

Alkalmazás: antiemeticum, expectorans (mucolyticum, antiasthmaticum), diaphoreticum, tumorellenes hatása nem kellően bizonyított.

767. Pinus mugo Turra subsp. mugo = subsp. pumilio (Haenke) Franco – PINACEAE

[syn.: *Pinus montana* Mill.]

törpefenyő

Pini pumilionis aetheroleum (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos Közép-Európa magas hegyvidékein (Kárpátok, Alpok). Magyarországon nem fordul elő, legfeljebb sziklakertekbe ültetik. Cserjetermetű.

Hatóanyag: leveles hajtásban 0,1-1% illóolaj, melynek alkotói: kb. 60% phellandrenek, bornil-acetát, pinenek, caren, cymen

Alkalmazás: szobailatosító, fürdővízbe (só, szappan), inhalációra (bronchitis). Illatszeripar.

768. Pinus sylvestris L. – PINACEAE

erdeifenyő

Pini gemma (= turio)

Pini sylvestris aetheroleum (Ph. Hg. VII.)

Honos Közép- és É-Európa, É-Ázsia. Ny-Dunántúlon néhol őshonos, sokféle nálunk is telepítik. Egyedül vagy tölgygel együtt mészkerülő erdőtársulásokat alkot. Kopárfásításra, homoki erdősisítésre is használják. Akár 40 m magasra is megnőhet.

Hatóanyag: leveles hajtásban 0,15-0,55 illóolaj, balzsamban (terpentin) 15-30% terpentinolaj. Illóolajban α -pinen, α -sylvestren, cadinen, borneol, bornil-acetát, terpineol

Alkalmazás: illóolajat inhalációra felső légúti, hurutos megbetegedésekre, fiatal hajtásából ugyanilyen céllal "fenyőméz" készíthető.

769. Pinus sylvestris L. és más Pinus fajok – PINACEAE

Terebinthinae aetheroleum

Terebinthinae balsamum = Terebinthina communis

Pini summitas

Pini folium
Pini resina
Pini resina burgundica
Colophonium

Más Pinus fajok közül számunkra a legfontosabb a Pinus nigra Arn., a fekete fenyő. Honos DK- és DNy-Európában. Vadon csak a Kőszegi-hegységben él. Karbonátos kőzeten, sekély talajon pionír, mészkedvelő, szárazságtűrő. Kopárok és alföldi homokos területek fásítására használják, sokfelé telepítik. Több más, nálunk nem élő Pinus faj (pl. P. teocote Schiede Mexikóban, P. halepensis Mill. D- és K-Európában, P. cembra L. Európában, P. pinea L. D-Európában, P. sibirica Du Tour Szibériában, Kínában stb.) is drogot szolgáltat.

Hatóanyag: balzsamban (terpentin) diterpénsavak diterpénalkoholok és észterek, fában lignan, főleg pinoresinol, stilbenek (pinosylvin, dihidropinosylvin), flavon (chrysin, tectochrysin, strobachrysin), flavanon (pinocembrin, pinostrobin, strobopinin, cryptostrobin), flavanonol (pinobanksin, pinobanksin-monometiléter, strobobanksin), taxifolin (dihidrokvercetin), aromadendrin (dihidro Kempferol), catechin-típusú cserzőanyag, fában pinokvercetin, pinomyricetin, levelekben nyomokban piperidin-származék pinidin. Balzsamban 20-25% terpentinelaj, melynek fő alkotói: pinenek, limonen, caren, cadinen, cymol, terpinolen, metilchavicol, bornil-acetát. Balzsamból 65-70% gyanta (colophonium) marad vissza, benne diterpén gyantasavak (larikopinisav, larikopinonsav, pimarinsav, pimarolsavak, abietinsav, pimarinsav, cryptopimarinsav, sandaracopimarinsav stb.)

Alkalmazás: tapasz, linimentum, kenőcs (főként reuma ellen), füstölő (szagtalanító, fertőtlenítő, rovarriasztó), kozmetikai ipar, festék- és bútorigar stb. Homeopathia.

770. Piper betle L. – PIPERACEAE

bétel bors

Piperis betlis folium

Honos Malajziában, elterjedt Indonéziában és trópusokon. Kúszó félcserje.

Hatóanyag: 0,2-1% illóolaj (chavicol, cadinen, chavibetol, terpenen, szeszkviterpének), fenolok, tannin

Alkalmazás: carminativum, antioxidáns, antibakteriális, beteldió (Areca catechu) rágáshoz használják DK-Ázsiában és K-Afrikában aromaticumként és helyi érzéstelenítést elősegítő hatása miatt.

771. Piper cubeba L. – PIPERACEAE

kubébabors

Cubebae fructus

Cubebae aetheroleum

Honos Malajziában, trópusokon sokféle természetű (pl. Jáván, Borneon, Sri Lankán, Karib-tengeri szigeteken, Kongóban). Akár 6 m-es, kúszó félcserje.

Hatóanyag: 7-20% illóolaj (monoterpének, szeszkviterpének, ezek alkoholos származékai, pl. cubebin, cubeben, cubebol, copaen stb.)

Alkalmazás: stomachicum, diureticum, húgyúti desiniciens. Fűszer, illóolaj.

772. Piper longum L. – PIPERACEAE

hosszú bors

Piperis longi fructus

Honos Indonéziában, Indiában, Sri Lankán, természetű Fülöp-szigeteken, egyéb trópusi területeken. Alig 1 m magas, kúszó félcserje.

Hatóanyag: 1-1,5% illóolaj (caryophyllen, zingiberen, phellandren, dipenten), piperoxil- és amin-származékok, 5% piperin, kevés piperidin, chavicin, zsíros olaj

Alkalmazás: tonicum, stomachicum, carminativum, stimulans, illóolaj különösen antibakteriális. Fűszer.

773. Piper methysticum Forst. – PIPERACEAE

káva

Kava-Kava rhizoma (DAC)

Honos Ny-Csendes-Óceánia északi és déli területein, főleg ott is természetű. Kb. 2 m magas cserje.

Hatóanyag: styril- α -lakton "kawapyronok" (enolid-típusú kawain, methysticin, dihidrokawain = marindinin, dihidromethysticin, dienolid típusú yangonin, dezmetoxiyangonin, metoxiyangonin, metoxinoryangonin)

Alkalmazás: stimulans, relaxans, spasmolyticus, továbbá analgeticum és antisepticum urogenitalis traktus megbetegedéseivel, krónikus reuma és köszvény esetében. Homeopathia.

774. Piper nigrum L. – PIPERACEAE

feketebors

Piperis nigri fructus

Piperis albi fructus

Piperis aetheroleum

Honos Indiai-szubkontinensen, trópusokon (pl. Indonéziában, Malajziában, Brazíliában) sokféle termesztik. Kb. 10 m-es kúszócserje.

Hatóanyag: 1-3,5% illóolaj (általában fehérben 2,5%-ig, feketében 3,5%-ig), benne főleg caryophyllen, caren, sabinen, limonen, pinenek, phellandren, piperonal, linalool, eugenol, safrol, továbbá 2-5% csípős piperidin- és piperinsav-származékok (90-95%-a t-piperin, továbbá piperettin, piperanin, piperolein A, B), pirrolidin piperilin

Alkalmazás: stomachicum, carminativum, antiphlogisticum, antineuralgicum, fűszer, illóolajat szolgáltató. Homeopathia.

775. Piscidia piscipula (L.) Sarg. – FABACEAE

[syn.: *Piscidia erythrina* L.]

halméregfa

Piscidiae radix

Piscidiae radice cortex

Honos Mexikóban, DK-USA-ban, Karib-tenger szigetein, Közép-Amerikában. A fa gyökérkérgé a drog.

Hatóanyag: izoflavon jamaicin, ichthyonon, piscerythron, lisetin, milletton, izomilletton, rotenon, szaponin, cserzőanyag

Alkalmazás: többnyire tinctura formájában sedativum, hypnoticum, analgeticum (főleg fogfájásra), diaphoreticum, diureticum. Homeopathia.

776. Pistacia lentiscus L. – ANACARDIACEAE

örökzöld pisztácia, masztix

Mastix = Pistaciae lentisci resina

Honos Dél-Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában. 1-3 m magas, örökzöld cserje vagy kisebb fa.

Hatóanyag: a kinyert gyantában triterpénsavak (szterol-típusú tirucallol, masticodienonsav, pentaciklusos oleanolsav), triterpénalkohol tirucallol, illóolaj (főleg pinen), masticinsavak, masticonsav, resen, masticoresenek

Alkalmazás: fogászat, stomachicum, likőr- és illatszeripar.

777. Pistacia vera L. – ANACARDIACEAE

pisztácia

Pistaciae semen

Honos Közép- és Ny-Ázsiában, Szicíliában, Tuniszban, termesztik Kaliforniában. Kisebb fa.

Hatóanyag: kb. 54% zsíros olaj, legtöbb benne az olajsav, továbbá szterolok, terpénalkohol, anthocyanidín, flavonol

Alkalmazás: pirítva vagy nyersen élelem (fagyalt, sütemény), étolajat is szolgáltat. Etolajat is szolgáltat.

778. Pisum sativum L. – FABACEAE

borsó

Pisi semen

Honos DNy-Ázsiában, Mediterráneumban, a mai termesztett változatok vad ősi alakokból jöttek létre. Egyéves vagy áttelelő-egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: aminosavak, aminok, szterolok, cyanidinek, flavonoidok, fehérjék (pl. legumin, vicilin, mitogén lektinek), szénhidrát (keményítő, arabinoxilan), szerves savak, fenolkarbonsavak, flavonoidok, leucoanthocyanok, pterocarpin pisatin

Alkalmazás: népgyógyászatban kiütés, szemölcs ellen, sebekre, bakteriosztatikus, antimikotikus. Élelmiszer, takarmány. A sárga- és zöldborsó fehérjében gazdag magjából örlemények készülnek. Pirítva is fogyasztható.

779. Plantago afra L. – PLANTAGINACEAE

[syn.: *Plantago psyllium* L.]

nyálkás útifű, bolhamag

Psyllii semen (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Plantaginis psyllii semen = Pulicariae semen

Honos Mediterráneumban. Franciaországban termesztik. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: maghéjban 10-12% nyálka-heteropoliszaharid (pl. arabinoxilan, rhamnogalacturonan), zsíros olaj, protein, hemicellulóz, kevés iridoid-glikozid aucubin, fenilpropan acteosid

Alkalmazás: laxans (bő folyadékkal), koleszterinszint csökkentő.

780. *Plantago altissima* L. – PLANTAGINACEAE

[syn.: *Plantago lanceolata* L. subsp. *altissima* (L.) Arcang.]

magas útifű

Plantaginis folium

Honos Balkánon, K-Európában (Dunántúlon), áttelelő lágyszárú, 1 m magasra is megnő.

Hatóanyag: mint *P. lanceolata*

Alkalmazás: mint *P. lanceolata*.

781. *Plantago arenaria* W. et K. – PLANTAGINACEAE

homoki útifű

[syn.: *Plantago indica* L.]

Plantaginis arenariae folium

Plantaginis arenariae radix

Psyllii semen (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) = *Plantaginis arenariae semen*

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Egyéves lágyszárú. Országszerte, de csak szórványosan fordul elő, homokpuszta-gyepekben, többnyire zavart állományokban.

Hatóanyag: maghéjban kb. 10% nyálka-heteropoliszaharid (pl. galaktoarabinoxilan), iridoid aucubin, indicamin, indicain, plantagonin. Levélben és gyökérben iridoidok.

Alkalmazás: mag laxans, mucilagos enteritisben, bronchitisben, népgyógyászatban levél és gyökér gyulladáscsökkentő, antibakteriális felső légúti panaszok esetén.

782. *Plantago coronopus* L. – PLANTAGINACEAE

csókalábú útifű, tengerparti útifű

Coronopi herba

Honos Európában, É-Afrikában, Elő-Ázsiában, meghonosodott É-Amerikában, Ausztráliában és Új-Zélandon is. Egyéves, apró termetű lágyszárú.

Hatóanyag: kevés (0,05%) alkaloid plantagonin, kb. 20% zsíros olaj (magjában)

Alkalmazás: diureticum.

783. *Plantago lanceolata* L. – PLANTAGINACEAE

lándzsás útifű

Plantaginis lanceolatae folium (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Plantaginis (lanceolatae = angustifoliae) folium (*Ph. Hg. VII.*) (= *herba*)

Plantaginis lanceolatae herba (*DAB*)

Honos Euráziában. Évelő, törzsás lágyszárú. Sziklagyeppektől a legelőig, réteken, utak mentén gyakori, de termesztése is megoldható. Áprilistól augusztusig virágzik. Tőleveleit virágzás idején gyűjtik, szükség esetén lemossák. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 4:1).

Hatóanyag: iridoid-glikozidok (1-3% aucubin, 1% catalpol), 2-6,5% nyálka-heteropoliszaharid (rhamnogalacturonan, arabinogalactan, glükomannan), fenolkarbonsavak, 3-8% fenilpropanoid acteosid flavonoidok (apigenin, luteolin, scutellarein), kumarin (esculetin), kvasav

Alkalmazás: felső légúti hurutok esetén gyulladáscsökkentő, köhögéscsillapító, antibakteriális. Népgyógyászatban sebgyógyító, aranyeres bántalmakra is használható. Gyógyszerek is készülnek belőle.

784. *Plantago major* L. – PLANTAGINACEAE

nagy útifű

Plantaginis (majoris = latifoliae) folium (= *herba*)

Plantaginis majoris semen

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Áttelelő lágyszárú, néha egyéves. Kisebb termetű. Csak az Alföldön gyakori, máshol szórványos. Üde, bolygatott helyeken, néha taposott gyomtársulásokban él.

Hatóanyag: levélben kb. 6% cserzőanyag, 0,2% illóolaj, allantoin, kb. 0,3% aucubin, catalpol, mustárolaj-glikozid sulforaphen, 0,05% piridin alkaloid plantagonin és indicain, valamint szaponin, fenolkarbonsav, flavonoid

Alkalmazás: mint *P. lanceolata* (mucilagosum), antibakteriális, külsőleg sebre. Homeopathia.

785. *Plantago ovata* Forssk. – PLANTAGINACEAE

[*Plantago ispaghula* Roxb.]

egyiptomi útifű

Plantaginis ovatae semen (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Plantaginis ovatae seminis tegumentum

Honos Iránban, Indiában, főleg Pakisztánból és Indiából importáljuk. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: maghéjban 20-30% nyálka-heteropoliszaharid (pl. arabinoxilan, arabinogalactan, rhamnogalacturonan), zsíros olaj, protein, kevés iridoid (aucubin)

Alkalmazás: laxans bő folyadékkal bevéve, a vér lipidszintjét csökkenti.

786. *Platanus occidentalis* L. – PLATANACEAE

nyugati platán(fa)

Honos É-Amerikában. Sokfelé telepítik.

787. *Platanus orientalis* L.

keleti platán(fa)

Honos DK-Európában, Ny-Ázsiában. Sokfelé telepítik, főleg parkokban.

788. *Platanus hybrida* Brot.

[*Platanus x acerifolia* (Ait.) Willd.]

közönséges platán(fa)

Honos D- és Közép-Európában, Ny-Ázsiában. Valószínű, hogy az előző kettő hibridje.

Platani (occidentalis) folium

Platani cortex

Hatóanyag: levélben flavonoid-glikozidok, leucodelphinidin, leucocyanidin, kéregben pentaciklusos triterpén szaponin betulin, betulinaldehid, betulinsav, betulonsav, platansav, 3-dehidroplatansav

Alkalmazás: levél láz esetén, tonicum, kéreg skorbut és reuma ellen, szintén tonicum. Kéreg homeopathiában.

789. *Platycodon grandiflorum* (Jacq.) A. DC. – CAMPANULACEAE

léggömbvirág, hírharang

Platycodi radix

Honos K-Ázsia mérsékelt égövi részein. 0,4-0,7 m magas, felálló, árnyékkedvelő. Nálunk kerti dísznövény.

Hatóanyag: pentaciklusos triterpén szaponin (platycodin, platycodigenin, polygalasav stb.)

Alkalmazás: platycodin sedativum, analgeticum, antipyreticum, gyulladásgátló, anticholinerg, a drog expectorans, antiasthmaticum, adstringens, carminativum, sedativum, anthelminticum, idegerősítő (adaptogén).

790. *Plectranthus amboinicus* (Lour.) Spreng. – LAMIACEAE

[*Coleus amboinicus* Lour.]

fűszeres hárfacserje

Colei folium

Honos főleg Afrika trópusi területein, Indonéziában, trópusokon máshol (pl. Indiában) is termesztik.

Hatóanyag: illóolaj (43% carvacrol)

Alkalmazás: malária és kolera ellen hatásos, bélkólika, asztma esetén.

791. *Plectranthus barbatus* Andrews – LAMIACEAE

[syn.: *Coleus forskohlii* Benth., *C. barbatus* (Andrews) Benth.]

indiai hárfacserje, illatos hárfacserje

Colei radix

Honos Indiai-szubkontinensen.

Hatóanyag: diterpén plectrin

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, emmenagogum, diureticum. A keményítő-tartalmú hajtás élelem.

792. *Plumbago europaea* L. – PLUMBAGINACEAE

európai ólomvirág

Plumbaginis europaeae herba

Honos D-Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában. Élő félcsérje, 0,3-1,2 m magas.

Hatóanyag: 0,5% naftokinon plumbagin, fitoncid plumbagol, kb. 7% cserzőanyag, myricetin-glikozidok (pl. europetin), virágban delphinidin (europinidin)

Alkalmazás: plumbagin antibakteriális. Homeopathia.

793. *Podophyllum hexandrum* Royle – BERBERIDACEAE

[syn.: *Podophyllum emodi* Wall.]

himalájai tojásbogyó

Podophyllum

Podophylli emodi rhizoma

Podophylli emodi resina

Honos Kínában, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Évelő pozsgás.

Hatóanyag: 6-20% gyanta, peltatin, podophyllotoxin

Alkalmazás: drasztikus hashajtó krónikus obstipatio esetén. Gyanta előállítására. Izolált podophyllotoxin citosztatikus, citotoxikus.

794. Podophyllum peltatum L. – BERBERIDACEAE

amerikai tojásbogyó

Podophyllum

Podophylli (peltati) rhizoma

Podophylli resina

Honos atlantikus É-Amerikában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: 3-6% gyanta, benne 40-50% podophyllotoxin, α - és β -peltatin, továbbá más lignanok, flavonoidok

Alkalmazás: mérgező, orvosi ellenőrzéssel adagolható cholagogum, erős laxans, féreghajtó, diureticum, erős hatású cytotoxicum, külsőleg ecsetelőként condyloma vagy granuloma inguinale eltávolítására. Podophyllotoxin cytostaticum. Homeopathia.

795. Pogostemon cablin (Blanco) Benth. – LAMIACEAE

[syn.: Pogostemon patchouly Pellet.]

valódi pacsuli

Patchouli folium

Patchouli aetheroleum

Honos Indokínában, természetik Fülöp-szigeteken, Kínában, Oroszországban, Afrikában és D-Amerikában. 1 m-es örökzöld cserje.

Hatóanyag: levélben 1,5-4% illóolaj, benne 30-40% patchoulol, továbbá norpatchoulol

Alkalmazás: antiszeptikus, rovarűző. Illatszeripar. Homeopathia.

796. Polemonium coeruleum L. – POLEMONIACEAE

kék csatavirág

Polemonii coerulei herba

Polemonii rhizoma cum radicibus

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Szibériában, elterjedt É-Amerikában és Európában is. Nálunk kerti dísznövény. Évelő lágyszárú, 0,2-0,5 m-re nő.

Hatóanyag: triterpén szaponin, kvercetin- és kempferol-glikozidok, gyökérzetben kb. 5% szaponin

Alkalmazás: expectorans, diaphoreticum, adstringens, régen a népgyógyászatban antisiphiliticum. Homeopathia.

797. Polemonium reptans L. – POLEMONIACEAE

indás csatavirág

Polemonii reptantis rhizoma

Honos az USA keleti részén. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: szaponin, flavonoid

Alkalmazás: diaphoreticum, adstringens, expectorans köhögés, lázas légúti megbetegedés esetén.

798. Polianthes tuberosa L. – AGAVACEAE

tubarózsa

Honos Mexikóban, természetik D-Európában és É-Afrikában.

Hatóanyag: virágban kb. 0,08% illóolaj (metilbenzoát, 1,8-cineol, metil-2-hidroxibenzoát, metilantranilát)

Alkalmazás: illatszeripar, kozmetikai ipar.

799. Polygala amara L. – POLYGALACEAE

keserű pacsirtafű

Polygalae amarae herba

Polygalae amarae radix

Honos D-Európában. Áttelelő lágyszárú. Országszerte sziklagyepekben fordul elő, de szórványosan, nem nagy tömegben.

Hatóanyag: gyökérben 1-2% szaponin (pl. senegin), keserű polygalin, fenolglykozid gaultherin, polygalitol, kb. 0,05% illóolaj (benne szalicilsavmetilészter), kevés cserzőanyag

Alkalmazás: expectorans, amarum, népgyógyászatban fokozza a tejelválasztást, vértisztító, gastritis, enteritis és dyspepsia esetén használatos. Homeopathia.

800. Polygala amarella Cr. – POLYGALACEAE

kisvirágú pacsirtafű

Polygalae amarellae herba

Honos Európában. Áttelelő lágyszárú. Szórványos és ritka üde lápréteken. Védendő.

Hatóanyag: mint P. amara

Alkalmazás: mint P. amara.

801. Polygala senega L. – POLYGALACEAE

szenegafű

Polygalae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Senegae radix

Honos É-Amerikában. Évelő lágyszárú. Helyettesítheti a P. tenuifolia Willd. és a Japánban termesztett P. senega L. var. latifolia Torr. et Gray. Európába a drog Kanadán és az USA-án kívül főleg Indiából kerül.

Hatóanyag: 6-12% triterpén szaponin (sokféle, fontosabb a polygalasav, senegin és szapogeninje presenegin), metilszalicilát

Alkalmazás: secretolyticum, expectorans (krónikus bronchitis), hypoglykaemiás hatású. Homeopathia.

802. Polygala vulgaris L. – POLYGALACEAE

hegyi pacsirtafű

Polygalae vulgaris herba

Honos Európában, Mediterráneumban. Áttelelő lágyszárú. Főleg a Középhegységben él szórványosan, máshol ritka. Szőrfügyepek, átmeneti lások, kaszálórétek értékes faja, kémiletre érdemes.

Hatóanyag: szalicilsav-metilészter, kvercetin- és kempferol-glikozidok, szinapinsav, ferulasav, speciális metil- és metilén-glutaminsav

Alkalmazás: népgyógyászatban légúti és húgyúti betegségek esetén.

803. Polygonatum officinale (L.) All. – CONVALLARIACEAE

[syn.: Polygonatum odoratum (Mill.) Druce]

Honos Eurázsiaiban, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. Középhegységben gyakori, máshol szórványos. Erdős-sztyepp faj, nyílt bokorerdőkben, száraz tölgyesekben, szegélyekben található.

804. Polygonatum latifolium (Jacq.) Desf.

Honos DK-Európában. Évelő lágyszárú. Középhegységben, Dunántúlon elég gyakori üde lombdőkben.

805. Polygonatum multiflorum (L.) All.

Honos D-Eurázsiaiban. Évelő lágyszárú. A Középhegységben és a Dunántúlon gyakori üde gyertyán- és büккеgyes erdőkben.

salamonpecsét

Polygonati rhizoma (= radix) = Sigilli Salamonis rhizoma

Hatóanyag: szaponin (spirostan-típusú szapogeninnel), poliszaharid, nyálka-heteropoliszaharid, aszparagin, allantoin

Alkalmazás: vércukorszint-csökkentő erősebb alimentaris hyperglykaemiában, népgyógyászatban diureticum főleg reumás panaszokra.

806. Polygonum amphibium L. – POLYGONACEAE

vidrakeserűfű

Polygoni amphibii radix

Cirkumpoláris, inkább melegebb éghajlatú területeken fordul elő. Évelő, vízi lágyszárú. Országszerte megtalálható még zavartalan vízi és mocsári társulásokban.

Hatóanyag: oximetil-antrakinon, kb. 18% cserzőanyag, flavonoid (hiperozid, avicularin, kvercimeritrin, kvercetin, kempferol, luteolin), fenolkarbonsav (klorogénsav, kávésav)

Alkalmazás: anyagcsere fokozó. Homeopathia.

807. Polygonum aviculare L. s. l. - POLYGONACEAE

madár keserűfű

Polygoni avicularis herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Centum nodii herba = Sanguinalis herba

Kozmopolita mérsékelt égövi területeken. Áttelelő lágyszárú. Országszerte gyakori útszéli gyomtársulásokban. Több, kisebb taxonra bontható.

Hatóanyag: 0,2-1% flavonoid (kempferol-, kvercetin-, myricetin-glikozidok, avicularin = kvercetin-3-arabinozid), cserzőanyag, nyálka-heteropoliszaharid, szilikát, fenolkarbonsavak, kumarin-származékok (umbelliferon, scopoletin), lignan aviculin

Alkalmazás: népgyógyászatban secretolyticum, expectorans, diureticum, bizonyítottan csökkenti a thrombocyta-aggregációs hajlamot.

808. Polygonum bistorta L. – POLYGONACEAE

kígyógyökerű keserűfű

Bistortae rhizoma (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) = Polygoni bistortae rhizoma

Polygoni bistortae herba

Cirkumpoláris, évelő lágyszárú. Üde lápréteken előforduló montán faj, egyre ritkul, emiatt védett.

Hatóanyag: 15-35% hidrolizálható és kondenzált cserzőanyag, catechin, epicatechin, glucogallin, galluszsav, ellagsav, szterolok, 30% keményítő a gyökértörzsben

Alkalmazás: antidiarrhoeicum és mucilaginosum (különösen rhizoma), adstringens, antibakteriális, külsőleg száj- és toroköblögetésre. Fiatal leveléből, hajtásából főzelék készíthető, gyökértörzse megfőzve vagy sütvé fogyasztható.

809. Polygonum hydropiper L. – POLYGONACEAE

borsos keserűfű, vízibors

Polygoni hydropiperis herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Egyéves vagy áttelelő lágyszárú. Üde, ártéri gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: csípős illóolaj (szeszkviterpén-dialdehid tadeonal = polygodial, szeszkviterpén-lakton confertifolin, továbbá pinenek, p-cymol, 1,4-cineol, phellandren, fenchon, borneol, kámfor, terpineol, carvon, linalil-acetát, fahéjaldehid, fahéjsavmetilészter), flavonoid (pl. rhamnasin és szulfát-származéka, persicarin), kb. 3,5 % cserzőanyag

Alkalmazás: antirheumaticum, diureticum, népgyógyászatban vérzéscsillapító (menorrhagia esetén, hólyag- és aranyérbántalmakban). Homeopathia.

810. Polygonum multiflorum Thunb. – POLYGONACEAE

sokvirágú keserűfű, fo-ti

Kínában honos futónövény. Az egyik legfontosabb hagyományos kínai erősítőszert, tonicum, csökkenti a koleszterinszintet, enyhe salaktalanító, vértisztító. Adaptogén.

811. Polygonum persicaria L. – POLYGONACEAE

baracklevelű keserűfű

Polygoni persicariae herba

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Áttelelő lágyszárú. Üde gyomtársulásokban országszerte elég gyakori.

Hatóanyag: kb. 0,05% illóolaj (benne kámforszerű persicariol), kb. 1,5% cserzőanyag, flavonoid (persicarin, egyéb), kb. 5% pektin és nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: népgyógyászatban mint P. hydropiper, továbbá külsőleg sebre és egyes ekcémák kezelésére.

812. Polypodium vulgare L. – POLYPODIACEAE

édesgyökerű páfrány

Polypodii rhizoma et radix = Filiculae dulcis rhizoma et radix

Polypodii herba

Cirkumpoláris, évelő lágyszárú. Az Alföldön ritka, máshol gyakori mohás sziklagyepekben, erdőkben mohás fatörzseken, talajon is.

Hatóanyag: szteroid-szaponin osladin (3000-szer édesebb a szaharóznál). Kis mennyisége és a védelemre érdemes páfrány miatt nincs gyakorlati haszna. Keményítő, szabad cukrok és szerves savak, 2-4% catechin-cserzőanyag, kb. 8% zsíros olaj, kevés kaucsuk, gyanta, kb. 2% rovar vedlési hormon ekdizon és származékai, egyéb szteroidok (szterolok), floriglucin-származékok. Herbában szaharóz, benzoosav, szalicilsav, szterol

Alkalmazás: cholagogum (herba is a népgyógyászatban), enyhe purgans, mucilaginosum.

813. Polytrichum commune Hedw. – POLYTRICHACEAE

óriás szőrmoha

Adianti aurei herba = Capillaris major muscus = Polytrichi herba

Honos Euráziában, É-Amerikában. 20-40 cm magas lombos moha. Nálunk sem ritka tőzegmohás lápokban, átmeneti lápokban, fűz-, nyár- és égerlápokban. Gyakorlatilag nem gyűjtik.

Hatóanyag: cserzőanyag, gyanta, viasz, gumianyag, kb. 40% kovasav, zsíros olaj (zsírsavak között arachidonsav is)

Alkalmazás: népgyógyászatban adstringens, vérzéscsillapító, hurutoldó, expectorans. Homeopathia.

814. Poncirus trifoliatus (L.) Raf. – RUTACEAE

[syn.: Citrus trifoliata L.]

tövisescitrom, vadcitrom

Honos Japánban, előfordul Földközi-tenger környékén. 4 m magasra megnövő cserje.

Hatóanyag: termésben kb. 0,2% illóolaj (limonen, linalool, linalil-acetát, metilantranilát)

Alkalmazás: illatszeripar.

815. Populus alba L. – SALICACEAE

fehér nyár(fa)

Populi albae folium

Populi albae cortex

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, 20-35 m magas fa. Gyakori, főleg az Alföld árterein.

Hatóanyag: levélben monobenzoil-salicin, kb. 0,5% illóolaj, fenol-glikozidok (salicortin, salicin, tremulacin, grandidentatin stb.), kéregben illóolaj, salicin, populin, ericin, salicortin, tremulacin, salireposid

Alkalmazás: húgyúti megbetegedések, ischias, láz esetén.

816. Populus nigra L. – SALICACEAE

fekete nyár(fa)

Populi gemma

Populi gemmae aetheroleum

Honos Európában, É-Afrikában, D-Ázsia mérsékelt égövi területein. Kb. 30 m magas. Nálunk artéri puhafaligetekben gyakori. Sorfának gyakran telepítik. Márciusban, áprilisban virágzik. A rügyeket február végétől kibomlásig gyűjtik. A szárítás 20°C-on, árnyékos, jól szellőző helyen történik (beszáradás 2:1)

Hatóanyag: rügyben kb. 0,5% illóolaj (főleg α - és β -caryophyllen), flavonoid (igen sokféle, pl. chrysin, tectochrysin, apigenin, acetin, galangin, isalpinin, kempferol, rhamnetin, izorhamnetin, pinocembrin, pinostrobin, pinobansin), salicin, populin, egyéb fenol- és fenolkarbonsav-glikozidok, viasz

Alkalmazás: gyulladáscsökkentő, kapillárisok rugalmasságát fokozza, enyhén antibakteriális, antimikotikus, illóolaját krónikus polyarthritisz esetén, külsőleg kenőcs formájában sebekre, aranyérre, reumás és köszvényes testrészekre. Kozmetikai iparban (propolishoz hasonlóan), pl. hajolaj, hajszesz, krémek stb. Rügy propolishoz hasonlóan belsőleg diureticum, expectorans, grippe, meghűlés, reuma és láz esetén.

817. Portulaca oleracea L. – PORTULACACEAE

kövér porcsin

Portulacae herba

Kozmopolita, egyéves, heverő lágyszárú. Művelt területeken, gyomtársulásokban közönséges. Termesztett változatát [var. sativa (Haw.) DC.] levesbe, főzelékbe használják.

Hatóanyag: betacyanin, kb. 1% káliumsó, aszkorbinsav, karotinoidok, szerves savak, aminosavak, nyálka-poliszaharidok, cukrok, lipidek, szterol

Alkalmazás: gyomorsav szekréciót fokozza, népgyógyászatban vértisztító, diureticum, májbetegség esetén. Homeopathia. Zsenge hajtása nyersen salátaként, főzve is fogyasztható. Hajtása felaprítva, kapri- vagy olajbogyóval együtt ecetes lében tartósítható, magjából liszt készíthető. Csakis növényvédőszerrel és szennyező anyagoktól mentes termőhelyről alkalmas élelmiszernek.

818. Potentilla anserina L. – ROSACEAE

[syn.: Argentina anserina Rydb.]

libapimpó

Anserinae herba (DAC) = Anserinae potentillae herba = Potentillae anserinae herba

Anserinae radix

Kozmopolita, élő, tarackos lágyszárú, kúszó, heverő szárú. Májustól októberig virágzik. A hajtást (ritkán külön a gyökert) virágzaskor gyűjtik, szükség esetén lemosás, majd árnyékos, szellős helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 6-10% cserzőanyag (főleg ellagitannin), flavonoidok, leucoanthocyanidinek, kumarin (umbelliferon, scopoletin), triterpének

Alkalmazás: antibakteriális, adstringens, gyulladáscsökkentő gastritisben, enteritisben (gyermeknek is adható), spasmolyticum (dysmenorrhoea esetében is), népgyógyászatban vérzéscsillapító külsőleg sebre.

819. Potentilla erecta (L.) Rauschel – ROSACEAE

[syn.: Tormentilla erecta L.]

vérontófü

Tormentillae rhizoma (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Tormentillae rhizoma (et radix)*

Honos Euráziában, Mediterráneumban. Évelő lágyszárú. Középhegységben, Dunántúlon gyakori, Alföldön ritka. Kaszálókon, hegyi réteken, szörfügyepekben, lápréteken, de nem tömegesen. Érdemes védelemre, termesztése megoldható.

Hatóanyag: 15-20% kondenzált cserzőanyag (7% piros, oldható phlobaphen is), dimer agrimoniin, pedunculagin, laevigatin B és F, catechin, epicatechin, catechin-trimer, -pentamer és -hexamer, hidrolizálható ellagitannin, flavonoidok, fenolkarbonsavak, triterpénsavak (chinovasav, tormentillsav, ursolsav stb.)

Alkalmazás: adstringens, antibakteriális, antivirális, belsőleg antidiarrhoeicum acut és subacut gastroenteritis, enterocolitis, dysenteria, külsőleg garat- és szájöblögetésre.

820. Potentilla reptans L. – ROSACEAE

indás pimpó

Potentillae reptantis herba

Potentillae reptantis radix

Kozmopolita, évelő lágyszárú, a szár hosszan kúszó. Nálunk nedves réteken, ligetekben, ártéri gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: cserzőanyag (összetétel fő jellemzői az előzőekéhez hasonló)

Alkalmazás: népgyógyászatban hasmenésre, orrvérzésre, sebgyógyításra (állatgyógyászatban is). Homeopathia.

821. Primula veris Huds. – PRIMULACEAE

[syn.: *Primula officinalis* (L.) Hill.]

tavaszi kankalin

Honos Európában, Kaukázusban, Ny-Európában. Évelő lágyszárú. Középhegységben elég gyakori, máshol szórványos lombdők tisztásain, szegélyein. Ma már védelemre szorul.

822. Primula elatior (L.) Hill.

sudár kankalin

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Szibériában, Európában. Évelő lágyszárú. Bükkben, Mátrában, Börzsönyben, bükkösökben ritka, hegyvidéki faj. Védett.

Primulae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Primulae radix et rhizoma* (Ph. Hg. VII.)

Primulae flos

Primulae flos sine calycibus

Primulae flos cum calyce (DAC)

Primulae herba

Primulae folium

Hatóanyag: gyökérben és gyökértörzsben 3-12% olean-típusú triterpén-szaponin, virágdrogokban és herbában kb. 2%, fő komponens a primulaszaponin 1 és 2, P. elatiorban a protoprimumagenin A hiányzik, egyéb szaponin aglikonok még anagalligenin, priverogenin B, továbbá kevés cserzőanyag a gyökérzetben. A virágdrogban kb. 3% flavonoid (összetételük a különböző fajokban más)

Alkalmazás: secretomotoricus és secretolyticus hatása miatt expectorans bronchitisben, felső légúti hurutokban, népgyógyászatban még asztmatikus, köszvényes és neuralgikus panaszok esetében is. A többi drog fő hatása is secretolyticus és expectorans, ezen kívül népgyógyászatban idegi eredetű fejfájás és szívgyengeség ellen.

823. Primula vulgaris Huds. – PRIMULACEAE

[syn.: *Primula acaulis* (L.) Hill.]

szártalan kankalin

Primulae vulgaris radix

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Dunántúlon nem ritka üde gyertyán- és büккеgyes erdőkben. Védett. Kertekben telepítik, termesztése megoldható.

Hatóanyag: lényegében megegyező az előbbi két fajnál leírtakkal

Alkalmazás: azonos az előbb jellemzett *Primulae radix* indikációs területével.

824. Prunella vulgaris L. – LAMIACEAE

közönséges gyíkfű

Cirkumpoláris, évelő lágyszárú.

825. Prunella grandiflora (L.) Scholler et Jacq.

nagyvirágú gyíkfű

Honos Európában, Mediterráneumban.

Prunellae herba

Hatóanyag: kb. 50% cserzőanyag, gyanta, triterpén-szaponin, szterol (ekdizonoid), flavonoid- és anthocyanin-glikozidok, levélben verbaszkóz és szedoheptulóz

Alkalmazás: népgyógyászatban toroköblögető, gyomor- és bélbetegségek kezelésére. Homeopathia.

826. Prunus africana Kalkm. - ROSACEAE

[helytelen syn.: *Pygeum africanum* Hook. f.]

afrikai szilva

Pruni africanae cortex (*Ph. Eur. 4. = Ph. Hg. VIII.*)

Honos trópusi Afrikában, a fa magassága elérheti a 30 m-t is.

Hatóanyag: zsíros olaj (sokféle zsírsavval), szterol, pentaciklusos triterpén-szaponin (ursolsav, oleanolsav, crataegolsav, epimaslinsav), alifás alkohol (n-tetracosanol, n-docosanol), ferulasavészterek

Alkalmazás: kivonata csökkenti a tesztoszteron plazmakoncentrációját, nincs androgén hatása, alkalmas benignus prostata hypertrophia kezelésére, per os prostata adenoma esetén (készítmény, orvosi felügyelettel).

827. Prunus armeniaca L. - ROSACEAE

[syn.: *Armeniaca vulgaris* Lam.]

sárgabarack, kajszli

Honos Kínában, Közép-Ázsiában. Termesztik. Húsos terméscsücske antioxidáns, sajátos illat- és zamatanyagokat, szerves savakat tartalmaz. Csonthéjas magja keserű, cianogén glikozidok (pl. laetril) jelenléte miatt. Rákellenes hatása erősen kétséges. Zsíros olaja is kivonható és használható. Egyik legjobban aszalható gyümölcsünk, ivólé is készül belőle.

828. Prunus avium L. – ROSACEAE

[syn.: *Cerasus avium* (L.) Moench]

cseresznye

Cerasi stipex

Cerasi folium

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Európában. Dunántúlon és a Középhegységben vad alfaja (subsp. *avium*) gyertyános tölgyesekben, nyirkos szurdokerdőkben előfordul. Fajtáit termesztik.

829. Prunus cerasus L. – ROSACEAE

[syn.: *Cerasus vulgaris* Mill.]

meggy

Cerasi nigri fructus

Cerasi stipex

Cerasi folium

Honos Eurázsiaiban. Nálunk fajtáit termesztik. Egyes alfajai elvadulhatnak.

Hatóanyag: cseresznye és meggy kocsányában és levelében leucoanthocyanok, polifenolok, klorogénsav, kocsányban még flavonoidok (flavanon dihidrowogonin-glikozidok, kvercetin, naringenin, aromadendrin, taxifolin és heterosidjaik), genistin, genistein, prunetin, catechin, továbbá ursolsav, oleanolsav, gyümölcsben cyanidin-glikozidok, szerves savak, magban 25-35% zsíros olaj, cianogén glikozid amygdalin

Alkalmazás: kocsány diureticum, antidiarrhoeicum, időskori szívgyengeség terápiajában (gyógyszerek formájában is), termés értékes gyümölcsként, mag olajat, likőripari aromát szolgáltat, levél homeopathiában.

830. Prunus domestica L. – ROSACEAE

(besztercei) szilva

Pruni (domesticae) fructus

Honos Eurázsiaiban, Kaukázusban. Fajtáit termesztik rokonfajaival (pl. *P. cerasifera* Ehrh., cseresznyeszilva, *P. insititia* Jusl. és hibridek) együtt. Elvadul és meghonosodik.

Hatóanyag: cukrok, cukoralkohol, oligoszaharidok, pektin, szerves savak, serotonin, tyramin, triptamin, kinasav, magban zsíros olaj, kb. 2% amygdalin

Felhasználás: enyhe laxans, ételmiszer (nyersen, aszalva, pálinka stb.).

831. Prunus laurocerasus L. – ROSACEAE

[syn.: *Laurocerasus officinalis* M. Roem.]

babérmeggy

Laurocerasi folium = *Pruni laurocerasi folium*

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, DK-Európában. Örökzöld díszcserjeként telepítik Magyarországon.

Hatóanyag: 1,4% cianogén glikozid prunasin, sambunigrin, 1% ursolsav, tannin

Alkalmazás: készítmények formájában aromaticum, enyhe spasmolyticum, légzésstimuláló. Homeopathia.

832. *Prunus padus* L. – ROSACEAE

[syn.: *Padus avium* Mill., *Cerasus avium* (L.) Moench]

zelnice(meggy)

Pruni padi cortex

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Európában. Nálunk nem gyakori, néhol üde bükkösökben, ártéri gyertyános-tölgyesekben megtalálható. Gyakran díszfának ültetik.

Hatóanyag: 1% amygdalin és izoamygdalin, cserzőanyag, gumianyag, gyanta

Alkalmazás: tonicum, sedativum. Homeopathia.

833. *Prunus persica* (L.) Sieb. et Zucc. – ROSACEAE

[*Persica vulgaris* Mill.]

őszibarack

Persicae flos

Persicae folium

Persicarum fructus

Persicarum semen

Persicarum cortex

Honos Ny-Kínában. Világszerte termesztik, nálunk is sok fajtáját gyümölcse miatt.

Hatóanyag: levélben kb. 1% amygdalin, továbbá fenolkarbonsavak, közel 1% tannin, hentriacontanol, hentriacontan, szterol, ursolsav, flavonoid (naringenin), magban kb. 6% amygdalin, kb. 45% zsíros olaj, kéregben kb. 2% amygdalin, továbbá catechin, flavonoidok, szterol, virágban kevés amygdalin, fenoloidok, arbutin, gyümölcsben cyanidin-glikozidok, anthocyanidinek, karotinoidok, szerves savak és észterek, éterek, fenolkarbonsavak, benzaldehid, izovaleriansav

Alkalmazás: levél népgyógyászatban köhögési inger csillapító, reumaellenes, purgativum, aromaticum, termés értékes élelmiszer, mag olajat és keserű aromát szolgáltat, kéreg népgyógyászatban orsófereg és láz ellen, homeopathiában, virág enyhe purgans, vértisztító.

834. *Prunus serotina* Ehrh. – ROSACEAE

kései zelnice(meggy)

Pruni serotinae cortex = *Pruni virginiana cortex*

Honos É- és Közép-Amerikában, ahol termesztik is. ÉNy-Európában is megtalálható. Kb. 15 m magas.

Hatóanyag: prunasin, trimetoxibenzoésav eudesminsav, p-kumársav, scopoletin, cserzőanyag, monomer és polimer leucocyanidin

Alkalmazás: szirupként tüdőbetegségben és köhögéscsillapítóként, aromaanyag. Homeopathia.

835. *Prunus spinosa* L. – ROSACEAE

kökény

Pruni spinosae flos (DAC) = *Acaciae germanicae flos*

Pruni spinosae fructus (= *bacca*) = *Acaciae germanicae fructus* (= *bacca*)

Pruni spinosae radices cortex

Honos Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Európában. Országszerte gyakori, degradált erdős-sztyepp, erdőszéli bozótosok társulás alkotója. Márciusban, áprilisban virágzik. A virágot lombfakadás előtt gyűjtik és napon vagy mesterséges szárítóban kíméletesen szárítják, mert könnyen megbarnul (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: termésben cukrok, cserzőanyag, szerves savak, pektin, kék prunicyanin, flavonoidok, nyomokban cianogén glikozid (amygdalin, prunasin), gyökérkéregben prunetin, prunitrin, virágban kvercitrin, rutin, hiperozid

Alkalmazás: termés adstringens, purgans, diureticum, szirupként elkészítve purgans és anthelminticum, népgyógyászatban a présnedv fogíny-, száj- és torokecsetelésre, gyökérkéreg népgyógyászatban lázcsillapító, hasmenés és asztma ellen, virág enyhe laxans, diureticum, vértisztító, diaphoreticum, friss virágot homeopathiában is.

836. *Psidium guajava* L. – MYRTACEAE

guáva

Djamboe folium = Psidii folium
Guajavae fructus = Psidii fructus
Djamboe cortex

Honos Mexikóban, D-Amerikában, természetik is. 8 m magasra is megnövő fa vagy kisebb cserje.

Hatóanyag: levélben flavonoidok (kvercetin-glikozidok, pl. guajaverin), leucocyanidin, ellagsav gentiobiosid amritosid, kb. 8% pirogallol-cserzőanyag, szaponin (pl. ursolsav, guajacolsav), kb. 0,4% illóolaj (eugenol, limonen, caryophyllen), cadinil- és sesquigaven-szeszkviterpen, kéregben 11-15% tannin, gyantaszerű guafin, amritosid, termésben cukrok, szerves savak, flavonoidok, cserzőanyag, aromaanyagok, vitaminok

Alkalmazás: levél és kéreg adstringens (főleg hasmenés ellen, gyomor- és bélmegetedések esetén), a sajátos ízű gyümölcs éretlen állapotban hasonlóan.

837. Psoralea corylifolia L. – FABACEAE

[syn.: Cullen corylifolium (L.) Medik.]

malájtea

Psoraleae fructus

Honos ÉNy-trópusi Afrikában, Arab-félszigeten, Indiai-szubkontinensen, Kínában, Indokínában. Kb. 1 méteres, egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 20% illóolaj, benne furokumarin psoralen, izopsoralen (= angelicin), psoralidin, továbbá zsíros olaj, gyanta, alkilfenol bakuchiol, flavonoid (bavachinin, bavachin, izobavachin), chalkon (izobavachalkon, chromenochalkon bavachromen)

Alkalmazás: stomachicum, tonicum, laxans, diureticum, aphrodisiacum, anthelminticum, külsőleg leucoderma, psoriasis ellen és lepra kezelésére.

838. Psychotria ipecacuanha (Brot.) Stokes és más Psychotria fajok – RUBIACEAE

[syn.: Cephaelis ipecacuanha (Brot.) Rich., Uragoga ipecacuanha (Brot.) Baill.]

valódi hánytatógyökér, ipekakuána

Ipecacuanhae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Ipecacuanhae radix et rhizoma (Ph. Hg. VII.)

Ipecacuanhae pulvis normatus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Brazíliában, D-Amerika nyugati részén, Közép-Amerikában. Kb. 40 cm magasra nő, elágazó félcserje. Termesztik is. Hivatalos drogot szolgáltat a *Cephaelis acuminata* Karst., (costa-ricai ipekakuána) is.

Hatóanyag: 1,8-4% izokinolin alkaloid emetin és cephaelin, mellékalkaloid pl. psychotrin, továbbá kevés iridoid izokinolinglikozid ipecosid és származékai, 30-40% keményítő

Alkalmazás: expectorans, erősen secretolytikus, csak készítmények, gyógyszerek formájában orvosi ellenőrzéssel. Nagy adagban mérgező, hánytató.

839. Ptelea trifoliata L. – RUTACEAE

hármalevelű alásfa

Pteleae trifoliatae radice cortex

Honos atlantikus É-Amerikában, nálunk díszcserje (fa). 1,5-5 m magas.

Hatóanyag: kinolin alkaloid kokusaginin, skimmianin, maculosidin, dictamnin, ptelein, ptelefolin, ptelefructin stb. (levélben hasonlóan sokféle, még hidroxilunin, balfuorodin), továbbá furokumarinok

Alkalmazás: tonicum, antibakteriális, citotoxikus. Homeopathia.

840. Pteridium aquilinum (L.) Kuhn – DENNSTAEDTIACEAE

sasharaszt

Pteridii aquilini radix (= rhizoma)

Pteridii folium (= herba)

Kozmopolita, élő, nagy termetű, állományalkotó páfrány. Mészkerülő lomb- és tűlevelű erdőkben gyakori, az Alföldön ritkább.

Hatóanyag: gyökértörzsben 0,18% illóolaj, 7% catechin-cserzőanyag, keményítő, keserű pteraquilin glikozid, pentosen-nyálkaanyag, levélben cianogén glikozidok, flavonoidok, fenolkarbonsavak, aldehidek, szteroid ecdizon és származékai, szaponin

Alkalmazás: rhizoma gyomorhurut esetén antidiarrhoeicum, levél népgyógyászatban reuma esetén.

841. Pterocarpus marsupium Roxb. – FABACEAE

kelet-indiai kinofa

Kino

Honos Indiai-szubkontinensen.

Hatóanyag: gyantaszerű Kinoban 70-80% kinotannin, farészben szeszkviterpén-alkohol pterocarpol, eudesmol

Alkalmazás: adstringens, antidysentericum, antibakteriális.

842. Pterocarpus santalinus L. f. – FABACEAE

vörös-szantálfa

Santali lignum rubrum

Honos Indiai-szubkontinensen, természetik Távol-Keleten a Fülöp-szigetekig. 7-8 m magas. A fatest sötétbíbor.

Hatóanyag: piros festékanyag izoflavon és genistein-származékok santalin (santalin A, B), santal, pterocarpin, homopterocarpin, stilben pterostilben, továbbá szeszkviterpének, izopterocarponol, pterocarptriol, eudesmol, cyptomeridiol, oleanol-származék, galluszsav, illóolaj (50%-a cedrol)

Alkalmazás: tapasz, fogpor, szájvíz, füstölő, teafestő, lehet fejfájás csillapító.

843. Ptychopetalum olacoides Benth. – OLACACEAE

Honos É-Braziliában, Guajanában.

844. Ptychopetalum uncinatum Anselmino

Honos É-Braziliában.

maira-puama

Ptychopetali lignum

Hatóanyag: behensav-észterek, gyantasavak, kevés illóolaj, szterolok

Alkalmazás: krónikus rheuma, ideges panaszok, dyspepsia esetén, népgyógyászatban impotencia ellen tonicum, aphrodisiacum. Homeopathia.

845. Pueraria montana (Lour.) Merr. – FABACEAE

var. **chinensis (Willd.) Maesen et Almeida**

[syn.: Pueraria thomsonii Benth.]

Honos Kínában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, Malajziában.

var. **lobata (Willd.) Maesen et Almeida**

[syn.: Pueraria lobata Ohwi]

Honos Kínában, K-Ázsiában, Indokínában, Malajziában, Ausztráliában, DNy Csendes Óceániában.

fojtóbab, gegen

Puerariae radix

Hatóanyag: kb. 2% ösztrogén izoflavon-glikozid puerarin, daidzin (továbbá aglükonok: daidzein, genisztein, formonetin, biochanin-A), továbbá szaponin (oleanan-típusú kudzusapogenol A, B, C)

Alkalmazás: antihypertensiv, cardialis arrhythmia és angina pectoris esetén, izomrelaxans, antipyreticum, antidysentericum.

846. Pulicaria dysenterica (L.) Gärtner. – ASTERACEAE

réti bolhafű

Conyzae mediae herba = Suedensis herba = Arnicae suedensis herba

Conyzae mediae radix

Honos Európában, Elő-Ázsiában, É-Afrikában, élő (nálunk inkább egyéves) lágyszárú, 0,6 m-re is megnőhet. Dunántúlon szórványos, az Alföldön gyakoribb, nedves réteken, legelőkön, gyomtársulásokban.

Hatóanyag: herbában acetofenon brevifolin, kb. 7% tannin, 0,5% flavonoid, 0,14% illóolaj, gyökérben poliinek, szterol, timol-származékok

Alkalmazás: korábban bőrbetegségekre.

847. Pulicaria vulgaris Gärtner. – ASTERACEAE

[syn.: Inula pulicaria L.]

parlagi bolhafű

Pulicariae herba = Conyzae minoris herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, É-Afrikában, Etiópiában, egyéves lágyszárú, kisebb termetű. Nálunk iszapos és szikes talajokon, gyomtársulásokban gyakori.

Hatóanyag: alifás monoterpén cosmen

Alkalmazás: inszekticid.

848. Pulmonaria officinalis L. – BORAGINACEAE

[syn.: Pulmonaria maculosa (Liebl.) Gams]

pettyegetett tüdőfű
Pulmonariae (maculosae) folium
Pulmonariae herba (DAB)

Honos főleg Közép-Európában, évelő lágyszárú. Gyertyános tölgyesekben és büккеgyes üde erdőkben helyenként gyakori, de védelemre érdemes. Márciusban, áprilisban virágzik. Ép töleveleit 3 cm-es nyéllel elvirágzás után, a herbát virágzaskor szedik. Szellős helyen szárítják (beszáradás 5:1). Gyűjtéskor a termőhelyet kímélni kell!

Hatóanyag: nyálka-poliszaharidok, szaponin, fenolkarbonsav (pl. rozmarinsav, klorogénsav), kb. 4% cserzőanyag, ennek fele gallotannin, flavonoidok, allantoin, kovasav, nyomokban alkaloid pirrolizidinek
Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, felső légúti megbetegedésekben hurutoldó. Esetleges alkaloid-tartalma miatt huzamos használatát nem ajánlják.

849. Pulsatilla grandis Wender. – RANUNCULACEAE

[syn.: Pulsatilla vulgaris Mill.]
leánykökörcsin

Honos Közép-, K- és É-Európában, évelő lágyszárú. Sztyeppréteken szórványosan található, védett.

850. Pulsatilla nigricans Störck

[syn.: Pulsatilla pratensis (L.) Mill.]
fekete kökörcsin

Honos Közép-Európában, évelő lágyszárú. Köves hegylejtőkön, nyílt homokpuszta gyepekben ritka, védett.

Pulsatillae herba

Hatóanyag: protoanemonin, anemonin és származékai, szaponin, delphinidin- és pelargonidin-glikozid, kb. 5% tannin

Alkalmazás: régebben sedativum fájdalmas görcsök, neurosis, neuralgia, migrén esetén, diureticum, diaphoreticum (rheuma és köszvény kezelésében). Homeopathia.

851. Punica granatum L. – PUNICACEAE

gránátalma
Punicae granati cortex = Granati cortex
Granati fructus
Granati flos
Granati fructuum cortex = Punicae granati fructidis cortex

Honos Kaukázusban, Ny- és Közép-Ázsiában, É-Afrikában, Indiai-szubkontinensen. Cserje, nálunk védett helyeken és üvegházban termesztető.

Hatóanyag: kéregben 0,5-0,7% piperidin alkaloid pelletierin, pseudo-pelletierin, kb. 25 % hidrolizálható cserzőanyag, terméshéjban kb. 28% cserzőanyag, 34% nyálka-poliszaharid, szaponin (ursolsav, betulinsav), virágban pelargonidin-glikozid, kevés tannin, szitoszterol, a termésben delphinidin-diglikozid, cukrok, citromsav, egyéb szerves savak és észterek, vitaminok

Alkalmazás: kéreg anthelminticum, adstringens, emmenagogum, homeopathia, terméskéreg adstringens a népgyógyászatban colitis, dysenteria esetén, feregűző is, virág adstringens diarrhoeában, piros terméshús vitamindús, ízletes.

852. Pyrola chlorantha Sw. – PYROLACEAE

zöldvirágú körtike
Pyrolae chloranthae herba

853. Pyrola rotundifolia L. – PYROLACEAE

kereklevelű körtike
Pyrolae rotundifoliae herba

Cirkumpolárisak főként az északi féltekén, évelő lágyszárú fajok, előbbi a Dunántúlon adventív, fenyvesekben szórványosan, utóbbi még ritkább, mészkerülő elegyes erdőkben található. Mindkettő faj védelemre szorul.

Hatóanyag: 4-8% arbutin, metilarbutin, kb. 15% tannin

Alkalmazás: diureticum, hasmenés elleni szer népi használatban. Homeopathia.

854. Pyrus communis L. – ROSACEAE

körte(fa)
Pyri communis fructus

Honos ősei Eurázsiaiban vannak, alakköreit, változatait széles körben termesztik.

Hatóanyag: flavonoid (kvercetin-mono- és -triglikozid), catechin, klorogénsav és származékai, arbutin, acetilarbutin (pyrosid), pektin, magban amygdalin
Alkalmazás: diureticum, laxans (szirupként is), táplálék.

Q

855. *Quassia amara* L. – SIMAROUBACEAE

késérű kvasszia (fa), légyölőfa

Quassiae lignum

Quassiae cortex

Honos Mexikóban, D-Amerikában, 2-5 m magas fa vagy cserje.

Hatóanyag: kb. 0,25% seco-triterpén quassin (= nigakilacton G, 0,1-0,15%), neoquassin, 18-hidroxi-quassin

Alkalmazás: tonicum, amarum, depurativum (tincturaként is), homeopathiában. Kéreg korábban egyes helyeken söriparban komló helyett.

856. *Quercus infectoria* Olivier, más *Quercus* fajok – FAGACEAE

kurdisztáni tölgy

Quercus galla (= *Galla*, *Galla halepensis*, *Galla turcica*)

Honos DK-Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Cserje habitusú. (Gubacsdarázs: *Cynips tinctoria* Hartig)

Hatóanyag: gubacsban 40-60% hexa-hepta-galloil-glükóz típusú gallotannin (kínaiban akár 75%)

Alkalmazás: szájüregi sebek, gyulladt íny, aphták ecsetelésére tincturaként.

857. *Quercus petraea* (Matt.) Liebl. – FAGACEAE

[syn.: *Quercus sessiliflora* Salisb.]

kocsánytalan tölgy

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Főleg a Dunántúlon és a Középhegységben erdőalkotó.

858. *Quercus robur* L.

[syn.: *Quercus pedunculata* Ehrh.]

kocsányos tölgy

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Dunántúlon és a Középhegységben száraz, nedves lomberdőkben gyakori.

Quercus cortex (Ph. Hg. VII., Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Quercus semen

Quercus folium

Quercus lignum

Hatóanyag: kéregben 8-20% gallo- és catechintannin, catechin, leucodelphinidin, leucocyanidin, phlobatannin, kvercetin, pentaciklusos szaponin glutinol, szteroid-szaponin hidroxi-dammarenon. Magban (makkban) ciklusos cukoralkohol quercit, cyclit, quercin, kb. 15% zsíros olaj, 7% tannin, 37% keményítő, 6% fehérje, levélben 6-11% cserzőanyag, szaponin, flavonoid, cukoralkohol, farészben kondenzált galluszsav-észter típusú cserzőanyag (castalagin, vescalagin, castalin, vescalin)

Alkalmazás: adstringens, obstipans (állatgyógyászatban is), vérzéscsillapító (főleg külsőleg), garat- és szájöblögető. Homeopathia. A makk pírítva (*Quercus semen tostum*) kávépótló.

859. *Quillaja saponaria* Mol. – ROSACEAE

panamakéreg

Quillajae cortex (ÖAB, Ph. Helv., DAC)

Honos Chilében, Peruban, Bolíviában, természetik még Hindusztánban és D-Európában. 15-18 m magas, örökzöld fa.

Hatóanyag: kb. 10% szaponin, főleg pentaciklusos triterpén, savas bisdesmosid-típusú quillajasav-glikozidok, kb. 15% cserzőanyag

Alkalmazás: expectorans, külsőleg toroköblögető krónikus bronchitissnél, fog-, száj- és fejbőrápoló szerekben. Homeopathia.

R

860. *Ranunculus acris* L. – RANUNCULACEAE

réti boglárka

Ranunculi acris herba = *Ranunculi pratensis herba*

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. Átteelő lágyszárú. Elterjedt az egész országban, a Tiszántúlon ritka. Üde és nedves réteken.

861. *Ranunculus bulbosus* L. – RANUNCULACEAE

gumós boglárka

Ranunculi bulbosi herba

Ranunculi bulbosi radix

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Évelő lágyszárú, fél méter magasra is megnő. Dunántúlon elég gyakori, máshol szórványos. Zavart gyepekben fordul elő.

862. *Ranunculus sceleratus* L. – RANUNCULACEAE

torzsika boglárka

Ranunculi scelerati herba = *Ranunculi palustris herba* = *Ranunculi aquatici herba*

Honos Ázsia mérsékelt égövi részein, Európában, É-Afrikában, Indiai-szubkontinensen, Kanadában, USA-ban. Kétéves, vaskos, csöves lágyszárú, magassága kb. 0,6 m. Mocsári és iszaplakó társulásokban gyakori.

Hatóanyag: protoanemonin származék ranunculin, bomlástermékei anemonin, anemoninsav, izoanemoninsav, szaponin, virágban xantofilok

Alkalmazás: mérgező mindegyik, népi használatban egyes krónikus bőrbajokban, bronchitis, pleuritis, köszvény és reuma esetén. Homeopathia.

863. *Raphanus raphanistrum* L. – BRASSICACEAE

repcény retek

Raphani raphanistri herba

Honos Ny-Ázsiában, Kaukázusban, É-Afrikában. Elterjedt Európában, egyéves lágyszárú. Nálunk gyomtársulásokban elég gyakori.

Hatóanyag: glikozinolát (pl. glükoputranjivin)

Alkalmazás: antibakteriális. Homeopathia.

864. *Raphanus sativus* L. – BRASSICACEAE

retk

Raphani hortensis (= *sativi*) *radix* = *Raphani nigri radix*

Honos Ázsiában, Mediterráneumban. Egy- vagy kétéves lágyszárú. Konyhakerti zöldségnövény. A fekete retek a subsp. *niger* (Mill.) DC. szintén termesztett.

Hatóanyag: glikozinolátok (glükobrassicin, szinapin, raphanol stb.), piros gyökérben anthocyan (raphanusin)

Alkalmazás: diureticum, expectorans, cholericum, népgyógyászatban friss leve cholecystopathia, dyspepsia, máj- és epeutak betegsége és bronchitis esetén. Homeopathia.

865. *Rauwolfia (Rauwolfia) serpentina* (L.) Benth. et Hook. – APOCYNACEAE

indiai vérnyomáscserje

Rauwolfiae radix (DAB)

Rauwolfiae folium

Honos Kínában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen, Malajziában. 0,5-1 m magas, bokrosodó cserje. (Hatóanyag kinyerése szempontjából felhasználgják még: *R. vomitoria* Afzel, *R. tetraphylla* L., *R. heterophylla* Roem. et Schult., *R. hirsuta* Jacq.)

Hatóanyag: 1,5-3% indol-indolin-alkaloid yohimbanok (kb. 50-féle), fő típusok: yohimbin (reserpin, deserpidin, yohimbin), corynanthenin vagy raubasin (raubasin = ajmalicin, serpentin, serpentinin, alstonin), ajmalin (ajmalin, rauwolfinin), sarpagin (sarpagin, raupin)

Alkalmazás: kivont alkaloidokból antihypertensiv, sedatív és neuroleptikus gyógyszereket gyártanak, melyek csak orvosi rendelvényre adhatók.

866. *Rehmannia glutinosa* (Gärtn.) Steud. – GESNERIACEAE

enyves kuszagyűszű

Rehmanniae glutinosae radix

Honos É-Kínában, évelő lágyszárú.

Hatóanyag: iridoid-glikozid catalpol, ajugol, aucubin, melittosid, rehmanniosid A-D, speciális iridoid rehmaaglutin A és iononglikozid rehmanniosid A-C

Alkalmazás: antipyreticum, antirheumaticum, dismenorrhoea esetén, tonicum, sedativum, rehmanniosid D-nek enyhe hypoglykaemiás hatása van, extractumok formájában diureticum, antifungális, cardiotonikus, gyulladáscsökkentő.

867. Reseda luteola L. – RESEDACEAE

festő rezeda

Luteolae herba = Resedae luteolae herba

Luteolae radix

Honos DK- és DNy-Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Kétéves lágyszárú, a Középhegységben és a Dunántúlon nem gyakori, az Alföldön szórványos. Útszéli gyomtársulásokban (közönséges mindenhol a vadrezeda, a *R. lutea* L., ez is felhasználható).

Hatóanyag: flavonoid (luteolin, kevés apigenin, izorhamnetin, luteolosid, glükoluteolosid, kempferol-glikozid stb.), glikozinolát glükobarbarin és fenil-oxazolidinthion bomlásterméke, a barbarin (a vadrezedában glikozinolát glükotropaeolin)

Alkalmazás: népgyógyászatban diaphoreticum, diureticum, anthelminticum, festőanyag.

868. Rhamnus cathartica L. – RHAMNACEAE

varjútővis benge

Rhamni catharticae cortex

Rhamni catharticae fructus (DAB)

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Többnyire 3 m magasra növő cserje. Erdeinkben helyenként gyakori.

Hatóanyag: kéregben 2-2,5% antrakinon-glikozid (emodinprimverosid, frangulin), flavonok, termésben kb. 2% glükofrangulin, emodinanthranol-glikozidok, rhamnonigrin, frangulin, flavonoidok, éretlen termésben szaponin

Alkalmazás: kéreg népgyógyászatban laxans, termés is, mint enyhe hashajtó, termés népgyógyászatban még diureticum, vértisztító. Homeopathia.

869. Rhamnus purshiana DC. – RHAMNACEAE

[syn.: *Frangula purshiana* DC. J. G. Cooper]

kaszpara(bokor)

Rhamni purshianae cortex (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Cascarae sagradae cortex

Honos Ny-Kanadában, Ny-USA északi és déli részein. Cserje vagy fa.

Hatóanyag: kb. 8% hidroxiantracén-származék (cascarosid A, B, C, D, aloin A, B, 11-dezoxialoin)

Alkalmazás: laxans, számos gyógyszer hatóanyaga.

870. Rheum officinale Baillon – POLYGONACEAE

orvosi rebarbara

Honos D-Kínában, Indokínában. Magas (kb. 2 m), évelő lágyszárú. Nálunk is termesztethető.

871. Rheum palmatum L.

kínai rebarbara

Honos É- és ÉNy-Kínában. Magas, erőteljes növekedésű, évelő lágyszárú. Magyarországon termesztethető.

Rhei radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = Rhei rhizoma (= radix) (Ph. Hg. VII.)

Rhei pulvis

Hatóanyag: 4-6% hidroxiantracén-származék rhein (60-80%-a antrakinon-monoglikozid, 10-25%-a diantron-glikozid), emodinok, physcionok, chrysofanolok, heterodiantronok, továbbá tannin (gallotanninok, oligomer procyanidinek, galloilglükóz), valamint fenilbutanonok (pl. lindleyn), flavanok, chromonok, chromanonok

Alkalmazás: főleg pora laxans, tannintartalma miatt kisebb dózisban antidiarrhoeicum, stomachicum, nagyobb adagban hashajtó. Külsőleg orrüreg fertőzőes betegség, stomatitis, gingivitis esetén gyulladáscsökkentő gyógyszerekben. Homeopathia.

872. Rheum rhabarbarum L. – POLYGONACEAE

[syn.: *Rheum x hybridum* Murray]

hullámoslevelű rebarbara

Rhei japonici rhizoma (= radix)

Honos K-Ázsiában, hibridnek tartják, évelő lágyszárú, nálunk nem gyakori konyhakeri növény.

873. Rheum rhaponticum L. – POLYGONACEAE

[syn.: *Rheum x hybridum* Murray]

közönséges rebarbara

Rhapontici radix

Honos Közép-Ázsiában, élő lágyszárú, hibrid változatait kertekben inkább termesztik (főzeléknek, kompótnak)

Hatóanyag: mindkét gyökérdroiban antrakinonok, valamint kb. 5% ösztrogén stilben-glikozid rhaponticosid, dezoxirhaponticosid

Alkalmazás: enyhe hashajtó, magas oxalát tartalma miatt gyermekeknek és veseköbetegeknek ártalmas lehet, esetleges ösztrogén hatásukat is figyelembe kell venni.

874. *Rhinanthus minor* (Ehrh.) L. – SCROPHULARIACEAE

[syn.: *Rhinanthus crista-gallii* L.]

csörgő kakascímer

Cristae gallii herba

Honos Európában. Kis termetű, egyéves lágyszárú. Üde és nedves réteken országszerte gyakori.

Hatóanyag: aucubin (aucubosid, rhinanthin), klorogén- és kávésav

Alkalmazás: homeopathia.

875. *Rhodiola rosea* L. – CRASSULACEAE

[syn.: *Sedum rosea* (L.) Scop.]

illatos rózsásvarjúháj

Rhodiae radix

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Átteelő pozsgás. 10-35 cm magas. Dísznövényként telepíthető.

Hatóanyag: illóolaj, salidrosidek, tyrosol, rosiridin (aglikon rosiridol), szterol, flavonoidok, kb. 18% cserzőanyag

Alkalmazás: fejfájás csillapító, népgyógyászatban tonicum.

876. *Rhododendron ferrugineum* L. – ERICACEAE

erdélyi havasszépe

Rhododendri ferruginei folium

Honos DK-Közép-Európában (Alpok, Kárpátok), 1-2 m magas, bokros cserje. Magyarországon nincs.

877. *Rhododendron luteum* Sweet – ERICACEAE

[syn. *Azalea pontica* L.]

sárga rododendron, sárga alpesirózsza

Rhododendri folium

Honos K-, Közép- és DK-Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Sok díszfajta ebből származtatható. Nálunk ez sem található vadon.

Hatóanyag: sok más rododendron fajjal együtt mérgezőek, előbbiben arbutin (ericolin), toxikus acetilandromedol, továbbá rhododendrin (= betulosid), ursolsav, amyrin, más szaponin-glikozid, utóbbiban még flavonoidok, fenolkarbonsavak

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum köszvényes, reumás panaszok esetén, több más faj homeopáthiában.

878. *Rhodophyta* – ALGAE

vörösmoszatok: ***Gelidium*** fajok, ***Ahnfeltia plicata***, ***Gracillaria lichenoides***, ***Gymnogongrus griffithiae***, ***Eucheuma spinosum*** és más fajok
agar

Agar (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Agar-Agar* (Ph. Hg. VII.)

Honosak Csendes- és Indiai-Óceánban.

Hatóanyag: agaróz, agaropektin

Alkalmazás: enyhe laxans, gyógyszer technológia (emulzió-, tablettá-, kenőcselőállítás), laboratóriumi táptalaj készítéséhez.

879. *Rhus aromatica* Ait. – ANACARDIACEAE

kanadai szömörce

Rhois aromaticae radices cortex

Honos É-Amerikában. 1-2 m magas cserje.

Hatóanyag: kb. 0,07% illóolaj, 20% cserzőanyag

Alkalmazás: tinctura formájában orvosi javallatra ágybavizelés és hasmenés ellen, vese- és hólyagpanaszokban, menorrhagiában. Homeopathia.

880. Ribes nigrum L. – GROSSULARIACEAE

fekete ribiszke

Ribes nigri folium (DAC)

Ribes nigri fructus

Ribes nigri gemma

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. 1-2 m magas cserje vagy fa. Vadon az Alföld (pl. Kis-Alföldön Szigetköz) liget- és láperdőiben szórványosan található, védett. Termeszethető, nemesített fajtáit ültetvényekben telepítik. Főleg áprilisban virágzik, termése júliusban, augusztusban érik. Virágzás idején vagy közvetlenül utána szedik le leveleit, majd szobahőmérsékleten, forgatással szárítják (beszáradás 5:1). A köszmétével létrehozott fajhibridek („*Ribes nigrolaria*”, „*risméte*”) gyümölcse nagyobb, nemesített fajtái közül legismertebb a „*Josta*”.

Hatóanyag: kb. 0,5% flavonoid (kvercetin-, kempferol-, myricetin- és izorhamnetin-glikozidok), oligomer proanthocyanidinek (pl. prodelphinidin), nyomokban illóolaj (mono- és szeszkviterpének), fenolkarbonsavak

Alkalmazás: levele és rügye diureticum (előnyösen kálium-visszatartó), enyhe antihypertensív, antiphlogisztikus, antioxidáns, szabadgyök-fogó, fungisztatikus, terméséből készült lé, lekvár vagy bor ugyancsak antioxidáns, vérszegénység ellen is hatásos.

881. Ribes rubrum L. – GROSSULARIACEAE

piros ribiszke

Ribes rubri fructus

Honos Ny-Európában, a mérsékelt éghajlaton sokfelé (Ázsiában, É-Amerikában) termesztik. 1-2 magas cserje.

Hatóanyag: cukrok, szerves savak, karotinoidok, pektin, cyanin és cyanidin-glikozidok

Alkalmazás: friss préselé antioxidáns, vírusellenes, szirup ízesítő gyógyszerészeti készítményekben.

882. Ricinus communis L. – EUPHORBIACEAE

ricinus

Ricini semen

Ricini oleum (Ph. Hg. VII.)

Ricini oleum hydrogenatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Ricini oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Ricini oleum virginale (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Afrikában, termesztik szubtrópusi és trópusi országokban. 2 m magasra is megnő. Egyes, tüskementes tokkal rendelkező, törpe fajtáit régebben Magyarországon is termesztették.

Hatóanyag: mag erősen mérgező toxalbumint, kb. 3% ricint és kevésbé mérgező piridin alkaloidot, ricinint tartalmaz, a kb. 40-70% ricinusolaj (előbbiektől mentesített zsíros olaj) különleges zsírsava a ricinolsav

Alkalmazás: kivont és tisztított zsíros olaj erősen laxans, továbbá gyógyszertechnológiában (pl. olajos injekciók gyártásához) alkalmazható. Homeopathia (nyers mag!).

883. Robinia pseudacacia L. – FABACEAE

fehér akác

Robiniae pseudacaciae (= acaciae) flos

Robiniae pseudacaciae cortex

Robiniae pseudacaciae folium

Honos USA keleti és középső részén. Különösen mérsékelt égövi országokban Eurázsiaiban is elterjedt, fontos mézelő fa. Magyarországon nemesített fajtáit sokfelé telepítik, jó homokkötő. Májusban virágzik, ilyenkor szedik le a frissen kinyílt virágokat, majd vékony rétegben, szellős helyen szárítják (beszáradás 5-7:1). A kérget kora tavasszal gyűjtik a fiatalabb ágakról (beszáradás 3:1).

Hatóanyag: virágban flavonoid-diglikozid robinin, egyéb flavonoid (pl. acaciin, acacetin, robigenin), illóolaj (anthranilsav-metilészter, farnesol, nerol, linalool, benzilalkohol, terpineol), kéregben erősen mérgező toxalbumin-lektin robin és phasin, levélben flavonoidok (acacetin, acaciin, apigenin), 0,01% illóolaj

Alkalmazás: virág aromaticum, illatszeripar, kéreg homeopathia, levél aromaticum, emeticum, antibakteriális, inszekticid.

884. Rosa canina L. – ROSACEAE

csipkerózsa, gyepűrózsa

Rosae pseudo-fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Rosae (= *Cynosbati*) *pseudofructus* (= *fructus*), *pseudofructus cum seminibus* (Ph. Hg. VII.), *pseudofructus sine seminibus* (Ph. Hg. VII.)

Rosae (= *Cynosbati*) *semen*

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny- és Közép-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. Tüskés cserje, erdőszéleken, bozótosokban mindenhol gyakori, társulásközömbös, cserjésekben állományképző. Több kisebb fajra bontható, mindegyik gyűjthető. Más fajok is hasznosak, leginkább: *R. pendulina* L., alpesi rózsa. A csipkerózsa májusban, júniusban virágzik. Az álméréseket kocsány nélkül augusztus végétől az első deres napokig gyűjtik, amíg kemény az álmérés fala. Aszmagtól mentesítve (kézzel vagy erre szolgáló, ún. aszmagoló géppel kettévágva és kitisztítva) vagy egészben hagyva szellős helyen kiterítve vagy műszáritón szárítják (beszáradás 2:1 egész csipkebogyó, 4:1 "csipkehús").

Hatóanyag: 0,2-1,2% (vagy több) aszkorbinsav, kb. 15% pektin, cukor, szerves savak, gallotannin, flavonoidok, anthocyanok, kb. 0,03% illóolaj, karotinoidok (rubixantin-izomerek, lycopin, β-karotin stb.), mikroelemek, aszmagban kb. 10% zsíros olaj, nyomokban illóolaj, cserzőanyag, foszfolipid, nyálka-poliszaharid

Alkalmazás: meghűlés, grippe esetén vitaminpótló (C-vitamin, flavonoidok), enyhe diureticum, laxans (szerves savak, pektin), lekvár, gyümölcslé, szörp készül belőle. Aszmag népgyógyászatban diureticum vese- és hólyagbántalmak esetén.

885. Rosa x centifolia L. – ROSACEAE

százlevelű rózsa

Honossága sokféle hibridformája miatt nagy vonalakban Euráziára tehető, sok díszfajtája kertekben kedvelt Magyarországon is.

886. Rosa gallica L.

parlagi rózsa, bársonyrózsa

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Sok formája, fajtája ismert, kertekben telepített.

Rosae flos (= *petalum*)

Hatóanyag: friss szíromlevélben kb. 0,2% illóolaj (geraniol, citronellol, nerol, linalool, eugenol, geranial, citral stb.), 10-24% cserzőanyag, cyanin, kvercitrin, pollenben karotinoidok

Alkalmazás: adstringens, népgyógyászatban hasmenés, vérhas és tüdőhurut esetén, száj, szem és garat öblögetésre. Illatszeripar, homeopathia.

887. Rosa x damascena – ROSACEAE

(*R. gallica* L. x *R. moschata* Herrm)

damaszkuszi rózsa

Rosae aetheroleum

Honossága hibrideredete miatt részben ismert. Kertekben sokfelé megtalálható. Különösen Bulgáriában nagy ültetvényekben termesztik.

Hatóanyag: virágban 0,2 % illóolaj, a "bolgár rózsaoilaj" fő összetevői: feniletillalkohol, citronellol, geraniol, nerol

Alkalmazás: illatszer- és kozmetikai ipar.

888. Rosmarinus officinalis L. – LAMIACEAE

rozmaryng

Rosmarini folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Rosmarini aetheroleum (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában. 1 m magas cserjévé fejlődik, örökzöld. Nálunk az enyhébb teleket átvészeli, csak védett, déli helyeken érdemes telepíteni.

Hatóanyag: levelekben 1-2,5% illóolaj (15-30%-a 1,8-cineol, továbbá borneol, bornil-acetát, kámfor, α-pinen, camphen, p-cymen, limonen, terpineol, caryophyllen, egyes illóolajokban 20-50% kámfor, eucalyptol stb.), 0,35% diterpénfenol carnosolsav és oxidációs laktonszármazékai (carnosol = picrosalvin, rosmanol), kb. 3% Lamiaceae-cserzőanyag kávésvadepszid, főként rozmarinsav, továbbá flavon (genkwanin, luteolin, diosmetin) és flavonglikozidok, triterpén oleanolsav- és ursolsav-származékok

Alkalmazás: cholericum, stomachicum, carminativum, aromaticum, spasmolyticum, külsőleg fürdőke, ekcémára, rovarűzőként, frissen és szárazon fűszer, illóolaja illatszeriparban, likőriparban. Homeopathia.

889. Rubia cordifolia L. – RUBIACEAE

indiai buzér

Rubiae cordifoliae radix et rhizoma

Honos Afrikában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Indokínában, Malajziában. Évelő lágyszárú, nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: antrakinon purpurin, pseudopurpurin, purpuringlikozid, purpuroxanthin, munjistin, alizarin

Alkalmazás: bakteriosztatikus (Staphylococcus aureusra), lepra ellenes, spasmolyticus kólikában, torok- és melltájéki panaszok esetén, reumára, menstruációs panaszokban. Festőanyag.

890. Rubia tinctorum L. – RUBIACEAE

festőbuzér

Rubiae radix

Honos K- és DK-Európában, Közép- és Ny-Ázsiában. Évelő lágyszárú, 0,5-0,8 m magas. Régen festőnövényként természetűek, ma már elvadulva is ritka. Szükség esetén természetű.

Hatóanyag: 2-3,5% di- és trioxiantrakinon-glikozidok (alizarin, ruberythrinsav, pseudopurpurin, ribiadin, galiosin, munjistin, purpuroxanthin), cukrok, cserzőanyag, szerves savak, pektin, klorogénsav, iridoid-lakton asperulosid

Alkalmazás: húgyúti és vesebetegségekben, különösen kőképződés esetén (gyógyszerek formájában), továbbá diureticum arthritsben, tonicum. Homeopathia. Régen kozmetikai festék volt.

891. Rubus fruticosus L. – ROSACEAE

vad szeder, feketeszeder

892. Rubus caesius L.

szeder, hamvasszeder

Rubi fruticosi folium (DAC)

Rubi fruticosi fructus

Rubi fruticosi radix

Honosak Euráziában, Mediterráneumban, tüskés cserjék. Ligeterdőkben, erdőszéleken, szántóterületek szegélyén, tarlókon országzerte gyakoriak. A vad szeder (*R. fruticosus* L. s. l.) gyűjtőfaj, sok forma és hibrid tartozik ide. Vágásterületeken, szegélybozótosokban mindenhol gyakori. A hamvas szeder gyümölcsét gyűjtik, nagyobb állományokat főleg vágásterületeken, erdőszéleken találunk. Termesztik, nemesített fajtáit telepítik. Májusban, júniusban virágoznak. Ilyenkor gyűjtik a leveleket. A terméseket hamvaskék állapotban szedik. A levelet árnyékos helyen szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: 8-10% hidrolizálható gallotannin, dimer ellagitannin, szerves savak, flavonoid, cyanidinglikozidok, pentaciklusos triterpénsavak. Gyümölcsben sajátos cyanidinglikozidok, szerves savak, alkoholok és észterek, cukrok, pektin. Gyökérben cserzőanyag, galluszsav, illóolaj, 0,8% szaponin villosin

Alkalmazás: adstringens, antidiarrhoeicum, diaphoreticum, garatöblögető. Élvezeti tea, koffein tartalmú tea legjobb pótlója. Nyers gyümölcse vagy a szederlé és a szederlekvár vitaminokban, nyomelemekben, antioxidánsokban gazdag, roborans. Gyökér népgyógyászatban antidiarrhoeicum.

893. Rubus idaeus L. – ROSACEAE

málna

Rubi idaei folium (DAC) (= herba)

Rubi idaei fructus

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, elterjedt É-Amerikában is. Nálunk vadon a Középhegységben és a Dunántúlon erdővágásokban különösen gyakori lehet. Számos fajtáját házi kertekben és nagyobb ültetvényekben termesztik.

Hatóanyag: mint szedernél, továbbá aroma anyag (hexenol és hexenal származékok). Gyümölcsben sajátos cyanidinglikozidok, szerves savak, alkoholok, észterek, cukrok, pektin

Alkalmazás: mint szedernél, a gyümölcsből készült szirup kanalas gyógyszerek ízjavítójaként gyógyszerészeti előíratokban hivatalos. Nyers málna, málnaíz, lekvár stb. vitaminokban, antioxidánsokban gazdag.

894. Rumex acetosa L. – POLYGONACEAE

mezei sóska

Rumicis acetosae herba

Kozmopolita, különösen elterjedt a Mediterráneumban. Évelő lágyszárú, üde ártéri és hegyi réteken országzerte gyakori. Nyár elejétől virágzik. A herbát augusztustól szeptemberig gyűjtik, szellős helyen szárítják.

Hatóanyag: kálium-oxalát, oxálsav, kovasav, aszkorbinsav, fenolkarbonsavak, 7-15% cserzőanyag, flavonoid (kvercitrin, vitexin stb.)

Alkalmazás: népgyógyászatban feregűző, depurativum, diureticum, stomachicum, antidiarrhoeicum. Homeopathia (gyökér is). Savanykás, zsenge leveleiből saláta készíthető, burgonya- vagy lencsefőzelékbe főzve ízesítő.

895. Rumex crispus L. – POLYGONACEAE

lósóska, fodros lórom

896. Rumex obtusifolius L. és más Rumex fajok

réti lórom

Rumicis folium

Rumicis fructus

Rumicis radix = Lapathi (acuti) radix

A lósóska kozmopolita, a réti lórom inkább eurázsiai, ahogyan a többi lórom faj is Európában vagy Eurázsiaiában honos. Többnyire az északi féltekén terjedtek el, főleg áttelelő vagy évelő lágyszárúak. Általában nedves réteken vagy erdőkben, gyakran gyomtársulásokban gyakoriak. A sziki lórom (*R. pseudonatronatus* Borb.) ritka, védett.

Hatóanyag: levél fő összetevői hasonlóak, mint a mezei sóskánál, természetben kb. 5% catechintannin, nyálka-poliszaharid, gyökérben antrakinonok (pl. chrysophansav, emodinok), kb. 10% tannin

Alkalmazás: mint mezei sóskánál, termés főként antidiarrhoeicum, antibakteriális (gyermeknek is), gyökér laxans, spasmolyticum, nagyobb adagban adstringens, antidiarrhoeicum. Homeopathia.

897. Ruscus aculeatus L. – ASPARAGACEAE vagy RUSCACEAE

szúrós csodabogyó

Rusci rhizoma (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Rusci aculeati rhizoma (= radix)

Honos Közép- és D-Európában, Ny-Ázsiában. Kis termetű, örökzöld cserje. Dunántúlon szórványosan fordul elő üde lombérdőkben. Védett. Termesztése megoldható.

Hatóanyag: 4-6% spirostanol- és furostanol-típusú szteroid szaponin ruscosid, ruscin (fő aglikonok és hatóanyagok: ruscogenin, neoruscogenin), triterpének, szterolok, kb. 0,1% illóolaj (kb. 40 azonosított komponens)

Alkalmazás: kivont hatóanyagaiból, extractumból készült gyógyszerek formájában, orvosi javallatra venotonicum vénás és kapilláris insufficiencia esetén, vagyis vénás keringési elégtelenségben, pangásban, thrombophlebitisben, ulcus crurisban, nodus haemorrhoidalis megbetegedésben.

898. Ruta graveolens L. – RUTACEAE

kerti ruta

Rutae folium

Rutae herba

Rutae aetheroleum

Honos D- és Közép-Európában, É-Afrikában. Elterjedt pl. Indiában és az USA területén is. Erős szárú félcserje, akár 0,5 m-re is megnő. Nálunk kerti dísznövény, ritkán elvadul.

Hatóanyag: akár 1,4% acridon típusú kinolin alkaloid (skimmianin, kokusaginin, γ -fagarin, dictamnin, graveolin), 0,2-0,7% illóolaj (metilketonok, carbinolacetát, alkilalkoholok és észterek), rutin, kumarin, furokumarin (bergapten, izoimperatorin, psoralen, xanthotoxin, rutarin, rutamarin, gravelliferon, rutaretin, daphnoretin), furanobenzol graveolensav

Alkalmazás: sudoriferum, görcsoldó és idegnyugtató hisztériában, továbbá stomachicum, carminativum, anthelminticum, emmenagogum, abortivum, cholericum, aphrodisiacum. Homeopathia.

S

899. Saccharomyces cerevisiae Hansen.,

más **Saccharomyces** fajok – SACCHAROMYCETACEAE

élesztőgomba

Faex medicinalis = Cerevisiae fermentum

Hatóanyag: gazdag B-vitaminokban, kb. 50% fehérje, 25% szénhidrát, A-vitamin, D-provitamin, ergoszterol stb.

Alkalmazás: nyersen, szárítva vagy porítva (különbféle gyógyszerformákban) belsőleg, főleg B-vitaminok pótlására bőrbetegségekben.

900. Sagittaria sagittifolia L. – ALISMATACEAE

nyílfü

Sagittariae radix

Sagittariae herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Szibériában. Áttelelő, vízi lágyszárú. Az Alföldön gyakoribb, de fogyatkozik. Zavartalan mocsarakban, nádasokban.

Hatóanyag: gyökérben keményítő, cukor, tannin, levélben flavonoid, szterol, szaponin

Alkalmazás: adstringens, sebgyógyító. Homeopathia.

901. Salix alba L. – SALICACEAE

fehér fűz

902. Salix daphnoides Vill.

boroszlánlevelű fűz

903. Salix fragilis L.

csörege-fűz

904. Salix purpurea L.

csigolyafűz

905. Salix viminalis L.

kosárfonó fűz, kenderfűz

906. Salix cordata Mühlenbg.

[syn.: *Salix americana* hort.]

kanadai fűz, amerikai fűz

Salicis cortex (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Salicis folium

Honosak Európában, Ázsiában, kivéve a kanadai füzet, de ezt is sokfelé termesztik Európában. Értékes drogot szolgáltat a *S. alba* L. subsp. *vitellina* (L.) Arcang., aranyfűz. Ártereken vagy nagyobb patakok, folyók mentén sokszor állományalkotók. A fehér fűznek és alfajának nemesített fajtáit, továbbá a kanadai füzet telepítik. Néhány éves vesszőkről a kérget februárban, márciusban lehántják és feldarabolják. A kifejlett leveleket is gyűjtik. A szárítás meleg, szellős helyen vagy műszárítón történik (beszáradás 3:1 kéreg, 5-6:1 levél).

Hatóanyag: 1,5-11% fenol-glikozid salicin, salicortin, tremulacin, populin, fragilin, triandrin, vimalin, picein stb.), aromás aldehidek és savak (salirosid, vanillin, syringaaldehyd, syringin), szalicilalkohol (saligenin), flavonoidok, 8-10% cserzőanyag

Alkalmazás: antiphlogisztikus (gátolja a prostaglandin bioszintézisét), belsőleg prostatitis, arthritis kezelésében fájdalomcsillapító (készítmények formájában is), az enyhébb fejfájást is mérsékeli, grippe ellen, külsőleg hámlasztó, fekélytisztító, antimikotikus, lábfürdők komponense.

907. Salsola kali L. – CHENOPODIACEAE

homoki ballagófü

Tragi herba

Honos Eurázsiaiban, Mediterráneumban. Egyéves lágyszárú. Szántóföldi és útszéli gyomtársukásokban országszerte elég gyakori, kivéve Ny-Dunántúlt.

Hatóanyag: tetrahidroizokinolin-alkaloid salsolin, salsolidin, betainszerű aminok

Alkalmazás: anthelminticum, purgans, diureticum, javítja a vérkeringést.

908. Salvia fruticosa Mill. – LAMIACEAE

[syn.: *Salvia triloba* L.]

hármalevelű zsálya

Salviae trilobae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos DK-Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában. Félcserje.

Hatóanyag: 2-3,5% illóolaj (kb. 70%-a cineol, továbbá thujon, kámfor, egyéb mono- és szeszkviterpén picrosalvin, caryophyllen), kb. 5% Lamiaceae-cserzőanyag (rozmarinsavészterek), kb. 2% flavonoid (pl. salvigenin), diterpén carnosol, triterpén ursolsav, oleanolsav, betulinsav

Alkalmazás: antibakteriális, antivirális, antiphlogisticum, száj- és toroköblögetésre megfűlés, grippe, felső légúti hurutos megbetegedések esetén (hasonlóan a *S. officinalis*hoz).

909. *Salvia miltiorrhiza* Bge. – LAMIACEAE

vörösgyökerű zsálya

Salviae miltiorrhizae radix

Honos Kínában.

Hatóanyag: fenantrénkinon szerkezetű diterpén pigment (tanshinon és izotanshinon), protocatechualdehyd danshensu és salvianolsav

Alkalmazás: extractumai (gyógyszerkészítmények formájában is) javítja a microcirculatio hatásfokát, antiischaemiás hatású.

910. *Salvia officinalis* L. – LAMIACEAE

orvosi zsálya

Salviae folium (Ph. Hg. VII.) = *Salviae officinalis folium* (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Salviae radix

Salviae flos

Salviae semen

Salviae officinalis aetheroleum

Honos DK-Európában, félcserje. Nálunk kerti dísznövény, de üzemi termesztése is megoldott. Melegigényes. Közvetlen magvetéssel a tél beállta előtt vagy kora tavasszal szaporítható. A sortávolság 60 cm, a vetés mélysége 2-4 cm. Második évtől kezdve, júniusban, júliusban virágzik. A leveles hajtást vagy a lefosztott leveleket virágzás kezdete előtt gyűjtik és azonnal szárítják legfeljebb 40°C-on (beszáradás 4:1). Illóolajnyeréshez teljes virágzásban lévő állományt takarítanak be.

Hatóanyag: levélben 1-2,5% illóolaj (35-60%-a kétféle thujon, kevesebb kámfor, cineol, borneol, bornil-acetát, a görög illóolajban eucalyptol, a spanyolban és dalmáciaiban kámfor az uralkodó), 6-15% szeszkviterpén (caryophyllen, viridiflorol), 2-6% Lamiaceae-cserzőanyag, (rozmarinsavészterek és kávésavészterek), diterpén carnosol (= picrosalvin), 1-3% flavonoid (luteolin- és apigenin-származék, mint a glikozilflavon vicenin-2), triterpén-szaponin oleanolsav. Gyökérben és virágban kinon szerkezetű szeszkviterpén pigment acetoxi- és dehidroroyleanon, magban zsíros olaj

Alkalmazás: antimikrobiális, gyulladásgátló, gingivitis, stomatitis esetén száj- és toroköblögetésre, izzadásgátló, gyógyfürdőbe aranyérbántalmak kezelésére, belsőleg gyomor- és bélhurut, hasmenés, hurutos megfázás esetén. Homeopathia. Gyökér és virág a népi használatban kártevőirtó.

911. *Salvia pratensis* L. – LAMIACEAE

mezei zsálya

Salviae pratensis herba, (folium) = *Horminii pratensis herba, (folium)*

Honos Európában. Áttelelő lágyszárú. Sztyeppréteken, kaszálóréteken gyakori.

Hatóanyag: nyomokban illóolaj, 0,4% ursolsav, 0,2% kávésav

Alkalmazás: mint *Salvia officinalis*.

912. *Salvia sclarea* L. – LAMIACEAE

muskotályzsálya

Salviae sclareae herba, (folium)

Salviae sclareae aetheroleum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Közép- és D-Európában, Ny- és Közép-Ázsiában, Kaukázusban, Indiai-szubkontinensen. Magas (kb. 1 m-es) két-, ritkán többéves lágyszárú. Magyarországon termesztik, kertekben dísznövény.

Hatóanyag: 0,2-0,5% illóolaj (linalool, pinenek, phellandren, citronellol, limonen), diterpénalkohol sclareol

Alkalmazás: száj- és toroköblögető, illóolaj illatszer- és kozmetikai iparban, fűszerborok ízesítésére.

913. *Sambucus ebulus* L. – CAPRIFOLIACEAE

földi bodza

Ebuli fructus

Ebuli folium

Ebuli radix (= rhizoma)

Honos Európában, Közép- és Ny-Ázsiában, É-Afrikában, Kaukázusban. Élő, cserjeszerű. Országszerte gyakori útszéli gyomtársulásokban.

Hatóanyag: termésben kb. 0,08% illóolaj, cianogén glikozidok, cserzőanyag, anthocyan sambucyanin-glikozid, valeriansav, magban zsíros olaj. Levélben cianogén glikozid, cukrok, nyomokban illóolaj,

gyökérben ugyancsak cianogén glikozid, nyomokban illóolaj, gyanta, cserzőanyag, szterol, amyirin, szaharóz

Alkalmazás: termés laxans, diureticum, diaphoreticum, homeopathia, levél népgyógyászatban meghűlés esetén, gyökér enyhe diureticum, diaphoreticum, laxans, népgyógyászatban purgans, emeticum.

914. Sambucus nigra L. – CAPRIFOLIACEAE

fekete bodza

Sambuci (nigrae) flos (Ph. Hg. VII.) = Sambuci flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Sambuci fructus

Sambuci folium

Sambuci cortex

Sambuci radix

Honos Európában, Mediterráneumban, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Cserje vagy fa. Országszerte gyakori degradált erdőkben, cserjésekben. Nemesített fajtáiból ültetvényeket létesítenek. Májusban, júniusban virágzik. A virágzatokat száraz időben gyűjtik, napon vagy műszárítóban gyorsan szárítják, mert könnyen barnul. A lemorzsolts virág nedvszívó (beszáradás 6-7:1). Virágzaskor gyűjtik a levelet (beszáradás 4-5:1). Az érett, fekete vagy sötétlila terméseket terméságazat formájában szedik (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: virágban 0,03-0,14% illóolaj, nyomokban cianogén glikozid sambunigrin, kb. 1,6% flavonoid (rutin, hiperozid, kvercirtin, astragalin), kb. 3% fenolkarbonsav, triterpén szaponin (amyirin, ursolsav, olenaolsav), szterolok, termésben kb. 3% cserzőanyag, 0,2-1% anthocyan (sambucin, sambucianin, chrysanthemín), flavonoidok, kevés illóolaj, magban cianogén glikozid (sambunigrin, prunasin, zierin), cukor, szerves savak, levélben és kéregben cianogéneken kívül cserzőanyag, szterolok, szaponinok, gyökérben gyanta

Alkalmazás: virág laxans, diureticum, továbbá megfázásos betegségekben diaphoreticum, termés frissen lekvárnak, nagyobb adagban purgans, leve antioxidáns, nyers, éretlen termés présleve népgyógyászatban ischias és neuralgia esetén, friss virág, levél és kéreg homeopathiában, gyökér vagy gőkérkéreg népgyógyászatban laxans és vese-, hólyagbántalmakban jótékony.

915. Sambucus racemosa L. – CAPRIFOLIACEAE

fürtös bodza

Sambuci racemosae fructus

Honos Közép- és D-Európában, Kaukázusban, egyes alfajai É-Amerikában. Cserje vagy fa.

Hatóanyag: gyümölcshúsban sok karotinoid, vitaminok, cukrok, szerves savak, pektin, cserzőanyag, 0,6-2% zsíros olaj, magban toxikus, szívre ható glikozid, emiatt mérgező (olaja nem használható)

Alkalmazás: népgyógyászatban gyümölcslé diaphoretikus, megfőzve meghűlés eredetű láz, húgyúti és hólyagpanaszok esetén, gyümölcshús lekvárnak készíthető.

916. Sanguinaria canadensis L. – PAPAVERACEAE

vérzőmák

Sanguinariae (canadensis) rhizoma

Honos É-Amerikában, évelő lágyszárú. Nálunk dísznövényként kertekben néha megtalálható.

Hatóanyag: 4-7% izokinolin alkaloid (chelerythrin, sanguinarin, oxisanguinarin, berberin, protopin, coptisin, allocryptopin), keményítő, gyanta

Alkalmazás: hatóanyagai miatt részben hasonló, mint *Chelidonium majus*-nál. Spasmolytikus, fájdalomcsillapító. Régebben expectorans krónikus bronchitisben, diureticum, emmenagogum, tonicum, stimulans, diaphoreticum emésztési zavarok esetén, továbbá nagyobb adagban hánytató. Antitumor hatása egyes esetekben, kísérleti szinten igazolható. Homeopathia.

917. Sanguisorba minor Scop. - ROSACEAE

csabáirefű

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Szibériában. Kisebb termetű, 0,1-0,6 m-es, áttelelő lágyszárú. Magyarországon sziklagyepekben, száraz gyepekben elég gyakori.

918. Sanguisorba officinalis L.

őszi vérfű

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi területein, É-Amerikában. Akár 1 m-re megnövő, áttelelő lágyszárú. Nálunk a Középhegységben és a Dunántúlon lápréteken, láposodó kaszálóréteken elég gyakori, az Alföldön ritkább.

Sanguisorbae herba = Pimpinellae italicae herba

Pimpinellae italicae radix

Hatóanyag: 10-17% catechin-cserzőanyag, catechin, gallocatechin, triterpén szaponin sangusorbigenin, sanguisorbin

Alkalmazás: adstringens aranyérbetegségben, hasmenés ellen, használatos dysmenorrhoea és tüdőhurut esetén.

919. Sanicula europaea L. – APIACEAE

gombornyó

Saniculae folium, (herba)

Saniculae radix

Honos Európában, Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Szibériában. Áttelelő lágyszárú, 0,2-0,5 m-es. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, az Alföldön ritka. Bükk- és gyertyánelegyes üde erdőkben fordul elő.

Hatóanyag: kb. 1% pentaciklusos triterpén szaponin (aglikon saniculagenin A, B, C, D), gyökértörzsben akár 10%, továbbá 1-2 % fenolkarbonsav (klorogénsav, kávéssav, rozmarinsav)

Alkalmazás: antibakteriális, antimikotikus, gyomorfekély és bőrbetegségek (pl. ekcéma, furunculus) kezelésére, népgyógyászatban belsőleg vérzéscsillapító, szaponintartalma miatt expectorans. Homeopathia.

920. Santalum album L. – SANTALACEAE

fehér szantálfa

Santali albi lignum

Santali aetheroleum

Honos Indiai-szubkontinensen, Malajziában. 10-12 m magas, örökzöld. Termesztik.

Hatóanyag: farészben 3-6% illóolaj (kelet-indiaiban kb. 90% szeszkviterpén santalol, a többi geraniol, citronellol, terpineol, metilacetofenon, fenol, kínaiban kevesebb santalol, nyugat-indiaiban szeszkviterpén elemol, endesmol, agarofurán), 5-8% gyanta, cserzőanyag

Alkalmazás: illóolajat régen gonorrhoea, bőrbetegségek esetén és diaphoreticumként, ma illatszer- és kozmetikai iparban. Homeopathia.

921. Santolina chamaecyparissus L. – ASTERACEAE

cipruska

Santolinae herba

Honos D-Európában. Örökzöld, 0,3-0,7 m-es, bokros félcserje.

Hatóanyag: 0,8-1% illóolaj, virágban thujon, pinenek, phellandren, phellandral, myrcen, limonen, p-cymol, terpineol, levélben inkább artemisiaketon, santolinszerű szeszkviterpének (pl. longipinen)

Alkalmazás: gyomor- és bélpanaszokban spasmolyticum, stomachicum, továbbá anthelminticum. Illóolaja kinyerhető, hasonló célra használható.

922. Saponaria officinalis L. – CARYOPHYLLACEAE

orvosi szappanfű

Saponariae rubrae radix

Saponariae rubrae herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Szibériában. Kínában és É-Amerikában is meghonosodott. 0,4-0,8 m magas, áttelelő lágyszárú. Országszerte előfordul főleg ártéri szegélytársulásokban, gyakran útszélén, szemétdombok közelében.

Hatóanyag: gyökérben 2,5-8% triterpén szaponin (glikozid saponariosid A, B, kisebb mennyiségben C-H, bisdesmosid quillajasav, aglikon gypsogenin), kevés szterol. Herbában szaponin (saporubrin, saporubrinsav), flavon-C-glikozid saponarin, vitexin

Alkalmazás: gyökér expectorans bronchitisben, népgyógyászatban reumás panaszokban és bőrbetegségben, homeopathiában, herba ugyanígy, még diureticum, depurativum, mint detergens emulgeáló anyag.

923. Sarcopoterium spinosum Spach – ROSACEAE

[syn.: Poterium spinosum L.]

tövisesvérfű

Poterii radix (= radicis cortex)

Honos Mediterráneumban, Közel-Keleten. Kb. 0,5 m-es cserje.

Hatóanyag: kb. 6% cserzőanyag, hypoglykaemiás aktivitású triterpén, tormentosid, szitoszterol

Alkalmazás: adstringens, antidiabeticum.

924. Sarracenia purpurea L. – SARRACENIACEAE

bíbor kürtvirág

Sarraceniae purpureae radix

Sarraceniae purpureae folium

Honos É-Amerikában. Évelő.

Hatóanyag: gyökérben és levélben secoiridoid sarracenin, cserzőanyag, gyanta, pigment, 0,5% acrylsav

Alkalmazás: régebben stimulans, tonicum, diureticum, diaphoreticum, antidysentericum. Homeopathia.

925. Sassafras albidum (Nutt.) Nees – LAURACEAE

[syn.: Sassafras officinale Nees et C. H. Eberm.]

amerikai lázfa

Sassafras lignum

Sassafras cortex

Sassafras folium

Sassafras aetheroleum

Honos É-Amerikában. Kb. 30 m magas.

Hatóanyag: farészben 1-2%, gyökérkéregben 6-9% illóolaj (80%-a safrol, egyéb fenilpropán, mono- és szeszkviterpén), dimer fenilpropán lignan (sesamin, dezmetoxiaschantin), cserzőanyag, szterolok

Alkalmazás: diureticum, aromaticum, carminativum, vértisztító, izzasztó, nagy adagban safrol-tartalma miatt hepatotoxikus, illóolaj illatszeriparban. Homeopathia.

926. Satureja calamintha (L.) Scheele – LAMIACEAE

[syn.: Calamintha clinopodium Spenn.]

borsfű pereszlény

Calaminthae herba

Honos Mediterráneumban, atlantikus Európában, elterjedt É-Amerikában. Évelő, cserjeszerű lágyszárú.

Hatóanyag: illóolaj (pulegon, menthon, izomenthon), kávésav és depszidjei

Alkalmazás: népgyógyászatban aromaticum, stomachicum.

927. Satureja hortensis L. – LAMIACEAE

[syn.: Clinopodium hortense Ktze.]

csombord

Saturejae herba (= folium)

Saturejae aetheroleum

Honos Mediterráneumban, főleg keleti részén. Egyéves lágyszárú, főleg konyhakertekben termesztik fűszernek. Márciusban vetik 30-50 cm sortávolságra, 0,5-1 cm mélyre. Termeszthető az évelő hegyi csombord (*S. montana* L.) is. Júniusban virágzik. A virágos hajtást virágzás kezdetén gyűjtik, szellős helyen szárítják (beszáradás 5-6:1).

Hatóanyag: 0,3-2% illóolaj (40-60%-a carvacrol, továbbá p-cymol, linalool, timol), 4-8,5% cserzőanyag, szaponin (ursolsav, oleanolsav), szitoszterol

Alkalmazás: anti diarrhoeicum, stomachicum, carminativum, expectorans, emésztésjavító, vese-, máj- és epebántalmak esetén, diaphoreticum, emmenagogum, stimulans, enyhe vérnyomásnövelő. Fűszer, illóolajat szolgálat.

928. Scabiosa columbaria L. – DIPSACACEAE

galamb ördög szem

Scabiosae minoris herba

Honos Európában, É-Afrikában, Közép- és Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Áttelelő lágyszárú. Nálunk száraz gyepekben fordulhat elő, védelemre szorul.

Hatóanyag: heterosid-iridoid scabiosid (= scabiosin)

Alkalmazás: külsőleg bőrbetegségek (pl. sömör) kezelésére, rühösség ellen.

929. Schinus molle L. – ANACARDIACEAE

perui bors

Honos D-Amerikában, főként Peruban és Brazíliában. Trópusi országokban dísznövény, fasornak ültetik. Korallpiros, rózsaszínű magja fűszer. Hörghurut és nátha esetén is használható, a kéreg és levél cserzőanyag-tartalma miatt adstringens.

930. Schisandra (= Schizandra) chinensis (Turcz.) Baill. – SCHISANDRACEAE

kínai kúszómagnólia

931. Schisandra sphenanthera Rehd., E. H. Wilson

Schisandrae fructus

Honos Kínában, K-Ázsiában, Távol-Keleten. Egyes fajták jobban tűrik a telet, telepítése nálunk is sikeres lehet.

Hatóanyag: 7-19% dibenzo-cykloocten-lignánok (schisandrin A, B, C, schisandrol A, B, schisantherin A-E, gomisin D-T), monoterpén (borneol, 1,8-cineol), szeszkviterpén (sesquicaren)

Alkalmazás: kivonatok (gyógyszerek) formájában – schisandrinok miatt – hepatoprotektív hatásúak, továbbá tonicum, sedativum, anticonvulsiv. Antioxidáns, antibakteriális, adaptogén, neuroleptikus. (Levél antidepressív). A gyümölcsből és levélből őshazájában ivólevet, teát is készítenek.

932. Schizophyllum commune Fries – SCHIZOPHYLLACEAE

hasadtlemezőgomba

Elhált fákon, lehullott ágakon, fadarabokon egész évben gyakori, kisebb-nagyobb csoportokban nő, egyéves. Országszerte megtalálható. Nem ehető.

Hatóanyag: 1,3- és 1,6-poli-β-glükán schizophyllan

Alkalmazás: aspecifikus immunstimuláló főleg intravénásan adagolva (rákterápiában).

933. Scopolia carniolica Jacq. – SOLANACEAE

(krajnai) farkasbogyó

Scopoliae (carniolicae) folium

Scopoliae (carniolicae) rhizoma

Honos Közép-, DK- és K-Európában, Kaukázusban. Évelő lágyszárú, nálunk az Északi-Középhegység bükkösein fordul elő.

Hatóanyag: 0,3-0,8% (levélben kevesebb) tropán alkaloid (atropin, hioszciamin, szkopolamin)

Alkalmazás: szkopolamint és hioszciamint állítanak elő belőle. Régen a népgyógyászatban reuma, köszvény és kólika kezelésére, továbbá gyermekek altatására használták. Homeopathia.

934. Scorzonera hispanica L. – ASTERACEAE

feketegyökér, spanyol pozdor

Scorzoneræ radix

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. Áttelelő lágyszárú, 0,4-1,3 m magas. A Dunántúlon szórványosan megtalálható meszes talajú sziklagyepeken, sztyeppréteken. Termeszethető, mint különleges zöldségnövény.

Hatóanyag: coniferin glikozid, trigonellin, kolin, aminok, kaucsuk, cukor, inulin, taraxaszterol, lactucérol, lactucin

Alkalmazás: hurutos tüdőbetegség, meghűlés esetén diaphoreticum, diureticum, frissen zöldség, szárítva kávépótszer.

935. Scrophularia nodosa L. – SCROPHULARIACEAE

göcsös görvélyfű

Scrophulariæ (vulgaris = foetidae) herba

Scrophulariæ radix

Honos Közép-Európában, Közép-Ázsiában, É-Amerikában is elterjedt. 0,5-1 m magas, áttelelő lágyszárú. Nálunk üde lombdombokban fordul elő, nem tömegesen.

Hatóanyag: cserzőanyag, szaponin, levélben flavonoid diosmin, hesperidin, fenolkarbonsavak (különösen a gyökérben és gyökértörzsben, amiben még aucubin)

Alkalmazás: népgyógyászatban bőrbetegségekben (ekcéma, csomók), diureticum, anthelminticum. Homeopathia.

936. Scutellaria altissima L. – LAMIACEAE

magas csukóka

Scutellariæ herba

Honos DK- és K-Európa, Kaukázus. 0,4-1 m magas, áttelelő lágyszárú. A Középhegység és a Dunántúl egyes helyein, szikla- és szurdokerdőkben fordul elő, de nem tömegesen.

937. Scutellaria galericulata L. – LAMIACEAE

vízmelléki csukóka

Tertianariæ herba (= Scutellariæ herba)

Cirkumpoláris. Áttelelő lágyszárú, 0,1-0,4 m magas. Mocsarakban, láp- és mocsárréteken az egész országban elég gyakori.

Hatóanyag: flavonoid (dihydroxiflavon-glukuronid chrysin-7-glucuronid, 1% baicalin, scutellarin, galerosid), kb. 3% tannin

Alkalmazás: népgyógyászatban malária ellenes, tonicum, spasmolyticum.

938. Scutellaria lateriflora L. – LAMIACEAE

virginiai csukóka

Scutellariae lateriflorae herba

Honos É-Amerikában. Áttelelő lágyszárú, 0,4-0,6 m magas.

Hatóanyag: flavonoid scutellarin, illóolaj, zsíros olaj, tannin, gyanta

Alkalmazás: mint előbbiek, továbbá antipyreticum. Homeopathia. A rokon fajok (*S. barbata*, *S. baicalensis*) gyökerében található flavonoidok (pl. bajkalin, bajkalein, wogonin) hepatitis-B virus-gátlók, hepatoprotektívek.

939. *Secale cereale* L. – POACEAE

ROZS

Honos Elő-Ázsiában. Régi termesztett gabonánövényünk, számos fajtáját ismerik. Fontos gabonaiipari termék a rozsliszt. Anyarozs-fertőzésre alkalmas, hosszú kalászu fajtáira a gyógyszeriparnak van szüksége. (Újabban ugyanerre a célra alkalmas a tritikále is.)

940. *Sedum acre* L. – CRASSULACEAE

borsos varjúháj

Sedi acris herba

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, Szibériában. Áttelelő, törzszás, 2-15 cm magas pozsgás. Országszerte száraz gyepekben gyakori.

Hatóanyag: piperidin alkaloid sedamin, sedinin, sedinon, sedridin, izopelletierin, flavonoid (sedoflorin, sedocaulin, sedocitrin), cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, kb. 30% gumianyag, gyanta, viasz

Alkalmazás: főleg frissen purgans, emeticum, malária és dysenteria ellenes. Homeopathia.

941. *Sedum maximum* (L.) Hoffm. – CRASSULACEAE

[syn.: *Sedum telephium* L., *Hylotelephium telephium* (L.) H. Ohba]

bablevelű varjúháj

Crassulae majoris herba = Telephii herba

Crassulae majoris radix = Telephii radix

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Áttelelő pozsgás. Nagyobb termetű, mint a borsos varjúháj. Középhegységben és Dunántúlon gyakoribb, száraz gyepekben, nyílt tölgyesekben. Kertekben is ültetik.

Hatóanyag: mint *S. acre*, telephiin glikozid

Alkalmazás: mint *S. acre*, homeopathia.

942. *Selenicereus grandiflorus* (L.) Britton et Rose – CACTACEAE

[syn.: *Cactus grandiflorus* L.]

éjkirálynőkaktusz

Cacti stipes = Selenicerei herba

Selenicerei flos

Honos Mexikóban, Közép-Amerikában, Karib-szigeteken. Pozsgás kaktusz nagy virágokkal.

Hatóanyag: aminok (tyramin, N-metil-tyramin, N,N-dimetil-tyramin = hordenin), flavonol-glikozidok (főleg izorhamnetin-glikozidok), betacyanok

Alkalmazás: alkoholos kivonat cardiotonicum, serkenti a szív összehúzó erejét. Homeopathia.

943. *Semecarpus anacardium* L. f. – ANACARDIACEAE

keleti kesu, tintafa, indusdió

Semecarpus anacardium ad preparationes homoeopathicas (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos az Indiai szubkontinensen, termesztik is. Diszfa, mérgező. Az *Anacardium occidentale* a kesu (L. még ott!). Ezt a fajt a homeopáthiában használják.

944. *Sempervivum tectorum* L. – CRASSULACEAE

házi kövirózsa

Sempervivi majoris (= tectori) folium

Honos D-Európában, É-Afrikában. Élő pozsgás, kertekben, kerítésekre sokfelé telepítik.

Hatóanyag: almasav és kalcium sója, száraz levélben 5-10% izocitromsav, nyomokban alkaloid, továbbá cserzőanyag, gyanta és nyálka-poliszaharid, flavonoidok

Alkalmazás: népgyógyászatban friss préslé fulbe csepegtetve antibakteriális, a drog dysmenorrhoea, amenorrhoea esetén enyhíti a fájdalmat. Homeopathia.

945. *Senecio aureus* L. – ASTERACEAE

aranyárga aggófü

Senecionis aurei rhizoma

Senecionis aurei folium

Honos É-Amerikában. Áttelelő lágyszárú.

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloid senecionin és egyéb, továbbá gyanta

Alkalmazás: vérzéscsillapító. Homeopathia.

946. Senecio cineraria DC. – ASTERACEAE

tengerparti aggófű

Senecionis cinerariae succus

Honos Mediterráneumban, É-Amerikában is elterjedt, dísznövényként is ismert.

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloidok (pl. senecionin, jacobin, otosenin, seneciphyllin)

Alkalmazás: homeopathia.

947. Senecio jacobaea L. – ASTERACEAE

jakabnapj aggófű

Senecionis jacobaeae herba = Jacobaeae herba

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Áttelelő lágyszárú. Nálunk kaszálóréteken, erdővágásokban elég gyakori.

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloidok (senecionin, senecin, jacobin, jaconin, jaozin, jacolin, seneciphyllin), 2,5% illóolaj, flavonoidok, poliinek

Alkalmazás: fájdalomcsökkentő amenorrhoea, dysmenorrhoea, cystitis, diarrhoea esetén. Ma toxikus alkaloid-tartalma miatt nem használják, kivéve homeopathiát.

948. Senecio nemorensis L. subsp. fuchsii (Gmel.) Celak – ASTERACEAE

[syn.: *S. ovatus* (Gaertn., Mey et Scherb.) Willd., *S. fuchsii* Gmel.]

kárpáti aggófű, szaracén aggófű

Senecionis herba (= Consolidae sarracenicae herba)

Honos Közép-Európától Kaukázusig. Áttelelő lágyszárú. Típusos alfaja országszerte előfordul, de nem gyakori bükkösökben, gyertyános-tölgyesekben. A drogot szolgáltató alfaj néhol, mészkőrűlő bükkösökben gyakoribb.

Hatóanyag: 0,01-0,1% pirrolizidin alkaloid (fuchsisenecionin, senecionin, sarracin, platyphyllin, triangularin), kb. 0,1% illóolaj (szeszkviterpének), flavonoidok (rutin, kvercitrin stb.), kumarinok (aesculetin), cynarin, klorogénsav, furanoemerophylan-típusú szeszkviterpén-észter

Alkalmazás: főleg a drog kivonata vérzéscsillapító elsősorban klimaxos vérzésekben vagy hypermenorrhoea esetén, antidiabeticum, népgyógyászatban egyéb menstruációs zavarokban. Alkaloid-tartalma miatt csak olyan készítmények használhatók, amelyek pirrolizidin mentesek.

949. Senecio vulgaris L. – ASTERACEAE

(közönséges) aggófű

Senecionis (vulgaris) herba = Erigerontis herba

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, elterjedt É-Amerikában is. Egy-, két- vagy többéves lágyszárú. Gyomtársulásokban országszerte előfordul.

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloid (senecionin, retrosin, seneciphyllin, senecin), inulin, illóolaj, rutin

Alkalmazás: mint az előbbinél, továbbá népgyógyászatban feregellenes és kólíka esetén.

950. Senna alata (L.) Roxb. – CAESALPINIACEAE

[syn.: *Cassia alata* L.]

gyertyabokor

Honos trópusi Amerikában, elterjedt a trópusokon. Kisebb bokor vagy fa. Levelét használják a trópusi országokban. Hatóanyagainak típusa és alkalmazása megegyezik a következőével. Kevesebb fő hatóanyagot tartalmaz a drogot szolgáltató fajokénál.

951. Senna alexandrina Mill. – CAESALPINIACEAE

[syn.: *Cassia acutifolia* Delile, *C. angustifolia* Vahl, *C. senna* L.]

szenna, alexandriai szenna, indiai szenna, anyalevél (= termés)

Sennae folium (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Sennae acutifoliae fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII. – alexandriai)

Sennae angustifoliae fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII. – tinnevelly-i)

Sennae fructus (Ph. Hg. VII.)

Sennae acutifoliae folium

Sennae angustifoliae folium

Honos Afrikában, Arab-félszigeten, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. 1-1,5 m-es cserje. Különösen D-Indiában, de más trópusi országokban is termesztik.

Hatóanyag: levélben kb. 3% diantronglikozid (sennosid A, A₁, B-F), kevés antrakinonglikozid (pl. rhein-8-glikozid), 2-3% nyálka-poliszaharid, flavonoid, naphtalinglikozid (tinnevellínglikozid, hidroximuscinglikozid), kb. 0,05% illóolaj (mono- és szeszkviterpének, fenilpropánok), poliol alexandriai szenna termésében 3,4% hidroxiantracén-származékok, tennevelly-iben 2,2% (diantronglikozidok: sennosid A, B, C, D), még kevesebb antrakinonglikozid, mint levélben

Alkalmazás: laxativum, a vastagbélre hat, a termés kevésbé erős hatású. Számos kivonat és gyógyszer készül belőlük.

952. *Serenoa repens* (Bartram) Small – ARECACEAE

[syn.: *Sabal serratula* (Michx.) Benth. et Hook]

fűrészpálma

Sabal serratulae fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Sabal fructus* (= *semen*)

Honos DK-USA-ban, termesztik még Közép-Amerikában, 4 m magas.

Hatóanyag: zsíros olaj, β -szitoszterol és glikozidjai, valamint laurinsavval és mirisztinsavval alkotott észterei, galaktózból, arabinózból és uronsavakból álló heteropoliszaharid, anthranilsav, flavonoid (kempferol- és apigenin-glikozidok)

Alkalmazás: ödéma- és gyulladáscsökkentő, kivonatai, készítményei prostatahyperplasia stádiumaiban. Homeopathia.

953. *Serratula tinctoria* L. – ASTERACEAE

festőzsoltina

Serratulae herba

Serratulae radix

Honos Eurázsiaiban. Áttelelő lágyszárú. Magyarországon helyenként fordul elő, üde láp- és mocsárréteken, kaszálóréteken.

Hatóanyag: sárga serratulin, tridecatetraindien, ekdiszteroid

Alkalmazás: korábban kelésre, aranyérre. Festőnövény.

954. *Sesamum indicum* L. – PEDALIACEAE

[syn.: *Sesamum orientale* L.]

szezám

Sesami semen

Sesami oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos K-Indiában, világszerte termesztik szubtrópusi és trópusi országokban. Egyéves, lágyszárú.

Hatóanyag: 35-60% zsíros olaj (főleg olaj- és linolsav), diarilfuranofuran-lignan sesamin, sesamolin

Alkalmazás: olaj linimentum, tapasz, kenőcs, szappan készítéshez és élelmiszeriparban, mag lignánjai miatt inszekticid, szabadgyökfogó, antioxidáns, mag és olaja régebben aphrodisiacum, tonicum, abortivum, laxans, diureticum, antirheumaticum. A magból készített pehely élelmiszer. Péksüteményekre szórva is kedvelt.

955. *Silene vulgaris* (Moench) Garcke – CARYOPHYLLACEAE

[syn.: *Silene cucubalus* Wib., *S. inflata* SM]

habszegfű, hólyagos habszegfű

Behen albi (= *albus*) *radix*

Silenis inflatae herba

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Mérsékelt égövön világszerte elterjedt. Áttelelő lágyszárú. Száraz és mérsékelt száraz tölgyesekben, irtásréteken fordul elő.

Hatóanyag: herbában szaponin, gyökérben szintén (gypsogenin-glikozidok, pl. silenosid)

Alkalmazás: mint szappangyökér, továbbá népgyógyászatban herba hólyagbántalmakban, krónikus hólyaghurut kezelésére.

956. *Silphium laciniatum* L. – ASTERACEAE

kompasznövény

Silphii laciniati herba

Silphii laciniati radix

Honos É-Amerikában, termesztik Európában is. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: terpének, gyanta, gyantasav, gyökérben még inulin

Alkalmazás: expectorans, emeticum, diureticum, spasmolyticum, gyantáját az indiánok rágógumiként használták. Homeopathia.

957. *Silphium perfoliatum* L. – ASTERACEAE

átnőttlevelű szilfium

Silphii perfoliati rhizoma

Honos É-Amerikában, néhol dísznövény nálunk is. Élő lágyszárú.

Hatóanyag: hasonló előbbihez

Alkalmazás: tonicum, diaphoreticum, lázas és májbetegségekre népgyógyászatban.

958. *Silybum marianum* (L.) Gärtner. – ASTERACEAE

[syn.: *Carduus marianus* L.]

máriatövis

Silybi mariani fructus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

= *Cardui mariae fructus* (DAB) = *Cardui mariani fructus* (= *semen*)

Cardui mariae herba

Honos Mediterráneumban, Elő-Ázsiában. Világszerte elterjedt. Átteelő lágyszárú, melegigényes. Termeszethető, időnként és helyenként gyomosít. 40-60 cm sortávolságra, 3-5 cm mélyre vetik március végén, április elején. Júniusban, júliusban virágzik. Herbát magzár képződés előtt gyűjtik. Termését akkor takarítják be, amikor az elsőrendű oldalhajtások virágzatainak zömén a fészekpikkelyek megszáradnak, a virágzat közepe fehéredik, a fényes bóbíta már látszik (általában július közepén). Egy menetben, arató-cséplő géppel takarítják be. Utószáritást követően szelelő rostával tisztítható.

Hatóanyag: kasziban 1,5-3% flavonolignan (silymarin, asilybinin, silybin A, B, izosilybin A, B, silychristin, silydianin), flavonoid (taxifolin, kvercetin, apigenin, naringin, eriodiktiol, crysoeriol), dihidroxichromon, dehidrodikoniferil-alkohol, 20-30% zsíros olaj, szterolok, herbában flavonoidok, sterolok, poliinek

Alkalmazás: termés hepatoprotectiv (kivonatai gyógyszerek formájában), szabadgyökfogó, antioxidáns, cholagogum, levél is cholagogum. Homeopathia.

959. *Simarouba amara* Aubl. – SIMAROUBACEAE

[syn.: *Simarouba officinalis* DC.]

keserűfa

Simaroubae amarar cortex

Honos D-Amerikába északi részén. Közepes nagyságú fa.

Hatóanyag: 20-27% cserzőanyag, kb. 1% quassinoid triterpén-lakton simarubin, simarubidin, simarolid, 0,1-0,2% illóolaj, gyanta

Alkalmazás: bélhurut esetén antidiarrhoeicum, valamint amarum. Homeopathia.

960. *Simmondsia chinensis* = *sinensis* (Link) Schneid. – BUXACEAE (SIMMONDSIACEAE)

jojoba

Simmondsiae oleum = *Simmondsiae cera liquida* = *Jojoba oleum*

Honos É-Mexikóban és DNY-USA-ban, termesztik Kínában, Közel-Keleten, más szubtrópusi országokban.

Hatóanyag: magban kb. 60% viaszészter (viaszalkoholok és zsírsavak észterei)

Alkalmazás: tiszta olajat vagy hidrogénezett, szilárd, de képlékeny változatát kozmetikai és gyógyszerészeti célra (kenőcs, szappan, bőr- és hajápoló szerek)

961. *Sinapis alba* L. – BRASSICACEAE

fehér mustár, angol mustár

Sinapis albae semen = *Erucae semen*

Sinapis oleum

Honos Mediterráneumban, elterjedt sokfelé, főleg Eurázsiaiban. Egyéves lágyszárú, nálunk is termesztendő. A fekete mustár mellett még a szareptai mustárt [*Brassica x juncea* (L.) Czern., *Sinapis juncea* semen] is termesztik. Márciusban 24-30 cm sortávolságra, 1-1,5 cm mélyre vetik, általában júniusban virágzik és július végén, augusztus elején érik. Akkor aratják, amikor a virágzati tengely és a termésfal már sárgásfehér. Cséplés és tisztítás után legfeljebb 60°C-on szárítják (beszáradás 1,1-1,2:1).

Hatóanyag: 1-1,2% glikozinolát szinalbin, szinigrin és csípős, de kevésbé szúrós szagú bomlástermék hidroxibenzil-izotiocianát

Alkalmazás: magból kivont olaja közel azonos összetételű a *Brassica nigrá*éval. Magot egészben lenyelve dyspepsiában, grippe ellen, külsőleg széttörve borogatásként vérbőséget okoz, ezáltal enyhíti az ízületi fájdalmat. Homeopathia. Élelmiszeripar.

962. *Sisymbrium officinale* (L.) Scop. – BRASSICACEAE

szapora zsombor

Sisymbrii herba = *Erysimi herba*

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Egyéves vagy éttelelő egyéves, 0,3-0,6 m magas. Nálunk ruderalis gyomtársulásokban gyakori.

Hatóanyag: illóolaj (glikozinolát, alkil-izotiocianátok)

Alkalmazás: népgyógyászatban gégepanaszokban, hurutokban, húgyúti és vesekőpanaszok esetén. Homeopathia.

963. *Sium erectum* Huds. – APIACEAE

[syn.: *Sium angustifolium* L., *Berula erecta* Coville]

kis békaorsó

Berulae herba

Honos Európában, Ny- és Közép-Ázsiában, É-Amerikában és Mexikóban. Áttelelő lágyszárú. Dunántúlon szórványosan, néhol gyakori tiszta vizű patakok, forráslápok növényzetében.

Hatóanyag: kempferol-, kvercetin-, izorhamnetin-glikozid, szabad és kötött kávésav, protocatechusav, gentisinsav, p-hidroxibenzoésav, ferulasav, szinapinsav

Alkalmazás: diureticum.

964. *Sium latifolium* L. – APIACEAE

nagy békaorsó

Sii palustris herba

Sii palustris radix

Honos Európában, Afrikában. Áttelelő lágyszárú. Magyarországon mocsarakban mindenhol gyakori.

Hatóanyag: flavonoidok, fenolkarbonsavak, gyökérben poliinek, illóolaj, gyanta

Alkalmazás: antibakteriális, mérgező, régen használták.

965. *Sium sisaroides* DC. – APIACEAE

[syn.: *Sium sisarum* L.]

vad békaorsó, keleti békaorsó

Sii sisari radix

Honos DK-Európában, Elő-Ázsiában. Áttelelő lágyszárú. Alföldön szórványosan, mocsarakban. Védendő.

Hatóanyag: 4-8% szaharóz, 4-18% keményítő, pektin, gumianyag, dextrin, nyálka-heteropoliszaharid, poliin (falcarindion, falcarinolon)

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, nyálfolyás ellen.

966. *Smallanthus sonchifolius* (Poepp. et Endl.) H. Rob. – ASTERACEAE

„yacon”

Honos D-Amerikában, főleg az Andokban. Gumói inulint tartalmaznak, cukorbetegnek ajánlják. Ropogós, de zamatos, körtére és sárgadinnyére emlékeztető ízű. Dísznövényként is ismert.

967. *Smilax regelii* Killip et Morton – SMILACACEAE

[syn.: *Smilax utilis* Hemsl.]

hasznos száracsalián

968. *Smilax aristolochiifolia* Mill. és más *Smilax* fajok

[syn.: *Smilax medica* Schltl. et Cham.]

farkasalma-levelű száracsalián, mexikói szarszaparijja

Sarsaparillae radix

Honosak Közép-Mexikóban, Közép-Amerikában. Kúszó cserjék, félcserjék.

Hatóanyag: 1-3% szaponin smilagenin-glikozidok (sarsaponin, smilasaponin), keményítő, csípős gyanta, 0,03% illóolaj

Alkalmazás: bőrgyógyászatban ekcéma, psoriasis, pyoderma, dermatitis egyes eseteiben, köszvény és krónikus reuma kezelésére, húgyúti homok- és kőképződés gátlására, lues és lepra kezelésében. Homeopathia.

969. *Smilax china* L. – SMILACACEAE

kínagyökér

Chinae rhizoma (= *tuber*)

Honos Kínában, Japánban. Kúszó cserje.

Hatóanyag: cserzőanyag, gumianyag, gyanta, keményítő, *Smilax*-szaponin A, B, C (dioscin, diosgenin)

Alkalmazás: mint Sarsaparillae radix, továbbá népgyógyászatban vértisztító, aphrodisiacum.

970. Solanum aviculare G. Forst. – SOLANACEAE

madárcsucsor

Honos Malajziában, Ausztráliában, Új-Zélandban. Évelő, nálunk rendszerint egyéves lágyszárú. Honosításával Magyarországon is próbálkoztak.

Hatóanyag: levélben solasodin

Alkalmazás: gyógyszeripari nyersanyag (solasodin) szteroidok előállításához.

971. Solanum dulcamara L. – SOLANACEAE

[syn.: *Dulcamara flexuosa* Moench]

ebszőlő csucsor

Dulcamarae stipes

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Áttelelő lágyszárú vagy kapaszkodó félcserje. Mocsári és láperdei társulások szegélyén és gyomtársulásokban él.

Hatóanyag: szaponinszerű szteroid alkaloid soladulcidintetrosid, soladulcin (aglikon soladulcidin), solasonin, solamargin (aglikon solasodin), soladulcamarin (aglikon soladulcamaridin), solamarinok (aglikon tomatidenol), cserzőanyag, lektin

Alkalmazás: antibakteriális, expectorans, diureticum, (solamarin in vitro tumorgátló), erős hatású, régebben népi gyógyászatban vértisztító, lázcsillapító, reumás és ízületi bántalmak, hólyag-, gyomor- és bélhurut esetén, külsőleg krónikus bőrbajokra, pl. ekcémára. Homeopathia.

972. Solanum laciniatum Ait. – SOLANACEAE

orvosi csucsor

Honos Ausztráliában. Évelő, nálunk általában egyéves, magasra növő lágyszárú. Termesztésével Magyarországon is próbálkoztak.

Hatóanyag: főleg éretlen termésben solasodin

Alkalmazás: gyógyszeripari nyersanyag (solasodin) szteroidok előállításához.

973. Solanum nigrum L. – SOLANACEAE

fekete csucsor

Solani nigri herba

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsiában, ma kozmopolita. Egyéves lágyszárú. Útszéli gyomtársulásokban gyakori.

Hatóanyag: szaponinszerű szteroid alkaloid solaninok, chaconinok (aglikon solanidin)

Alkalmazás: mérgező, korábban népgyógyászatban fájdalomcsillapító reumás panaszokban. Homeopathia.

974. Solanum tuberosum L. – SOLANACEAE

burgonya

Solani amyllum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Amerikában (Andok), Közép-Amerikában, Mexikóban, ma fajtáit sokfelé termesztik. Fontos kultúrnövény Magyarországon is.

Hatóanyag: keményítő

Alkalmazás: gyógyszerkönyvi minőségű keményítő gyógyszergyártásban használatos.

975. Solidago canadensis L. – ASTERACEAE

kanadai aranyvessző

Honos É-Amerikában (USA, Kanada). Évelő lágyszárú, 1,5 m magasra is megnő, hajtása pelyhes szőrű. Nálunk behurcolt, magaskórós növényzetben meghonosodott, gyakran dísznövényként is megtalálható. (Nem eldöntött, hogy teljesen azonos-e az Európában kialakult típus az észak-amerikai *S. altissima* L. fajjal.)

976. Solidago gigantea Ait.

[syn.: *Solidago serotina* Ait.]

magas aranyvessző

Honos USA keleti és nyugati partvidékein. Évelő lágyszárú, az előbbinél még magasabbra is megnő, hajtása kopasz. Magyarországon meghonosodva erősen terjed főleg völgyekben, ártereken, liget- és láperdőkben, mocsarakban. Az előbbi fajjal együtt júliustól októberig tart a virágzási idő. Virágnylás kezdetén gyűjtik a kb. 30 cm-es, csúcsi hajtásokat. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Solidaginis herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

= *Solidaginis giganteae herba*

Hatóanyag: magas aranyvesszőben kb. 3,8%, kanadaiban kb. 2,5% flavonoid (főleg kvercetin- továbbá kempferol-, izorhamnetin- és rhamnetin-glikozidok), 0,8-1,9% pentaciklusos, olean-12-en típusú triterpén-szaponinok (aglikon bayogenin), t-clerodan- és labdan-típusú diterpének, kb. 0,5% illóolaj (mono- és szeszkviterpének), 2-2,3% fenolkarbonsav, cserzőanyag, fruktan

Alkalmazás: antiphlogisticum, diureticum, spasmolyticum, antibakteriális, antimikotikus, antioxidáns, szabadgyökfogó, különösen hatékony nephritis, cystitis esetén. Szaponinmentes kivonataiból készült gyógyszerek vérnyomáscsökkentők, a fruktan antitumor aktivitású in vitro körülmények között egyes sejtvonalakra. Virágzatból készült kivonat rovartoxikus, repellens.

977. Solidago virgaurea (= virga-aurea) L. – ASTERACEAE

közönséges aranyvessző

Solidaginis virgaureae herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

= *Virgaureae* (= *Virgae aureae*) herba

Virgaureae (= *Virgae aureae*) radix

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi területein, Indiai-szubkontinensen. A Középhegységben és a Dunántúlon gyakori, az Alföldön ritkább. Enyhén savanyú talajú erdők nyíltaiban, vágásokban, gyepekben helyenként tömegesen. Júliustól októberig virágzik. Virágnylás kezdetén gyűjtik a kb. 30-35 cm-es csúcsi hajtásokat. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 5:1)

Hatóanyag: kb. 1,4% flavonoid (kvercetin-, kempferol-glikozidok), anthocyanidin, kb. 2,4% pentaciklusos triterpén szaponin (polygalasav), szeszkviterpén-lakton solidagolaktinok, diterpének, mono-, bis- és tridesmosidok, 0,12-0,5% illóolaj (mono- és szeszkviterpének), 0,2-1% fenolglykozid (pl. szalicilbenzoát leiocarposid, virgaureosid A), fenolkarbonsavak (főleg kávésav-származékok), savas poliszaharid, catechin-cserzőanyag

Alkalmazás: diureticum, antiphlogisticum, spasmolyticum főleg acut és chronikus nephritis, pyelonephritis, pyelitis, cystitis, nephrolythiasis, cystolythiasis esetén. Népgyógyászatban vértisztító reumában, köszvényben, ízületi gyulladásban, külsőleg ekcéma kezelésére. Homeopathia.

978. Sonchus oleraceus L. – ASTERACEAE

szelíd csorbóka

Sonchi oleracei folium

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Egyéves lágyszárú, 0,3-1 m-es. Szántókon, gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: flavonoidok, szterolok (pl. taraxaszerol), kaucuk

Alkalmazás: korábban, népi használatban laxans, galactogogum, tonicum, diureticum, antipyreticum, külsőleg bőrbajokra, sebre.

979. Sophora flavescens Ait. – FABACEAE

félcserjés japánakác

Sophorae flavescens radix

Honos Ázsia mérsékelt égövi (Kína, Japán, Szibéria) részein. Félcserjeszerű, lágyszárú.

Hatóanyag: kb. 2% kinolizidinalkaloid matrin (= sophocarpidin), oximatin, sophocarpin, továbbá flavonoid (kushenol A-O), szaponin

Alkalmazás: antiarhythmias, antitussivum, antiulcerogen, antiasthmicum, egyes tumor-sejtvonalakra gátló.

980. Sophora japonica L. – FABACEAE

[syn.: Styphnolobium japonicum (L.) Schott]

japánakác

Sophorae flos (= *gemma*)

Sophorae semen

Honos Kínában, Japánban, sokféle természetű, utak mellé telepítik nálunk is, kb. 30 m-re is megnő.

Hatóanyag: virágbimbóban kb. 25% rutin (és egyéb flavonol, továbbá ösztrogén izoflavon-származék, pl. biochanin-A, formonetin, daidzein, genistein), magban kinolizidinalkaloid

Alkalmazás: virágbimbó gyógyszeripari nyersanyag (rutin kivonása), mag homeopáthiában. Rokon fajainak (*S. flavescens*, *S. tonkinensis*) gyökerében, rhizómájában hepatoprotektív indolizidin alkaloidok (matrinok) találhatóak. Virus eredetű hepatitis esetén potenciális hatóanyagok.

981. Sorbus aucuparia L. var. edulis Dieck – ROSACEAE

madárberkenye

Sorbi aucupariae fructus

Sorbi folium

Sorbi flos

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Cserje vagy fa, eléri a 16 m magasságot. Nálunk dísz- és sorfa, ehető változatának gyümölcse megfőzve fogyasztható.

Hatóanyag: természetben sorbitol, parasorbinsav, sorbinsav, szerves savak, 0,4-0,6% cserzőanyag (epigallocatechingallát, epicatechin), galluszsav, protocatechusav, floroglucinol, 1% pektin, karotinoidok, flavonoidok, cianogén glikozid amygdalin, levélben amygdalin, szaponin ursolsav, flavonoidok, virágban flavonoidok, szterolok, szaponin, trimetilamin

Alkalmazás: termés enyhe laxans (nagyobb mennyiségben hasmenést okoz), diureticum, emmenagogum, adstringens, levél élvezeti teapótló, virág enyhe laxans.

982. Sorbus domestica L. – ROSACEAE

kerti berkenye

Sorbi domesticae fructus

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Száraz tölgyesekben a Dunántúlon és a Középhegységben helyenként gyakori, néhol termesztik. Termése megfőzve fogyasztható.

Hatóanyag: természetben sorbitol, parasorbinsav, szerves savak, cukor, pektin, flavonoid, karotinoid

Alkalmazás: enyhe laxans, diureticum.

983. Sorbus torminalis (L.) Cr. – ROSACEAE

barkóca(fa)

Sorbi torminalis fructus

Honos Európában, É-Afrikában, Ny-Ázsiában, Kaukázusban. Az Alföldet kivéve országsszerte gyakori lombdőkben. Közepes vagy nagyobb fa, több vad változata van országunkban.

Hatóanyag: mint előbb

Alkalmazás: mint előbb.

984. Sorghum bicolor (L.) Moench – POACEAE

cirok

Sorghum vulgaris semen

Honos Elő-Ázsiától Indiáig, Afrikában, ma elterjedt Európában és Amerikában is. Egyéves lágyszárú, sokféle változatát (cukorcirok, magcirok, szudániű, seprőcirok) és fajtáját termesztjük Magyarországon.

Hatóanyag: magban cianogén glikozid dhuririn, cukrok, szerves savak, fehérje, szénhidrát, vitaminok

Alkalmazás: cukorszirup alapanyag, szesziparban (cukorciroknál zöld hajtásból is).

985. Spartium junceum L. – FABACEAE

jenezster, seprűborsó

Spartii juncei flos

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában, Kaukázusban, elterjedt D- és K-Ázsiában és Amerikában. Cserje vagy akár 5 m-es fáska. Nálunk néha telepítik, fagyérzékeny.

Hatóanyag: virágban piperidin alkaloid cytisin, továbbá flavonoidok, szterol, szaponin, illóolaj, cserzőanyag

Alkalmazás: laxans, emeticum, diureticum.

986. Spergularia rubra (L.) Presl. – CARYOPHYLLACEAE

piros budavirág

Arenariae herba = Spergulariae rubrae herba

Honos Európában, É-Afrikában, mérsékelt égövi Ázsiában. Elterjedt É-Amerikában, Indiában. Egy- vagy kétéves, kis termetű lágyszárú.

Hatóanyag: aromás gyanta, szaponin, anthocyan

Alkalmazás: cystitis, dysuria, hólyagkő betegségben.

987. Spigelia anthelmia L. – LOGANIACEAE

szegfűgyökér, féregfű

Spigeliae herba

Honos trópusi Amerikában (Mexikóban, DK-USA-ban, D-Amerikában), lágyszárú.

Hatóanyag: cholin, 3,3-dimetil-acryoylcholin, benzoylcholin, izokinolin alkaloid, flavonoidok

Alkalmazás: népgyógyászatban anthelminticum. Homeopathia.

988. Spigelia marilandica L. – LOGANIACEAE

tüzes szegfűgyökér

Spigeliae marilandicae herba

Spigeliae marilandicae rhizoma

Honos USA-ban, élő lágyszárú.

Hatóanyag: piridin alkaloid spigeliin, spigelin

Alkalmazás: anthelminticum.

989. Spinacia oleracea L. – CHENOPODIACEAE

spenót, paraj

Spinaciae folium

Spinaciae herba

Honos DNy-Ázsiában, világszerte konyhakerti főzeléknövény, egyéves lágyszárú. Üzemi méretben is termesztendő.

Hatóanyag: klorofill, karotinoidok, aminok, flavonoid (patuletin, spinacetin), szterol (spinaszterol), vitaminok, fenolkarbonsavak, vas

Alkalmazás: klorofill kivonása, ételmyszer, főleg tézta festésére.

990. Stachys palustris L. – LAMIACEAE

mocsári tisztesfű

Honos Európában, Ázria mérsékelt égövi részsein, Indiai-szubkontinensen, Kanadában, USA-ban. Akár 1m magas lehet. Mocsarakban, lápokban fordulhat elő.

991. Stachys sylvatica L.

erdei tisztesfű

Honos Euráziában. Átteelő lágyszárú. Országszerte üde lomberdőkben elég gyakori, az Alföldön ritkább.

Stachyos herba

Hatóanyag: loganinszerű pseudoindican heterosid, flavonoidok

Alkalmazás: krónikus hurutos megbetegedésekre.

992. Stachys recta L. – LAMIACEAE

hasznos tisztesfű

Sideritidis herba

Honos Közép- és D-Európában, Balkánon. Átteelő, gyengén félcsérjés lágyszárú. Száraz, köves gyepekben, sztyepplejtőkön gyakori az egész országban.

Hatóanyag: iridoid, cholin, trigonellin, pirrolidin kvaterner aminok (betonicin, stachydrin, turicin) allantoin, trigonellin, illóolaj, cserzőanyag

Alkalmazás: hurutellenes, népgyógyászatban láz és dismenorrhoea esetén, továbbá tonicum. Homeopathia.

993. Stellaria media (L.) Vill. – CARYOPHYLLACEAE

tyúkhúr

Stellariae (mediae) herba = Alsines herba = Morsus gallinae herba

Honos Euráziában, kozmopolita. Egy- vagy kétéves lágyszárú. A típusos alfaj megművelt területeken, országszerte közönséges gyom.

Hatóanyag: rutin, octadecatetraensav, cerilcerotát, hentriacentanol

Alkalmazás: homeopathia. Zöld állapotban gyűjtve nyersen salátának, pár percig főzve levesbe téve vagy főzelékek elkészítve használható, kissé kesernyész ízű.

994. Stephania glabra (Roxb.) Miers. - MENISPERMACEAE

995. Stephania sinica Diels

996. Stephania tetrandra Moore

stefániagyökér

Stephaniae tetrandae radix

Honosak Kínában, Indokínában, Indiában., Japánban. Többéves kúszó növények.

Hatóanyag: S. tetrandra gyökerében bisbenzilzokinolin-típusú alkaloid tetrandrin (0,7%), továbbá fangchinolin, berbamin, más fajokban pl. tetrahidropalmatin (= rotundin), palmatin, columbanin stb.

Alkalmazás: gyökér analgeticum, diureticum, antihypertonicum, közvetlen ipari feldolgozással kinyert tetrandin gyógyszerként kalcium-antagonista myocardialis infarctus esetén, antiarrhythmias, szilikózis és asthma kezelésében is hatásos.

997. Sterculia urens Roxb. – STERCULIACEAE

csalánzó cukorhajfa, indiai tragakanta

Tragacantha indica (= Karaya, Sterculiae gummi)

Honos Indiai-szubkontinensen. Magas, terebélyes fa.

Hatóanyag: nyálka-gumianyag glükánorhamnogalacturonan

Alkalmazás: ártalmatlan és hatásos laxans különösen vastagbél-betegségekben, használják a gyógyszer technológiában és a kozmetikai iparban koloidok stabilizálására.

998. Stevia rebaudiana Bert. – ASTERACEAE

édesfű

Steviae rebaudianae folium

Honos D-Amerika déli részén. Alkalmos klímájú területeken termesztik. Kisebb, bokrosodó, évelő lágyszárú. Nálunk csak üvegházban marad meg, mert nem télálló.

Hatóanyag: levélben diterpénsav-glükózil-sophorosid steviosid (kb. 7%), szaponinok

Alkalmazás: izolált steviosid 150-300-szor édesebb a szaharóznál, mesterséges édesítőszer, antidiabeticum. Dísznövény katalógusokban a 'Sugar Baby' fajtát ajánlják, megemlítve, hogy levele édesítőszer.

999. Stillingia sylvatica Gard. – EUPHORBIACEAE

Stillingiae sylvaticae radix

Honos É-Amerikában. Évelő lágyszárú, 0,6-1 m magas.

Hatóanyag: 3-4% illóolaj, alkaloid stillingin, gyanta, tannin, keményítő

Alkalmazás: laxans, emeticum, antisyphiliticum, máj-, epe- és bőrbajok esetén. Homeopathia.

1000. Strophanthus gratus (Wall. et Hook.) Baill. – APOCYNACEAE

hasznos sztrofantusz

Strophanthi grati semen

Honos trópusi Afrika nyugati és középső részén. Magasra kúszó lián. Trópusokon termesztik.

Hatóanyag: magban 4-8% szteroid kardenolid glikozid (90-95%-a g-strophanthin, egyéb glikozid)

Alkalmazás: g-strophanthin cardialis insufficientia és bradycardia, valamint coronaria insufficientia esetén főként intravénásan szívinfarktus megelőzésére.

1001. Strophanthus kombe Oliv. - APOCYNACEAE

kombé

Strophanthi kombe semen

Honos trópusi DK-Afrikában. Futó cserje. Trópusokon termesztik.

Hatóanyag: magban 8-10% szteroid kardenolid glikozid (főleg k-strophanthin, továbbá k-strophanthidin- és strophanthidol-, valamint periplogenin-glikozidok, k-strophanthosid, cymarín stb.)

Alkalmazás: k-strophanthin intravénásan cardialis és coronaria insufficientia, bradycardia esetén.

1002. Strychnos ignatii Berg. – LOGANIACEAE

[syn.: Ignatia amara L.]

ignác bab

Ignatii semen = Strychni ignatii semen

Honos Fülöp-szigeteken, elterjedt Kínában és Indiában. Kúszó cserje.

Hatóanyag: magban 2,5-4% indolalkaloid (45-60%-a strychnin és brucin, továbbá számos társalkaloid)

Alkalmazás: erősen mérgező, kis adagban tonicum. Strychnin és brucin izolálása. Homeopathia.

1003. Strychnos nux-vomica L. – LOGANIACEAE

strychninfá, ebvészmag

Strychni semen (Ph. Hg. VII.) (= Nux vomica)

Honos India trópusi részein, Sri Lankán, Malajziában, É-Ausztráliában, termesztik Ny-Afrikában. Kisebb cserje vagy fa.

Hatóanyag: magban kb. 2,5% indolalkaloid strychnin és brucin (közel egyenlő arányban), továbbá társalkaloidok (pl. colubrinok)

Alkalmazás: erősen mérgező, strychnin kis adagban tonicum, roborans, kivonatok a gyomor motorikus funkcióját javítják, a strychnin nagyobb adagban a központi idegrendszeret izgatja, fokozza a reflexingerlékenységet, majd tetanust okoz. Homeopathia.

1004. Strychnos toxifera Benth. – LOGANIACEAE

Kalabas-kuráre

1005. Strychnos castelnaeana Wedd. és más Strychnos fajok

Honosak D-Amerikában, az Orinoco és az Amazonas vidékén, Guayanában, Venezuelában, Columbiában, Ecuadorban, Peruban. Alacsony, kúszó fás növények.

Hatóanyag: dimer indolalkaloid C-toxiferin I (fő komponens), továbbá számos társalkaloid, köztük más dimer strychnin-származék, továbbá strychnin- és kisebb számú yohimbin-típusú alkaloid

Alkalmazás: mérgező, ganglionbénító, acetilkolin-antagonista. Fő hatóanyaga terápiás dózisban perifériás izomrelaxans, főleg hasműtétek során intravénásan.

1006. Styrax benzoides Craib – STYRACACEAE

Honos Kínában, Indokínában.

1007. Styrax benzoin Dryand.

benzoé-sztóraxfa, benzoé-sztiraxfa

Honos Indokínában, Malajziában.

Benzoë sumatranus (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) (= resina)

1008. Styrax tonkinensis (= tonkinense) (Pierre) Craib

sziámi benzoéfa

Honos Kínában, Indokínában. Örökzöld fák. Mindegyiket termesztik is.

Benzoë = Benzoë tonkinensis (Ph. Hg. VII.)

Hatóanyag: 20-25% szabad és kötött benzoésav, a drogban 60-70% coniferil-benzoát (= lubanolbenzoát), 10-20% szabad benzoésav, 2% cinnamil-benzoát, 1-2% vanillin

Alkalmazás: belsőleg tinktúraként expectorans, külsőleg erős desiniciens, pl. szájöblögetőként. Illatszertipar.

1009. Succisa pratensis Moench – DIPSACACEAE

[syn.: Scabiosa succisa L.]

ördőgharaptafű

Succisae (pratensis) herba = Scabiosae succisae herba = Morsus diaboli herba

Morsus diaboli radix

Honos Európában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában, Szibériában. Évelő lágyszárú, 0,2-0,5 m magas. Nálunk lápréteken fordul elő, az Alföldön ritka.

Hatóanyag: iridoid glikozid dipsacan, scabiosid, cserzőanyag, szaponin

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum, expectorans, anthelminticum. Homeopathia.

1010. Swertia chirayita (Roxb.) Karst. – GENTIANACEAE

[syn.: Swertia chirata (Wall.) Clarke]

indiai gyásztárnics

Swertiae chiratae herba

Honos Indiai-szubkontinensen. Egyéves lágyszárú, 0,6-1,5 m magas.

Hatóanyag: secoiridoid gentiopicrosid, amarogentin, egyéb iridoid, továbbá xanthon swerchirin, cserzőanyag, gyanta

Alkalmazás: népgyógyászatban tonicum, malária- és koleraellenes, lázcsökkentő, féregűző. Homeopathia.

1011. Symphytum officinale L. – BORAGINACEAE

fekete nádalytő

Symphyti radix = Consolidae majoris radix = Consolidae radix

Symphyti folium

Symphyti herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Évelő lágyszárú. Nedves réteken, vízpartokon, mocsárréteken országszerte gyakori. Májustól júliusig virágzik. Tavasszal gyűjtik, majd letisztítják, lemossák, 10-15 cm-es darabokra vágva meleg helyen vagy műszáritón (50°C-ig) szárítják (beszáradás 3-4:1). A leveleket és a herbát teljes virágzás idején gyűjtik, levegős helyen forgatják, mert könnyen barnul.

Hatóanyag: 0,6-0,8% allantoin, 0,02-0,07% pirrolizidin alkaloid (intermedin, lycopsamin, symphytin, echimidin, symviridin stb.), 4-6% cserzőanyag, szaponin hederagenin-glikozidok, nyálka-polifruktan, triterpén izobauerenol, szterol, fenolkarbonsav (dehidrokávésav, rozmarinsav), szalicilsav, 1-3% aszparagin, gyulladásgátló glikopeptid

Alkalmazás: belsőleg gyomor- és bélhurut kezelésére, alkaloidtartalma miatt korlátozott ideig. Külsőleg száj- és toroköblögető, borogatószer ulcus cruris, thrombophlebitis esetén vagy megelőzésükre (kenőcs formájában is). Homeopathia.

1012. Symplocarpus foetidus (L.) Salisb. – ARACEAE

büdöskontyvirág

Symplocarpi foetidi rhizoma et radix = Dracontii foetidi radix

Dracontii foetidi herba

Honos Kínában, K-Ázsiában, Távol-Keleten, elterjedt É-Amerikában. Élő lágyszárú.

Hatóanyag: keményítő, gumianyag, cukor, zsíros olaj, illóolaj, kalcium-oxalát, vas, levélben még 5-hidroxitriptamin

Alkalmazás: herba spasmolyticum, friss herba és gyökér homeopathiában.

1013. Syringa vulgaris L. – OLEACEAE

orgona

Honos DK-Európában, DNy-Ázsiában. Parkokban, kertekben telepített díszcserje, néha fa.

Hatóanyag: virágban illatanyagok (szerves savak észterei, fenilpropán-alkoholok és észterek, alkanolok, terpénalkohol, metileugenol, elemicin, linalool, anizsaldehid stb.)

Alkalmazás: illatszeripar.

1014. Syzygium aromaticum (L.) Merr. et Perry – MYRTACEAE

[syn.: *Caryophyllus aromaticus* L., *Eugenia caryophyllata* Thunb., *Jambosa caryophyllus* (Spreng.) Nied.]

szegfűszeg(fa)

Caryophylli flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Caryophylli alabastrum*

Caryophylli aetheroleum (Ph. Hg. VII.) = *Caryophylli floris aetheroleum* (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Malajziában. Trópusokon (Fülöp-szigetek, Indonézia, K-Afrikai szigetek, Madagaszkár, Sri Lanka, D-Amerika) termesztik. Örökzöld, kb. 20 m magas fa.

Hatóanyag: 15-20% illóolaj (85-95%-a eugenol, továbbá eugenolacetát, caryophyllen, alifás keton, monoterpének), kb. 0,4% flavonoid (kvercetin- és kempferol-származékok), kb. 12% cserzőanyag (főleg galletannin, ellagitannin), fenolkarbonsavak, szterol, triterpén, chromon-C-glikozid, kevés zsíros olaj

Alkalmazás: illóolaj antibakteriális, antiphlogisticum, antisepticum (leginkább fogászatban), külsőleg még egyes vírusokra gátló hatású, repellens, belsőleg aromaticum, stomachicum, carminativum, tonicum. Fűszer.

1015. Syzygium cumini (L.) Skeels – MYRTACEAE

[syn.: *Eugenia cumini* (L.) Druce, *Syzygium jambolanum* DC.]

dzsambu(fa)

Syzygii jambolani (= *cumini*) cortex

Syzygii jambolani (= *cumini*) fructus (= *semen*)

Honos Kínában, Indiai-szubkontinensen, Malajziában. Sokféle termesztik. Magas, örökzöld fa.

Hatóanyag: gallo- és ellagitannin, betulasav, friedelin, epifriedelanol, szitoszterol, eugenin, magban még kvercetin, kb. 0,4% illóolaj, jambolin-glikozid, gyanta

Alkalmazás: kéreg adstringens, vérhas, epebántalom, bronchitis, asthma gyógyítására. Homeopathia. Mag adstringens, cukorbaj ellen. Homeopathia.

T

1016. Tabebuia heptaphylla (Vell.) Toledo, T. leucoxylla DC. – BIGNONIACEAE

1017. Tabebuia impetiginosa Standley

[syn.: *T. avellanadae* Lorentz, *Tecoma avellanadae* (Lorentz) Speg.]

lapacsofa, lapacho, inkatea

Tabebuiae cortex

Honos D-Amerika (Brazília, Argentína, Peru) esőerdőiben. 15-30 m magas, örökzöld levelű fa.

Hatóanyag: naftokinon lapachol, dehidro- α -lapachon, dehidro-izo- α -lapachon, furano-naftokinonok, benzofuran, fenolkarbonsavak és -aldehidek, flavonoid, kumarin, iridoid

Alkalmazás: immunstimulans, népgyógyászatban lázcsillapító, antimikrobiális, gyomorfájdalom csillapító, külsőleg ekcémára, gombás fertőzésekre, ulcus cruris kezelésére.

1018. Tagetes patula L. – ASTERACEAE

bársönyvirág

Tagetes flos

Honos Mexikóban. Egyéves lágyszárú. Főleg Európában kerti virágnak vetik más *Tagetes* fajokkal (pl. a dél-amerikai *T. erecta* L., *T. minuta* L.) együtt. Nálunk kertekben, főleg parkokban gyakori.

Hatóanyag: 0,15% illóolaj (limonen, ocimen, linalool, linalil-acetát, tageton, metilheptenol), flavonoid (kvercetagetin, patuletin, kvercetagitrin, patulitrin, rubixanthin, rubichrom), xantofill (lutein, helenien, violaxanthin), kávésav, ellagsav, tiofen-poliin terthienyl

Alkalmazás: növeli a kapilláris erek rugalmasságát, virágos herba anthelminticum, a *T. erecta* poliintartalma miatt nematocid, az illóolajban gazdagabb (kb. 1%) *T. minuta* repellens, nematocid. Karotinoid tartalma miatt A-vitamin hatású (gyógyszerek formájában látásjavító) és sárga festőanyag.

1019. Tamarindus indica L. – CAESALPINIACEAE

tamarindusz(fa)

Tamarindi fructus (pulpa) = Tamarindorum pulpa

Tamarindi semen

Honos Afrikában, sokféle természetű. Kb. 25 m-es fa.

Hatóanyag: természetben 25-40 % invert cukor, 2-3% pektin és szerves savak (10-12%-a borkósav), magban tannin, zsíros olaj, lektin

Alkalmazás: sokféleképpen elkészíthető laxativum.

1020. Tamus communis L. – DIOSCOREACEAE

pirítógyökér

Tami rhizoma (= radix)

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Évelő, kúszó lágyszárú. A Dunántúlon több helyen, nedves és üde lombdombokon él, néhol sűrűbben. Reliktum, védelemre érdemes.

Hatóanyag: fenantren-származékok, steroid szaponinok (aglikon pl. diosgenin is), nyomokban alkaloid, kb. 1% illóolaj, nyálka-heteropoliszaharid

Alkalmazás: helyi izgató, népgyógyászatban ízületi fájdalmak esetén külsőleg, kis adagban belsőleg purgans, stomachicum, diureticum, emmenagogum. Homeopathia.

1021. Tanacetum vulgare L. – ASTERACEAE

[syn.: *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bernh.]

gilisztaűző varádics

Tanaceti herba = Athanasiae herba

Tanaceti flos

Tanaceti fructus (= semen)

Tanaceti aetheroleum = Chrysanthemi aetheroleum

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Elterjedt É-Amerikában is. Évelő lágyszárú, 1-1,5 m magas. Ártereken, mocsárréteken, nedves szántókon, útszéli gyomtársulásokban helyenként gyakori. Termeszthető. Júliusban, augusztusban virágzik. A fészekvirágzatot a nyár második felében, kinyíláskor, rövid kocsánnyal gyűjtik, napon vagy zárt, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: fiatal levélben 1%, száraz virágzatokban kb. 0,5% illóolaj (izothujon, kámfor, borneol, cineol, liralol, liralil-acetát, artemisiaketon, chrysanthemumepoxid stb.), poliinek, parthenolid szeszkviterpén-lakton (egyes kemovariánsok illóolaj-összetétele eltérő)

Alkalmazás: anthelminticum (orvosi ellenőrzéssel), külsőleg dezinficiens, antibakteriális, antimikotikus, reumaellenes, különösen illóolaja.

1022. Taraxacum officinale Weber ex Wiggers – ASTERACEAE

pongyola pitypang, gyermekláncfű

Taraxaci radix

Taraxaci radix cum herba (ÖAB, DAC) = Taraxaci herba cum radice

Taraxaci folium

Honos Eurázsia mérsékelt égövi részein. Évelő lágyszárú. Utak mentén, megművelt területeken, parlagokon, réteken országserzte gyakori. Zömében márciusban, áprilisban virágzik. A gyökereket kora tavasszal szedik, hosszában vágják, szellős helyen szárítják (beszáradás 4:1). A leveleket virágzásokor gyűjtik, hasonlóképpen szárítják (beszáradás 6:1).

Hatóanyag: szeszkviterpén-lakton eudesmanolid tetrahidroridentin B és taraxacolid- β -D-glükozid, germacranolid taraxinsav- β -D-glükozid és ainsliosid, guaianolid dihidrolactucin és ixarin D, pentaciklusos triterpén taraxaszterolok (lectucérol és izolactucérol), arnidiol, faradiol, amyrin, továbbá szterol (sztigmaszterol, szitoszterol), karotinoidok, p-hidroxi-fenilecetsav butirolakton-glikozidja (taraxacosid), flavonoid (apigenin-, kvercetin-, luteolin-, izorhamnetin-glikozidok), fenolkarbonsavak (kávésav, p-kumársav, ferulasav, p-hidroxibenzoesav, protocatechusav, p-hidroxi-fenilecetsav, cichoriasav, monocaffeoil-borkósav, klorogénsav, valamint fenilpropanoid glikozid dihidroconiferin,

syringin, dihidrosyringin, kumarin (scopoletin, aesculetin, cichoriin, umbelliferon), kb. 1% nyálkaheteropoliszaharid, tavasszal kb. 18% fruktóz, kb. 2% inulin, ősszel kb. 40% inulin, 2,5-4,5% kálium
Alkalmazás: enyhe cholericum, diureticum, amarum, adjuvans hepatopathiánál, cholecystopathiánál, dyspepsia (gyomor- és bélpanaszok) esetén, népgyógyászatban vértisztító, gyenge laxans, köszvényes és reumás fájdalmak esetén, külsőleg ekcémára, bőrbajokra. Számos gyógyszer készül belőle.

1023. *Tasmannia lanceolata* (Poir.) A. C. Sm. – WINTERACEAE

[syn.: *Drimys lanceolata* (Poir.) Baill.

tasmániai bors(fa)

Honos Ausztráliában, DK-Ázsiában, Malajziában. Hegyi cserje, ágai kezdetben sötétvörösek. Hazájában sövénynek is ültetik. Húsos, fekete termései (bogyói) csipősek, erős aromájúak. Fűszer, de jó hatású emésztési zavarok esetén is.

1024. *Taxus baccata* L. – TAXACEAE

tiszafa

Taxi baccatae folium

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Kétlaki, örökzöld cserje vagy fa. A Bakonyban (Miklóspálhegyen) dolomitsziklai bükkösben gazdag populáció fordul elő, egyébként máshol ritka, mindenhol védendő. Telepíthető kertekben. (Csak a magköpeny nem mérgező.)

Hatóanyag: 0,6-2% tetraciklusos diterpén pseudoalkaloid taxinok, kb. 1% 10-deacetylaccatin III, igen kevés taxol stb., diterpén taxanok, továbbá ekdizon, taxiresinol, izotaxiresinol, cianogén glikozidok

Alkalmazás: mérgező, antiparasiticum, népgyógyászatban korábban főzete féreghajtó. Homeopathia.

1025. *Taxus brevifolia* Nutt. – TAXACEAE

oregoni tiszafa

Honos É-Amerikában (Alaszka, Kalifornia, Brit-Kolumbia). Cserje vagy fa.

Hatóanyag: száraz kéregben 0,01-0,03% taxol (= paclitaxel) fő komponens, egyéb tetraciklusos diterpén pseudoalkaloidok közül fontos még a docetaxel, továbbá diterpenoid taxanok (taxusinek, taxagifin, baccatin III és származékai), taxinok, cephalomannin, taxicinek, továbbá más diterpenoidok (pl. baccatinok)

Alkalmazás: kéregből vagy szövettényezetéből kivont és tisztított taxol (paclitaxel) és docetaxel microtubulusok depolimerizációját serkenti, citosztatikusak, a belőlük készült gyógyszereket petefészek-, mell- és tüdőrák, valamint gyermekkori leukémia kemoterápiájában használják.

1026. *Terminalia chebula* Retz. – COMBRETACEAE

[syn.: *Myrobalanus chebula* Gärtn.]

mirobalánfa

Myrobalani (chebulae) fructus

Honos Kínában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen. Közepes méretű fa.

Hatóanyag: 20-45% cserzőanyag (hidrolizálható gallotannin típusú chebulinsav, chebulagsav, corilagin), difensavak, ellagsav, galluszsav, sikimisav, kinasav, szerves savak, kb. 9% cukor, aminosavak, vitaminok

Alkalmazás: adstringens, belsőleg enyhe purgans diarrhoea, dysenteria és epebetegségek esetén, külsőleg krónikus sebekre vagy stomatitis kezelésére öblögetőként. (Más *Terminalia* fajok, pl. *T. arjuna*, *T. tomentosa* kérgét adstringensként és szívtonizálóknak használnak Indiában és Indokínában).

1027. *Tetraclinis articulata* (Vahl) Mast. – CUPRESSACEAE

[syn.: *Callitris quadrivalvis* Vent.]

Atlasz-ciprus

Sandaraca resina

Honos Mediterráneumban, főleg ÉNy-Afrikában. Nagy cserje vagy fa.

Hatóanyag: gyantasavak (pl. sandaracopimarsav), diterpenoid callitrisinsav, kb. 1,3% illóolaj (pinenek, limonen, thymokinon stb.)

Alkalmazás: enyhe stimuláns, füstölőszer, fogászatban. Lakk- és festékipar.

1028. *Tetradium ruticarpum* (Juss.) Hart. – RUTACEAE

[syn.: *Euodia ruticarpa* (Juss.) Benth., *Evodia rutaecarpa* (Juss.) Hook. f. et Thoms.]

rutatermésű mézesfa

Tetradii ruticarpi fructus = Evodiae fructus

Honos Kínában, K-Ázsiában, Indokínában, Indiai-szubkontinensen.

Hatóanyag: diterpénlaktón limonin (= evodol), rutaevin, indolalkaloid evodiamin, rutaecarpin, kb. 25% zsíros olaj

Alkalmazás: antidiarrhoeicum.

1029. Tetragonia tetragonoides (Pall.) O. Ktze. – AIZOACEAE

újjélandi-paraj

Hazája Ausztrália, Új-Zéland. Nálunk is termeszthető, egyéves, pozsgás, heverő szárú növény. Házi kertekben termesztik mint téli spenótot, mivel a hó alól is szedhető. Levélfehérjében és rostban gazdag főzeléknövény.

1030. Teucrium chamaedrys L. – LAMIACEAE

sarlós gamandor

Chamaedryos herba = Teucrii chamaedrys herba

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny- és Közép-Ázsiában. Alacsony, sarjtelepes, sokszárú erdős-sztyeppen élő évelő. Országszerte gyakori, az Alföldön ritkább.

Hatóanyag: illóolaj, flavonoidok, triterpének, neoclerodan diterpénlaktonok (teufflin, teucrin A-G, teucvin, teuflidin, izoteuflidin, marrubiin)

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe antidiarrhoeicum, diureticum, testsúlycsökkentő adjuváns, expectorans, stomachicum, tonicum, külsőleg torok- és szájöblögető, fertőtlenítő, aranyérre és sebkezelésre. Homeopathia.

1031. Teucrium marum L. – LAMIACEAE

macskagamandor

Mari (veri) herba

Honos Ny-Mediterráneumban, termeszthető. Évelő, cserjeszerű, kis termetű lágyszárú.

Hatóanyag: illóolaj, marrubiin, cserzőanyag, gyanta, szaponinok

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, spasmolyticum (gyomor-, húgyhólyag-, máj-, epe-, epekő-megbetegedésekben), emmenagogum, anthelminticum. Homeopathia.

1032. Teucrium montanum L. – LAMIACEAE

[syn.: *Polium montanum* Mill.]

hegyi gamandor

Polii montani herba

Honos D- és Közép-Európában, Kis-Ázsiában. Áttelelő lágyszárú. Dunántúlon szórványosan, mészkő- és dolomit-sziklagyepekben, homokpuszta gyepekben. Védelemre érdemes.

Hatóanyag: flavonoidok, illóolaj, diterpénlaktonok, szaponin

Alkalmazás: mint előbb.

1033. Teucrium polium L. – LAMIACEAE

[syn.: *Polium erectum* Mill.]

rozmaring-gamandor

Polii erecti herba = Teucrii polii herba

Honos Mediterráneumban, Elő-Ázsiában. Évelő, fásodó lágyszárú.

Hatóanyag: marrubiin, egyéb diterpénlakton (pl. picropolin), triterpének, szterolok (pl. ekdizon), flavonon (cirsimaritin), közel 0,1% illóolaj (myrcen, pinen, menthofuran, ocimen, pulegon), cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban digestivum, neurotonikus zavarokban, felnőtteknek és gyermekeknek álmatlanság esetén (enyhe hatású), gyomor- és aranyérbetegségben, továbbá diureticum, diaphoreticum, tonicum, külsőleg antiszeptikus, gombaellenes.

1034. Teucrium scordium L. – LAMIACEAE

vízi gamandor

Scordii vulgaris herba = Teucrii scordii herba

Honos Európában, Ny- és Közép-Ázsiában. Áttelelő lágyszárú. A Középhegység és a Dunántúl szélein szórványosan, az Alföldön gyakrabban, mocsarakban, nedves réteken, szikeseken. Védelemre érdemes.

Hatóanyag: kb. 0,15% illóolaj, cserzőanyag, flavonoidok, diterpénlaktonok, szaponin

Alkalmazás: népgyógyászatban légzőszervi hurutos betegségekben, aranyérbetegségben, valamint anthelminticum. Homeopathia.

1035. Teucrium scorodonia L. – LAMIACEAE

fenyérgamandor

Teucrii scorodoniae herba

Honos Európában, É-Afrikában. Évelő törpecserje. Vendvidéken nyíres fenyéren található, védett.

Hatóanyag: kb. 0,3% illóolaj, kb. 1,2% Lamiaceae-cserzőanyag, szaponin, marrubiin, 0,3% ursolsav, 2% kávésav, egyéb fenolkarbonsav, kb. 1,7% flavonoid (főleg kempferol-glikozidok)

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans, felső légúti és emésztőrendszeri hurutos betegségekben, hasmenés és bélféreg ellen. Homeopathia.

1036. Theobroma cacao L. – STERCULIACEAE

kakaó(fa)

Cacao semen

Cacao pulvis

Cacao cortex (= *Cacao testes*)

Theobromae butyrum (oleum) = *Cacao oleum* = *Cacao butyrum*

Theobromae pasta

Honos Közép-Mexikóban, Közép-Amerikában. Trópusokon sokféle (főleg Ny-Afrikában) termesztik. (A svájci csokoládéfa [Th. helvetica (Such.) Lindt] önálló megnevezése rendszertani szempontból nem indokolt). 8-10 m magas fa.

Hatóanyag: fermentált magban 1-2% teobromin, 0,2-0,3% koffein, nyomokban teofillin, kb. 5% catechin-cserzőanyag, polimer procyanidin, 50-60% zsíros olaj

Alkalmazás: magból nyert kakaóporból készül a szilárd, törhető csokoládé. Keserű csokoládé antidiarrhoeicum, magból nyert kakaóvaj gyógyszerkészítésben (kúp, kenőcs, bevonószert) és csokoládégyártásban. Maghéj aromaticum, diureticum.

1037. Thevetia peruviana (Pers.) Schum. – APOCYNACEAE

[syn.: *Thevetia neriifolia* Juss.]

(perui) sárgaleander

Thevetiae semen

Honos Mexikóban, trópusokon sokféle (pl. Közép- és D-Amerikában) termesztik.

Hatóanyag: magban kb. 10% szteroid kardenolid glikozid peruvosid (aglikon cannogenin), 50-60% zsíros olaj

Alkalmazás: kivont és tiszta peruvosid jól reszorbeálódik, gyógyszerként krónikus és látens cardialis insufficiencia, öregkori szívbajok és bradycardia esetén orvosi javallatra.

1038. Thlaspi arvense L. – BRASSICACEAE

tarsóka

Thlaspeos semen

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, elterjedt É-Amerikában is. Egyéves lágyszárú. Nálunk szántóföldi és útszéli gyomtársulásokban gyakori.

Hatóanyag: glikozinolát szinigrin (allilglikozinolát), cianogén allilcianát, zsíros olaj

Alkalmazás: népgyógyászatban vértisztító, diureticum főként reuma esetén.

1039. Thuja occidentalis L. – CUPRESSACEAE

nyugati tuja

Thujae summitas (= *herba*)

Thujae aetheroleum

Honos É-Amerikában. Kertészeti formáit, fajtáit gyakran telepítik nálunk is örökzöld díszbokornak, díszfának.

Hatóanyag: hajtáscsúcsában 0,4-1% illóolaj, kb. 60%-a α - és β -thujon, továbbá pinen, borneol, fenchon, terpineol, sabinen, camphen, szeszkviterpén occidentalol, occidol, eudesmol (tropolon thujaplicin, thujasav)

Alkalmazás: mérgező, külsőleg reuma és köszvény ellen, belsőleg régebben diaphoreticum, expectorans, diureticum, anthelminticum, emmenagogum. Homeopathia. Illóolaj illatszeriparban.

1040. Thymus serpyllum L. s. l. – LAMIACEAE

mezei kakukkfű

Serpylli herba (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*)

Serpylli aetheroleum

Honos Európában, É-Afrikában, Szibériában, elterjedt É-Amerikában is. Áttelelő lágyszárú félcserje. Nálunk a Dunántúli Középhegységben, a D-Dunántúlon és a Kis-Alföldön mézskerülő homokpuszta gyepekben fordul elő. Számos egyéb faj, hibridforma és kemotípus is gyűjthető, de illóolaj-összetételük is sokféle. Májustól augusztusig virágzik. A virágzó hajtást gyűjtik, árnyékban, vékonyan kiterítve szárítják (beszáradás 4:1). Friss vagy szárított drogból nyerik az illóolajat.

Hatóanyag: 0,2-1% illóolaj (kb. 30% timol, továbbá p-cymol, pinen, linalool stb., pl. indiai illóolajban timol helyett carvacrol), fenolkarbonsavak, flavonoidok, kb. 7% Lamiaceae-cserzőanyag

Alkalmazás: stomachicum, expectorans (felső légúti gyulladások esetén antibakteriális), carminativum, tonicum, aromaticum, népgyógyászatban reumás és neuralgiás panaszokra, belsőleg még vese- és hólyagbántalmakban. Fűszer, illóolaja illatszeriparban. Homeopathia.

1041. Thymus vulgaris L. – LAMIACEAE

kerti kakukkfű

Thymi herba (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) = *Thymi vulgaris herba* (Ph. Hg. VII.) =

Thymi hortensis herba

Thymi aetheroleum (Ph. Hg. VII., Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos D-Európában, É-Afrikában. Magyarországon is természetesen élő félcserje, a 3. tenyészévtől kezdve törpe bokor formájú. 5-6 éven át jó hozamot biztosít. A tél beállta előtt 40-50 cm sortávolságra, 0,5-1 cm mélyre vetik vagy palántát nevelnek és nyár közepén ültetik ki biztosítva öntözését. Májustól augusztusig virágzik. Virágzó, nem fásodó hajtásait gyűjtik akár szeptember elejéig. Árnyékban szárítják (beszáradás 4:1). Ismeretes a spanyol kakukkfű (Th. zygis L.) is, drogja és illóolaja gyógyászati szempontból egyenértékű a kerti kakukkfűével. Kedvelt dísz- és illóolajnövény is a citromillatú hibrid (Thymus x citriodorus Schreb. et Körte = Th. pulegioides x Th. vulgaris). Több, keletről származó faj is ismert (pl. Th. herba-barona Loisel.).

Hatóanyag: 1-5% illóolaj (kémotípustól függően kb. 70%-a timol vagy carvacrol, a többi geraniol, linalool, α -terpineol, t-4-thujanol, eucalyptol, thymolmetiléter, p-cymen, terpinen stb.), 1-3% szeszkviterpén caryophyllen, Lamiaceae-cserzőanyag, antiperoxidatív bifeníl, flavonoidok, triterpén

Alkalmazás: antibakteriális, spasmolyticum, expectorans (akut bronchitis, laryngitis), stomachicum (anorexia, dyspepsia, krónikus gastritis esetén), emésztésjavító, diureticum, anthelminticum, külsőleg párologtatásra, inhalálásra vagy öblögetésre felső légúti panaszokban, fürdőbe téve relaxáló. Számos gyógyszer alkotórésze. (Kis gyermekeknek nem ajánlható). Fűszer, likőripar, illatszeripar. Homeopathia.

1042. Tiarella cordifolia L. – SAXIFRAGACEAE

szívlevelű turbántok

Tiarellae cordifoliae herba

Honos USA-ban, élő lágyszárú.

Hatóanyag: flavonol- és flavanonol-glikozidok

Alkalmazás: diureticum főként vese- és húgyúti homokképződés esetén, tonicum.

1043. Tilia americana L. – TILIACEAE

amerikai hárs(fa)

Honos É-Amerikában. Díszfának telepítik, néhol megtalálható parkokban.

1044. Tilia tomentosa Moench

[syn.: *Tilia argentea* Desf.]

ezüsthárs, ezüstlevelű hárs, molyhoslevelű hárs

Honos K-, DK- és Közép-Európában, Ny-Ázsiában. Nagyra növő fa, a D-Dunántúlon helyenként, az Alföldön szórványosan száraz vagy középszáraz tölgyesekben néhol gyakori. Helyenként ültetik.

Tiliae argenteae flos = *Tiliae tomentosae flos*

Hatóanyag: a két fajból külön vagy keverve gyűjtött drogban nyálka-heteropoliszaharid, flavonoidok (utóbbi sajátos összetétele és anatómiai bélyegek alapján elkülöníthető a drog a következő fajok drogjaitól)

1045. Tilia cordata Mill. – TILIACEAE

[syn.: *Tilia parvifolia* Ehrh.]

kislevelű hárs, szádokfa

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában. 25 m magasra is megnő.

1046. Tilia europaea L.

[syn.: *Tilia officinarum* Cr., *Tilia x vulgaris* Hayne = *T. platyphyllos* x *T. cordata*]

európai hárs

Honos Európában.

1047. Tilia platyphyllos Scop.

[syn.: *Tilia grandifolia* Ehrh.]

nagylevelű hárs

Honos Európában, Ny-Ázsiában. Több mint 40 m magasra megnőhet. Magyarországon több alfaja található, köztük több ritka. Általában ligeterdőkben él, telepített fákról szoktak gyűjteni. A kislevelű és

nagylevelű hárs adja az ún. kőhársat. Fő virágzásuk júniusban van. Akkor kell gyűjteni, ha a virágzat középső bimbói kifeslettek. Szellős, árnyékos helyen, gyakori forgatással szárítják (beszáradás 4:1).

Tiliae flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) (= *flos cum bracteis*)

Tiliae flos sine bracteis

Tiliae folium

Tiliae fructus

Tiliae cortex

Tiliae lignum

Tiliae ligni carbo

Hatóanyag: kb. 1% flavonoid, főleg kvercetin-glikozidok (pl. rutin, hiperozid, kvercitrin, izokvercitrin), továbbá kempferol-glikozidok, astragalin, tilirosid (astragalin p-kumársav-észtere), kb. 10% nyálka-heteropoliszaharid (pl. arabinogalactan), kb. 2% cserzőanyag, fenolkarbonsavak, leucoanthocyanidinek, 0,02-0,08% illóolaj (T. cordata virágjában eucalyptol, linalool, kámfor, carvon, geraniol, timol, carvacrol, carvon, anetol, benzilalkohol, 2-fenilacetát, alkanok, szeszkviterpén-alkohol farnesol), cianogén glikozid sambunigrin. Kéregben taraxerol.

Alkalmazás: diaphoreticum lázas, felső légúti betegségekben, reumában, nephritisben, cystitisben, pyelitisben, ischiasban, diureticum, stomachicum, spasmolyticum, enyhe sedativum, növeli az epeszekréciót. Száj- és toroköblögető. Illóolaj aromaterápiában enyhe nyugtató, illatszeripar. Kéreg spasmolyticum, cholagogum. Farészből készült szén belfertőzésekben, mérgezésekben. Termésben kb. 60% zsíros olaj, olívaolajhoz hasonló összetételű, különlegességnek számít.

1048. Toxicodendron pubescens Mill. – ANACARDIACEAE

[syn.: *Rhus toxicodendron* L.]

mérges szömörce

Toxicodendri folium = *Rhois toxicodendri folium*

Honos É-Amerikában (USA), ÉK-Ázsiában. Évelő, kúszó cserje. Parkokban néhol előfordul.

Hatóanyag: catechin-származék urushenol, urushiol (= toxicodendronsav, toxicodendrol, vagy toxicodendrin), kb. 25% cserzőanyag (gallotannin), flavonok (pl. fisetin), illóolaj, gyanta

Alkalmazás: mérgező, érintésre súlyos dermatitist, gyulladást okoz. Homeopathia.

1049. Tragopogon orientalis L. – ASTERACEAE

[syn.: *T. pratensis* L. subsp. *orientalis* (L.) Celak.]

régi bakszakáll

Tragopogonis radix = *Barbae hirci radix*

Honos Európában, Közép- és Ny-Ázsiában, Szibériában. Két- vagy többéves lágyszárú, 0,3-0,7 m magas. Kaszálóréteken, száraz gyepekben, útszéli gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: cserzőanyag, taraxaszerol (lactucerolok), flavonoidok

Alkalmazás: expectorans, stomachicum. Zsenge levele salátának jó, fiatal gyökere levesbe főzve, párolva vagy rántva ehető.

1050. Tribulus terrestris L. – ZYGOPHYLLACEAE

királydinnye

Tribuli fructus

Honos Mediterráneumban, Közép-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen, Afrikában, Ausztráliában, kozmopolita. Egyéves lágyszárú, talajon szétterülő. Magyarországon a subsp. *orientalis* (Kern.) Dostál elterjedtebb. A Dunántúlon ritkábban, az Alföld homokpuszta-gyepeiben gyakrabban fordul elő.

Hatóanyag: nyomokban alkaloid harmanok, flavonoidok, zsíros olaj, gyanta, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum, tonicum, aphrodisiacum, galactagogum, emmenagogum.

1051. Trifolium arvense L. – FABACEAE

tarló-here

Trifolii arvensis herba et flos = *Lagopi herba et flos*

Honos Európában, mérsékelt égövi Ázsiában, É-Afrikában. Egyéves vagy áttelelő egyéves lágyszárú. Vágásokban, parlagokon, homokpusztákon országszerte gyakori.

Hatóanyag: kb. 5% cserzőanyag, flavonoidok, kávésav

Alkalmazás: korábban népgyógyászatban hasmenés ellen, gyomorgyengeségre, hólyag- és epepanaszok esetén. Homeopathia.

1052. Trifolium pratense L. – FABACEAE

vörös here

Trifolii rubri (= pratensis) flos

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Sokféle természetű. Évelő (kultúrában 2-3 éves) lágyszárú, nemesített fajtáit nálunk is termesztik. Réteken, legelőkön, üde gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: flavonoidok (orobol-metiléter, pratoletin, trifolin, izotrifolin, izorhamnetin), ösztrogén izoflavon-glikozidok (genistein, biochanin A, pratol = formononetin, ononin, trifolirhizin, daidzein), cyanidin, malvidin, paeonidin, delphinidin

Alkalmazás: népgyógyászatban enyhe nyugtató szamárköhögés, esetén, expectorans, diureticum köszvényben, továbbá gyulladások kezelésére. Homeopathia. Egészen zsenge, fiatal levelét és friss virágzatát salátába keverhetik, a levelet levesbe vagy főzelékbe lehet használni.

1053. Trifolium repens L. - FABACEAE

fehér here

Trifolii albi flos

Honos Európában, É- és Ny-Ázsiában, É-Afrikában, elterjedt az egész Földön. Áttelelő lágyszárú, a szár kúszó. Mocsár- és kaszálóréteken, üde gyomtársulásokban országszerte gyakori.

Hatóanyag: flavonoid (kvercetin-, izokvercetin), delphinidin, sojasapogenol A, B, C, cianogén glikozid (linamarin, lotaustralin), izoflavon-glikozidok, kumarin umbelliferon, cserzőanyag

Alkalmazás: népgyógyászatban reuma és köszvény ellen. Homeopathia.

1054. Trigonella foenum-graecum L. - FABACEAE

[syn.: Foenum-graecum officinale Moench]

görögcséna

Trigonellae foenugraeci semen (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

= *Foenugraeci (= Foeni-graeci) semen*

Honos K-Európában, Kaukázusban, Közép-Ázsiában. Egyéves lágyszárú, 0,2-0,5 m magas. Sokféle természetű, nálunk is.

Hatóanyag: mag endospermiumában 20-45% nyálka-heteropoliszaharid (mannogalactan), 20-30% fehérje, 6-10% zsíros olaj, 0,4% N-metil-nikotinsav (metilbetain) trigonellin (= coffearin), furosten- és furostan típusú sztreoidszaponin bisglikozidok (pl. trigofenosid A), 0,1-2,2% diosgenin és yamogenin többféle spirostanoglikozidja, diosgenin 3-peptidészter foenugraecin, egyéb szterol (koleszterol, szitoszterol), 0,015% illóolaj, fő illatanyaga 3-hidroxi-4,5-dimetil-2(5H)-furanon (= sotolon) és 3-hidroxi-4-metil-2(5H)-furanon

Alkalmazás: roborans, tonicum, aromaticum, carminativum, belsőleg és külsőleg antiphlogisticum, borogatásként emolliens kelésre, sérülésre, fekélyekre, ekcémára, népgyógyászatban még vércukorszintet csökkentő, érlemeszesedés-gátló, továbbá lactagogum. Fűszer, dohányillatosító. Több gyógykészítmény (köztük egész magvak, feldolgozás nélkül) van forgalomban. Inszekticid. Homeopathia.

1055. Trillium erectum L. – TRILLIACEAE

vörösbarna hármasszirom, trillium

Trillii erecti rhizoma

Honos É-Amerikában, elterjedt K-Ázsiában is. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: szteroidszaponin diosgenin-glikozid trillin, trillarin, kb. 1% diosgenin, chryptogenin, chlorogenin, nologenin, továbbá cserzőanyag, gyanta

Alkalmazás: adstringens, vérzéscsillapító, továbbá expectorans, antisepticum, emeticum, tonicum, spasmolyticum. Lehetséges szteroid nyersanyag. Homeopathia.

1056. Triticum aestivum L. – POACEAE

búza

Tritici aenum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Tritici aestivi oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Tritici aestivi oleum virginale (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Kaukázusban, Közép-Ázsiában, Kis-Ázsiában, több ősi fajból jött létre. Egyéves vagy áttelelő egyéves lágyszárú. Világszerte termesztik, főleg mérsékelt égövi országokban. Igen fontos gabonanövényünk. Rozzsál alkotott nemzetségshibridje a Triticale (*Triticum X Secale*= *Triticosecalle Wittm.*), magyarul tritikále. Értékes gabona, különleges kenyér és péksütemény készül lisztjéből.

Hatóanyag: szemben kb. 70% szénhidrát (kb. 80%-a keményítő az endospermiumban), kb. 10 % zsíros olaj embrióban (főleg palmitin-, olaj-, linol- és linolensav)

Alkalmazás: búzakeményítő gyógyszertechnológiában, búzacsíraolaj gyógyászatban, étkezésben. Lisztet adó, malom- és sütőipari rokonfajok: *T. durum* Desf. (durumbúza, tésztkészítéshez különösen jó,

szemcsés különlegessége pl. a kuszkus (pépnek, kásának), bulgur (napon szárítják). Hasonló, nagyobb fehérjetartalmú szeme van a kamutnak vagy más néven khorasszán-búzának (*T. turanicum* Jakubz.). Ritkábban termesztik az egyszemű búzát vagy alakort (*T. monococcum* L.), a kétszemű búzát (*T. dicoccon* Schrank.). Sokkal gyakoribb, nálunk is nagyobb területen termesztett a keményszemű búza, azaz a tönköly (*T. spelta* L.). Bármelyik faj szemtermésének értékes része képezi az élelmiszeri követelményeknek megfelelően előállított csíra- és korpatermékeket. Mint vitaminforrás fogyasztható a vegyszermentes szemből csíráztatott, fiatal, zöld növény.

1057. Trollius europaeus L. – RANUNCULACEAE

zergeboglár

Trollii flos

Honos Európában, Kaukázusban, Szibériában, elterjedt É-Amerika arktikus tájain is. Évelő lágyszárú, akár 0,5 m-re is megnőhet. Magyarországon mindhárom alfaja ritka, mint szubalpin növény reliktum, lápréteken, láperdőkben él, védett.

Hatóanyag: protoanemonin, magnoflorin, cholin, xantofill-epoxid, neoxanthin (trollixanthin)

Alkalmazás: korábban skorbut ellen.

1058. Tropaeolum majus L. – TROPAEOLACEAE

sarkantyúka

Tropaeoli herba

Honos D-Amerikában, hibrid eredetű. Évelő lágyszárú, kúszó. Mérsékelt éghajlaton sokféle kerti dísznövény, nálunk is jól ismert.

Hatóanyag: kb. 0,03% illóolaj (glikozinolát pl. glükotropaeolin, benzilmustárolaj, kevés benzilcianid), flavonoidok, pelargonidin-glikozidok, karotinoidok

Alkalmazás: antibakteriális, antimikotikus, húgyúti fertőzésekben, cystitisben, grippe vagy akut bronchitis kezelésében, külsőleg bőrgyógyászatban, kozmetikában korpásodásra, napégésre.

1059. Tsuga canadensis (L.) Carr. – PINACEAE

kanadai hemlockfenyő

Tsugae canadensis cortex

Honos atlantikus É-Amerikában, Európában is elterjedt főleg parkokban. 25-30 m magas fa.

Hatóanyag: kb. 10% cserzőanyag (dimer catechin hemlocktannin), 8-10% piceatannol

Alkalmazás: adstringens hurutos betegségekben. Homeopathia.

1060. Turnera diffusa Willd. var. aphrodisiaca (Ward.) Urban – TURNERACEAE

[syn.: *Turnera aphrodisiaca* Ward.]

damiána

Damianae folium = Turnerae diffusae folium

Turnerae diffusae herba

Honos Mexikóban, Közép-USA déli részén, Karib-tengeri szigeteken, Közép-Amerikában. Cserje.

Hatóanyag: 0,5-0,9% illóolaj (1,8-cineol, pinenek, p-cymol, timol, copaeen, cadinen, calamenen), kb. 3,5% cserzőanyag, gumianyag, gyanta, keményítő, különösen levélben arbutin (0,7%)

Alkalmazás: húgyúti desiniciens, diureticum, stimulans, tonicum, enyhe purgativum, aphrodisiacum. Homeopathia.

1061. Tussilago farfara L. – ASTERACEAE

martilapu

Farfarae flos

Farfarae folium

Farfarae radix

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Évelő lágyszárú pionír. Országszerte megtalálható, bolygatott helyeken, omlásos löszfalakon, meddőhányókon. Márciusban, áprilisban virágzik, levele később fejlődik ki. A virágzatot a kinyílás kezdetén, a levelet június végéig gyűjtik. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 6:1 virágzat, 5:1 levél).

Hatóanyag: 6-10% savas nyálka-heteropoliszaharid, inulin, kb. 5% cserzőanyag, kevés flavonoid (virágzatban többféle és nagyobb mennyiségben), triterpének, szterol, nyomokban pirrolizidin-alkaloid és N-oxidjai (senkirkin, senecionin, tussilagin, izotussilagin), gyökérben még kb. 15% inulin, több cserzőanyag, kevés illóolaj

Alkalmazás: felső légúti hurutos gyulladások, száraz köhögés vagy krónikus bronchitis esetén. Virágzat is hasonló célra. Alkaloidtartalmuk miatt huzamos használatuk kerülendő. Levél homeopathiában. Gyökér népgyógyászatban hasonló célokra.

1062. Typha latifolia L. – TYPHACEAE

széleslevelű gyékény, bodnározó gyékény

Typhae radix

Cirkumpoláris. Élő lágyszárú, 1-2,5 m magas. Mocsarakban, lápvizekben országszerte gyakori, állományalkotó.

Hatóanyag: leucoanthocyan, kb. 30% keményítő

Alkalmazás: homeopathia. A gyökértörzs tavaszi rügyei nyersen vagy főzve fogyaszthatók, spárgaszerű íze van. A hámozott gyökértörzs liszt készítésére alkalmas.

U

1063. Ulmus glabra Huds. – ULMACEAE

[syn.: *Ulmus scabra* Mill., *U. montana* With.]

hegyi szil

Honos Európában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában, sokfelé elterjedt. Kifejletten kb. 40 m magas. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori, az Alföldön ritkább, üde gyertyán- és büккеleges erdőkben.

1064. Ulmus laevis Pall.

vénic szil, vénicfa

Honos Európában, Ny-Ázsiában. 9-35 m magas. A Középhegységben, Dunántúlon és az Alföld egyes részein ártéri fűz- és nyárligetekben helyenként gyakori. Telepítik is.

1065. Ulmus minor Mill.

[syn.: *Ulmus campestris* L., *U. carpinifolia* Gled.]

mezei szil

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. 30 m magasra is megnövő, lombos erdőkben élő elegyfa, nem ritka.

Ulmi (interior = mundatus) cortex

Ulmi minoris cortex

Hatóanyag: 3% catechin-cserzőanyag (leucoanthocyanidin-típusú), gyanta, nyálka-heteropoliszaharid, catechin

Alkalmazás: enyhe adstringens, diureticum, mucilaginosum, népgyógyászatban antidiarrhoeicum. Homeopathia.

1066. Ulmus rubra Muhl. – ULMACEAE

[syn.: *Ulmus fulva* Michx.]

vörös szil(fa)

Ulmi fulvae lignum, cortex

Honos atlantikus É-Amerikában. 20 m magas.

Hatóanyag: fűrészben szeszkviterpén naphthaldehyd és naphthol, szterolok, viaszalkohollal észterezett zsírsavak, kéregben nyálka-heteropoliszaharid, kevés cserzőanyag

Alkalmazás: hurutos légúti és enterális betegségekben emolliens.

1067. Umbellularia californica (Hook. et Arn.) Nutt. – LAURACEAE

kaliforniaibabér, ernyősbabér

Honos az USA nyugati részén. Erős, kámfor illatú levele miatt fejfájást, gyomor- és reumás fájdalmakat enyhít. Rovarűző. Étélizésítő.

1068. Uncaria gambi(e)r (Hunt.) Roxb. – RUBIACEAE

[syn. *Ouroparia gambir* (Hunt.) Baill.]

gambir(cserje)

Gambir Catechu

Honos Malajziában. Kúszó cserje. Főleg Indonéziában termesztik.

Hatóanyag: extractumban kb. 75% catechin, nyálka-heteropoliszaharid, gyanta, rutin, indolalkaloid gambirtannin, oxogambirtannin, gambirin, ourouparin, dihidrocorynanthein, 11-metoxi-yohimbin, izogambirdin (mitraphyllin), gambirdin

Alkalmazás: adstringens, antidiarrhoeicum. Catechin-cserzőanyag előállítására.

1069. Uncaria tomentosa (Willd.) DC. – RUBIACEAE

macskakarom

Uncariae tomentosae radix

Honos D-Amerikában (Peru, Amazónia). Esőerdőkben élő, nagyra növő lián.

Hatóanyag: 0,1-0,5% indolalkaloid (oxindol pteropodin, izopteropodin, rinchophyllin, izorinchophyllin, mitraphyllin, izomitraphyllin), pentaciklusos szaponin chinovasav-glikozidok, oleanolsav, ursolsav, továbbá procyanidinek

Alkalmazás: antiphlogisticum, antirheumaticum, antivirális, immunstimuláns, egyes esetekben citosztatikus. Gyógyszerek készülnek belőle.

1070. Urginea maritima (L.) Bak. – HYACINTHACEAE

[syn.: *Urginea scilla* Steinh., *Scilla maritima* L.]

tengerihagyma

Scillae bulbosae

Honos Mediterráneumban, Ny-Ázsiában. Fehér hagymájú változat főleg Spanyolországban, Portugáliában, Szardínián, Máltán, Cipruson és Görögországban, piros hagymájú változat főleg Algírban, Marokkóban. Élő hagymás, 0,5-1 m-re nő meg. Nálunk cserépen, fagymentes helyen áttelel.

Hatóanyag: fehér változatban 0,2-0,4% bufadienolid kardenolid-glikozid (scillarenin glikozidjai glükoscillaren A, scillaren A, proscillaridin A, továbbá scilliglaucosid glikozidok, scillaren-B-komplex, scilliphaeosid, scillicyanosid. Piros változatban fő komponens scillirosid (aglukonja scillirosidin), továbbá glükoscillirosid, scillirubrosid és más, fehér változatban lévő származékok

Felhasználás: standardizált extractumok és gyógyszerek formájában, orvosi ellenőrzéssel adagolva cardialis insufficientia esetén, továbbá diureticum. Homeopathia.

1071. Urochloa ramosa (L.) R. D. Webster – POACEAE

barna vadköles

Afrikában, Arábiában, Kínában, az Indiai szubkontinensen és Indokínában terjedt el és termesztik. Rostban gazdag, apró szemtermése különleges gabona, élelmiszer.

1072. Urtica dioica L. – URTICACEAE

nagy csalán

1073. Urtica urens L.

apró csalán

Urticae folium (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) = *Urticae herba* (Ph. Helv., DAC)

Urticae (majoris) herba

Urticae radix (DAB) (= *rhizoma*)

Urticae fructus (= *semen*)

Urtica dioica ad praeparationes homoeopaths (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Kozmopolita, élő lágyszárúak, vízparti ligetekben, erdei vágásokban, gyomtársulásokban gyakoriak. Májustól őszig virágoznak. Az ép, zöld levél vagy a 30-40 cm-es végálló szárral rendelkező hajtás egész évben gyűjthető, árnyékban vagy műszárítón szárítják (beszáradás 5:1 levél, 4:1 hajtás). A gyökérzetet ősszel vagy tavasszal, a magot ősszel gyűjtik, tisztítják, szárítják (beszáradás 3:1 gyökér, 2:1 mag). Nitrofil növények, nitrátot halmozhatnak fel, emiatt a túlműtrágyázott vagy szerves anyagban dús talajon termő növényekből előállított drog toxikus nitrát-mennyiséget tartalmazhat.

Hatóanyag: levélben, herbában 1-2% flavonoid, 1-4% vízben oldódó szilikát, scopoletin, szitoszterol, kávésavészter, nyomokban nikotin, szőrökben kis mennyiségű acetilkolin, serotonin, hangyasav, érett termésben (magban) kb. 30% zsíros olaj (linolsavban, tokoferolban gazdag), nyálka-poliszaharidok, karotinoidok, gyökérben kb. 0,1% speciális lektin, továbbá heteropoliszaharidok (glükogalacturonanok, glükánok, arabinogalactan), szitoszterol, scopoletin, fenilpropán-lignan, zsírsav-származékok, cserzőanyag

Alkalmazás: levél és herba népgyógyászatban antirheumaticum, bizonyítottan antiphlogisticum, továbbá diureticum, roborans. Klorofill ipari kivonására is használható, magjának olaja tonicum, antirheumaticum, külsőleg bőrbetegségekre, gyökere és gyökérkivonatai diuretikusak, prostata-hyperplasia esetén hatásosak gyógyszerkészítmények formájában is.

1074. Usnea barbata (L.) Wigg., U. florida (L.) Fries, U. hirta (L.) Wigg.,

U. plicata (L.) Fries – PARMELIACEAE

Usnea

Honosak az egész Földön, többnyire az északi féltekén. Gyűjthető zuzmófajok.

Hatóanyag: bifenil-lignan usninsavak, zuzmósavak (usnarsav, lobarsav, stictinsav, thamnalsav, protocetrarsav, barbatinsav, diffractasav, barbatolsav)

Alkalmazás: többnyire antibakteriálisak, antibiotikusak, gyakran lázcsillapítók, hatásosak hasmenés ellen, gyomorbetegségek esetén. Homeopathia.

V

1075. *Vaccinium myrtillus* L. – ERICACEAE

fekete áfonya

Myrtilli folium

Myrtilli fructus siccus (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Myrtilli fructus recens (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, É-Amerikában. Bokros félcserje, akár 0,5 magasra is megnő. Főleg az Északi-középhegység és Ny-Dunántúl erdei fenyves, mészkerülő bükköseiben és gyertyános tölgyeseiben fordul elő szórványosan, nem nagy tömegben. A Kárpátokban bőven megtalálható. Termesztése megfelelő talajon lehetséges. A nagy bogyójú fürtös áfonyák közül a 'Heidi' fajta keresett. A fekete áfonya helyett sokfelé az É-Amerikából származó és nálunk is termesztető fekete törpeberkenyét (*Aronia melanocarpa*) használják gyümölcséért. É-Amerikából származik az amerikai cserjés vagy fürtös áfonya (*Vaccinium corymbosum* L.), valamint a pirosas fehér, később vörös bogyójú nagybogyós áfonya (*V. macrocarpon* Aiton) is.

Hatóanyag: levélben 0,8-6,7% catechin-cserzőanyag, catechin, epicatechin, gallocatechin, proanthocyanidin, flavonoidok, iridoid, fenilkarbonsav (klorogénsav), kinolizidin myrtin, epimyrtin, hidrokinon és arbutin, kb. 1 mg% króm. Termésben kb. 10% catechin-cserzőanyag, dimer epicatechin- és catechin-proanthocyanidinek, delphinidin, malvidin, cyanidin antocyanosid glikozidjai, flavonoid glikozidok (pl. astragalin), fenolkarbonsavak, iridoid, invert cukor, pektin

Alkalmazás: levél adstringens, népi gyógyászatban antidiabeticum, időskori cukorbetegék kiegészítésként használhatják. Gyümölcs antidiarrhoeicum enteritisben, retinopathiában különösen fontos kapilláris erek rugalmasságát fokozó hatása, antioxidáns, szabadgyökfogó. Gyümölcs (frissen) homeopathiában.

1076. *Vaccinium uliginosum* L. – ERICACEAE

hamvas áfonya

Vaccinii uliginosi folium

Vaccinii uliginosi fructus

Honos É-Európában, É-Ázsiában, É-Amerikában. Kb. 0,8 m magas kis cserje. Nálunk nem fordul elő.

Hatóanyag: levélben hiperozid, ursolsav, amyryn, friedelin, szitoszterin, kondenzált tannin, gyümölcsben catechin-cserzőanyag, catechin, szerves savak

Alkalmazás: kissé mérgező, enyhe roszullétet okozhat, bár gyümölcse népgyógyászatban gyomor és bélhurut esetén használatos.

1077. *Vaccinium vitis-idaea* L. – ERICACEAE

vörös áfonya

Vitis-idaeae folium

Vitis-idaeae fructus

Vitis-idaeae flos

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, É-Amerikában. Alacsony (0,1-0,3 m) félcserje. Mészkerülő bükkösökben főleg Ny-Dunántúlon igen ritka, védett. Kárpátokban gyűjthető.

Hatóanyag: levélben 4-9% arbutin, hidrokinon, pyrosid (6-O-acetilarbutin), fenil-glikozidok (pl. salidosid), kb. 8% catechin-cserzőanyag, catechin, epicatechin, gallocatechin, pyrogallol-cserzőanyag, közel 1% flavonoid (hiperozid, avicularin, izokvercitrin), kinasav, ursolsav. Gyümölcsben szerves savak (köztük benzoésav, kinasav, szalicilsav), cukrok, vitaminok, 0,4% pektin, dimer proanthocyanidinek, cyanidin-, paeonidin-glikozidok, flavonoidok, ursolsav, karotinoidok, illatanyagok (alifás aldehidek, alkoholok, észterek, terpének). Virágban arbutin, hidrokinon

Alkalmazás: levél mint *Uvae-ursi folium*, kisebb tannintartalma miatt húgyúti fertőtlenítőként (pyelitis, cystitis) tartósabban használható, antibakteriális. Köszvényes és reumás panaszokban is belsőleg. Termés és kivonata adstringens (antidiarrhoeicum), antimikotikus (benzoesav!). Virág régebben reumás megbetegedések esetén belsőleg.

1078. Valeriana officinalis L. s. l. [incl. subsp. collina (Wallr.) Nym.] – VALERIANACEAE
macskagyökér

Valerianae radix (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.) =

Valerianae rhizoma et radix (Ph. Hg. VII.)

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, sokfelé elterjedt. Élő lágyszárú, kb. 1,5 m magas. Magyarországon több "kis faj" fordul elő, a subsp. *collina* (Wallr.) Nym. Középhegységi lombos, szárazabb erdőkben májusban virágzik, a subsp. *officinalis* ritkább, nedves réteken, kaszálókön virágzik. Fajtáit termesztik. Magvetéssel (45-50 cm sortávolságra, 0,5-1 cm mélyre) vagy palántaneveléssel szaporítják, ősszel és tavasszal gyűjtik, ill. takarítják be. Tisztítás után elkülönítve, macskáktól védve szárítják (beszáradás 4-5:1). Ipari szempontból (valepotriát-kinyerésre) más fajok is drogot szolgáltatnak, pl.: *V. wallichii* Decan-Dolle, syn. *V. jatamansii* Jones (indiai macskagyökér), *V. edulis* Nutt. et Torr. subsp. *procera* (H.B.K.) Mey. (mexikói macskagyökér), melyekben 2,5-9% a valepotriát.

Hatóanyag: kb. 0,5-1,5% illóolaj (monoterpén pinenek, camphen, limonen, p-cymol, továbbá borneol, myrtenol és cymol hangyasavas, vajsavas, ecetsavas és izovaleriansavas észterei, szeszkviterpen caryophyllen, β-bisabolén, alkohol valerol, maaliol, keton valeranon = jatamanson, valerensav, acetoxivalerensav, valerenal), 0,5-1,5% (nem illó) valepotriát (= valeriana-epoxi-triészter) mono- és diének (didrovaltrát, valtrát, homodidrovaltrát, izovaltrát, homovaltrát, acevaltart, izovaleroxididrovaltrát, továbbá epoxi-mentes iridoidészter-glikozid valerosidat, végül kevesebb mint 0,01% actinidin monoterpén alkaloid, szabadon izocapronsav, izovaleriansav, izovaleroxi-hidroxi-izovaleriansav

Hatás: főleg valepotriát-tartalma miatt sedatívum, psychostimulans-tranquillans, thymolepticum, spasmolyticum. Számos gyógyszer, kombinált gyári készítmény és kivonat készül belőle. Homeopathia.

1079. Vanilla planifolia L. – ORCHIDACEAE

[syn.: *Vanilla fragrans* (Salisb.) Ames]

vanília

Vanillae fructus

Honos Közép- és Dél-Amerikában, Mexikóban, sokféle (pl. Jáva, Sri Lanka, Tahiti, Madagaszkár, K-Afrika) termesztik. Pozsgás szárú, légygyökerez, élő, kúszó növény.

Hatóanyag: 1,5-3% vanillin, vanilloidok (vanillin-β-glikozidok), vanillinsav, vanillinalkohol, protocatechualdehyd, protocatechusav, balsam, gyanta, cukor, zsíros olaj, szerves savak, illóolaj, cserzőanyag

Alkalmazás: cholericum, dysmenorrhoea és histeria esetén, ízesítő. Fűszer, illatszeriparban. Homeopathia.

1080. Veratrum album L. – MELANTHIACEAE (LILIACEAE)

fehérszászpa

Veratri (albi) rhizoma et radix (Ph. Hg. VII.)

Honos Európa, Ázsia mérsékelt égövi részein. Élő lágyszárú, 0,5-1,5 m magas. Szórványosan, inkább az Alföld láprétegein. Védendő.

Hatóanyag: kb. 1% szteroidszapogeninszerű alkaloid (protoveratrin A, B, veratramin, jervin, dezoxojervin, rubijervin, veramin, veramarin), triterpén szaponinok, szitoszterol, gyanta, keményítő, cukrok, szerves savak, flavonoidok, rezveratrol, hidroxi-rezveratrol

Alkalmazás: mérgező, terápiás dózisban régebben antihypertensivként, kivonat vagy gyógyszerek (protoveratrin A, B) formájában adagolva, külsőleg állatgyógyászatban tetű- és féregirtó (pl. por, tinctura). Régen népgyógyászatban purgans, emeticum, lázcsillapító. Homeopathia.

1081. Veratrum viride Ait. – MELANTHIACEAE (LILIACEAE)

észak-amerikai zászpa

Veratri viridis (seu americani) rhizoma

Honos atlantikus É-Amerikában, Alaszkában. 2 m magas, élő lágyszárú.

Hatóanyag: hasonló, mint előbbinél (még germin, germidin, germitrin, izogermidin, germbudin)

Alkalmazás: antihypertensiv, mérgező. Kivonata spasmolyticum, emeticum, diureticum, sedatívum, lázcsillapító. Homeopathia.

1082. Verbascum phlomoides L. – SCROPHULARIACEAE

szőszös ökőrfarkkóró

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. Kétéves lágyszárú. Gyomtársulásokban gyakori, de nem tömegesen. Termeszthető. Zömmel júniusban és augusztusban virágozik. Virágját kinyíláskor, csészével vagy anélkül gyűjtik. Napon vagy műszáritón szárítják (beszáradás 7:1). Erősen nedvszívó.

1083. Verbascum thapsiforme Schrad.

[syn.: Verbascum densiflorum Bert.]

dúsvirágu ökörfarkkóró

Honos Európában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Kétéves lágyszárú. Dunántúli Középhegységben, ruderalis társulásokban néha nagyobb mennyiségben található. Gyűjthető.

1084. Verbascum thapsus L.

molyhos ökörfarkkóró

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Nálunk szórványosan fordul elő, elég ritka száraz gyepeken. Gyűjthető.

Verbasci flos (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Verbasci folium

Hatóanyag: virágban kb. 3% nyálka-heteropoliszaharid (xiloglucan, arabinogalactan, savas arabinogalactan, 0,2-0,5% iridoid (aucubin, catalpol, speciosid stb.), szaponin (verbascosaponin, mulleinsaponin I-VII), feniletanoid-glikozid verbascosid (= acteosid), 0,5-4% flavonoid, fenolkarbonsav, szterol, digiprolakton, kb. 10% invert cukor. Levélben szaponin, aucubin, nyálka-heteropoliszaharid.

Alkalmazás: enyhe expectorans felső légúti, meghűléses hurutok esetén, népgyógyászatban diureticum, antirheumaticum, külsőleg sebkezelésre. Levél asthma eredetű bronchitisben is. Homeopathia.

1085. Verbena officinalis L. – VERBENACEAE

közönséges vassfü

Verbenae herba (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.) = *Columbariae herba*

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Egy-, két- vagy többéves, kis termetű lágyszárú. Utak, árkok mentén, parlagokon, réteken, szántóföldek szélén országsszerte gyakori. Júliustól szeptemberig virágozik. Ekkor gyűjtik a 40 cm-es csúcsi hajtásokat. Árnyékos, szellős helyen, vékony rétegben kiterítve vagy műszáritón (40-50°C-on) szárítják (beszáradás 4-5:1).

Hatóanyag: 0,2-0,5% iridoid-glikozid (verbenalin = cornin, hastatosid), fenolkarbonsavak (kávéssavszármazékok, pl. verbascosid, martynosid), flavonoid, szitoszterol, ursolsav, lupeol, nyomokban illóolaj

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum, galactagogum, emmenagogum, kivonatai enyhe gyulladá- és fájdalomcsökkentők főleg reumás betegségekben, külsőleg sebgyógyító. Homeopathia.

1086. Veronica officinalis L. – SCROPHULARIACEAE

orvosi veronika

Veronicae herba (DAC) = *Veronicae officinalis herba*

Honos Európában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Áttelelő lágyszárú. A Középhegységben és a Dunántúlon mészkérülő tölgyesekben elég gyakori, az Alföldön igen szórványos. Júniusban, júliusban virágozik. A talaj feletti virágos hajtást gyűjtik. Árnyékos helyen szárítják (beszáradás 5:1).

Hatóanyag: 0,5-1% iridoid-glikozid (catalpol, veronicosid, verprosid, lodrosid, mussaennosid), flavonoidok (főleg luteolin-glikozidok), cserzőanyag, fenolkarbonsavak, triterpén, szitoszterol

Alkalmazás: népgyógyászatban expectorans bronchitisben és asthma bronchiale esetén, hatásos köszvény és reuma kezelésében is. Homeopathia.

1087. Veronica beccabunga L. – SCROPHULARIACEAE

deréce veronika

Beccabungae herba = *Veronicae beccabungae herba*

Honos Európában, É-Afrikában, Ázsia mérsékelt égövi részein, Indiai-szubkontinensen. Áttelelő lágyszárú, erőteljes, sokszárú, sarjtelepes. Főleg a Középhegységben, friss patakokban vagy patak mentén elég gyakori.

Hatóanyag: aucubin, cserzőanyag, n-triacontan, szitoszterol, fenolkarbonsav

Alkalmazás: népgyógyászatban diureticum, laxans, étvágyjavító, vértisztító. Homeopathia.

1088. Veronicastrum virginicum (L.) Farw. – SCROPHULARIACEAE

[syn.: Leptandra virginica (L.) Nutt., Veronica virginica L.]

virginiai veronika

Leptandrae virginicae rhizoma et radix

Honos É-Amerikában. Európában néhol dísznövény. Élő lágyszárú.

Hatóanyag: metoxi- és dimetoxi-fahéjsav és észterei, szitoszterol, kevés illóolaj, cserzőanyag, kb. 6% gyanta

Alkalmazás: cholericum, laxans, emeticum. Homeopathia.

1089. *Vetiveria zizanioides* (L.) Nash – POACEAE

[syn.: *Anatherum muricatum* (Retz.) PB., *Andropogon muricatus* Retz.]

indiai szövőfű, kuskuszfű

Vetiveriae radix = *Ivarancusae radix*

Vetiveriae aetheroleum

Honos Indiai-szubkontinensen, Indokínában. Trópusokon sokféle termesztik. Kb. 1,3 m-es magasra növekvő, sűrűn növekvő fű.

Hatóanyag: 1-3% illóolaj (kb. 60% szeszkviterpen α - és β -vetivon, sokféle bi- és triciklusos primer, szekunder és tercier szeszkviterpen-alkohol (vetiverol, khusol, khusimol stb.), benzoésav, gyanta, szénhidrátok

Alkalmazás: diaphoreticum, stimulans, emmenagogum, stomachicum. Illóolaja is hasonlóan, még illatszeriparban is.

1090. *Viburnum opulus* L. – CAPRIFOLIACEAE

kánya bangita

Viburni opuli cortex

Viburni opuli herba

Honos Európában, Ázsia mérsékelt égövi részein. 4 m-re is megnövő cserje, néha fa. Liget- és láperdőkben országszerte elég gyakori. (Gömbös virágzatú, meddő convar. *roseum* L., a kerti labdarózsa).

Hatóanyag: gyantyszerű viburnin, valeriansav, cserzőanyag, gyanta, viasz, gumianyag, pektin, szerves savak, illóolaj (szerves savak észterei), nyomokban alkaloid, herbában viburnin, flavonoid (astragalin, paeoniszid, egyéb kempferol- és kvercetin-glikozid), fahéjsav-származékok

Alkalmazás: kéreg enyhe spasmolyticum dysmenorrhoea esetén. Homeopathia. Levél laxans, emeticum. Homeopathia.

1091. *Viburnum prunifolium* L. – CAPRIFOLIACEAE

szilvalevelű bangita

Viburni prunifolii cortex

Honos É-Amerikában, kisebb cserje vagy fa.

Hatóanyag: biflavon amentoflavon, triterpen amyriinek, oleanolsav, ursolsav, kumarin aesculetin, scopoletin, scopolin, fenolkarbonsav klorogénsav, izoklorogénsav, salicin, szalicilsav, kb. 2% cserzőanyag, viburnin, iridoid-glikozidok

Alkalmazás: uterusra spasmolytikus, csökkenti a fájdalmat dysmenorrhoea, klimaxos panaszok esetén. Homeopathia.

1092. *Vicia faba* L. – FABACEAE

lóbab

Viciae fabae semen

Honos Mediterraneumban, több ősi fajból jött létre, világszerte termesztik, nálunk főként takarmánynak. A bab Európába kerülése előtt táplálék volt, ma újra teret hódít. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: fehérjék (legumin, vicilin, legumelin stb.), 3,4-dioxi-fenilalanin (dopa), cyanoalanin, pirimidin-származék vicin, convicin, fitin

Alkalmazás: nyersen - hajlamos egyéneknél - mérgező lehet (favismus, lathyrismus), de zölden vagy éretten, hántoltan salátának, főzeléknek elkészítve kedvelt. Az L-dopa kivonható. Kávépótszer. Homeopathia.

1093. *Vigna sinensis* (Stickm.) Savi ex Hassk. – FABACEAE

tehénborsó, homokibab

Hazája K-Ázsia, ahol termesztése tovább terjedt D-Ázsiába és Afrikába. Melegigényes, szárazságtűrő, kúszó szárú, egyéves növény, néhol nálunk is termesztik. Fehérjében és rostban gazdag magja étkezésre is alkalmas, a belőle készült örlemény, liszt adalékként lehet hasznos.

1094. *Vinca minor* L. – APOCYNACEAE

kis télizöldmeténg

Vincae minoris herba

Honos Közép- és K-Európában, Kaukázusban, Kis-Ázsiában. Áttelelő, örökzöld lágyszárú, kúszó. A Középhegységben és a Dunántúlon elég gyakori gyertyános-tölgyesekben. Kertekbe, temetőbe telepítik,

elvadulhat. A V. major L. és V. herbacea W. et K. herbája is tartalmaz hatóanyagot, előbbi főleg dél-dunántúli száraz gyepekben és réteken elég gyakori, utóbbi kerti dísznövény vagy parkokban található.

Hatóanyag: 0,25-1% indolalkaloid vincamin, sok egyéb, kevésbé hatásos társalkaloid, továbbá fenolkarbonsavak, cserzőanyag, szitoszterol, 1,3% ursolsav, flavonoidok

Alkalmazás: kivont vincamin gyógyszer formájában antihypertonicum, sedativum, antiscleroticum, a drog migrénes fejfájást, neurogén tachycardiát csillapít, népgyógyászatban tumorellenes, menorrhagia, vérzések esetén vérzéscsillapító, továbbá tonicum, amarum, diureticum. Homeopathia.

1095. Vincetoxicum hirundinaria Medic. – ASCLEPIADACEAE

[syn.: *Cynanchum vincetoxicum* (L.) Pers.]

méreggyilok

Vincetoxici rhizoma = *Cynanchi vincetoxici rhizoma*

Cynanchi vincetoxici herba

Honos D- és K-Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Ny-Ázsiában. Áttelelő lágyszárú, gyakran 1,5 m magasra megnő. Száraz gyepekben országszerte gyakori.

Hatóanyag: gyökérben szteroid szaponinok keveréke (vincetoxin), aglikonok hirundigenin, anhidrohundurigenin, továbbá tylophorin, szterolok (szitoszterin, friedelin, amyrin)

Alkalmazás: mérgező, kisebb adagban enyhén szívre ható, nagy adagban aconitinszerű. Népgyógyászatban korábban emeticum, diureticum, diaphoreticum. Mindkét drog homeopathiában.

1096. Viola odorata L. – VIOLACEAE

illatos ibolya

Violae odoratae flos = *Violarum flos*

Violae odoratae folium

Violae odoratae herba

Violae odoratae rhizoma et radix

Honos Európában, É-Afrikában, Kaukázusban. Áttelelő lágyszárú. Lomberdőkben a Középhegységben és a Dunántúlon gyakori.

Hatóanyag: gyökérben metilszalicilát, szaponin, alkaloid odoratin, virágban alkaloid violin, cyanin, flavonoid, nyomokban illóolaj (alkil- és arilalkoholok és észterek, továbbá zingiberen, curcumen, iononok, vanillin), piperonal (protocatechualdehyd-metiléter), levélben, herbában violin, szaponin, kvercetin, szerves savak, alkoholok, szalicilsav és glikozidjai

Alkalmazás: gyökér expectorans, emeticum, purgativum, virág enyhe hashajtó, expectorans, sedativum, antisepticum, herba és levél is expectorans, diaphoreticum, antisepticum. Homeopathia.

1097. Viola tricolor L. – VIOLACEAE

háromszínű árvácska

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Szibériában, Kínában. Egy- vagy többéves lágyszárú. Alfajai (subsp. tricolor, subsp. subalpina Gaud., subsp. polychroma (Kern.) J. Murr.) szórványosan a Középhegység és a Dunántúl egyes helyein.

1098. Viola arvensis Murr.

apró árvácska, mezei árvácska

Honos Európában, Ny-Ázsiában, Szibériában. Egyéves lágyszárú. Vetési és útszéli gyomtársulásokban országszerte gyakori. Áprilistól júniusig virágzik. A hajtást virágzaskor gyűjtik és árnyékos, szellős helyen szárítják (beszáradás 4-5:1).

Violae herba cum floris (*Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.*) =

Violae tricoloris (= *trinitatis*) *herba* = *Jaceae herba*

Hatóanyag: 0,06-0,3% szalicilsav és származékai (pl. metilszalicilát), flavonoid (vitexin, orientin, rutin stb.), fenolkarbonsavak, kb. 10% nyálka-heteropoliszaharid, 2-4,5% cserzőanyag, kumarin (umbelliferon), hemolitikus peptid, violaxanthin

Alkalmazás: külsőleg és belsőleg bőrbetegségek (ekcéma, impetigo, acne, pruritus) kezelésére, népgyógyászatban felső légúti panaszok enyhítésére (grippe, nátha, megfázás esetén), enyhe diureticum, vértisztító reuma, köszvény és érlemzesedés ellen. Homeopathia.

1099. Virola calophylloidea Mgf. és más Virola fajok – MYRISTICACEAE

yakée

Honosak D-Amerikában, fafajok.

Hatóanyag: kéreg gyantájában N-metil-, -dimetiltriptamin-származékok

Alkalmazás: psychotrop, hallucinogen (indianoknál parica, epóna).

1100. Viscum album L. – LORANTHACEAE

fehér fagyöngy
Visci herba (DAB)
Visci stipes (= herba)
Visci albi folium

Honos D-Euráziában, Mediterráneumban. Lombos (kivéve bükk, gyertyán, szil) és túlevelű fákön félélősködő, örökzöld évelő, fásodó szárú. A Dunántúlon gyakori, az Alföld szélein szórványos. Márciusban, áprilisban virágzik, ősztől tavaszig gyűjtik a vékonyabb (ceruza vastagságú) ágakat, rendszerint kampós, hosszú bottal. Árnyékban, lehetőleg szobahőmérsékleten, vékonyan elterítve, gyakran forgatva szárítjuk, mert könnyen befülledhet (beszáradás 3:1).

Hatóanyag: lektin (fagyöngy-lektin I-III, A és B peptidlánccal, a B peptidlánc specifikusan kötődik galaktózhoz), a lombos fákön élőködőben lektin I, a tölgyfán és fenyőkön lektin III, továbbá kitinhez kötődő lektin, valamint 46 aminosavból álló oligopeptid viscotoxin, flavonoidok (izorhamnetin, rhannazin), fenilpropanok, lignanok (syringenin-, syringaresinol-glikozidok), kávésav-származékok, biogén aminok (tyramin), nyálka-heteropoliszaharid (galacturonan, arabinogalactan)

Alkalmazás: teadrogként antihypertonicum enyhébb hypertóniában (peptidek nem szívódnak fel), népgyógyászatban még szédülés ellen, amenorrhoea, ízületi bajok esetén. Kivont lektinek gyógyszer (pl. intravénás injekció) formájában tumorterápiában adjuvans, immunmodulans, szerepük lehet metastasis megelőzésében. Homeopathia.

1101. Vitex agnus-castus L. – VERBENACEAE

barátcserje

Agni casti fructus (= semen) (Ph. Eur., Ph. Hg. VIII.)

Honos D- és K-Európában, É-Afrikában, Kaukázusban, Közép- és Ny-Ázsiában. Kb. 4 m magas cserje vagy fa. Nálunk elvétve fordul elő parkokban, kertekben.

Hatóanyag: kb. 0,5% illóolaj (cineol, pinen), iridoid-glikozidok (agnusid, aucubin), flavon casticin

Alkalmazás: kivonata mastalgia, dysmenorrhoea, klimaxos panaszok esetén, továbbá galactogogumként. Homeopathia.

1102. Vitis vinifera L. – VITIDACEAE

szőlő

Vitis viniferae folium

Vitis fructus

Őse, a *Vitis sylvestris* C. C. Gmel. honos Európában, Kaukázusban, Ny- és Közép-Ázsiában. Fontos kultúrnövény világszerte, ahol termeszthető.

Hatóanyag: levélben 4-5% flavonoid, cserzőanyag, galocatechin, catechin, epicatechingallát, szerves savak, fenolkarbonsavak. Nem permetezve ehető (káposztalevél helyettesítése egyes húskételekhez), termésben flavonoidok, pro-, anthocyanidinek, cyanidinek, leucoanthocyanidinek, catechin, gallocatechin, kondenzált tanninok, szerves savak, fenolkarbonsavak, rezveratrol és egyéb stilben-származékok, inozit, vitaminok, 3-15% fruktóz és glükóz, pektin, hemicellulózok, karotinoidok, illékony észterek, oleanolsav, viaszok, viaszalkoholok, magban 10-20% zsíros olaj, szterolok, tokoferol, kb. 70% cserzőanyag

Alkalmazás: levél adstringens. Homeopathia. Gyümölcs frissen és feldolgozva enyhe laxans, diureticum, bor számos gyógybor alkotórésze, resveratrol (ösztrogén stilben-származék) tartalma miatt (piros bogyókban, főleg vörösborokban) mai népgyógyászatban szívinfarktus megelőzésére, érelmeszesedés ellen, magból kivont zsíros olaj kozmetikum, étolaj, visszamaradt anyag tanninforrás. A magőrlemény élelmiszerként is használható lisztet szolgáltat.

W

1103. Wasabia japonica (Miq.) Matsum. – BRASSICACEAE

japán lőtorma

Honos K-Ázsiában, Távol-Keleten. Japán fűszer, íze a tormáéra emlékeztet. Frissen vagy pasztaként használják. Emésztésserkentő is.

1104. Withania somnifera (L.) Dun. – SOLANACEAE

álombogyó

Withaniae radix

Withaniae folium

Honos DK- és DNy-Európában, Afrikában, Arab-félszigeten, Ny-Ázsiában, Indiai-szubkontinensen. 0,3-1,5 m magas cserje.

Hatóanyag: levélben főleg ergosan-típusú szteroid (withanolid) alkaloid (lakton-típusú withaferin A, withanolid D, E), gyökérben még piperidin-pirrolidin alkaloidok (pl. anahygrin), pyrazol alkaloid (withasomnin)

Alkalmazás: gyökér sedativum, tonicum, aphrodisiacum, levél antitumor aktivitású (citotoxikus withaferin A miatt), továbbá fungicid, antipyreticum, emmenagogum, húgyúti fertőzésekben is hatásos (főleg kivonatok formájában) orvosi ellenőrzéssel.

X

1105. *Xanthium spinosum* L. – ASTERACEAE

szúrós szerbtövis

Xanthii spinosi herba, (folium)

Honos D-Amerikában, világszerte elterjedt. Egyéves lágyszárú, 0,2-0,8 m magas. Zavart helyeken, laza talajokon gyakori gyom.

Hatóanyag: illóolaj, gyanta, dimetil-allil-apigenin, szeszkviterpén-lakton xanthanolid (xanthinin, xanthatin), szitoszterol

Alkalmazás: diureticum, diaphoreticum, antibakteriális (dysenteria, diarrhoea ellen). Homeopathia.

1106. *Xanthium strumarium* L. – ASTERACEAE

bojtorján szerbtövis

Xanthii strumarii herba = Lappae minoris herba

Honos Európában, Ny-Ázsiában, világszerte elterjedt. Egyéves lágyszárú, 0,2-0,8 m magas. Szántókon, parlagokon, ártereken, gyomtársulásokban gyakori.

Hatóanyag: mint előbb, még xanthinin-izomerek (pl. xanthumin), továbbá kávésav, cinarin (dicaffeoilkinasav), hidrokinon, cholin, illóolaj (limonen, carveol, terpinolen, caryophyellen, p-cymen), érett magban kb. 40% zsíros olaj (herbában kevesebb vagy alig)

Alkalmazás: diureticum, diaphoreticum, sedativum, antibakteriális, malária-ellenes, xanthinin fungicid.

1107. *Xysmalobium undulatum* (L.) R. Br. – ASCLEPIADACEAE

Uzarae radix

Honos D-Afrikában. Évelő lágyszárú.

Hatóanyag: "uzaron" extractum 40%-a kardenolid szteroid glikozid (aglikon uzarigenin = 5- α -digitoxigenin, xysmalogenin), fontosabb glikozidok: uzarin, uzarosid, urezin, xysmalorin

Alkalmazás: strophanthinhoz hasonló, de százszor gyengébb, emiatt bél- és uterus-motilitás csökkentő és spaszmolytikus, készítményeit hasmenés ellen, dysmenorrhoea és enuresis esetén.

Y

1108. *Yucca filamentosa* L. – AGAVACEAE

kerti jukka, pálmaliliom

Yuccae filamentosae folium

Honos DK-USA-ban. Erőteljes, fás szárú évelő, sűrű levélrózsával, dús, gyakran 2 m magas virágzattal. Nálunk is gyakori kerti dísznövény, a telet átvészeli.

Hatóanyag: szteroid szaponinok (aglikon yuccagenin, gitogenin, tigogenin stb.)

Alkalmazás: homeopathia.

1109. *Yucca schidigera* Roetzl – AGAVACEAE

Moháve-jukka

Yucca

Honos DNy-USA-ban (pl. Arizonában).

Hatóanyag: szteroid szaponin (pl. yuccagenin)

Alkalmazás: tonicum, adaptogén, fokozza az ellenállóképességet, vastagbél-fertőtlenítő, készítményeit speciális tisztítókúra során is használják méregtelenítésre.

Z

1110. *Zanthoxylum americanum* Mill. – RUTACEAE

[syn.: *Zanthoxylum* (= *Xanthoxylum*) *fraxineum* Willd.]

amerikai tüskéssárgafa

1111. *Zanthoxylum clava-herculis* L.

[syn.: *Xanthoxylum carolianum* Lam.]

Herkules-fa

Zanthoxyli americani cortex

Honosak É-Amerikában, cserjék vagy fák.

Hatóanyag: cserzőanyag, gyanta, illóolaj, berberin, pyranokumarin xanthoxyletin, xantoxilin N-metil-izicorydin

Alkalmazás: stomachicum, diureticum, diaphoreticum, tonicum, spasmolyticum, fogfájás-csillapító. Előbbi homeopathiában.

1112. *Zanthoxylum piperitum* (L.) DC. – RUTACEAE

japánbors

Honos Kínában, K-Ázsiában. Bogyója ánizs illatú. Porítva keleti fűszer. Fiatal levele is hasonlóan hasznos. Diureticum, digestivum, antibakteriális.

1113. *Zea mays* L. – POACEAE

kukorica

Maydis stigma = Zeae mays flos

Maydis amylum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Maydis oleum raffinatum (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Honos Mexikóban. Világszerte termesztik, számos fajta és hibrid (újabbán rovar- és herbicid-rezisztens transzgenikus fajta) ismeretes. Egyéves lágyszárú.

Hatóanyag: bibében kb. 0,1% illóolaj (pl. carvacrol, terpineol és más terpének), kb. 2% zsíros olaj, kb. 12% cserzőanyagyszerű polifenol, flavon, nyálka-heteropoliszaharid, kb. 2-3% gyanta, 3% gumianyag, 2-3% szaponin, betain, kálium. Szemben kb. 50-60% keményítő, 4-5% zsíros olaj (emrióban)

Alkalmazás: diureticum, fogyasztószer, népgyógyászatban antidiabeticum idősebb korúaknak, jótékony cystitis, köszvény, reuma, kólika és diarrhoea esetén. Homeopathia. Szemből gyógyszeripari célra is alkalmas keményítőt, gyógyászati és élelemiszer értékű olajat nyernek. Gabonaipari termék pl. a puliszkának, kásának alkalmas dara, ill. liszt. A csemegekukorica főppen tápláló, a pattogatott kukorica alkalmazható fokozott gyomorszekréció esetén is.

1114. *Zingiber officinale* Roscoe – ZINGIBERACEAE

[syn.: *Amomum zingiber* L.]

gyömbér

Zingiberis rhizoma (Ph. Eur. 4., Ph. Hg. VIII.)

Zingiberis aetheroleum

Honos trópusi DK-Ázsiában, főleg Indiában és Kínában termesztik. Évelő lágyszárú, kb. 20 cm hosszú levelekkel.

Hatóanyag: 1,5-3% illóolaj (30-40%-a szeszkviterpén zingiberen, 18% ar-curcumen, farnesen, szeszkviphellandren, zingiberol, egyes kemotípusokban citral stb.), csípős aralifás gingerol (főleg 6-gingerol) és shogaol, továbbá kevés diaril-heptanoid gingeron A és B, gyanta, kb. 50% keményítő

Alkalmazás: dyspepsia, stomachicum, digestivum, aperitivum, stimulans (daganatmegelőzésben is használják), továbbá carminativum, expectorans, fűszer (curry), édességadalék, élelemiszer-, likőr- és illatszeripar. Homeopathia.

1115. *Zizania aquatica* L. – POACEAE

vadrizs, indián rizs, tuszkarora rizs

Honos É-Amerika keleti részén, elterjedt Texasig, Floridáig. Tavak, folyók mentén, mocsaras helyeken terem. Értékes tápláléknövény, gabonaféle, importcikk.

1116. *Ziziphus* (= *Zizyphus*) *jujuba* Mill. – RHAMNACEAE

jujuba(fa)

Jujubae fructus (= *bacca*) = *Ziziphi* (= *Zizyphi*) *fructus*

Jujubae semen = *Ziziphi* (= *Zizyphi*) *semen*

Honos DK-Ázsiában, de a Földközi-tengertől Indiáig és Japánig sokfelé termesztik. Kisebb cserje vagy akár 8 m magas fa.

Hatóanyag: gyümölcsben 1-2% aszkorbinsav, galaktóz, fruktóz, glükóz, szacharóz, kb. 10% cserzőanyag, nyálka-poliszaharid, szerves savak, kumarin, flavonglikozidok, kb. 2% zsíros olaj, gyanta, magban szaponin jujubosid A és B

Alkalmazás: gyümölcs expectorans, mucilaginosum, depurativum, tonicum, mag népgyógyászatban álmatlanság, legyengülés esetén.

ADDENDUM (fontosabb állati eredetű drogok)

Adeps lanae (Ph. Hg. VIII.) – juh: *Ovis aries*, a gyapjából nyert tisztított, vízmentes, sárga, viaszszerű anyag.

Blatta orientalis – csótány: elpusztítva, megszáritva és aprítva forrázat vagy tinktúra készíthető belőle, erős vizelethajtónak használták régen.

Cantharis – kőrishogár: *Lytta vesicatoria*, orgonán, bodzán különösen megtalálható májustól júliusig. Begyűjtve étterrel, kloroformmal, benzinnel vagy forró gőzzel elpusztítják, 40 °C-nál nem magasabb hőmérsékleten szárítják. Főleg a Balkán, Szicília, Spanyolország és Kaukázia fedezi a szükségletet.

Hatóanyag: 0,6-0,9% kantaridin (izobenzofurándion-epoxid-származék), lipidek, szerves savak, illóolaj, gyanta

Alkalmazás: a porított drogból tinktúrát (*Tinctura cantharidis*), kenőcsöt (*Unguentum cantharidatum veterinarium*) készítenek. Bőrvörösítő, hólyaghúzó. Hajszesz alkotórész, az állatgyógyászatban aphrodisiacum. Túladagolva könnyen okozhat vesegyulladást.

Cera flava (Ph. Hg. VIII.) – sárga viasz: *Apis mellifera*, mézelő méh által készített lépfal forró vízzel történő megolvasztásával nyert, tisztított viasz.

Alkalmazás: kenőcsök készítése

Cetaceum – cetvelő: *Physeter macrocephalus* koponyájának és gerincoszlopának üreges részeiben lévő folyékony és könnyen megszilárduló zsiradék, mely főleg cetilalkohol zsírsavakkal képzett észtereiből áll (főleg palmitinsavas cetilészter, “cetin”)

Alkalmazás: pl. *Unguentum Stearini* készítése

Gelatina (purissima) (Ph. Hg. VIII.) – fehér zselatin: csontból és bőrhulladékból készülő enyvszerű, tisztított kollagén-hidrolizátum

Alkalmazás: kapszulák, kúpok készítéséhez

Hirudo – orvosi pióca: *Hirudo medicinalis* hirudin és hirudonin

Alkalmazás: vérárvadásgátló, bőrre helyezve egy gyűrűsféreg akár 10 g vért szívhat ki.

Jecoris aselli oleum A (Ph. Hg. VIII.) = Oleum iecoris (jecoris) morrhuae – csukamájolaj: *Gadus morhua* és más *Gadus* fajok (tőkehalak) friss májából előállított zsíros olaj, egyik fő feldolgozó Dél-Norvégia. Összetétele: telített zsírsavak (palmitinsav, mirisztinsav, sztearinsav), telítetlen zsírsavak (palmitoleinsav, jekorinsav, gadoleinsav stb.), A-, D₃- és E-vitamin

Alkalmazás: belsőleg A- és D-vitamin pótlására, külsőleg kenőcsök készítésére

Lacshadia indica Madihasan (Coccidae) [syn.: Tachardia lacca Ker., Laccifer lacca Kern.]
sellak, *Lacca (in tabulis)* (Ph. Hg. V.): lakkpajzstetvek megtermékenyített nőstényeinek
váladékából készített termék.

Függelék - Ph. Hg. VIII. -ban hivatalos drogok és készítményeik listája (zárójelben a drogot vagy kivonatot szolgáltató növény neve)

Absinthii herba (**Artemisia absinthium**)
Acaciae gummi (**Acacia senegal**)
Acaciae gummi dispersione desiccatum (**Acacia senegal**)
Agar (**Gelidium, Gracillaria, Ahnfeltia, Gymnogongrus, Eucheuma**)
Agni casti fructus (**Vitex agnus-castus**)
Agrimoniae herba (**Agrimonia eupatoria**)
Alchemillae herba (**Alchemilla xanthochlora**)
Allii sativi bulbi pulvis (**Allium sativum**)
Allium sativum ad preparationes homoeopathicas (**Allium sativum**)
Aloe barbadensis (**Aloë vera**)
Aloe capensis (**Aloë ferox**)
Aloes extractum siccum normatum (**Aloë ferox**)
Althaeae folium (**Althaea officinalis**)
Althaeae radix (**Althaea officinalis**)
Amygdalae oleum raffinatum (**Amygdalus communis**)
Amygdalae oleum virginale (**Amygdalus communis**)
Angelicae radix (**Angelica archangelica**)
Anisi aetheroleum (**Pimpinella anisum, Illicium verum**)
Anisi fructus (**Pimpinella anisum**)
Anisi stellati fructus (**Illicium verum**)
Arachidis oleum hydrogenatum (**Arachis hypogaea**)
Arachidis oleum raffinatum (**Arachis hypogaea**)
Arnicae flos (**Arnica montana**)
Arnicae tinctura (**Arnica montana**)
Aurantii amari epicarpium et mesocarpium (**Citrus aurantium subsp. amara**)
Aurantii amari epicarpium et mesocarpium tinctura (**Citrus aurantium subsp. amara**)
Aurantii amari flos (**Citrus aurantium subsp. amara**)
Aurantii amari floris aetheroleum (**Citrus aurantium subsp. amara**)
Aurantii dulcis aetheroleum (**Citrus aurantium subsp. sinensis**)

Ballotae nigrae herba (**Ballota nigra**)
Balsamum peruvianum (**Myroxylon balsamum var. pereirae**)
Balsamum toltanum (**Myroxylon balsamum var. genuinum**)
Belladonnae folium (**Atropa belladonna**)
Belladonnae folii extractum siccum normatum (**Atropa belladonna**)
Belladonnae folii tinctura normata (**Atropa belladonna**)
Belladonnae pulvis normatus (**Atropa belladonna**)

Benzoe sumatranus (*Styrax benzoin*, *S. benzoides*)
Benzois sumatranis tincturta (*Styrax benzoin*, *S. benzoides*)
Betulae folium (*Betula lenta*, *B. pendula*, *B. pubescens*)
Bistortae rhizoma (*Polygonum bistorta*)
Boldo (= *Boldi*) *folium* (*Peumus boldus*)

Calendulae flos (*Calendula officinalis*)
Capsici fructus (*Capsicum annum var. minimum*, *C. frutescens*)
Capsici oleoresina raffinata et quantificata
Capsici tinctura normata
Carthami oleum raffinatum (*Carthamus tinctorius*)
Carvi fructus (*Carum carvi*)
Carvi aetheroleum
Caryophylli flos (*Syzygium aromaticum*)
Caryophylli floris aetheroleum (*Syzygium aromaticum*)
Centaurii herba (*Centaurium minus*, *C. littorale* subsp. *uliginosum*, *C. pulchellum*)
Centellae asiaticae herba (*Centella asiatica*)
Cera carnauba (*Copernicia prunifera*)
Chamomillae romanae flos (*Chamaemelum nobile*)
Chelidonii herba (*Chelidonium majus*)
Cinchonae cortex (*Cinchona pubescens*)
Cinnamomi cassiae aetheroleum (*Cinnamomum aromaticum*)
Cinnamomi cortex (*Cinnamomum verum*)
Cinnamomi corticis tinctura (*Cinnamomum verum*)
Cinnamomi zeylanici corticis aetheroleum (*Cinnamomum verum*)
Cinnamomi zeylanici folii aetheroleum (*Cinnamomum verum*)
Citri reticulatae aetheroleum
Citronellae aetheroleum (*Cymbopogon winterianus*)
Cocois oleum raffinatum (*Cocos nucifera*)
Colae semen (*Cola acuminata*, *C. ballayi*, *C. nitida*, *C. verticillata*)
Coriandri fructus (*Coriandrum sativum*)
Crataegi folium cum flore (*Crataegus azarolus*, *C. laevigata*, *C. monogyna*, *C. nigra*)
Crataegi folii cum flore extractum siccum (*Crataegus azarolus*, *C. laevigata*, *C. monogyna*, *C. nigra*)
Crataegi fructus (*Crataegus laevigata*, *C. monogyna*)
Croci stigma ad praeparationes homoeopathicas (*Crocus sativus*)
Curcumae xanthorrhizae rhizoma (*Curcuma xanthorrhiza*)
Cyamopsidis seminis pulvis (*Cyamopsis tetragonolobus*)
Cynarae folium (*Cynara scolymus*)

Digitalis purpureae folium (*Digitalis purpurea*)

Echinaceae angustifolii radix (*Echinacea angustifolia*)
Echinaceae pallidae radix (*Echinacea pallida*)
Echinaceae purpureae herba (*Echinacea purpurea*)
Echinaceae purpureae radix (*Echinacea purpurea*)
Eleutherococci radix (*Eleutherococcus senticosus*)
Equiseti herba (*Equisetum arvense*)

Eucalypti folium (**Eucalyptus globulus**)
Eucalypti aetheroleum (**Eucalyptus globulus**)

Fagopyri herba (**Fagopyrum esculentum**)
Filipendulae ulmariae herba (**Filipendula ulmaria**)
Foeniculi amari fructus (**Foeniculum vulgare**)
Foeniculi dulcis fructus (**Foeniculum vulgare**)
Foeniculi fructus aetheroleum
Frangulae cortex (**Frangula alnus**)
Frangulae corticis extractum siccum normatum (**Frangula alnus**)
Fraxini folium (**Fraxinus excelsior**)
Fucus vel Ascophyllum (**Fucus vesiculosus, F. serratulatus, Ascophyllum nodosum**)
Fumariae herba (**Fumaria officinalis**)

Gentianae radix (**Gentiana lutea**)
Gentianae tinctura (**Gentiana lutea**)
Ginkgo (= Ginkgonis) folium (**Ginkgo biloba**)
Ginseng radix (**Panax ginseng**), *Notoginseng radix* (**Panax pseudoginseng var. notoginseng**)
Gossypii oleum hydrogenatum (**Gossypium arboreum, G. barbadense, G. herbaceum, G. hirsutum**)
Graminis rhizoma (**Agropyron repens**)

Hamamelidis folium (**Hamamelis virginiana**)
Harpagophyti radix (**Harpagophytum procumbens**)
Harpagophyti extractum siccum (**Harpagophytum procumbens**)
Hederae folium (**Hedera helix**)
Hedera helix ad preparationes homoeopathicas (**Hedera helix**)
Helianthi annui oleum raffinatum (**Helianthus annuus**)
Hibisci sabdariffae flos (**Hibiscus sabdariffa**)
Hydrastis rhizoma (**Hydrastis canadensis**)
Hyperici herba (**Hypericum perforatum**)
Hyoscyamus niger ad preparationes homoeopathicas
Hypericum perforatum ad praeparationes homoeopathicas (**Hypericum perforatum**)

Ipecacuanhae radix (**Psychotria ipecacuanha**)
Ipecacuanhae extractum fluidum normatum (**Psychotria ipecacuanha**)
Ipecacuanhae pulvis normatus (**Psychotria ipecacuanha**)
Ipecacuanhae tinctura normata (**Psychotria ipecacuanha**)

Jecoris aselli oleum (**Gardus morhua**)
Juniperi pseudo-fructus (**Juniperus communis**)
Juniperi aetheroleum (**Juniperus communis**)
Lavandulae flos (**Lavandula angustifolia**)
Lavandulae aetheroleum (**Lavandula angustifolia**)
Leonuri cardiaca herba (**Leonurus cardiaca**)
Levistici radix (**Levisticum officinale**)
Lichen islandicus (**Cetraria islandica**)
Limonis aetheroleum (**Citrus limon**)

***Lini semen* (Linum usitatissimum)**
***Lini oleum virginale* (Linum usitatissimum)**
***Liquiritiae radix* (Glycyrrhiza glabra)**
***Liquiritiae extractum fluidum ethanolicum normatum* (Glycyrrhiza glabra)**
***Lupuli flos* (Humulus lupulus)**
***Lythri herba* (Lythrum salicaria)**

***Malvae sylvestris flos* (Malva sylvestris)**
***Marrubii herba* (Marrubium vulgare)**
***Matricaria flos* (Matricaria recutita)**
***Matricariae aetheroleum* (Matricaria recutita)**
***Matricariae extractum fluidum* (Matricaria recutita)**
***Maydis amylum* (Zea mays)**
***Maydis oleum raffinatum* (Zea mays)**
Mel
***Melaleucae aetheroleum* (Melaleuca alternifolia)**
***Meliloti herba* (Melilotus officinalis)**
***Melissae folium* (Melissa officinalis)**
***Menthae arvensis aetheroleum partim mentholi privum* (Mentha canadensis)**
***Menthae piperitae folium* (Mentha x piperita)**
***Menthae piperitae aetheroleum* (Mentha x piperita)**
***Menyanthidis trifoliatae folium* (Menyanthes trifoliata)**
***Millefolii herba* (Achillea millefolium s. l.)**
***Myristicae fragrantis aetheroleum* (Myristica fragrans)**
***Myrrha* (Commiphora myrrha)**
***Myrrhae tinctura* (Commiphora myrrha)**
***Myrtilli fructus recens* (Vaccinium myrtillus)**
***Myrtilli fructus siccus* (Vaccinium myrtillus)**

***Oleae folium* (Olea europaea)**
***Olibanum indicum* (Boswellia serrata)**
***Olivae oleum raffinatum* (Olea europaea)**
***Olivae oleum virginale* (Olea europaea)**
***Ononidis radix* (Ononis spinosa)**
***Opii extractum siccum normatum* (Papaver somniferum)**
***Opii pulvis normatus* (Papaver somniferum)**
Opii tinctura normata
***Opium crudum* (Papaver somniferum)**
***Origani herba* (Origanum vulgare)**
***Orthosiphonis folium* (Orthosiphon aristatus)**
***Oryzae amylum* (Oryza sativa)**

***Papaveris rhoeados flos* (Papaver rhoeas)**
***Passiflorae herba* (Passiflora incarnata)**
***Pelargonii radix* (Pelargonium spp.)**
***Pini pumilionis aetheroleum* (Pinus mugo)**
***Pini sylvestris aetheroleum* (Pinus sylvestris)**
***Plantaginis lanceolatae folium* (Plantago lanceolata)**
***Plantaginis ovatae semen* (Plantago ovata)**

Plantaginis ovatae seminis tegumentum (Plantago ovata)
Polygalae radix (Polygala senega)
Polygoni avicularis herba (Polygonum aviculare s. l.)
Primulae radix (Primula veris, P. elatior)
Pruni africanae cortex (Prunus africanus)
Psyllii semen (Plantago afra, P. arenaria)

Quercus cortex (Quercus petraea, Qu. robur)

Rapae oleum raffinatum (Brassica napus subsp. napus, B. rapa subsp. oleifera)
Ratanhiae radix (Krameria lappacea)
Ratanhiae tinctura (Kremaria lappacea)
Rhamni purshianae cortex (Rhamnus purshiana)
Rhamni purshianae extractum siccum normatum (Rhamnus purshiana)
Rhei radix (Rheum officinale, Rh. palmatum)
Ricini oleum hydrogenatum (Ricinus communis)
Ricini oleum raffinatum (Ricinus communis)
Ricini oleum virginale (Ricinus communis)
Rosae pseudo-fructus (Rosa canina)
Rosmarini folium (Rosmarinus officinalis)
Rosmarini aetheroleum
Rusci rhizoma (Ruscus aculeatus)

Sabalisserratulae fructus (Serenoa repens)
Salicis cortex (Salix alba, S. cordata, S. daphnoides, S. purpurea, S. alba)
Salviae officinalis folium (Salvia officinalis)
Salviae tinctura (Salvia officinalis)
Salviae sclareae aetheroleum (Salvia sclarea)
Salviae trilobae folium (Salvia fruticosa)
Sambuci flos (Sambucus nigra)
Semecarpus anacardium ad preparationes homoeopathicas
(Semecarpus anacardium)
Sennae folium (Senna alexandrina)
Sennae folium extractum siccum normatum (Senna alexandrina)
Sennae fructus acutifoliae, alexandriai (Senna alexandrina)
Sennae fructus angustifoliae, tinnevelly-i (Senna alexandrina)
Serpylli herba (Thymus serpyllum s. l.)
Sesami oleum raffinatum (Sesamum indicum)
Silybi mariani fructus (Silybum marianum)
Silybi mariani extractum siccum raffinatum et normatum
Soiae oleum raffinatum (Glycine max)
Solani amyllum (Solanum tuberosum)
Solidaginis herba (Solidago canadensis, S. gigantea)
Solidaginis virgaureae herba (Solidago virgaurea)
Stramonii folium (Datura stramonium)
Stramonii pulvis normatus (Datura stramonium)

Tanacetiparthenii herba (Chrysanthemum parthenium)
Terebinthini aetheroleum ab Pinum pinastrum

Thymi herba (**Thymus vulgaris**)
Thymi aetheroleum (**Thymus vulgaris**)
Tiliae flos (**Tilia cordata, T. europaea, T. platyphyllos**)
Tormentillae rhizoma (**Potentilla erecta**)
Tormentillae tinctura (**Potentilla erecta**)
Tragacantha (**Astragalus gummifer**)
Trigonellae foenugraeci semen (**Trigonella foenum-graecum**)
Tritici amyllum (**Triticum aestivum**)
Tritici aestivi oleum raffinatum (**Triticum aestivum**)
Tritici aestivi oleum virginale (**Triticum aestivum**)

Urtica dioica ad praeparationes homoeopathicas (**Urtica dioica, U. urens**)
Urticae folium (**Urtica dioica, U. urens**)
Uvae ursi folium (**Arctostaphylos uva-ursi**)

Valerianae radix (**Valeriana officinalis s. l.**)
Valerianae extractum hydroalcoholicum siccum (**Valeriana officinalis s. l.**)
Valerianae tinctura (**Valeriana officinalis s. l.**)
Verbasci flos (**Verbascum phlomoides, V. thapsiforme, V. thapsus**)
Verbenae citriodoratae folium (**Aloysia citriodora**)
Verbenae herba (**Verbena officinalis**)
Violae herba cum flore (**Viola arvensis, V. tricolor**)

Xanthani gummi (**Xanthomonas campestris által fertőzött Brassicaceae fajok váladéka**)

Zingiberis rhizoma (**Zingiber officinale**)

SZAKIRODALOM

(FELHASZNÁLT ÉS AJÁNLOTT FORRÁSMUNKÁK)

- ANTAL J. 2000. Növénytermesztők zsebkönyve. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 391
- AUGUSTIN B., JÁVORKA S., GIOVANNINI R., ROM P. 1948. Magyar Gyógynövények I. Általános és leíró rész. Földművelésügyi Minisztérium, Budapest, 494
- BABULKA P. 1991. Képes gyógynövénykalauz. Herbária, Budapest. 99 (114 képpel)
- BAYER I. 2000. A drogok történelme. Aranyhal, Budapest, 400
- BÁLINT S. 1981. A hagyomány szolgálatában – összegyűjtött dolgozatok. Magvető, Budapest, 243
- BERNÁTH J. (szerk.) 2000. Gyógy- és aromanövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 667

- BREMNESS, L. 1998. Fűszer- és gyógynövények (Határozó kézikönyvek). Képes ismertető a világ több mint 700 fűszer- és gyógynövényéről. Panemex és Grafo, Budapest, 304
- BRUNETON, J. 1995. Pharmacognosy, Phytochemistry, Medicinal Plants. TecDoc Lavoisier, Londres, Paris, New York, 915
- CSAPODY V., JÁVORKA S., MÁTHÉ I., PRISZTER SZ. 1961. Színes atlasz „Magyarország Kultúrflórája”-hoz (ismertetéssel). Akadémiai Kiadó, Budapest
- CSAPODY V., PRISZTER SZ. 1966. Magyar növénynevek szótára. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 301
- DÁNOS B. 1997. Farmakobotanika – a gyógynövénytan alapjai (Kemotaxonómia). Argumentum Kiadó, Budapest, 484
- DÁNOS B. 1998. Farmakobotanika 3. Gyógynövényismeret. Semmelweis Kiadó, Budapest, 328
- DOBY G. 1959. Növényi Biokémia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 655
- DOMOKOS J., OLÁH A. 1991. Gyógyítás illóolajos növényekkel – Aromaterápia. Planétás Kft – Mezőgazd. Kiadó, Budapest, 189
- DUKE, J. A. 1985. Handbook of Medicinal Herbs. CRC Press, Boca Raton, 677
- FARKAS S. (szerk.) 1999. Magyarország védett növényei. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 416
- FROHNE, D., JENSEN, U. 1992. Systematik des Pflanzenreichs unter besonderer Berücksichtigung chemischer Merkmale und pflanzlicher Drogen. G. Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York, 344
- GODFREY, C. R. A. 1995. Agrochemicals from Natural Products. M. Dekker, Inc., New York – Basel – Hong Kong, 418
- GROTEWOLD, E. (ed.) 2003. Plant Functional Genomics – Methods in Molecular Biology. Vol. 236. Humana, Totowa, 449
- GRYNAEUS T., PAPP J. 1977. Régi magyar (gyógy)növénynevek. Comm. Hist. Med. Suppl. 9-10: 31-49.
- HALMAI J. 1948. Kossuth-csillag Vénusz-sarucska. Gyógynövények, növények, drogok magyar, népies és latin nevei. Magyar Gyógyszerészek Centenáris Bizottsága kiadása, Budapest, 94
- HALMAI J., NOVÁK I. 1963. Farmakognózia. Medicina Könyvkiadó, Budapest, 718
- HÄNSEL, R., KELLER, K., RIMPLER, H., SCHNEIDER, G. (Hrsg.) 1992-1994. Hagers Handbuch der Pharmazeutischen Praxis, 5. Aufl. IV-VI. (Drogen). Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York
- HÄNSEL, R., STICHER, O., Steinegger, E. 1999. Pharmakognosie – Phytopharmazie. Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 1403
- HARBORNE, J. B. 1989. Introduction to Ecological Biochemistry. Academic Press, London, 356
- HARBORNE, J. B., BAXTER, H. 1993. Phytochemical Dictionary – a Handbook of Bioactive Compounds from Plants. Taylor – Francis Int. Publ., Basingstoke, 780
- HEGNAUER, R. 1962-1992. Chemotaxonomie der Pflanzen I-X. Birkhäuser Verlag, Basel – Stuttgart
- HEGNAUER, R. – HEGNAUER, M. 1994. Chemotaxonomie der Pflanzen XIa. Leguminosae I. Birkhäuser Verlag, Basel – Boston – Berlin
- HEGNAUER, R. – HEGNAUER, M. 1996. Chemotaxonomie der Pflanzen XIb-1. Leguminosae II. Birkhäuser Verlag, Basel – Boston – Berlin
- HORNOK L. (szerk.) 1990. Gyógynövények termesztése és feldolgozása. Mezőgazd. Kiadó, Budapest, 331

- JÁVORKA S. 1925. Magyar Flóra (Flora Hungarica). Studium, Budapest, 1307
- JÁVORKA S., CSAPODY V. 1934. A magyar flóra képekben. Iconographia Florae Hungaricae. Kir. Magy. Természettudományi Társulat és Studium Könyvkiadó Részvénytársaság, Budapest, 576
- KÓCZIÁN G. 1979. Egyes Solanaceae fajok pszichotomimetikumként való használata a népgyógyászatban. *Comm. Hist. Artis Med. Suppl.* 11-12: 155-160.
- KÓCZIÁN G., SZABÓ I., SZABÓ L. GY. 1979. A Helleborus (hunyor) fajok népgyógyászati felhasználására vonatkozó adatok. *Comm. Hist. Artis Med. Suppl.* 11-12: 125-154.
- KÓCZIÁN G. 1991. A népi orvoslás értékelési problémái. *Gyógyszerészet* 35: 95-99.
- LELLEY J. 1999. A gombák gyógyító ereje – mikoterápia az egészség szolgálatában. Mezőgazda, Budapest, 155
- LIST, P. H., HÖRHAMMER, L. (Ed.) 1969-1979. *Hagers Handbuch der Pharmazeutischen Praxis II-VI.* Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York
- MÁNDY GY. 1963. Szántóföldi növények nemesítése táblázatokban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 283
- MÁNDY GY. 1964. Kertészeti növények nemesítése táblázatokban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 339
- MINKER E. 1996. Növényi poliszacharidok citoprotektív hatásáról. *Gyógyszerészet* 40: 845-848.
- MOLDENKE, H. N. – MOLDENKE, A. L. 1952. *Plants of the Bible.* Ronald Press Co., New York, 328
- PETRI G., NY. MIKITA K., NYIREDY SZ. 1989. Gyógynövények korszerű terápiás alkalmazása. Aesculap, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 259
- PETRI G. 1999. *Fitoterápia az orvosi gyakorlatban.* Springer, Budapest, 305
- PRISZTER SZ. 1998. Növényneveink. A magyar és a tudományos növénynevek szótára. Mezőgazda Kiadó, Budapest, 545
- RÁCZ G., RÁCZ-KOTILLA E. 2000. *Aromaterápia mindenkinek.* Aromax Rt., Budapest, 151
- RÁCZ G., RÁCZ-KOTILLA E., SZABÓ L. GY. 1992. *Gyógynövényismeret – a fitoterápia alapjai.* Sanitas, Budapest, 402
- RÁCZ-KOTILLA E., RÁCZ G. 2003. *Teáskönyv.* Edenscript, Pécs, 143
- ROSS, I. A. 2001, 2003, 2005. *Medicinal plants of the world I-III.* Humana Press, Totowa, New Jersey
- ROTH, L. – KORMANN, K. – SCHWEPPE, H. 1992. *Färbepflanzen – Pflanzenfarben.* Ecomed, Landsberg, 319
- RÁPÓTI J., ROMVÁRY V. 1999. *Gyógyító növények.* Medicina Könyvkiadó Rt, Budapest, 511
- ROMEO, J. (ed.) 2002. *Integrative Phytochemistry: from Ethnobotany to Molecular Ecology.* Elsevier, Amsterdam, 329
- ROTH, L., KORMANN, K. 1997. *Duftpflanzen – Pflanzendüfte.* Ecomed Verlagsges. AG und Co. KG, Landsberg, 544
- ROTH, L., KORMANN, K. 2000. *Ölpflanzen – Pflanzenöle.* Ecomed AG und Co. KG, Landsberg, pp. 98-109.
- SIMON T. (szerk.) 1991. *Baktérium-, alga-, gomba-, zuzmó- és mohahatározó.* Tankönyvkiadó, Budapest, 793
- SIMON T. 1992. *A magyarországi edényes flóra határozója. Harasztok – virágos növények.* Tankönyvkiadó, Budapest, 892

- STIRLING J. 1995-1998. Lexicon Nominum Herbarum, Arborum Fruticumque Lingvae Latinae. I-IV. Encyclopaedia, Budapest
- SZABÓ L. GY. 1997. Allelopathy – Phytochemical Potential – Life Strategy. JPTE TTK, Növénytani Tanszék és Botanikus Kert, Pécs, 129
- SZABÓ L. GY. 2000. Teadrogok a fitoterápiában. Pécsi Tudományegyetem Növénytani Tanszéke és Schmidt und Co., Pécs, Baksa, 107
- SZABÓ L. GY. 2004. Kételyek és problémák a fitoterápiában. Acta Pharmaceutica Hungarica 74: 171-176.
- SZABÓ L. GY. 2005. Gyógynövény-ismereti tájékoztató gyógyszereknek, orvosoknak, kertész- és agrármérnököknek, biológianároknak. Schmidt und Co., Melius Alapítvány, Baksa – Pécs, 302
- SZABÓ T. A. 2000. Lencsés György Ars Medica. CD – Ars Medica Electronica, Veszprém
- SZEKERES I., DEIM Z.-né 1988. Gyógyszertári Szinonimaszótár. Gyógyszertári Központok Beszerzési és Szervezési Egyesülete, Budapest, 183
- SZENDREI K., NAGY G. 2003. Kábítószerokról gyógyszerész szemmel (sorozat). Gyógyszerészet 47: 159-167, 224-234, 391-403, 587-592, 633-646.
- THEISS, B., THEISS, P. 1989. Erdők, mezők patikája. Microtrade Kft., Eger, 304
- TÓTH L. 2003. Gyógynövény és drogismeret (Farmakognózia). Debreceni Egyetem, Debrecen, 323
- TREASE, G. E., EVANS, W. CH. 1983. Pharmacognosy. Bailliére Tindall, London, 812
- UPHOF, J. C. TH. 1968. Dictionary of Economic Plants. Cramer J. Verl., Würzburg, 591
- VAJKAI A. 1987. Szentgál – egy bakonyi falu folklórja. Akadémiai Kiadó, Budapest, 328
- VÁGÚJFALVI D. 1995. Univerzális és speciális növényi anyagcsere – a növényi anyagok biogenetikai rendszere. In LÁNG F., VÁGÚJFALVI D.: A növényi anyagcsere élettana I-II. ELTE, Budapest, pp. 179-239.
- WAGNER, H. 1999. Arzneidrogen und ihre Inhaltsstoffe – Pharmazeutische Biologie II. WVG, Stuttgart, 648
- WEISS, R. F., FINTELMANN, V. 1997. Lehrbuch der Phytotherapie. Hippokrates Verlag, Stuttgart, 486
- WICHTL, M. (Hrsg.) 1997. Teedrogen und Phytopharmaka. WVG, Stuttgart, 668
- WICKENS, G. E. 2001. Economic Botany – Principles and Practices. Kluwer Acad. Publ., Dordrecht – Boston – London, 535
- WIERSEMA, J. H., LEÓN, B. 1999. World Economic Plants – a Standard Reference. CRC Press, Boca Raton, London, New York, Washington, D.C., 749

Gyógyszerkönyvek

- Pharmacopoea Hungarica (**Ph. Hg. VII.** 1986)
- Pharmacopoea Hungarica (**Ph. Hg. VIII.** I. kötet, 2003, II. kötet, 2004, folyamatos pótlásokkal, OGYI honlapján elérhető)
- Pharmacopoea Europaea (**Ph. Eur. 4.**, 2000-2002)
- Deutsches Arzneibuch (**DAB** 2001)
- Deutscher Arzneimittel-Codex (**DAC** 1997-1999)
- Österreichisches Arzneibuch (**ÖAB** 1990-2000)
- Pharmacopoea Helvetica (**Ph. Helv.** 1997-2001)

Gyógynövények A-Z – toldalék (negatív lista, OÉTI 2009)

(átvétel és kiegészítés: 2010. 09.30.)

Étrend-kiegészítőkben alkalmazásra nem javasolt növények listája – 2009.09.16.

(szakértői testület által összeállított lista, tagjai: Országos Élelmiszerbiztonsági és Táplálkozástudományi Intézet, OGYI, SZTE Gyógyszerésztudományi Kar, SE Gyógyszerésztudományi Kar, Magyarországi Étrend-kiegészítő Gyártók és Forgalmazók Szövetsége szakértői)

A hivatalos listához tartozó megjegyzés: ami adatbázisunkban nem található (kék betűs!), azokról a növényekről e lista végén rövid tájékoztatás olvasható! A listában zárójelben utalunk gyógyszerkönyvre, ha hivatalos a növény drogja.

Abrus precatorius

[Achyranthes aspera](#)

Aconitum sp. (minden faj)

Acorus calamus (Ph.Hg.VII., Ph.Helv.)

Actaea spicata

Adonis sp. (minden faj)

Ailanthus altissima

Alkanna tinctoria

Aloë arborescens

Aloë barbadensis (= vera) (Ph.Hg.VIII.)

Aloë ferox (Ph.Hg.VIII.)

Ammi majus

[Anadenanthera colubrina](#)

[Anadenanthera peregrina](#)

Anagallis arvensis

Anchusa sp. (minden faj)

Anemone nemorosa

Angelica archangelica (Ph.Hg.VIII.)

Angelica dahurica

Angelica pubescens

Angelica sinensis

Angelica sylvestris

Apium graveolens

Arctostaphylos uva-ursi (Ph.Hg.VIII.)

Areca catechu

[Argyreia sp. \(minden faj\)](#)

Aristolochia sp. (minden faj)

Arnica montana (Ph.Hg.VIII.)

Artemisia absinthium (Ph.Hg.VIII.)

Artemisia cina

Arum sp. (minden faj)
Asarum europaeum
Aspidosperma quebracho-blanco (DAC)
Atropa belladonna (Ph.Hg.VIII.)
Azadirachta indica
[Banisteriopsis caapi](#)
Baptisia tinctoria
Berberis vulgaris
Borago officinalis
[Brugmansia \(= Datura korábban\) sp. \(minden faj\)](#)
Bryonia sp. (minden faj)
Buxus sp. (minden faj)
Cananga odorata
Canavalia maritima
Cannabis sp. (minden faj)
Cassia (= Senna) acutifolia (Ph.Hg.VIII.)
Cassia angustifolia (= alexandrina) (Ph.Hg.VIII.)
Catha edulis
Catharanthus roseus
Cephaelis (= Psychotria) ipecacuanha (Ph.Hg.VIII.)
Cheiranthus cheiri
Chelidonium majus (Ph.Hg.VIII.)
Chenopodium ambrosioides
Chrysanthemum balsamita
Chrysanthemum (= Tanacetum) vulgare
Cicuta virosa
Cimicifuga racemosa
Citrullus colocynthis
Claviceps sp. (minden faj)
Clematis sp. (minden faj)
Cnidium sp. (minden faj)
[Cocculus sp. \(minden faj\)](#)
Colchicum sp. (minden faj)
Conium maculatum
Convallaria majalis
Convolvulus scammonia
Corydalis sp. (minden faj)
[Crotalaria sp. \(minden faj\)](#)
Croton sp. (minden faj)
[Cyanotis vaga](#)
[Cyathula capitata](#)
Cynoglossum officinale
Cytisus scoparius
Cytisus sp. (minden faj)
Daphne mezereum
Datura sp. (minden faj) (D. stramonium Ph.Hg.VIII.)
Delphinium sp. (minden faj)
Dictamnus albus
Dieffenbachia sp. (minden faj)

Digitalis sp. (minden faj) (D. purpurea Ph.Hg.VIII.)
Dioscorea (= Tamus) communis
Dioscorea villosa
Dryopteris sp. (minden faj)
Dryopteris filix-mas
Duboisia myoporoides
Ecballium elaterium
Echium sp. (minden faj)
Ephedra (sp.) (minden faj)
Epimedium sp. (minden faj)
Erysimum sp. (minden faj)
Erythroxylum catuaba
Erythroxylum coca
Eschscholtzia californica
Euonymus sp. (minden faj)
Eupatorium sp. (minden faj)
Euphorbia sp. (minden faj)
Frangula (= Rhamnus) purshiana (Ph.Hg.VIII.)
Fumaria officinalis (Ph.Hg.VIII.)
Galanthus sp. (minden faj)
Galega officinalis
Galium verum (DAC)
Gelsemium sempervirens
Genista tinctoria (DAC)
Gloriosa superba
Gratiola officinalis
Griffonia simplicifolia
Hedera helix (Ph.Hg.VIII.)
Heliotropium sp. (minden faj)
Helleborus sp. (minden faj)
Hydrastis canadensis (Ph.Hg.VIII.)
Hyoscyamus sp. (minden faj) (Ph.Hg.VII., ad homeopat. Ph.Hg.VIII.)
Hypericum perforatum (Ph.Hg.VIII.)
Illicium anisatum
Ipomoea purga
Ipomoea purpurea
Ipomoea violacea (= tricolor, rubrocaerulea)
Juglans nigra
Juglans regia (folium Ph.Hg.VII., DAC)
Juniperus sabina
Laburnum anagyroides
Lactuca virosa
Lappula squarrosa
Lathyrus sativus
Ledum palustre
Leonurus cardiaca (Ph.Hg.VIII.)
Leonurus sibiricus (= japonicus)
Linaria vulgaris
Lithospermum sp. (minden faj)

Lobelia inflata
Lophophora sp. (minden faj)
Lupinus sp. (minden faj, kivéve alkaloidmenteseket)
Lycium barbarum (kivéve termés)
Lycopodium clavatum
Lycopus europaeus
Mallotus philippinensis
Mandragora officinarum
Marsdenia condurango (Ph.Helv., DAC)
Melilotus officinalis (herba Ph.Hg.VIII.)
Mucuna pruriens
Narcissus pseudonarcissus
Nelumbo nucifera
Nerium oleander
Nicotiana sp. (minden faj)
Nigella damascena
Nuphar sp. (minden faj)
Nymphaea alba
Oenanthe sp. (minden faj)
Paeonia officinalis (flos DAC)
Papaver somniferum (Ph.Hg.VIII.)
Paris quadrifolia
Pausinystalia yohimbe
[Peganum harmala](#)
Petasites hybridus
Petroselinum crispum
Peumus boldus (Ph.Hg.VIII.)
[Pfaffia paniculata](#)
Physostigma venenosum
Pilocarpus sp. (minden faj)
Piper betle
Piper methysticum (DAC)
Podophyllum sp. (minden faj)
[Polypodium virginianum](#)
[Psychotria \(= Cephaelis\) viridis](#)
Ptychopetalum sp.
Pulsatilla sp. (minden faj)
Quassia amara
Ranunculus sp. (minden faj)
Rauwolfia serpentina
Rhamnus cathartica
Rhamnus frangula (= Frangula alnus) (Ph.Hg.VIII.)
Rheum officinale (Ph.Hg.VIII.)
Ricinus communis (oleum Ph.Hg.VIII.)
Rubia tinctorum
Ruta graveolens
[Rivea \(= Turbina\) corymbosa](#)
[Salvia divinorum](#)
Salvia miltiorrhiza

Sassafras albidum
Scopolia sp. (minden faj)
Senecio sp. (minden faj)
Sida sp. (minden faj)
Solanum dulcamara
Solanum nigrum
Spartium junceum
Stephania sp. (minden faj)
Strophanthus sp. (minden faj)
Strychnos sp. (minden faj) (Nux vomica Ph.Hg.VII.)
Symphytum sp. (minden faj)
Tabernanthe iboga
Taxus baccata
Teucrium chamaedrys
Thevetia peruviana
Toxicodendron sp. (minden faj)
Tribulus terrestris
Turnera diffusa
Tussilago farfara
Uncaria sp. (minden faj)
Urginea maritima
Veratrum album (Ph.Hg.VII.)
Veratrum sabadilla = Schoenocaulon officinale (új neve!)
Vinca sp. (minden faj)
Vincetoxicum sp.
Viscum album (DAB)
Vitex agnus castus (Ph.Hg.VIII.)
Withania somnifera
Xysmalobium undulatum

Táplálék-kiegészítő szerek növényi komponenseinek **negatív listája** (spp. = fajok, vagyis „minden faj”)

Achyranthes aspera L. – AMARANTHACEAE

„karamanjari”, útiparéj

Honos Afrikában, elterjedt Indiában, Ázsia többi részén, főleg Kínában. 0,5-2 m magas, szőrös egyéves vagy évelő.

Alkalmazás: a növény különböző részeit főleg az afrikai és indiai népgyógyászatban látászavar esetén, fogfájás csillapítására, továbbá születésszabályozásra. Tonicum, ayurveda erotikum

Hatóanyag: diterpén-lakton andrografolid, szaponinok

Anadenanthera colubrina (Vell.) Brenan – FABACEAE

Anadenanthera peregrina Speg.

„yopo”

Honos D-Amerikában.

Alkalmazás: sámánok használták, elsősorban a magját. Pszichoaktív, hallucinogén, hepatotoxikus

Hatóanyag: β -karbolin alkaloidok (triptolin, pinolin, harman, harmin, harmalin, tetrahydroharmin stb.)

Argyreia spp. – CONVOLVULACEAE

Argyreia nervosa (Burm. f.) Bojer

Syn.: *A. speciosus* (L. f.) Sweet, *Convolvulus nervosus* Burm. f.

Hawaii baba-farózsa

Honos az Indiai szubkontinensen, tovább elterjedt Hawaiiiba, a Karib-tenger térségébe, Afrikába. 10 m magasra növé futó cserje.

Alkalmazás: gyökerét és magját kultikus szertartások alkalmával használták (var. *nervosa*), másik változatának (var. *speciosa*) levelét és gyökerét Indiában az ayurveda orvoslásban lázcsillapítóként és antiszeptikus hatása miatt

Argyreia wallichii Choisy

myanmari hajnalka

Honos Burma hegyvidéki erdőiben, kúszónövény. Elterjedt Kínában, Távol-Keleten.

Argyreia monosperma C. Y. Wu

Argyreia pierreana Boiss. stb.

Hatóanyag: lizergsav-származékok, ergolinok, lizergamidok, emiatt pszichoaktív, emellett hepatotoxikus

Banisteriopsis caapi (Spruce) C. V. Morton – MALPIGHIACEAE

ayalmasca, caapi, yage

Honos D-Amerikában (főleg Brazíliában Amazóniában, Peruban, Ecuadorban), Hawaiiiban termesztik. Két változata ismertebb: var. *caupuri*, var. *tukunaka*

Az egész növényt, főleg a magot és kérget használták hallucinogén hatása miatt a bennszülöttek. Pszichoaktív, emellett purgatív, antiparasiticum. Hepatotoxikus

Hatóanyag: β -karbolin alkaloidok (harmin, harmalin, tetrahydroharmin stb.)

Brugmansia (Datura) spp. – SOLANACEAE

angyaltrombita, datúra

Honos D-Amerika nyugati részén (Peru, Chile, Bolívia, Ecuador, Brazília), hibridjei sokfelé nálunk is (pl. „candida”) kertekben. Gyakori még európai kertekben a *Brugmansia arborea* (L.) Lagerh. (= *Datura arborea* L.), a maszlagfa (cserjés maszlag, datúra), továbbá: *B. aurea* Lagerh., *B. sanguinea (rosea)* Ruiz. et Pav., *B. suaveolens* (Humb. et Bonpl.) Brecht et J. Presl (illatos datúra) és más fajok.

Hallucinogének (főleg levél)

Hatóanyag: tropanoidok, főként hioszcin, szkopolamin

Cocculus spp. – MENISPERMACEAE

gömbbogyócsereje

C. indicus Royle (syn. *Anamirta paniculata* Colebr.), rokona: *Anamirta cocculus* (L.) Wight et Arn. (halméregcsereje, indiai halbogyó), utóbbi még megtalálható adatbázisunkban!

Honosak Indiában, a kúszó növények hajtását, gyökerét, magját használják. Dísznövények is. Többek között fontosak még:

C. laurifolius DC.

Honos Himalájától Japánig.

C. orbiculatus (L.) DC.

Honos Indiától Jávaig.

C. hirsutus (L.) Diels

Honos trópusi Afrikától Indiáig, Nepálig.

C. diversifolius DC.

Honos Texasban, Arizonában, É-Mexikóban.

Alkalmazás: homeopátián kívül főleg termésből stimuláns, adaptogén szerek készülnek.

Hatóanyag: alkaloid (menispermin, paramenispermin), szeszkviterpén (pikrotoxin)

Crotalaria spp. – FABACEAE

kanáricserje

Honos Afrika, India, Ázsia trópusi vidékein, továbbá Indokinában. Kb. 500 faja közül 30 ismertebb. Az egész növényt, főleg leveleit (magokat is) használják. Fontosabbak:

C. juncea L.

bengálikender, szunnkender

Honos az Indiai-szubkontinensen.

C. spectabilis Roth

Honos Indiában, invazív, az USA-ban is előfordul.

C. verrucosa J. M. Gray

C. incana L. stb.

Alkalmazás: vértisztító, hajnövesztő, menstruációt elősegítő, abortív. Hepatotoxikus

Hatóanyag: pirrolizidin alkaloid (monocrotalin), lektinek

Cyanotis vaga (Loureiro) Schultes et J. H. Schultes – COMMELINACEAE

Syn.: *Tradescantia vaga* Loureiro

kékfül

Az egész növényt használják. Évelő, hagymás fajok, Kína és Indokina magas hegyi erdeiben él rokon fajjaival együtt, pl.: *C. axillaris* (L.) D. Don (Kínán kívül elterjedt Indiában, Malajziában, Ausztráliában), *C. arachnoidea* C. B. Clarke

Alkalmazás: roboráló, adaptogén („testépítő”)

Hatóanyag: kivonataiban 20-hidroxi-ekdiszteron (β -ekdizon)

Cyathula capitata Moq. – AMARANTHACEAE

tou hua bei xian

Kínában, Nepálban, Indokinában és Indiában honos cserje. Rokon fajok:

C. officinalis Kuan (chuan niu xi), *C. prostrata* (L.) Blume, *C. tomentosa* (Roth) Moq.

Alkalmazás: erősíti a csontokat, inakat, máj- és veseműködést. Fotoszenzitivitást is okozhat.

Hatóanyag: anabolikus rovar-vedlési hormonok, ekdiszteroidok (cyasteron, poststeron, sengosteron, rubrosteron), oleanolsav, egyéb szaponin-glikozidok

Dryopteris spp. – DRYOPTERIDACEAE

Mintegy 250 faja közül 30 ismertebb.

kínai pajzsika (sinensis, chinensis)

Legtöbb faj honos Kínában, K-Ázsiában, de elterjedt É-Amerikában, Ny-Ázsiában és D-Európában is. Gyökerük, gyökértörzsük használatos, pl. *D. expansa* (C. Presl) Fraser-Jenk. et Jermy, hegyi pajzsika

Alkalmazás: anthelminticum, antiparasiticum, tumorgátló

Hatóanyag: filicin, floroglucidok, ekdiszteroidok, di- és triterpének stb.

Epimedium spp. – BERBERIDACEAE

püspöksüveg fajok

Kb. 10 faja és ezek hibridjei főleg Kínában honosak, a levél-kivonatot a kínai népi orvoslásban használják. Az *E. acuminatum* Franch. és *E. grandiflorum* C. Morren mellett ismertebb:

Epimedium sagittatum (S. et Z.) Maxim.

Alkalmazás: levélkivonat afrodisziákum

Hatóanyag: flavonol-származék icariin (prenil-kempferid-diglikozid)

Griffonia simplicifolia (DC.) Baill. – FABACEAE

Syn.: *Bandeiraea simplicifolia* (DC.) Benth.

griffónia

Ny- és Közép-Afrikában honos kúszó cserje magjából készítenek kivonatot.

Alkalmazás: bennszülöttek afrodisziákuma, növeli a szerotoninszintet, antidepresszáns, étvágyfokozó, csillapítja a migrént.

Hatóanyag: 5-hidroxi-triptofán, lektinek

Ipomoea (Quamoclit, Pharbitis) purpurea Cav. – CONVOLVULACEAE

kerti hajnalka

Ipomoea violacea (tricolor) Cav. (syn.: *I. rubrocaerulea* Hook.)

nagyvirágú v. égkék hajnalka, mexikói ibolyaszulák

É-Amerikában honos, nálunk is gyakori, kerítésre futó egyéves dísznövény. Magját használták az indiánok kultikus szertartásokon.

Alkalmazás: főleg a kék virágú magját őrölve vagy kivonatok formájában hallucinációra használják.

Hatóanyag: ergot-alkaloidok

Juglans nigra L. – JUGLANDACEAE

fekete v. amerikai dió

Honos É-Amerikában, nálunk parkokban vagy erdőkben, invazív lombhullató fa.

Alkalmazás: levelének teája vértisztító, emésztést elősegítő, belsőleg (!) bőrkiütések ellen is, de karcinogén lehet.

Hatóanyag: juglon

Leonurus sibiricus L. - LAMIACEAE

Syn.: *L. japonicus* Houtt.

szibériai gyöngyajak, marihuanilla

DNy- és K-Ázsia (Szibéria), Kína, Korea, Indokína, Malajzia a hazája, fenyőerdőkben élő egy- vagy kétéves lágyszárú, főleg hajtását, levelét használják.

Alkalmazás: bizonyos mértékben pszichoaktív, relaxáló. Méregtelenítő, menstruációs zavarok esetén is

Hatóanyag: alkaloidok (cycloleonurinin, leoheterin, leonurin, leonurinin, stachydrin, prehispanolon stb.)

Peganum harmala L. – ZYGOPHYLLACEAE (NITRARIACEAE)

törökpirosító, szíriai rutafű

Honos Afrikában, elterjedt Eurázsia többi részén, főleg Indiában. Az egész növény, főleg magja használatos.

Alkalmazás: főleg füstölve baktérium, protozoa és gomba ellenes, de így használva abortivum, narkotikus és antidepresszáns is. Rákellenes (sejtosztódást gátló) inkább kivonatok formájában

Hatóanyag: antiparazita hatásáért a vasicin (= peganin) alkaloid a fő felelős, pszichoaktív tulajdonságát az indolvázás β -karbolin alkaloidok (harmin, harmalin stb.) okozzák.

Pfaffia paniculata (Mart.) Kuntze - AMARANTHACEAE

Syn.: *Hebanthe paniculata* Mart.

brazíl-ginszeng, pfaffia, suma

A D-Amerikában (Amazoniában) honos növény gyökérporát használják.

Alkalmazás: tonicum, afrodiziakum, adaptogén

Hatóanyag: β -ekdiszteron, szaponin pfaffozidok, allantoin

Polypodium virginianum L. – POLYPODIACEAE

virginiai édesgyökerű páfrány

Syn.: *P. vulgare* L. var. *virginianum* (L.) DC. Eaton

Honos É-Amerikában, dísznövényként is ismert. A cirkumboreális *P. vulgare* változata.

Alkalmazás: anthelminticum, vértisztító

Hatóanyag: szaponinok és sok más (ismert) vegyület

Psychotria viridis Ruiz et Pav. – RUBIACEAE

kábító hánytatógyökér

Honos D-Amerikában (Ecuador, Peru, Amazónia), magasra növény, terebélyes cserje. Levelét, virágját, magját használják.

Alkalmazás: migrénes fejfájást csillapít, szemcseppként is használták. Hallucinogén.

Hatóanyag: dimetiltriptamin (DMT)

Rivea corymbosa (L.) Hallier f. – CONVULVULACEAE

Syn.: *Turbina corymbosa* (L.) Raf. (érvényes név!)

mexikói hajnalka, ololiuqui

Honos Mexikóban, Kubában, Peruban, USA középső, déli részein. Levelét, magját már az aztékok is használták szertartásaikban. Élő, futó jellegű.

Alkalmazás: hallucinogén, hipnózist okoz.

Hatóanyag: ergot-alkaloidok (lizergsav-származékok, lizergamidok, ergolin)

Salvia divinorum Epling et Játiva – LAMIACEAE

láttnoki zsálya, jószmenta

Honos D-Mexikóban, ahol levelét rágesálva jövendölésre tartották alkalmasnak. Főleg pipázva (füstölve) vagy vízpipával felszívva használják ma is.

Alkalmazás: hallucinogén, álomszerű élményeket okoz, sokszor váratlan és életveszélyes pszichózist okozva.

Hatóanyag: a levél mirigyszőreiben van a diterpén-laktonok egyike, a hatásos salvinorin-A, ami kb. 240 °C-on válik bioaktívá.

Sida spp. – MALVACEAE

bársonymályva

Kb. 100 fajának nagy része trópusi. A teljes növényt (gyökeret is) felhasználják. Fontosabbak:

Sida cordifolia L.

„balu”

Őshazája India, élő félcserje. Terjed Afrika, Ausztrália, D-USA, Új-Guinea, Hawaii felé.

Pszichostimulánsként az ayurveda orvoslásban használják (efedrin-tartalom!).

Sida rhombifolia L.

Indiában az ayurveda és siddha orvoslásban afrodisziákumként alkalmazzák. Hasonló használata van:

S. acuta Burm. f., *S. spinosa* L.

Hatóanyag: efedrin, efedrin-származékok

Tabernanthe iboga (L.) Nutt. – APOCYNACEAE

mámorcserje, iboga

Honos Közép-Afrika nyugati részén (Gabon, Kongo, Kamerun), őserdők aljnövényzetében található. Gyökerét használják.

Alkalmazás: a gyökérben található indol-alkaloid a hallucinogén ibogain, melyet a pszichoterápiában opiát-függőség kezelésére is alkalmaznak.

Hatóanyag: ibogain alkaloid

Veratrum sabadilla Retz. – MELANTHIACEAE (LILIACEAE)

Syn.: *Schoenocaulon officinale* A. Gray

Honos Közép-Amerikában és D-Amerika északi részén (Guatemala, Venezuela).

Alkalmazás: féregűző (peszticid), egyes neuralgiákban fájdalomcsillapító (erősen mérgező!).

Újabban „thyroid kiegészítő”, energiapótló, anyagcsere-fokozó szerek komponense.

Hatóanyag: alkaloidok (cevin, cevadin, veratrin, sabadin, cevadillin, sabadillin)

MEGJEGYZÉS

A lista folyamatosan bővül és változik, jelenleg sem teljes. Az internetes információk jelzik, hogy ennél sokkal több szer lehet illegális forgalomban. E tekintetben már nincsenek országhatárok.

Abban mindegyik táplálék-kiegészítő növényi szer (kivonat) megegyezik, hogy a hatásért „felelős” (megnevezett) vegyületek kellő mértékben nem ismertek, a kívánt hatás pedig főként a fizikai és/vagy lelki erőnléti állapot fokozására irányul (adaptogének, afrodisziákusak, tonizálók vagy/és pszichoaktívak, ill. hallucinogének). Mindegyik szer szabad forgalmazása indokolatlan, számos mellékhatásuk miatt toxikusak és igen veszélyesek.